

INTERNATIONAL CONGRESS OF ISLAMIC ECONOMY, FINANCE AND ETHICS

**KTO Karatay Üniversitesi Öğrencileri
Tam Metin Bildiriler Kitabı
27-28 Nisan 2019**

**INTERNATIONAL CONGRESS OF
ISLAMIC ECONOMY, FINANCE
AND ETHICS**

PROCEEDINGS BOOK

April 27-28, 2019 / Istanbul-TURKEY

**INTERNATIONAL CONGRESS OF ISLAMIC ECONOMY, FINANCE AND
ETHICS
PROCEEDINGS BOOK – KTO KARATAY UNIVERSITY STUDENTS BOOK
April 27-28, 2019 / Istanbul | Turkey**

Editors:
Hüseyin Ergün
Kamola Bayram

**ULUSLARARASI İSLAM EKONOMİSİ, FİNANS VE ETİK KONGRESİ
KTO KARATAY ÜNİVERSİTESİ ÖĞRENCİLERİ TAM METİN BİLDİRİLER
KİTABI
April 27-28, 2019 / İstanbul | Türkiye**

Editörler:
Hüseyin Ergün
Kamola Bayram

Basım Pazıl Reklam, Danışmanlık, Matbaa ve Organizasyon
Yayım Yılı: Nisan,2019 | Dili: Türkçe ve İngilizce

Bu Kitabın Tüm Hakları Saklıdır.
Bildirilerin her türlü sorumluluğu yazarlarına aittir.

www.isefe.org

BİLİM KURULU / SCIENTIFIC BOARD

Prof. Dr. Seyfettin Erdoğan	İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Prof. Dr. Süleyman Özdemir	Bandırma 17 Eylül Üniversitesi (Rektör)
Prof. Dr. Erdal Tanas Karagöl	Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Halis Yunus Ersöz	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Murat Çizakça	KTO Karatay Üniversitesi
Prof. Dr. Nigar Demircan Çakar	Düzce Üniversitesi, Rektör
Prof. Dr. Yakup Bulut	Mustafa Kemal Üniversitesi
Prof. Dr. Tariqullah Khan	Hamad Bin Khlifah University, Doha-Katar
Prof. Dr. Ayhan Gençler	Trakya Üniversitesi İİBF Dekanı
Prof. Dr. Mustafa Paksoy	Gaziantep Üniversitesi
Prof. Dr. Hamza Ateş	İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Prof. Dr. Doğan Uysal	Celal Bayar Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet Tabakoğlu	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet Nohutçu	İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Prof. Dr. Adem Esen	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Alpaslan Açıkgenç	İstanbul Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Adem Korkmaz	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi (Rektör)
Prof. Dr. Salih Öztürk	Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa Aykaç	Kırklareli Üniversitesi (Rektör)
Prof. Dr. Murat Yülek	İstanbul Ticaret Üniversitesi
Prof. Dr. Muhsin Kar	Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Muhittin Kaplan	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Yüce	Uludağ Üniversitesi (Dekan)
Prof. Dr. Mehmet Duman	Artvin Çoruh Üniversitesi (Rektör)
Prof. Dr. Ekrem Erdem	Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Kahraman Çatı	Düzce Üniversitesi
Prof. Dr. İbrahim Güran Yumuşak	Sabahattin Zaim Üniversitesi (Dekan)
Prof. Dr. Hatice Neşe Erim	İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan Vergil	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Haluk Alkan	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Feridun Yılmaz	Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Mahmoud Sabra	Al Azhar University, Filistin
Prof. Dr. Ensar Nişancı	Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi (İİBF Dekanı)
Prof. Dr. Jean-Pierre Allegret	Paris Ouest Nanterre, Fransa
Prof. Dr. Bülent Güloğlu	İstanbul Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Bülent Aybar	Southern New Hampshire University-ABD
Prof. Dr. Bogna Kazmierska Jozwiak	University of Lodz-Polonya
Prof. Dr. Ayşe Buğra	Boğaziçi Üniversitesi
Prof. Dr. Olexandr Pidchosa	Taras Shevchenko University, Ukrayna
Prof. Dr. Ali Kutan	Southern Illinois University
Prof. Dr. Nazıf Mohib Shahrani	Indiana University, ABD

Prof. Dr. Ali Çelikkaya
Prof. Dr. Hamdi Döndüren
Prof. Dr. Ahmet İncekara
Prof. Dr. Mahmut Bilen
Prof. Dr. Ahmet Şatır
Prof. Dr. Abdülmecit Türüt
Prof. Dr. David Weir
Prof. Dr. Farid Shuaib
Prof. Dr. Andrzej Bistyga
Prof. Dr. Ethem Cebecioğlu
Prof. Dr. Abdulvahap Baydaş
Prof. Dr. Vahit Göktaş
Prof. Dr. Abbas Mirakhor
Prof. Dr. Obiyathulla Ismat Bacha
Prof. Dr. A. Mansur M. Nasih
Prof. Dr. Mabid Ali Mohamed Al-Jarhi
Prof. Dr. Hüseyin Altay
Prof. Dr. Atila Doğan
Doç. Dr. Abdurrahman Yazıcı
Doç. Dr. Şahban Yıldırım
Doç. Dr. Nabil Maghrebi
Doç. Dr. Muhammad Yusuf Saleem
Doç. Dr. Bülend Aydın Ertekin
Doç. Dr. Meriç Subaşı Ertekin
Doç. Dr. Buerhan Saiti
Doç. Dr. Hüseyin Seyhanlıoğlu
Doç. Dr. Mohamed Eskandar Shah Mohd
Rasid
Doç. Dr. Rosmah Mat Isa
Doç. Dr. Vedat Cengiz
Doç. Dr. Mehmet Akif Öncü
Doç. Dr. Selman Yılmaz
Doç. Dr. Özlem Durgun
Doç. Dr. İdris Demir
Doç. Dr. Emrah İsmail Çevik
Doç. Dr. Emel İslamoğlu
Doç. Dr. Elif Hobikoğlu
Doç. Dr. Durmuş Çağrı Yıldırım
Doç. Dr. Bahar Burtan Doğan
Doç. Dr. Ayfer Gedikli
Doç. Dr. İshak Torun
Doç. Dr. İlhan Eroğlu

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
KTO Karatay Üniversitesi
İstanbul Üniversitesi
Sakarya Üniversitesi
Condordia University
İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Northumbria University / Cambridge Scholars
International Islamic University of Malaysia
Katowice School of Economics, Polonya
Ankara Üniversitesi
Düzce Üniversitesi
Ankara Üniversitesi
INCEIF, Malezya
INCEIF, Malezya
INCEIF, Malezya
Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Mustafa Kemal Üniversitesi
Karadeniz Teknik Üniversitesi
Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Wakayama University, Japonya
INCEIF, Malezya
Anadolu Üniversitesi
Anadolu Üniversitesi
İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi
Dicle Üniversitesi
INCEIF, Malezya (Dekan)
Kebangsaan University, Malezya
Kocaeli Üniversitesi
Düzce Üniversitesi
İstanbul Üniversitesi
İstanbul Üniversitesi
İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Namık Kemal Üniversitesi
Sakarya Üniversitesi
İstanbul Üniversitesi
Namık Kemal Üniversitesi
Dicle Üniversitesi
İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Bolu İzzet Baysal Üniversitesi
Gaziosmanpaşa Üniversitesi

Doç. Dr. Başak Tanınmış Yücememiş
Doç. Dr. Hatice Karahan
Doç. Dr. Burcu Özcan
Doç. Dr. Ahmet Faruk Aysan
Doç. Dr. Yücel Ayriçay
Doç. Dr. Levent Çinko
Doç. Dr. Selami Özcan
Doç. Dr. Osman Şimşek
Doç. Dr. Rosham Mat Isa
Doç. Dr. Khairul Akmaliah Adam
Doç. Dr. Hakan Sarıbaş
Doç. Dr. Muzaffer Koç
Doç. Dr. Seyfettin Arslan
Doç. Dr. Ruzita Abdul-Rahim
Doç. Dr. Peter Miculas
Doç. Dr. Yener Coşkun
Doç. Dr. Ayhan Orhan
Doç. Dr. Haktan Sevinç
Doç. Dr. Sema Yılmaz Genç

Dr. Öğr. Üyesi Adnan Abdalla Mohammad
Oweida
Dr. Öğr. Üyesi Ahmad Fayez Ahmad
Hersh
Dr. Öğr. Üyesi Tawfik Azrak
Dr. Maria Ochwat
Dr. Ruslan Nagarev
Dr. Laura Koba
Dr. Ziyaad Mohamad
Dr. Levent Coşkun Erkekoğlu
Dr. İbrahim Murat Bozkurt
Dr. Mohd Iqbal bin Abdul Wahab
Dr. Berna Ak Bingül
Dr. Kaushik Chattopadhyay
Dr. Yıldız Aksoy
Dr. Murat Tümay
Dr. Hüseyin Ergün
Dr. Kamola Bayram
Dr. İsmail Cem Ay
Dr. İbrahim Özgül
Dr. Ali Shahinpour
Dr. Veli Sırım

Marmara Üniversitesi
Medipol Üniversitesi
Fırat Üniversitesi
Boğaziçi Üniversitesi
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Marmara Üniversitesi
Yalova Üniversitesi
Gazi Üniversitesi
University of Kebangsaan, Malezya
University of Kebangsaan, Malaysia
Bülent Ecevit Üniversitesi
Marmara Üniversitesi
Dicle Üniversitesi
Kebangsaan University Malezya
University of Constantinus – Nitra, Slovakia
Sermaye Piyasası Kurumu Başkan
Kocaeli Üniversitesi
Iğdır Üniversitesi
Kocaeli Üniversitesi

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
WSB University, Poznan – Polonya
Sabahattin Zaim Universtisesi – İstanbul
Jagiellonian University, Krakow – Polonya
INCEIF – Malezya
Marmara Üniversitesi
Marmara Üniversitesi
International Islamic University, Malezya
Kırklareli Üniversitesi
Prof. S.N.H. College, University of Kalyani
İstanbul Medeniyet Üniversitesi
İstanbul Medeniyet Üniversitesi
KTO Karatay Üniversitesi
KTO Karatay Üniversitesi
Gelişim Üniversitesi
Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi
İslami Azad University, Iran, Tabriz
Namık Kemal Üniversitesi
Kastamonu Üniversitesi
İstanbul Üniversitesi

Dr. Niyazi Gümüş
Dr. Cengiz Ceylan
Dr. Abdilahi Ali
Dr. Malik Babar Hussain

Aberystwyth University / İngiltere
University of Sargodha / Pakistan
University of Karachi / Pakistan
Namık Kemal Üniversitesi

ANA KONUŐMACILAR

<i>Prof. Dr. Seyfettin Erdoğan</i>	<i>ISEFE Organizasyon Heyeti Başkanı, Medeniyet Üniversitesi</i>
<i>Prof. Dr. Bayram Sade</i>	<i>KTO Karatay Üniversitesi Rektörü</i>
<i>Prof. Dr. Obiyathulla Ismath Bacha</i>	<i>INCEIF, Malezya</i>
<i>Prof. Dr. Tariqullah Khan</i>	<i>Hamad Bin Khalifah University, Doha- Qatar</i>
<i>Prof. Dr. Murat Çizakça</i>	<i>KTO Karatay Üniversitesi</i>
<i>Dr. Alaa Alaabed</i>	<i>Islamic International Rating Agency, Bahrain</i>
<i>Doç. Dr. Mohamed Eskandar Shah Mohd Rasid</i>	<i>INCEIF, Malezya</i>
<i>Doç. Dr. Muhammad Yusuf Saleem</i>	<i>INCEIF, Malezya</i>
<i>Mr. Faheem Ahmad</i>	<i>Islamic International Rating Agency, CEO, Bahrain</i>
<i>Dr. M. Wail Aminou</i>	<i>Almaali Group, UAE</i>
<i>Prof. Dr. Hamdi Döndüren</i>	<i>KTO Karatay Üniversitesi</i>
<i>Prof. Dr. Ahmed Yasin</i>	<i>Al-Iraqia University</i>

İÇİNDEKİLER

KRİPTO PARALAR VE BLOCKCHAIN TEKNOLOJİSİNİN KULLANIM ALANLARI, İSLAMİ FİNANSTA UYGULANABİLMESİ	12
LİSANS ÖĞRENCİSİ FATMA NUR ÇIYDEM ARŞ. GÖR. HAMİDE SELÇUK	
FORWARD İŞLEMLERİNİN TEMEL YAPISI VE İSLAMİ FİNANSTA KULLANIMI	25
LİSANS ÖĞRENCİSİ ŞERİFE ÖZTÜRK DR. ÖĞR. ÜYESİ ŞERİFE ÖZKAN NESİMIOĞLU	
YOKSULLUĞU AZALTMAYA YÖNELİK ALTERNATİF BİR ENSTRÜMAN: İSLAMİ MİKROFİNANS	37
LİSANS ÖĞRENCİSİ BÜŞRA AKTAŞ DR. ÖĞR. ÜYESİ HÜSEYİN ERGUN	
KRİPTO PARALAR VE BLOCKCHAIN TEKNOLOJİSİNİN İSLAMİ FİNANS AÇISINDAN DEĞERLENDİRMESİ	46
AYŞE ESENKAYA DR. ÖĞR. ÜYESİ HÜSEYİN ERGUN	
İSLAMİ FİNANS AÇISINDAN KATILIM ENDEKSİ VE HİSSE SENETLERİ.....	56
LİSANS ÖĞRENCİSİ E. SENA CARI DR. ÖĞR. ÜYESİ ŞERİFE ÖZKAN NESİMIOĞLU	
KONUT VE PROJE FİNANSMANINDA FAİZSİZ BİR YÖNTEM: AZALAN MÜŞAREKE	69
LİSANS ÖĞRENCİSİ LEBİBE NUR KÜÇÜKARPACI LİSANS ÖĞRENCİSİ GÜLÜZAR GENCER ÖĞR. GÖR. MELAHAT KARADAĞ	
İSLAMİ SERMAYE PİYASASI ARAÇLARI İLE KONVANSİYONEL SERMAYE PİYASASI ARAÇLARININ BENZERLİKLERİ VE FARKLILIKLARI YÖNÜNDEN İNCELENMESİ	77
LİSANS ÖĞRENCİSİ OĞUZHAN GÜVEN DOKTORA ÖĞRENCİSİ İSABET EBRU YAZICIOĞLU	
İSLAMİ FİNANSTA KRİPTO PARA KULLANIMI	90
LİSANS ÖĞRENCİSİ MEHMET AKİF ŞÜKRÜ ŞIK DOÇ. DR. BİLGE AFŞAR	
KARZ-I HASENİN FARKLI ÜLKELERDE UYGULAMA TEKNİKLERİ ÜZERİNE MUKAYESELİ BİR İNCELEME.....	100
DOÇ. DR. BİLGE AFŞAR LİSANS ÖĞRENCİSİ ŞERİFE DIDAR ORTA	

**TEKAFÜL SİSTEMİ UYGULAMALARI VE DİĞER SİGORTACILIK TÜRLERİYLE
KARŞILAŞTIRMASI..... 110**

LİSANS ÖĞRENCİSİ İSMAIL DEREYATUK

ARŞ. GÖR. AYHAN AKPINAR 110

İSLAM'DA SİGORTA İŞLETMECİLİĞİ: TEKAFÜL VE UYGULAMALARI 123

NIHAL BUDAK

ÖĞR. GÖR. MELAHAT KARADAĞ

**İSLAMİ FİNANS AÇISINDAN MİKROFİNANS MODELİ VE UYGULAMALARI
MICROFINANCE MODEL AND ITS APPLICATIONS IN TERMS OF ISLAMIC FINANCE..... 141**

SEDAT ARSLAN

DR. ÖĞR. ÜYESİ AYNUR AKPINAR

İSLAMİ AÇIDAN ALTINA DAYALI KİRA SERTİFİKALARININ İNCELENMESİ..... 162

NEVRA YILDIRIMER

ARŞ. GÖR. HAMİDE SELÇUK

KRİPTO PARALAR VE BLOCKCHAIN TEKNOLOJİSİNİN KULLANIM ALANLARI, İSLAMİ FİNANSTA UYGULANABİLMESİ

Lisans Öğrencisi Fatma Nur Çiydem

KTO Karatay Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İslam Ekonomisi ve Finans Bölümü
fatimanurciydem@gmail.com

Arş. Gör. Hamide Selçuk

KTO Karatay Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme
hamide.selcuk@karatay.edu.tr

ÖZET: Gelişen teknoloji ve yaygın internet kullanımı e- ticarete yeni enstrümanların geliştirilmesine imkân sağlamıştır. Bu enstrümanlardan bir tanesi de kripto paralardır. Bir sanal para örneği olan kripto paralar; dijital, açık kaynaklı, uluslararası ve anonim olup hiçbir otorite ya da aracı kuruma bağlı değildirler. Dolayısıyla bir hukuki düzenlemeye ya da yasal bir denetime tabi değildirler. Kripto paraların piyasa değeri arz ve talebe göre değişmektedir. Günün her saati ve ülke sınırlarından bağımsız bir şekilde transfer imkânı sağlayan kripto paraların kullanımı oldukça yaygınlık kazanmıştır. 2008 yılı itibari ile ortaya çıkan kripto para sistemi İslam Dünyası içerisinde bir tereddütten öteye gidememiş, bu nedenle de görüş ayrılıklarını içinde barındırmıştır. Bu çalışmada; kripto paralar ve Blockchain'in temel yapısı, özellikleri gibi konuların yanı sıra devletler ve İslami finans açısından oluşan tereddütler ve görüşler anlatılmaktadır.

Anahtar kelimeler: İslami Finans, Kripto Paralar, Block Chain

USAGE AREAS OF CRYPTO COINS AND BLOCK CHAIN TECHNOLOGY AND ITS IMPLEMENTATION IN ISLAMIC FINANCE

ABSTRACT: Developing technology and widespread internet use have enabled the development of new instruments in e-commerce, one of which is crypto coins. Being an example of virtual money, crypto coins are digital, open-source, international and anonymous, and not affiliated to any authority or intermediary institution. They are therefore not subject to any legal regulation or statutory audit. Market value of crypto coins varies according to supply and demand. The use of crypto coins, which provide free transfer at any time of day and independent of any territorial boundaries, has become widespread. The crypto coin system that emerged from 2008 onward did not go beyond a kind of hesitation in the Islamic World, and therefore faced with difference of opinions. In this study; the basic structure and characteristics of crypto coins and Block chain; as well as the hesitations and emerging differences of opinions toward them from the point of view of the states and Islamic finance will be examined.

Keywords: Islamic Finance, Crypto Money, Block Chain

1.GİRİŞ: PARA

Kripto paraların daha iyi anlaşılabilmesi için emtia paradan kaydi paraya kadar olan süreci ele almalıyız ki sanal para birimlerinin günümüz itibariyle tüketiciler tarafından neden daha fazla tercih edildiğini anlayabilelim.

Geniş anlamıyla para, iktisadi faaliyetlerimizi yerine getirmemizi sağlayan ve bu faaliyetleri kolaylaştıran bir takas aracıdır. Eskiden takas usulü ile insanlar ticari faaliyetlerini sürdürürken malın değerinin belirlenmesi hususunda olan anlaşmazlıklar ve ihtiyaçların, isteklerin artması

dolayısıyla para sistemine geçme ihtiyacı duyulmuştur. Para, ekonominin temel yapı taşlarından birisidir. Çünkü iktisadi faaliyetlerimizi gerçekleştirirken başvuracağımız ilk unsur paradır. Ayrıca para kavramı; altın, gümüş kâğıt paralar, çekler, banka havaleleri, mevduat, ticaret senetleri ve tahviller gibi ödeme yöntemlerini de içinde barındırır.

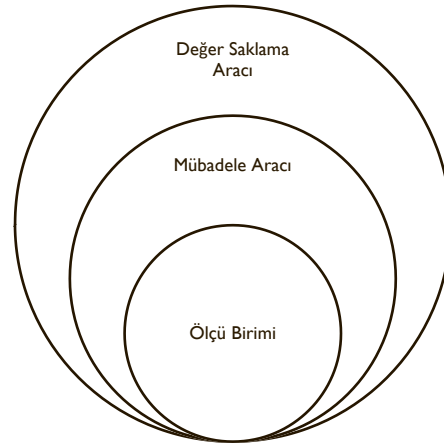
Bir şeyin para olarak nitelendirilebilmesi için şu üç fonksiyonu taşıması gerekir;

- Değiş tokuş aracı olma özelliği, bir ürün veya hizmet alımı gerçekleştiğinde karşılık olarak paranın alıcı tarafından satıcıya verilmesidir.

- Ölçü birimi olma özelliğine sahiptir. Paranın ürün ve hizmet gibi işlemlerin piyasa değerinin ölçülmesinde kullanılan standart sayısal bir birim olması nedeniyle değer ölçebilmesidir. (Üzer, Sanal Para Birimleri, s. 4)

- Değer saklama aracı özelliği ile paranın değerinin zaman içerisinde sabit seyretmesi beklenir. Bu özellik sayesinde paranın tasarruf aracı olarak kullanılabilmesi sağlanmaktadır. (Üzer, Sanal Para Birimleri, s. 4)

Bu üç fonksiyon; ölçü birimi, mübadele aracı ve değer saklama aracı olmak üzere özelden genele doğru sıralanmaktadır.

Şekil 1: Paranın Fonksiyonları

Para tarih boyunca farklı şekillerde karşımıza çıkmıştır. Bu farklı şekiller; deniz kabuğu, hububat, boncuk gibi nesnelere karşımıza çıkar. Mal ve hizmetlerin takas yapıldığı ekonomik düzenin terk edilmesiyle dünyadaki birçok ekonomi emtia para kullanmaya başlamıştır. Eski çağlarda kullanılan altın ve gümüş gibi madenler emtia paranın ilk örnekleridir. Değerli madenlerin para olarak kullanılması zamanla azalmış, önce kuyumcudaki saklanan altınlar için alındı fişleri, daha sonra ise değerli metallere çevrilebilen banknotlar para işlevi görmeye başlamıştır (Ali ve diğerleri, 2014b, s.264)

Dünyadaki altın rezervlerinin ekonomik büyümeye uyum sağlayamaması neticesinde altın standardı terk edilmiştir. II. Dünya Savaşı esnasında gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler, Para ve Finans konferansında Bretton Woods dönemine başlama kararı alınmıştır. Bu dönemle ABD Doları (USD)'nin altına ve diğer para birimlerinin de USD'ye endekslendiği bir sisteme geçiş yapılmıştır. Bu sistemle birlikte dünyadaki -neredeyse- tüm ekonomiler kâğıt paraya geçiş yapmışlardır.

Günümüzde para, banknot ihracı imtiyazına sahip merkez bankaları tarafından ihraç edilmektedir. Paranın değeri bu kuruluşların para politikalarıyla doğru orantılı olarak seyretmektedir (Üzer, Sanal Para Birimleri, s. 5)

1.1.Paranın özellikleri

Paranın iktisadi ve hukuki olmak üzere iki özelliği vardır. Şimdi bu özelliklere değineceğiz;

1.1.1. Paranın iktisadi özellikleri:

-Para bir satın alma gücüdür.

- Paraya doyum olmaz yani saklanması ve taşınması kolay ve insanların ona olan rağbeti devamlı olduğu için paraya olan arzunun sınırı olmaz.

-Paraya gösterilen itibar, değerini korumasıyla orantılıdır. Düzenli olarak değerini koruyan para itibarlı paradır. Değerini koruyamayan para, insanları kendinden kaçıtır. "Kötü para iyi parayı kovar." denmesi bundan dolayıdır.

- Para nadir olur. Bu özellik sayesinde paranın değeri korunur.

- Paraya güvenilmelidir. Paraya olan güven, para otoritesine olan güvenle ilgilidir. Bugün herhangi bir karşılığı olmadan basılan kağıt paraya güvenebilmek için onu çıkaran otoriteye güvenmek gerekir. Bu güveni sarsan her davranış, paranın değerini doğrudan etkiler. İktisadi hayatın, tabii kurallar içinde yürümesi için paraya olan güvenin devamlı olması gerekir.

1.1.2.Paranın hukuki özellikleri:

-Para bir hak ölçüsüdür. Ücretler, kira bedelleri, borçlar, nakdî ceza ve tazminatlar büyük ölçüde para ile belirlendiği için para bir hak ölçüsüdür. Paranın değerinin değişmesi, haksızlığa ve zulme yol açar. (BAYINDIR, s. 32)

- Para özel bir maldır. Para diğer mallar gibi ihtiyaçları doğrudan gidermez ama ihtiyaçların tatminine vasıta olur. İhtiyaç duyduğumuz mal veya hizmeti onunla satın alırız. (BAYINDIR, s. 32)

-Para tayinle taahhüt etmez. Yani bir malı veya hizmeti satın alırken gösterilen paranın kendisini vermek gerekmez. Onun yerine aynı para biriminden ve aynı değerinde bir başka para verilebilir. Çünkü paranın kendisi değil, temsil ettiği satın alma gücü önemlidir. (BAYINDIR, s. 32)

2.Kripto Paralar

2.1.Kripto para nedir?

Kripto paralar kısaca sanal paralardır. Bu para birimleri hem kolay ulaşılabilmesi ve yönetilmesi ile insanların ilgi odağı olmuştur. Sanal paralar önceleri bankalarda boy gösterirken yakın bir tarih itibarıyla kripto para olarak bir aşama kaydetmiştir. Bankalarda dijital paranın karşılığı kağıt veya madeni para iken kripto paralarda bu durum söz konusu değildir. Herhangi bir fiziki temas kurulamayan bu paraların değer açısından temsil ettiği bir para birimi yoktur. Üstelik temsil ettiği herhangi bir devlet otoritesi de yoktur. İnsanların devlet otoritelerinden, bankalardan ve bankaların getirmiş olduğu ekonomik sistemlerden sıkılmaları üzerine kripto

paralar ilgi odağı olmaya başlamıştır. Çünkü bu para birimi hem bir otoriteye sahip değil hem de çok daha kolay işlem yapılabilir.

2.2.Nasıl ortaya çıkmıştır?

İlk ortaya çıkan ve en yaygın olarak bilinen kripto para birimi Bitcoin'dir. 2009 yılında başlayan bu serüveni başlatan kişinin/kişilerin adı Satoshi Nakamoto'dur. Bu ismin kime veya kimlere ait olduğu bilinmemektedir. Devlet otoritesine bağlı kalmadan geliştirilen bir para sistemidir. Ve bu sistem 2140 yılında yani 21 milyon rezerve ulaştığında üretiminin durdurulacağı bir sistemdir.

2.2.1. Bitcoin nedir?

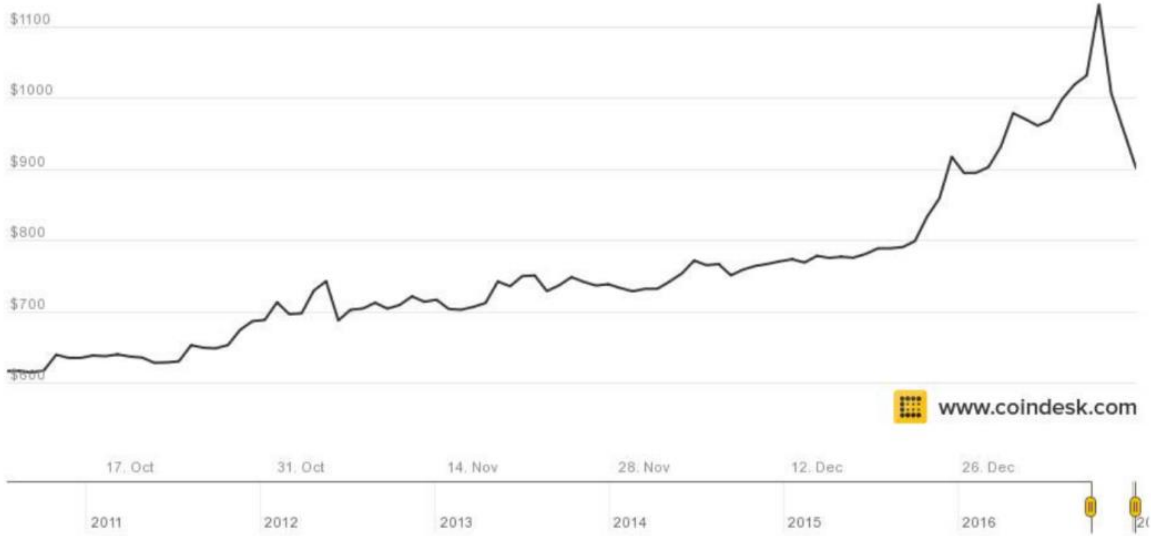
Şifreli para kategorisinde, açık kaynaklı bir kod olarak yayınlanmış dijital paradır. Çevrimiçi ortamlarda mübadelesini yapabileceğimiz bir para birimidir. Alışlagelmişliğin dışında hiçbir hükümete bağlı kalmadan, kendi ağının kontrolünde üretilmektedir. Bağımsızdır ve kullanıcılarına anonimlik sağlar. Ağında gerçekleşen tüm işlemler herkes tarafından incelenebilir. Kullanıcıların gerçekleştirmek istediği para transferleri çok hızlı bir şekilde gerçekleşir fakat bu işlemlerin iptali yoktur.

İnsanlar bir yerden bir yere para transferi yaptıklarında bir aracı kuruma ihtiyaç duyarlar. Bu aracı kurumlar günümüz itibariyle genelde bankalar olur. Bankalar bu para transferlerinde bizi bir para kesintisine tabi tutarlar. Aynı zamanda yapmış olduğumuz tüm işlemler kayıt altına alınır. Para konusunda yaptığımız her işlemin bankalar ve dolayısıyla devlet tarafından biliniyor olması, bilgisayar dünyası için bir sorun teşkil etmiştir. Böylelikle Satoshi Nakamoto, Bitcoin adı altında dijital para çıkarma yöntemine başvurmuştur. Bu para birimini de kurmuş oldukları 'Blockchain Teknolojisi' sistemi ile transferini sağlamaktadır. Başlarda özgün bir düşünceyle ortaya çıkmış olmasına rağmen gizlilik esaslı olduğu için bu para birimi kötü kişiler tarafınca kötü emellerle kullanılmıştır. Bu emellerin bazıları uç eşyaların (silah, uyuşturucu vb.) satın alınması ve ödemelerinin bu yolla yapılması, kara para aklama, vs. gibi birçok suça konu işlemde de kullanılır hale gelmiştir. Ancak son zamanlarda ismini daha da duyurarak resmiyete girmesi ile beraber bu art niyetli işlerde kullanımı azalmıştır.

Bitcoin'in özünde özgürlük vardır. Herhangi bir kimseye ya da kişiye para göndermek için, bankaya veya başka bir yere gitmenize gerek yoktur. Tek bir tıkla, anında transfer etmek istediğimiz parayı dünyanın öbür ucuna, herhangi bir aracı kuruma para ödemenize gerek kalmadan gönderebiliriz.

Ayrıca Bitcoin herhangi bir kimseye de ait bir teknoloji değildir. Bitcoin; bitcoini kullanan tüm kullanıcılarıdır. Açık bir sistemdir, her geçen gün daha da geliştirilmesi için kullanıcılar tarafından çalışmalar devam etmektedir. Bitcoin gittikçe değerini de artırmaktadır. Bitcoin ilk olarak 2009 senesinde ortaya çıkmıştır. 2011'e kadar oldukça sessiz sedasız bir gidişat sergilerken, konunun uzmanları ve bir grup bilgisayar / teknoloji meraklısı tarafından takip ediliyordu. O zamanlar 1 Bitcoin 20 cent, 30 cent civarlarındaydı. 2013'ten itibaren hızla artmaya başlamış ve 2017'de 10bin dolarların üzerine çıkmıştır, bulunduğumuz 2018 yılı itibariyle ise Haziran ayı içerisinde 800 doları görmüştür. Temmuz ayı itibariyle de yaklaşık

650 \$ civarında seyretmektedir.1 Bitcoin değeri 5-6 bin dolarların üzerindedir. (<https://blog.propars.net/turkiyedeki-bitcoin-borsalar%C4%B1-guncel-liste-2018>)

Şekil 2: Bitcoin'in Yıllara Göre Kullanımı

Gelişen teknoloji ile birlikte; hemen hemen hayatımızın her noktasında yaşanan elektronik ortama geçiş para için de geçerli olacak ve dijital para meselesi hayatımıza iyice girecektir. Bu konuda erken yol alanlar yine karlı çıkacaktır. Ayrıca dijital para sadece Bitcoin ile sınırlıdır. Bitcoin'in alternatifi (her ne kadar bir Bitcoin kadar olmasalar da) birçok dijital para birimi de bulunmaktadır. (<https://www.kredi.gold/bitcoinin-mucidi-kim-neden-ortaya-cikti.html>)

Bitcoin'den bahsetmişken bu kripto para biriminin insanların ya da piyasaların taleplerine göre değer kazanıp/kaybettiğini bilmemiz gerekir.

2.2.1.1.Bitcoin nasıl satın alınır?

Öncelikle bir borsa seçip kendimize bir hesap cüzdanı açarak satın alma işlemine başlıyoruz. Türkiye'de en çok kullanılan borsalar; Koineks, Paribu ve BtcTurk'ür. Ardından sahip olduğumuz banka hesabı üzerinden havale veya EFT ile paramızı oluşturduğumuz hesap cüzdanına atarak bir miktar belirlememiz, paramızın güncel karşılığındaki Bitcoin için bir satın alım formu doldurarak işlemimiz bitiriyoruz. Göndermiş olduğumuz form kısa bir süre içinde onaylanarak hesap cüzdanımıza satın aldığımız miktarda Bitcoin transfer ediliyor.

2.3.Sanal para birimleri çeşitliliği

Sanal para birimleri en çok emtia para, itibari para ve elektronik para ile özellikle paranın üç temel fonksiyonu bağlamında karşılaştırılmakta; sanal para birimlerinin benzerlikleri kadar farklı yönleri de bulunmaktadır. Günümüzde, ilk sanal para birimi örneği olan Bitcoin'in kullandığı teknolojiyi esas alarak üretilmiş yüzlerce sanal para birimi mevcuttur.

Günümüzde pek çok sanal para birimi mevcuttur. Bu nedenle bu para birimlerinin sınıflandırılması önem taşımaktadır.

Kripto paralar koin ve token olmak üzere ikiye ayrılmıştır;

Sanal para birimleri üç sınıfa ayrılmıştır:

-Kapalı şema: Bu başlıkta yer alan sanal para birimlerinin reel ekonomi ile neredeyse hiç bağlantısı yoktur. Sadece internet üzerindeki çeşitli sitelerde ve oyunlarda bulunan insanlar açısından bir değere sahip olan para birimlerinin değişim aracı olarak kullanılmaktadır. Bu sayede sitelerde veya oyunlarda bulunan mal ve hizmetlerin alışverişi gerçekleşmektedir. Genelde çevrimiçi oyunlar için kullanılan bir şemadır.

-Tek yönlü şema: Bu türdeki sanal para birimleri ülkelerin kullandığı herhangi bir para birimi (US, EUR, TR...) ile alınabilmekte fakat sanal para birimi olduktan sonra fiziki paralara çevrelememektedir. Özetle, burada kullandığımız para yalnızca tek yönlü bir değişime tabidir. Bu şemada da sanal mal ve hizmetlerin alışverişi yapılmaktadır. Bu şemaya örnek olarak Facebook Credit verilebilir.

-Çift yönlü şema: Bu şemada yer alan para birimleri doğrudan reel ekonomiye etki etmektedir. Çift yönlü bir değişim gerçekleşmektedir. Çift yönlü değişimin sayesinde ülke paraları ile sanal para alınabilmekte ve sanal paralarla da ülke paraları alınabilmektedir. Bu özellik sayesinde sanal para ile ilgilenen insanların diğer şemalara nazaran daha çok ilgi odağı olmuştur. Bu şemadaki en önemli örnek Bitcoin'dir (Üzer, Sanal Para Birimleri, 2017, s. 15).

2.4.Kripto para borsaları

Günümüzde iki tip kripto para borsası bulunmaktadır; merkezi kripto para borsası ve merkezi olmayan kripto para borsası.

Merkezi borsalar; Kullanıcıların borsaya göndermiş olduğu kripto paraları kendi cüzdanlarında veya sistemlerinde saklamaları sebebiyle merkezi borsa olarak adlandırılmaktadırlar. Kullanıcıların bu borsaya göndermiş oldukları coinler kullanıcıların değildir. Merkezi borsalar gönderilmiş olan coinleri kendi hesaplarında saklayarak farklı teknolojilerle farklı güvenlik önlemi alırlar ve kullanıcıların hesabındaki paraların sorumluluğu tamamen onlara aittir. Fakat güven açısından sorun teşkil etmekte ve kullanıcılar tarafından tercih edilmemektedir. Ve hükümetlerin istekleri doğrultusunda kullanıcıların hesaplarını askıya alabilmektedirler.

Merkezi olmayan borsalar; Kullanıcıların fonları saklanmadan işlem yapan bir borsadır. Kullanıcıların paralarının kontrolü tamamen kullanıcılara ait oluyor. Güvenlik açısından da oldukça tedbirli olan bir borsadır. Herhangi bir merkeze bağlı olmadıklarından kullanıcıların hesaplarının askıya alınması söz konusu değildir. Bu borsa da bir güven ortamı olduğu için kullanıcılar genelde bu borsa türünü tercih ediyorlar.

2.5. Alternatif ve sahte sanal para birimleri

Bitcoin'in ortaya çıkmasından sonra alternatif para birimleri de ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu para birimleri ya Bitcoin mimarisi üzerine eklemeler yapılmış ya da çoğu durumda olduğu gibi Bitcoin'in kaynak kodu kopyalanmıştır. Üretilen bu alternatif sanal paraların geleceklere hakkında net bir bilgi olmadığından, çoğunun sahte olma ihtimali bulunmaktadır. Sahte olmayan sanal paraların amacı ise hali hazırda yapılmış olan Bitcoin'in modelini geliştirmektir. Sanal para birimlerinin kişiden kişiye takas, ödeme çözümleri, varlıklar için işlem çözümleri, güvenli mesajlaşma ve şifresel anahtar saklama hizmetleri gibi başka hizmetler vererek mevcut Bitcoin modelini geliştirmektedirler. (Üzer, Sanal Para Birimleri, 2017, s. 38)

2.6. Kripto paralar ve islam hukuku

Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı, özünde belirsizlik taşıyan, belli kesimlerin haksız ve sebepsiz zenginleşmesine yol açan dijital kripto paraların kullanımına onay vermemiştir. Kurul açıklamasında şu ifadeler yer vermiştir:

“Para, devletçe bastırılan ve ülke içinde mübadele aracı olarak kullanılan, üzerinde rakamsal değeri yazılı, kağıt ya da metal nesnedir. Sanal para ise; arkasında herhangi merkezi finansal kurum bulunmaksızın kullanıcılar arasında doğrudan ticari alışverişe imkan tanıyan her kullanıcı için özel kriptolanmış/şifrelenmiş para birimidir.

Bir para biriminin para hükmünde olabilmesi için ya değerini devlet otoritesinden almalı ya da altın gibi zati bir değere sahip olmalıdır. Sanal paralar her ne kadar bazı kesimler tarafından mübadele aracı olarak kullanılmakta ise de devletin sağladığı itibari değere ve güce sahip olmaması arkasında merkezi bir finansal kurumun bulunmayışı ve devlet teminatı altında olmaması sebebi ile para olarak değerlendirilemez. Ayrıca değer kazanıp kaybetme hususunda spekülasyona açık olmaları daha çok kara para aklama amacı gibi meşru olmayan iş ve işlemlerde kolaylıkla kullanılabilmesi ve devletin denetim ve gözetiminden uzak olması gibi sebeplerle sanal paraların alım satımını yapmak şu aşamada dinen uygun değildir.”

Filistin Fetva Kurulu yaptığı bir açıklamada Bitcoin alıp satmanın haram olduğunu dile getirmiştir. Gerekçe olarak ise; bir gararın bulunması, anonim kullanıcıların olması ve şifrelerin kırılabilmesi gibi noktaları öne sürmüştür.

Aynı yönde Mısır Fetva Kurulu da bir açıklama yapmış ve gerekçe olarak; garar ve cehalet sebebiyle ortaya çıkacak zarar, değişiminde ve değerinde hile olması, yetkili mercilerce mübadele aracı olarak görülmemesini göstermiştir. (Kaya S. , Kripto Para Birimleri ve Fıkhi Açından Değerlendirilmesi, 2018)

Hayrettin Karaman hoca ise yine aynı bu şekilde düşünüp sanal paraların alım/satımını caiz olarak görmemiştir. Neden olarak ise, fiyatlardaki hızlı değişimi, bir merkeze bağlı olmamasını, uyuşturucu ve silah ticareti yapıyor olmasını göstermiştir.

Dört fetva da hemen hemen aynı sebeplerden dolayı kripto parayı caiz olarak nitelendirmemiştir. Fakat burada üzerinde durmamız gereken konu kripto para gibi geniş bir skalaya sahip olan para birimini sadece Bitcoin üzerinden değerlendirerek yorum yapmak olacaktır. Özel bir sebepten dolayı geneli sorumlu tutmak önyargılı bir yaklaşımın göstergesidir.

Üzerinde durmamız gereken bir diğer konu ise Bitcoin'in işlemlerini tek bir başlık altında tutarak yorumluyor olunmasıdır. Bu işlemler alım/satım, para transfer, madencilik yapmak vs. iken hepsi bir tutularak bir yorum yapılmıştır.

Doç. Dr. Süleyman Kaya gibi bazı düşünürlerse, konuyu fihhi açıdan ele aldıklarında caiz oluşunu engelleyen ciddi bir problemin gözükmediğini belirtmişlerdir Kripto para birimlerini, İslamiyet'in getirmiş olduğu yükümlülükler çerçevesinde incelediğinde problemleri yönlerini dokuz başlık altında sıralayan Kaya, karşılaşılan problemlerin bir kısmının diğer para türlerinde de mevcut olduğuna işaret etmiştir.

Bunun yanı sıra bilmemiz gereken bir diğer husus ise, aynı yorumların kâğıt para içinde yapılmış olmasıdır. Kağıt para ilk çıktığı zamanlarda da "bir değeri yok, bununla nasıl ticaret yapacağız?" denilmişti ama kağıt para itibari bir paradır. Şimdi olan durumsa, aynı yorumların kripto paralar için de yapılıyor olmasıdır. Bitcoin için "soyut bir şeyle nasıl ticaret yapacağız?" deniliyor ama olay tamamen bizim yüklediğimiz değerdedir.

Kripto paralarla ilgili İslami açıdan bilmemiz gereken bir diğer husus ise; kişilerin Bitcoin ve Bitcoin gibi kripto paralarını tuttuğu takdirde paralarının zekata tabi tutulduğudur.

2.6.1.Şeriat kurallarına uygun ilk kripto para borsası: ADAB

Kripto paralar günümüzde giderek dikkat çeken para birimleri haline gelmiştir. 2009 yılında başlayan bu serüven kullanıcıları için vaat ettiği unsurlarla da dünya gündemine oturmuştur. Bu ilgilerden birisi de İslam Dünyası'na aittir.

Kripto para sisteminin özünde Blockchain teknolojisi, şeffaflık, hileden uzak bir yapı, güvenilirlik gibi ilkeler yatıyor olsa da genelde yatırımcıların ekseriyeti kar oranlarıyla ilgileniyorlardır. Ancak zamanla bu sektörde de etik ilkeleri aşan, spekülasyon ve illegal alanlara hizmet eden finansal hareketlilikler yaşanmıyor değil. Mesela uyuşturucu, kumar, silah ticareti gibi... Bu konu her ne kadar birçok kripto para kullanıcısı için önem arz etmese de İslam Dünyası'nın ahlak anlayışı ve inançları itibarıyla "helal" ve "haram" dengesi gözeterek daha çekimser bir tutum sergilediğini bilmemiz gerekir. İslam dünyası için ciddi bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Günümüzde 250'yi aşkın kripto para borsası bulunmakta ve yatırımcılar tarafından kullanılmaktadır. Ancak 120 ülkeye yayılan 1,8 milyarlık Müslüman nüfusu ve onlara ait 2 trilyon dolarlık finansal varlıklarını yönlendirebilecekleri, inançlarına ve hassasiyetlerine uygun bir kripto para borsası ya da yatırım aracı bulunmamaktadır. Ve İslam Dünyası helal/haram dengesi noktasında bir bilinmezlik içerisinde kaldığından bu para birimlerini kullanmakta çekimser kalmışlardır.

Genel problemler ise;

- İslami kurallar çerçevesine uyumlu kripto para borsalarının bulunmaması,
- Müslümanların kripto para sektöründe yerleşik bir varlığının olmaması, bu nedenle de etik ve İslami hassasiyetlerin gözetilmemesi,
- Kripto paralarla işlem yapılmasının İslami kurallara uygun olup olmadığına dair yaşanan belirsizlik nedeniyle Müslüman dünyasında bu alana yönelik yaşanan tedirginlik,
- Mevcut kripto para borsalarının gelirinden zekât verilmemesi. İslam'ın temel sacayaklarından biri zekat olmasına rağmen, bunun hali hazırda gözetilmemesi,

- Yaklaşık 1,8 milyar insandan oluşan İslam dünyasının sektöre olan ilgisizliği,
- Güvenlik, şeffaflık, dürüstlük gibi ilkelere dikkat edilmemesi nedeniyle kripto para sektörüne olan güvensizlik,
- Yeni pazar ve yeni yatırımcıların sektöre gelmemesi nedeniyle finansal anlamda hareketlilik olmaması, olarak sayılabilir.

İşte tüm bu saydıklarımıza çözüm olarak ortaya çıkan ADAB Projesi, tamamen İslam'a uygun ve şeriat kurallarına göre dizayn edilmiş bir platformla İslam dünyasının ve yatırımcılarının ilgisini çekmeyi ve "helal" kazanç sunmayı hedeflemektedir.

ADAB Projesinin asıl amacı, Şeriat kurallarına uygun bir şekilde "Dünyanın İlk İslami Kripto Borsasını" *FICE-First Islamic Crypto Exchange* kurmaktır. Bunu da kendi bünyesinde oluşturacağı *Şeriat Danışma Kurulu* aracılığı ile sağlayacaktır. (<https://tr.linkedin.com/pulse/%C5%9Feri-at-kurallar%C4%B1na-uygun-ilk-kripto-para-borsas%C4%B1-adab-%C3%B6mer-demi%CC%87rel>)

Bu başlık altında en çok umut vaat eden altcoinlerden Ripple ve Stellar'dan da bahsetmemiz gerekir. Çünkü her ikisi de İslami Bankacılık sektöründe yerini almış bulunmaktadır. Stellar, ödemeler ve token oluşturma (Kredi Kartı Bilgilerini Saklama) için ilk şeriat sertifikalı blockchain olmuştur. Stellar Lumens, hem kendi platformu hem de kripto para birimi için Bahreyn merkezli ve İslam Finansal Dünyasında söz sahibi bir İslami danışmanlık firması olan Şeriat Araştırma Merkezinden (Shariyah Review Bureau) sertifika almış olabilir. Ancak Ripple da, Stellar ile rekabeti kızıştıracak gelişmelere imza atmıştır. Yakın tarihli bir açıklamada, Ripple, Al-Ahli Bank olarak da bilinen Suudi Arabistan Ulusal Ticaret Bankası'nın Ripple Net' e katıldığını söylemiştir. Hatta bu durum Stellar ve Ripple arasında İslami Bankacılık sektöründe bir rekabet haline gelmiştir.

(<https://kriptoparahaber.com/stellar-ilk-seriat-sertifikali-blockchain-oldu.html>)

2.7. Kripto paralar yasallaşabilir mi?

Devletler bu durumu yasal hale getirdiklerinde, işin satın alımının gerçekleştiği borsaları kullanmak zorundadırlar. Borsalarda satın alım yapanların bilgileri zaten mevcuttur. Eğer kullanıcılar sürekli olarak hesaplarını değiştirmezlerse devlet istediği zamanda kullanıcıların bilgilerine erişebilir. Devletler bu bilgi erişimini sağladı anda ağ farklı bir anlam kazanmaya başlayabilir. Bu yüzden devletlerin Bitcoin gibi kripto para birimlerini izleme imkanı yoktur.

Devletlerin çıkardığı tüm paralar itibaridir. Mesela kullandığımız banknotların karşılığı devletin nezlinde vardır. Devlet, kağıt paraların kefil olduğunu söyler. Bu yüzden elimizde ki paralar değerli ve geçerli hale gelir. Kripto paralar hususunda bir bilinmezlik olduğundan ne devletler kripto para birimini çıkarmak isterler ne de insanlar bu paraları almak isterler. Yani bu para biriminin ortaya çıkış amacı devlet otoritesine bağlı olmamakken böyle bir düzeni oluşturmaya çalışmak çok tercih edilen bir şey olmayacaktır.

3. Blockchain Teknolojisi (Blok Zinciri)

Blockchain yaklaşık olarak 1990'lü yıllarında geliştirilen bir teknolojidir. Bu teknoloji birçok sektöre kolaylık getirmiştir. Bankacılık sektörünün geçmişinde kayıtlar kâğıt üzerinde tutuluyordu. Gelişen teknoloji ile beraber bu kayıtlar bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Finansal

piyasa aktörlerinin varlıkları, uzmanlaşmış kuruluşlar tarafından kesin ve resmi kayıtlar altında tutulmaktadır. Bu kuruluşların varlıkları ise bir merkezi kuruluşun (genellikle merkez bankaları) bünyesinde tutulmaktadır. Finansal sisteme dahil olabilmek için aktörlerin bu merkezi kayıtların güvenilir, dakik ve dürüst bir şekilde tutulacağına inanmaları şarttır. (Üzer, Sanal Para Birimleri, 2017, s. 39)

Günümüzde karşımıza çıkan bu teknoloji; dijital paraları bir yerden bir yere aktarmak, transfer etmek için geliştirmiştir. Kısacası para transferini yapmaya yarayan bir teknolojidir.

Blockchain, sürekli büyüyen işlem kayıtlarının listesini çalınma veya değiştirilme gibi tehlikelerden koruyarak tutan dağıtık veri tabanı olarak tanımlanmaktadır. Bireysel işlemlerin yığınlarını tutan bloklardan oluşur. Her blok bir zaman damgası ve bir önceki bloğa bir bağlantı içerir (Nakamoto, 2008)

Satoshi Nakamoto yayınladığı bir makalede, Blockchain'i geliştirerek kendiliğinden işleyen bir para sistemine dönüştürdüğünü belirtmiştir. Her ne kadar Bitcoin ve Blockchain karıştırılıyor olsa da Bitcoin'in Blockchain teknolojisi ile hayatımıza girdiğini unutmamak gerekir. Blockchain, Bitcoin işlemlerinin kaydını tutan ve işlemlerin yer aldığı bloklar birbirine eklendikçe büyüyen genel bir defter-i kebirdir. Yani Blockchain'in daha genel bir kullanım alanı vardır. Üstelik sadece Bitcoin değil kripto paraların tamamı bu teknoloji üzerine kuruludur.

Günümüz itibarıyla sanal ortamlarda insanlar arasında sürekli bir veri alışverişi gerçekleşmektedir. Bu veri alışverişi genelde multimedya dosyaları ile yapılıyorken Blockchain teknolojisi ile değer biçtiğimiz varlıkların da sanal ortamda alışverişi mümkün hale gelmiştir.

Blockchain teknolojisi birbirini tanımayan veya güvenmeyen taraflara, sistemdeki tüm katılımcıların ortak kararı ile onaylanacak ve herkesi ilgilendirecek bir kayıt oluşturulmasının yolunu hazırlar. Blockchain, gerçekleri yaratmanın ve korumanın bir yoludur. (The Economist, 2015)

Bu teknoloji ile işlemler merkezi bir kayıt altında değil de katılımcılar arasında bir kayıta tabidir. Kaydı bir yerde veya birkaç yerde tutmamızı sağlar.

Bu süreç, katılımcıların kayıtlardaki işlemleri onaylaması ile yürümektedir. Kullanıcıların tamamı kaydedilen işlemlerin birer kopyasını kendi hesabında görebiliyor ve böylelikle herhangi bir merkezi otoriteye bağlı kalınmıyor.

Genel anlamıyla Blockchainle, kaydı bir yerde tutmak yerine birçok yerde tutmamızı sağlayan bir teknolojidir. Dağıtık kayıt teknolojisi ile yaptığımız işlemleri birden fazla yerde tutmamızı sağlıyor. İşlemlerin birden fazla yerde tutulması sebebiyle sistemdeki diğer kullanıcılar da yaptığımız işlemleri görebiliyor. Böylelikle paylaşımlı dağıtık bir yapıya sahip olduğunu görüyoruz. Aynı zamanda tuttuğumuz kayıtların daha güvenli bir şekilde tutulmasını sağlıyor.

Ortada bir aracıya/aracı kuruma gerek kalmıyor, böylelikle aracılık için ödediğimiz maliyetlere olan ihtiyacı kaldırıyor. Bu şekilde yaptığımız para transferlerinin de maliyetleri azalıyor.

Örnek olarak, Brezilya'da bulunan X kişisinden Türkiye'de bulunan Y kişisine para transferi yapmak istiyoruz diyelim. Normalde bu işlemi bankalardan yapabiliriz fakat işlemimiz hem meşakkatli hem de çok uzun sürede yapılacak olan bir işlemdir. Üstelik banka aracı konumda

olduğu için yapacağımız işlemi bir para kesintisine uğratar. Blockchain teknolojisi ile bu işlem hem çok kısa bir sürede gerçekleşiyor hem de para kesintimiz neredeyse hiç olmuyor. X kişisi Y kişisine 2-3 dakika gibi bir sürede parasını ulaştırıyor. Ve bu işlem herhangi bir aracı olmadan direkt olarak karşı tarafa ulaşıyor.

3.1. Blockchain teknolojinin prensipleri

- Bilgiler isteyen her kişiye açıktır.
- Açık muhasebe defteri yöntemi uygulanır bu sayede kişilerin birbiri ile olan para transferleri bu muhasebe defterlerine eklenir.
- Zincir yapıdadır.
- Dağıtılmış bir yapısı vardır.
- Merkezsizdir. Zincirde bulunan herkes zincirde gerçekleşen tüm işlemleri kendisine kopyalayabiliyor. Bu sayede merkezde/başlangıçta olan zincir herkese kopyalanabildiğinden bir merkeze ihtiyaç duyulmuyor.

3.2. Mahremiyet

Blockchain teknolojisi ile sanal ortamda bir mahremiyet düzeni sağlanmıştır. Aksi takdirde kişilerin birbirinin hesabında ne kadar para olduğunu bilmesi sosyal hayatımız için tehlike arz ederdi. Yine de bu mahremiyetin sınırının olmasını bilmemiz gerekir. Çünkü kimsenin kimseyi izleyemediği bir düzende gerçekleştirilen işlemlerin terörist saldırılar gibi kötü eylemler için kullanıp kullanılmayacağına dair bir bilgi edinemeyiz. Her ne kadar bir mahremiyet ortamının oluşması insanların yararına olsa da bir o kadar zararlıdır. Bu sebeple bir mahremiyet hakkımızın olması gerekir fakat bu mahremiyet bir aşamadan sonra kontrol altına alınmalıdır.

3.3. Dünyada ve Türkiye’de blockchain

Günümüzde devletler bu çığır açan teknolojiyi yeni yeni kullanmaya başladı, bu devletler arasında Türkiye’de var. Henüz aktif olmamasına rağmen ülkemizde bu teknolojiyi göreceğimiz yerlerden birisi tapu kayıtlarıdır. Böylelikle tapuda usulsüzlüklerin, evrakta sahteciliğin ve bu tür sorunların önüne geçilecektir. Bu sisteme geçtiğimiz takdirde bu tür sorunlar ortadan kalkacaktır.

Keza Rusya devlet başkanı Putin ise açıklamasında ‘‘Blok zincir teknolojisi kullanan devletler kullanmayan devletler üzerinde mutlaka egemenlik kuracaktır. Kullanmayan devletler de kullanan devletlerin hegemonyası altında kalacaktır.’’ demişti.

Blockchain teknolojinin kıymetini bildiğimiz takdirde hem ekonomik açıdan çağa ayak uydurmuş olacağız hem de bu sayede rezerv paranın dolar olması gibi dışa bağımlılığımızı arttıran sistemlerden kurtulacağız.

4.İslami kurallara uygun kripto paralar

Stellar Development Vakfı, yaptığı açıklamada teknolojinin özelliklerini ve uygulamalarını gözden geçirdikten sonra, Shariyah Review Bureau'nun (SRB), para transferlerini yürütmek ve gerçek dünya varlıklarını tokenize etmek için şeriata uygun bir araç olarak Stellar'a sertifika verdiğini duyurdu. (UzmanCoin)

Stellar'ın, İslami Finansal Kurumlar için kar amacı gütmeyen Muhasebe ve Denetim Kuruluşları tarafından yayınlanan standartlara (AAOIFI) uygun olduğu için sertifikayı almayı hak ettiği belirtildi. (UzmanCoin)

Malezya'da HelloGold isimli bir firma GoldX ismini alan kripto para birimi için “şeriata uygundur” sertifikası almış, bir ilke imza atmıştır. Bu uygunluk belgesini ise İslami finans danışmanlık şirketi Amanie Advisors vermiştir. Altın olarak karşılığı olan bu para biriminin, güvenilir ve şeffaf bir süreçte denetlenebilir olması şeriata uygundur hükmünün verilmesini sağlamıştır. (Kripto Para Haber).

Dubai merkezli OneGram şirketi ise kripto para birimlerine yatırım yapmak isteyen ancak şariat kurallarına uygun olmadığı gerekçesiyle bu kararından vazgeçen kişileri hedef almıştır. Şariat prensipleri, faiz ödemelerini yasaklamanın yanı sıra, fiziki varlıklara dayalı gerçek ekonomik faaliyetlere izin vermektedir. Tüm bu şartları göz önüne alan OneGram isimli girişim, satacağı her token karşılığında gram altın barındıracağını söyleyerek Müslüman yatırımcılara farklı bir alternatif sunmaktadır. (fintechtime)

İslami Finans konusunda uzmanlaşan iki İsviçre şirketi Qintar Capital Switzerland ve *ISL-Blockchain Sàrl*, dünyanın ilk İslam hukukuna uygun tokeni olan Qintar'ın piyasaya sürüldüğünü açıkladı. Belirtilen token *Islamic Blockchain* (ISL) ağı tabanlıdır. Qintar 12 Nisan 2019 tarihinde resmi olarak piyasaya sürülmüştür. (coin-turk.com)

5.Sonuç

Tarih boyunca insanoğlu bulunduğu ortama ve zamana bağlı olarak kullanmış olduğu bir para türünden kendisi için fayda veya kolaylık sağlayan bir başka para türüne geçiş yapmıştır. Günümüzdeyse gelişen teknolojinin etkisiyle kripto para birimlerine ihtiyaç duyulmuştur. Fakat bu ihtiyaç, bir sistemden başka bir sisteme geçiş yaparken oluşan tereddütler gibi -İslam dünyası başta olmak üzere- insanların zihninde soru işareti bırakmıştır. İslam dünyası için bu soru işaretleri genel manasıyla farklı görüşlerin ortaya atılması sonucunda ortaya çıkmıştır. Fakat burada bilmemiz gereken şey insanların kendi paralarını diledikleri gibi kullanabilmeleri, yatırımlarını kendi istekleri doğrultusunda yapabilmeleri olmalıdır. Üstelik herhangi bir merkezi otoriteye bağlı olmadığından yapılan işlemler anonim bir şekilde gerçekleşecek ve Blockchain ile oluşmasından kaynaklı olarak bir güven ortamı oluşabilecektir. Blockchain teknolojisinin getirmiş olduğu birçok avantajlar ile doğan kripto paralar fazlasıyla ses getirmiş, dikkatleri üzerine çekmiş ve akabinde kendi borsasını oluşturmayı başarmıştır. Günümüzde birçok insan tarafından kullanılan internet dünyası; resim, ses, video ve fotoğraf gibi unsurlarla kendi içerisinde veri transferi yapıyorken Blockchain teknolojisi ile bu alan genişletilmiştir. Blockchain teknolojisi sayesinde değer biçtiğimiz varlıkların da transferi yapılı hale gelmiştir. Satoshi Nakamoto lakaplı gizli bir kişinin 2008 yılında öne sürdüğü blockchain teknolojisinden ardından Bitcoin ile dünyaya yeni bir para biriminin varlığını duyurmuş böylelikle insanların para algısına yeni bir para birimi eklenmiştir. Oluşan bu yeni algıyla birlikte İslam dünyası olarak herhangi bir önyargı ile kendimizi kısıtlamadan çağa ayak uydurmamız, doğrudan karşı çıkmamız gerekir. Bizler de Stellar, GoldX, OneGram ve Qintar koinleri gibi bu sistemi kendimize uyarlayabilir, İslam dünyasının kullanımına açabiliriz. Aksi takdirde bu sistemin imkânlarından yararlanamayacağımız aşikârdır.

KAYNAKÇA

Abdulaziz BAYINDIR, Başlangıçtan Günümüze Kadar İslam Toplumunda Madeni ve Kağıt Paralar.

Qintar koini hakkında bilgiler (<https://coin-turk.com/>)adresinden alınmıştır (2018).

Müslümanlara özel altın destekli kripto para çözümü hakkında bilgi kaynağı(<http://fintechtime.com/tr/2018/04/muslumanlara-ozel-altin-destekli-kripto-para-cozumu/>) adresinden alınmıştır (2018).

ADAB projesi hakkındaki bilgiler (<https://coin-turk.com/>)(2018) adresinden alınmıştır.

Süleyman Kaya (2018). Kripto Para Birimleri ve Fıkhi Açından Değerlendirilmesi. 14.

GoldX ile ilgili bilgiler (<https://kriptoparahaber.com/>) adresinden alınmıştır

Milnes. (1919).

Nakamoto. (2008).

Sabri Orman, Modern İktisat Literatüründe Para Kredi ve Faiz.

The Economist, (2015).

Stellar koini ile ilgili bilgiler (<https://uzmancoin.com/>)adresinden alınmıştır (2018).

Betül Üzer, (2017) Sanal Para Birimleri.

FORWARD İŞLEMLERİNİN TEMEL YAPISI VE İSLAMİ FİNANSTA KULLANIMI

Lisans Öğrencisi Şerife Öztürk

KTO Karatay Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İslam Ekonomisi ve Finans Bölümü

serife.ozturkk@hotmail.com

Dr. Öğr. Üyesi Şerife Özkan Nesimioğlu

KTO Karatay Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası Ticaret ve Lojistik

serife.ozkan.nesimioğlu@karatay.edu.tr

ÖZET: İslam ayet ve hadislerle ticaret ve taciri yüceltmiş, Müslümanları ticarete yönlendirmiştir. İslam ekonomisi günümüzde global ekonomide yaşanan krizlere İslam dini ilkelerine uygun, adaletli çözümler getirmeye çalışmaktadır. Bu süreçte karşımıza çıkan uygulamalardan bir tanesi, “döviz kurlarındaki ani dalgalanmalar” için uygulanan forward işlemlerdir. Forward, ileri bir tarihte teslimi söz konusu olacak herhangi bir malın, miktarı, vadesi ve fiyatı, bugünden belirlenerek, sözleşmeye bağlandığı işlemlerdir. Forward, İslam ekonomisi çerçevesinde incelendiğinde iki farklı görüş öne çıkmaktadır. İlk görüşe göre, türev piyasa ürünlerinden biri olan forward, iki farklı para cinsinin vadeli değişimini konu aldığından dolayı sarf akdi hükümlerine ters düşmektedir ve bu yüzden faizdir. Bu sebeple İslami finans için uygun değildir. İkinci görüş ise, İslam dininde ticaret ve tüccarı korumak, kur farklılıklarından doğacak kayıpları engellemek için şirketlerin forward işlemlere ihtiyaçları olduğunu savunmaktadır. Bu noktada ön şart işlemin belgelendirilmesidir. Bunun yanı sıra, ikinci görüşü savunanlar, bireysel anlamda spekülasyon için de forward yapmayı uygun bulmaz.

İslami finans kendi içinde, vadeli işlemleri üç ana sözleşme ile yapmaktadır. Bu sözleşmeler, Selem, İstisna ve Cuale'dir. Bu üç sözleşmenin en önemli özellikleri, vadeli mal veya para tesliminin bulunması, alıcı ve satıcıya ait hakların maksimum seviyede korumasıdır. Bu çalışmada, öncelikle, vadeli işlemlerde türev piyasası, forward işlemler ve forward işlemlerin İslami finans çerçevesindeki yorumlarına yer verilecektir. Sonrasında, İslam finanstaki vadeli işlem araçları, selem, istisna ve cuale ele alınarak, forward işlemlerle İslami finans açısından karşılaştırılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Forward, Selem, İstisna, Cuale

BASIC STRUCTURE OF FORWARD TRANSACTIONS AND ITS USE IN ISLAMIC FINANCE

ABSTRACT: Islam glorified trade and traders with verses and hadiths and drove Muslims to trade. The Islamic economy is trying to provide fair solutions to the crises in the global economy. One of the applications we encountered in this process is the forward transactions applied for “sudden fluctuations in exchange rates”. “Forward” is the process that is connected to the contract; in which the delivery of any goods that will be delivered at a later date, amount, term and price is determined today. When the forward is analysed within the framework of the Islamic economy, two different views emerge. According to the first opinion, forward, being one of the derivative market products, contradicts the provisions of the sarf contract as it is related with the change of two different currencies and because of this it is interest. Therefore, it is not suitable for Islamic finance. The second view supports that in order to protect trade and merchant in Islamic religion and to prevent losses arising from exchange differences, companies need forward transactions. At this point the prerequisite is the certification of the transaction. Besides, the supporters of the second opinion do not find the forward process in order for individual speculations. Islamic finance in itself, futures transactions are made with three main contract. These contracts are Selem, Istisna and Cuale. The most important features of these three contracts are the future delivery of the goods or money, the maximum protection of the rights of the buyer and the seller. In this study, firstly, derivative markets,

forward transactions and the Islamic perspective on forward transactions will be adressed from the Islamic finance framework. Next, forward transactions will be compared with the Islamic finance instruments Selem, Istisna and Cuale, in terms of Islamic finance viewpoint.

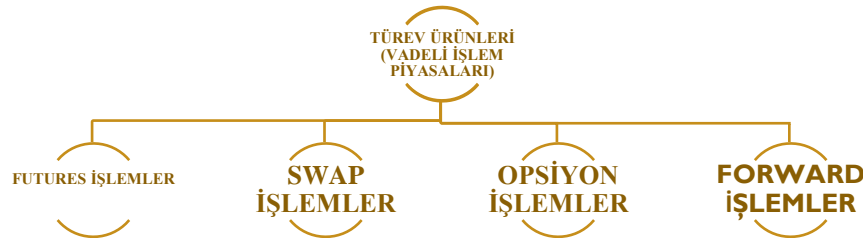
Keywords: Forward, Selem, İstisna, Cuale

GİRİŞ

İnsanlar ilk çağlardan itibaren ihtiyaçlarını karşılamak için tarımla ilgilenmiş, ticaret yapmıştır. Özellikle tarım ürünlerinin konu olduğu alışverişlerde ürünün mevsimler şartlarından etkilenmesi, ve depolama gibi sorunları çözebilmek içinde vadeli piyasalar kullanılmıştır. MÖ. 5. Yüzyılda Thales'in gelecek yıla ait zeytin verimliliğini tahmin etmesi, 1967 yılında Japonya da Dojima Pirinç Piyasası, 1848 de Chicago Board Of Trade 'in kurulması ve Bretton Woods'un askıya alınması ile birlikte Türev Piyasalara olan ilgi artmış, 1973 yılında Bretton Woods'un tamamen terk edilmesiyle döviz kurundaki dalgalanmalardan korunma ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu ihtiyaç ile birlikte Türev Piyasalar da hızla gelişmiştir (TANYEL, 2016).

1.TÜREV ÜRÜNLER (VADELİ İŞLEM PİYASALARI)

'Türev ürünler özellikle 1980'li yıllarda, uluslararası finans piyasalarında müşterilerin yatırım finansmanı, risk yönetimi gibi karmaşık ve rekabete yönelik çeşitli ihtiyaçlarına cevap verebilmek amacıyla ortaya çıkan gelişmiş ürünlerdir.' (Ersin, 2018)la

Şekil 1. Türev Ürünleri (Vadeli İşlem Piyasaları)

1.1.Türev Piyasaların Kullanılmasındaki Amaçlar

- Kur Riskinden Korunmak (Hedging)
- Spekülasyon
- Arbitraj
- Kur farklarından kazanç elde etmek isteyen kişi ve kuruluşlar tarafından kullanılır(TANYEL, 2016)

1.2. Türev Piyasalarında Kullanılan Araçlar

1.2.1. Futures İşlemler

Futures sözleşmeler belli miktardaki varlığın önceden belirlenen bir tarihte, önceden belirlenen bir fiyattan teslim edilmesini içermektedir. Bu sözleşmeler organize piyasalarda işlem görmektedirler. (TANYEL, 2016)

- Mal Futures Sözleşmeleri
- Döviz Futures Sözleşmeleri
- Faiz Oranı Futures Sözleşmeleri olarak ayrılmaktadırlar.

1.2.2 Swap İşlemler

'Swap' İngilizce kökenli bir sözcük olup değiştirme, kaydırma veya takas anlamına gelmektedir. İlk olarak 1923 yılında Avusturya merkez bankası tarafından uygulanmış ve daha sonrada giderek yaygınlaşarak günümüzde önemli bir finansman aracı haline gelmiştir. Genel anlamda swap, borçların değiş tokuş edilmesidir. Değişime konu olan ödemeler ana para faizi veya hem faiz hem ana para ödemeleri olabilir.' (Ersin, 2018)

- Mal Swap İşlemleri
- Döviz Swap İşlemleri
- Faiz Swap İşlemleri olarak ayrılmaktadırlar.

1.2.3. Opsiyon İşlemler

Opsiyon sözleşmesi, iki taraf arasında yapılan ve alıcıya, ödeyeceği belli bir tutar (opsiyon primi) karşılığında, belirli bir vadeye kadar (veya belirli bir vadede), bugünden belirlenen bir fiyat (kullanım fiyatı) üzerinden opsiyona dayanak teşkil eden bir malı, kıymeti veya finansal göstergeyi satın alma veya satma hakkı tanıyan, satıcıya da alıcının bu sözleşmeden doğan hakkını kullanması durumunda sözleşmeye dayanak teşkil eden malı, kıymeti, veya finansal göstergeyi satma veya alma yükümlülüğü getiren sözleşmedir. (Ürün ve Piyasalar :Borsa İstanbul, 2019)

- Alım Opsiyonu (Call Option)
- Satım Opsiyonu (Put Option) olarak ikiye ayrılmaktadır.

1.2.4. Forward İşlemler

Forward işlemleri, belli miktarda malın ya da finansal aracın (hisse senedi, tahvil, döviz vb.) önceden belirlenmiş bir fiyattan ve gelecekte önceden belirlenmiş bir tarihte satın alınması ya da satılması yükümlülüklerini içeren sözleşmeye dayalı işlemlerdir. (angın, 1998)

Forward sözleşmelerinin en önemli özelliği işlemin gerçekleştiği anda para alışverişinin gerçekleşmiyor olmasıdır. Para alışverişi kararlaştırılan tarihte belirlenen kur oranında satıcıya ödenir. Bu noktada forward işlemlerinde anlaşmada belirlenen döviz kurundan yüksek bir kur söz konusuysa satıcı kar elde eder, eğer belirlenen döviz kurundan düşük kur olursa satıcı zarar edecektir.

- Döviz Forward
- Faiz Forward olarak ikiye ayrılır.

1.2.4.1 Forward Sözleşmelerinin Özellikleri

Sözleşme, imzalayanları belirli bir varlığı belirli bir tarihte satmaya ve almaya, ödemenin belirlenen kurdan yapılmasıyla yükümlü kılar.

- Örgütlenmemiş piyasalarda işlem görür
- Sözleşme alıcı ile satıcı arasında doğrudan yapılır.
- Belli bir şekil zorunluluğu yoktur, varlığın miktarı, teslim tarihi vade fiyatı, teslim şekli ve benzeri bilgiler serbestçe dahil edilir
- Sözleşmenin konusu mal, döviz, faiz ve benzeridir.
- Sözleşmeler üçüncü kişilere devir ve takas edilemez. Bu nedenle sözleşmenin iptal edilmesi de tarafların mutabık kalmalarıyla mümkündür.
- Forward işlemler teslim ile son bulur. Vadesi geldiğinde tarafların yükümlülüklerini tamamlamaları gerekir.
- Emniyet marjı, teminat, pay akçesi, kaparo istenmez.
- Vade uzunluğu bir günden başlar, birkaç yılı bulabilir. Bir yılı aşmayan forward sözleşmeler genellikle bir, iki ve üç aylık olarak yapılır. (angın, 1998)

2.GÜNÜMÜZ FORWARD İŞLEMLERİNE İSLAM FIKIHÇILARININ YORUMU

Günümüz İslam alimlerinin future ve forward işlemler hakkında görüş ayrılıkları vardır. Bu görüşleri inceleyecek ve yorumlayacak olursak:

- Ünlü Müslüman düşünür İbn Şenkiti "söz konusu muamelelerin bir sözleşme değil de 'vaadleşme' mahiyetinde olduğunu dolayısıyla caiz olması gerektiğini" söyler (Şenkiti, 2006)
- İslami Fıkıh Akademisi de vaadin bağlayıcı olduğunu kabul etmiştir.
- Bazı düşünürlerse "sarf akdi" hükümlerine göre İslam'da kur serbestisi bulunduğu için forward işlemlere caizdir der. (Durmuş, mayıs 2010)

Bu görüşü daha iyi yorumlayabilmek için öncelikle Sarf akitlerden bahsedelim.

Sarf akdi döviz çeşitlerinin veya para hükmündeki kıymetli madenlerin birbiri ile değiştirilmesidir.

Sarf akitlerinde faize düşmemek için dört şart gözetilir:

1-İki bedelin de taraflar birbirinden ayrılmadan önce teslimi zorunludur. Kurda anlık gerçekleşecek farklılıklar iki taraf için de sorun doğuracak ve vadeden kaynaklı nesie ribası söz konusu olacaktır.

2-Cins birliği olan döviz veya kıymetli maden sarfında eşit miktarda değişim zorunluluğu vardır.

3-Şart muhayyerliği geçerli değildir.

4-Vade belirlenemez. Vade belirlenen sözleşmeler fasit olacaktır.

Sarf akdinin şartlarını incelediğimizde vade farkı bulunmayan ve eşit miktarda döviz veya kıymetli maden değişimi için anlaşılan bir akitte sorun olmayacağı görünmektedir. Fakat günümüz döviz forward işlemleri incelendiğinde alıcı ve satıcı ödemeyi aynı anda yapmak zorunda değildir bu da iki bedelin de taraflar birbirinden ayrılmadan önce tesliminin zorunda olması kuralını ihlal eder.

- Musa Adem İsa adlı araştırmacı ise kur riskinden korunma ihtiyacı bulunduğu için bu muamelelerin caiz olabileceğini belirtmiştir. (Durmuş, mayıs 2010)
- Prof. Dr. Cengiz Kallek Hocaya göre ‘Döviz forward işlemleri, kurdaki muhtemel aşırı dalgalanmalara karşı hedging için yapılmaları durumunda ‘umümü’l-belva’ (kaçınılması büyük güçlüğe yol açan olay) gerekçesiyle caiz görülebilir. (Kallek, 2017)

İslam, ticareti ve taciri destekleyen ve yücelten bir dindir.

‘Doğru tacir kıyamet günü arşın gölgesindedir.’ (İbn Mace , Ticaret 1), ‘Doğru sözlü , dürüst ve güvenilir tacir, nebiler, sıddıklar ve şehitler ile beraberdir.(Tirmizi , Büyü,4)

Yukarıdaki hadislerde Müslümanlar ticaret ile uğraşmaları için teşvik edilmiştir. Bu bağlamda ticaret ile uğraşan özellikle de ithalat ve ihracat yapan tacirler döviz ile işlem yapmakta ve dövizdeki ani dalgalanmalardan kendini korumak istemektedir. Ticaretini korumak amacıyla yapılacak günümüz forward sözleşmelerine Musa Adem İsa ve Cengiz Kallek cevaz vermektedir.

- Çoğunluğu teşkil eden birçok İslam hukukçusu, İslam Fıkıh Akademisi ve başka birçok fıkıh kuruluna göre ise Hz. Peygamber'in konu hakkındaki hadislerinin ihlal edildiği ve faize girildiği için bu işlemin caiz olmadığı görüşündedirler. (Durmuş, mayıs 2010)
- Faizsiz Finans Standardı 20: Organize Piyasalarda Emtia Satışı başlıklı standardın 3/2/2/1- 3/2/2/2 no’lu maddeleri forward konulu maddelerdir ve döviz forward da izin verilmez.
- Emtia vasıfları belirlenmiş bir şekilde zimmette borç olur. Bu emtia için ödenecek bedel de vadeli. Bu noktada sözleşmenin alışveriş (bey‘) ya da selem lafzıyla kurulması hükme etki etmez. Böyle bir sözleşme yapmak caiz değildir. Zira selem bedeli peşin olmayan selem satışları caiz görülmez.
- Teslimi vadeye bağlanmış muayyen bir emtianın bedeli de vadeli olur. Böyle bir sözleşme yapmak da caiz değildir.

Yukarıda günümüzde yapılmakta olan forward işlemlerini açıkladık ve fıkhi açıdan yorumladık.

Peki kökenleri yıllar öncesine dayanan ve ilahi bir din kılavuzluğunda gelişmiş olan İslam ekonomisinde vadeli işlemler ile sözleşme yapılmamış mıydı?

3.İSLAMİ FORWARD PİYASALARI

İslam Ekonomisi gelecekte teslim ile alakalı 3 tip sözleşme yapmaktadır Bunlar; Selem, istisna ve cuale’dir. Bu sözleşmeler konu ve bazı özellikler bakımından değişiklik gösterse de İslam’ın cevaz verdiği vadeli sözleşmelerdir ve İslam ekonomisi için çok önemli, geliştirilmesi ve günümüzde de uygulamalarının yaygınlaştırılması gereken ürünlerdir. Bunun nedeni, vadeli olarak kurgulana bu sözleşmelerde hem alıcı hem de satıcının kendisini korumak amacıyla teminat verme ve alma hakkına sahip olmasıdır

Sözleşmeler kurulurken vadeli olarak kurulduğu için alıcı ve satıcı arasında her iki tarafın da kendini koruması amacıyla teminat verme ve alma hakkına sahiptir.

Şekil 2. İslami Forward Sözleşmeler

3.1. Selem/Selef

Selem, paranın peşin olarak ödendiği malın vadeli teslimini içeren sözleşmelerdir. Genellikle tarım ürünlerinin satım vadeli satımları için kullanılmaktadır. Satılan mal satım anında mevcut olmamasına rağmen ‘Sizden kim selem yaparsa miktarı belli bir ölçekte, miktarı belli bir tartıda ve belli bir vadeye kadar yapsın.’ (Müslim, Müsakat,128) hadisi bu sözleşmeyi meşru kılmaktadır.

3.1.2 Selem’in Yararları

- Mallar daha sonra teslim edilecek olmasına rağmen satıcı parayı teslimden önce alır. Bu parayla şirket harcamalarını finanse edebilir, yeni yatırımlar yapabilir, kişisel harcamalarını karşılayabilir
- Satıcı kendi ürününü sattığı piyasaların ani dalgalanmalarından korunmuş olur.
- Alıcı sonrasında ihtiyacı olan bir malı gelecekte teslimi için satın almış olur ve piyasanın dalgalanmalarından kendini korur
- Bir selem anlaşması çok fazla ürünün satımını içeriyorsa satıcı ürünlerde birim fiyat açısından indirimine gidebilir.

3.1.3 Selem Akdinin Şartları

- Malın misli mal olması

AAOIFI ‘nin 2004 yılında yayınladığı Selem Standartlarında belirlenmiş selem yapılabilir mallar: Buğday, pirinç, arpa, yağ demir ve bakır bu türün diğer tanecikleri, düzenli ve her zaman bulunabilen şirket ürünleri olan halı, çeşitli tüketim ürünlerinin konserveleri ve benzerleri selem ile satılabilir. Mallar genel olarak piyasada bulunabilmelidir. Bütün düşünce okullarındaki hukukçular selem sözleşmesi yapılan malların en azından anlaşılan teslim tarihinde piyasada bulunabilen mallar olması hususunda hemfikirdirler. Manzara, değerli taş ve antika gibi değerleri öznel değerlendirmelere bağlı olan maddeler için selem uygulanamaz. (Ayub, 2017)

- Paranın peşin olarak ödenmesi ve malın teslim tarihinin belli olması

Selemde nakit ödeme sadece fiziki ödeme olarak sınırlandırılmaz. Alıcı satıcının hesabına parayı yatırabilir veya bir banka aracılığı ile ödeme emri çıkarabilir fakat ücret ödemesi selem akdinin imzalandığı gün olmak durumundadır. Bu konu da İmam Şafii malın teslim zamanının

kararlaştırılması ve ödemenin taraflar ayrılmadan yapılması gerektiğini savunurken İmam Malik üç güne kadar gecikmeye izin vermektedir fakat bazı hukukçular normal bir borç gibi ödeme süresinin uzatılmaması şartıyla gecikmeli ödemeye izin vermektedir.

AAOIFI Standartlarında belirlenmiş olan teslim tarihi malın yapısına bağlı olarak birkaç gün ile birkaç yıl arasında değişebilmektedir. Eğer ortak karar alınırsa teslimat, parti ya da bölüm halinde yapılabilir. (Ayub, 2017)

- Malın cinsi ve özelliklerinin sözleşmede detaylı, tartışmaya mahal bırakmayacak şekilde belirlenmiş olması.

AAOIFI'nin 2004 yılında belirlemiş olduğu Selem Standartları incelendiğinde, satıcının anlaşılardan daha düşük kalitede bir mal tedarik etmesi durumunda anlaşmada bir kişi hakemlik edebilir. Bu sorunun çözümüne yönelik maddeler sözleşme imzalanırken sözleşmeye eklenebilir. Temin edilen mallar alıcının istediği kaliteden daha düşük kalitede mallar ise alıcı malları satın almaya zorlanamaz. İsterse malları daha düşük fiyatla almayı kabul edebilir. Eğer temin edilen ürünler alıcının belirlediği kalite standartlarından yüksek kalitede bir mal ise daha yüksek fiyat veya daha çok mal için sözleşmede düzenlemeye gidilebilir. Eğer sözleşme sırasında teslim yeri belirlenmediyse sözleşmenin yapıldığı yer teslimin yapılacağı yer olarak kabul edilir. Taraflar örfü uygun olarak yeri ortak bir şekilde belirlemelidir (AAOIFI 2004) (Ayub, 2017)

- Mal teslim alınmadan tekrar satılmaması

Ebu Davud ve İbn Mace tarafından nakledilen: 'Her kim selem yaparsa, onu başkalarına devretmemelidir.' hadisi zayıf bir hadis olmakla birlikte tek başına selem akdini sınırlandıramamış ve Müslüman hukukçular arasında fikir ayrılıklarına sebep olmuştur. Birçok hukukçu alıcının eline mallar geçmeden tekrar satamayacağı görüşüne sahip olsa da Şeyh Nazih ,İbn Teymiyye ve İbn Kayyim malların alıcının eline geçmeden de satılabileceğini; Kuran-ı Kerim , sünnet, icma ve kıyasta bir yasak olmadığını, bu yüzden yasal olduğunu söylemişlerdir. Ancak, malların üçüncü bir tarafa satışında aynı, daha yüksek veya daha düşük bir fiyata satılabilecekken tekrar satıcıya satıldığında aynı ve daha düşük bir fiyata satılabilir. (Ayub, 2017)

3.1.4 Paralel Selem

İslami forward işlemlerinde teslimatı yapılmayan bir ürünün tekrar satılmasına cevaz verilmemektedir fakat teslimat gününde malı bir başkasına satmak üzere üçüncü bir kişi ile anlaşılabilir. Teslimi otomatik olarak bir başka sözleşmenin şartına bağlı olan bu sözleşme birbirinden bağımsız sözleşmeler olmak durumundadır.(AAOIFI)

Bir örnek ile selem sözleşmelerini inceleyecek olursak:

Bir organik gıda marketi 2017 Ocak ayında bir şeftali üreticisiyle selem akdi imzalayarak ödemesini yapmıştır ve şeftalileri 25 Haziran'da teslim alacaktır. Organik gıda marketi bir başka sözleşme ile de 25 Haziran da satmak vaadi ile şeftalileri bir restorana paralel selem yapmıştır. 2017 senesinde hava koşulları nedeniyle şeftaliler geç olgunlaşmış ve geç hasat edilmiştir. Bu durumda bahçe sahibi ve organik gıda marketinin izleyebileceği 3 yol vardır:

- 1-Market, bahçe sahibinden sözleşmedeki ürünlerin piyasadan temin edilmesini isteyebilir.
- 2-Sözleşme yeniden düzenlenerek teslim tarihi ileri bir tarihe ertelenebilir.

3-Bahçede olgunlaşmış meyveler var ise malın teslimi partiler halinde yapılabilir.

Bahçe sahibinin restorana karşı hiçbir sorumluluğu yoktur fakat ilk teslimatın sağlanamaması tüm firmaları etkileyeceğinden paralel selem işlemlerinde her iki sözleşmede de teslimat tarihlerinin aynı gün olmasından kaçınılabilir veya satın alma taahhüdü alınarak malların tesliminden sonra yeni bir selem veya satım sözleşmesi imzalanabilir.

3.1.5 Dövizlerde Selem

Bir malın vadeli satımına cevaz verilebilirken, para hükmünde olan döviz ve kıymetli madenlerin vadeli satımı (selemi) faiz doğuracağından yasaklanmıştır. Fakat bazı İslam hukukçuları bu işlemlere cevaz vermekte ve İslami bankaların birçoğu da bu işlemleri yapmaktadır.

Türkiye'deki katılım bankacılığı sistemi incelendiğinde şu an aktif olarak hizmet veren 4 katılım bankası döviz forward yapmaktadır. Kuveyttürk Katılım Bankası (Tradeplus), Albaraka-Türk Katılım Bankası (VADİ), Ziraat Katılım Bankası ve Türkiye Finans Bankası forward işlemlerini aktif olarak yapmaktadır. Bu kurumlar 'Umumü'l-belva' ve kur riskinden korunma ihtiyacı için bu işlemlerin caiz olduğu görüşündedirler.

3.2 İstisna/ Üretim siparişi

İstisna sözleşmeleri de vadeli işlem sözleşmeleridir ve genellikle bedensel olarak yapılacak işleri sözleşme konusu edinir. Bir iş sözleşmesi olan istisna, alıcının gelecekte bir ürünün teslimi, montajı için satıcı ile anlaşması şeklinde açıklanabilir. İstisna sözleşmeler ev, fabrika, köprü, yol ve benzeri yapıların inşası için yapılabilecek sözleşmelerdir.

3.2.1 İstisna Akdinin Özellikleri

- İstisna akdi kıyemi mallar için yapılabilir
- Satıcı ya da bir başkası tarafından yeni üretilmiş malın sözleşmede niteliklerinin tanımlanması koşulu ile istisna sözleşmesi yapılabilir. İmzalanan istisna da malın cinsi teslim yeri ve zamanı kesin olarak belirtilmelidir.
- İstisnanın Türk Hukukunda Eser Sözleşmesi adı ile birebir karşılığı vardır.
- Ödemenin peşin olma zorunluluğu yoktur. Ücret taksitli olarak da ödenebilir. Kaparo alınabilir.
- Malın tesliminde gecikme olması halinde sözleşmede önceden belirtilmiş olan cezai işlem uygulanabilir veya fiyatta indirimle gidilebilir.
- Çünkü istisna akidlerinde sözleşmeye konu olan ürünler piyasada hali hazırda mevcut, üretimini şahıs veya makinaların yaptığı ürünlerken; selem akidlerine konu olan malların genelde tarımsal ürünler olması ve tarımsal ürünlerin bireylerin elinde olmayan hava şartları gibi ekolojik koşullardan etkilenmesi, selem akidleri için ceza uygulamasını kaldırır, istisna akidleri için getirir.
- Malın teslimindeki gecikme mücbir sebeplerden meydana geldiyse bir cezai yükümlülük getirmez.
- Mücbir sebepler olağan olmayan sebeplerdir ve daha önceden ön görülmesi zordur. Bu bağlamda mağduriyetlerin giderilebilmesi için tekafül önemli bir araçtır.

- İşe başlanmadığı sürece, istisna akdi bağlayıcı değildir, tek taraflı olarak sözleşme feshedilebilir.

Ürünü üreten şahıs veya kurum işe başlamamış ise iki taraftan birisi sözleşmeyi feshetme hakkında sahiptir. Böyle bir fesihte üretici üretime başlamamış olduğu için herhangi bir mağduriyeti olmayacaktır. Alıcı içinse ödeme yapmadıysa bir mağduriyet söz konusu olmayacaktır. Satıcıya vermiş olduğu bir kaparo var ise de bu kaparo tekrar kendisine iade edilmelidir fakat AOFII standartları işe başlanmasa bile sözleşmenin tek taraflı olarak feshedilemeyeceğini söylemektedir.

3.2.2 Paralel İstisna

Bir istisna akdi imzalandıktan sonra farklı bir tarafla bir paralel istisna yapılabilir. Yapılan bu akitler birbirinden bağımsız akitlerdir ve birbirleri için bağlayıcılıkları yoktur.

Paralel istisna sözleşmesini bir örnekle inceleyecek olursak:

Bir mobilya firması kumaş üreten bir firma ile bir istisna akdi yapmış ve kumaş firmasından alacağı kumaşlar ile üreteceği koltukları da bir mağaza ile istisna akdi yapmıştır. Kumaş üreten firma teknik bir arıza sebebi ile kumaş üretimine ara vermiş ve kumaşlar 3 gün gecikmeli olarak teslim edilmiştir. Bu durumda kumaş firması mobilya firmasına mobilya firması da mağazaya karşı sözleşmede belirtilen cezai yükümlükleri yerine getirecektir. Bu paralel istisna sözleşmelerinde kumaş firması ile mağaza arasında herhangi bir cezai yükümlülük meydana gelmez.

3.3.Cuale

Cuale, ödül vermeyi taahhüt eden bir mübadele sözleşmesidir. AOFII Cuale akdini “ taraflardan birisinin (ödül vaadiyle işveren/câil), belirli veya belirsiz bir zaman dilimi içerisinde belirli bir sonuç elde edilecek işi üstlenen kimseye (âmil), belirli bir ödül (cu‘l) vermeyi yüklediği bir sözleşme türüdür.” Şeklinde tanımlamıştır.

- Cuale akdi ödül verecek kişinin yapılacak işi bildirmesi ve ödül vaadini söylemesi ile kurulur.
- Yapılan iş karşılığında verilecek ödül mütekavvim ve teslim edilebilir bir mal veya para olmalıdır.
- ödül ancak öngörülen işin bitirilmesi ve işverene teslim edilmesi durumunda hak edilir. Fakat bu kuralın bazı istisnaları vardır: (a) Yüklenicinin üzerinde çalıştığı varlığın ödül vadedenin değil başkasının mülkü olduğu ortaya çıkarsa ve bu varlığın ona ait olduğuna dair mahkeme kararı verilirse âmil, ödülü hak eder. (b) Yüklenici, öngörülen işi yaparken herhangi bir kusuru veya kastı olmaksızın bu işin değerinin (kıymet) düşmesine sebebiyet verecek bir olay meydana gelirse, vaadedilen ödülün tamamını almaya hak kazanır.(AOFII cuale sözleşmesi 5/3/2/3 no’lu madde)
- İşe başlanmadan önce sözleşme tek taraflı olarak feshedilebilir, bağlayıcı bir sözleşme değildir.
- AOFII standardı Cuale ile akdi ile kurulabilecek sözleşmelere şu örnekleri vermiştir.
- Maden arama
- Su kuyusu açma

- Ticari logo ,amblem belirleme
- Simsarlık sözleşmeleri
- Yeni icat ve keşifler

3.3.1 Paralel Cuale Sözleşmesi

Paralel cuale sözleşmelerini bir örnek ile açıklayacak olursak:

Afrika’da su kuyusu açmak isteyen bir yardımsever bir Afrika’daki bir dernek ile irtibata geçer ve su kuyusu açtırmak istediğini söyler. Dernek bu iş için dernek çalışanı olmayan 5 işçiyi görevlendirir ve su kuyusu açılır. Yardımsever derneğe dernek ise işçiye ödemeyi yapar. Derneğin yardımseverle yaptığı akit sorası işçiler ile yaptığı akit ise paralel cuale sözleşmesidir ve her iki sözleşme birbirinden bağımsızdır.

	SELEM	İSTİSNA	CUALE
Sözleşmenin Kurulabilmesi İçin Tarafların Onayı			---
Sözleşmeye Konu Olan Mallar	Misli	Kıyemi	Hizmet/İş
Kaparo			---
Ödeme	Peşin	Taksitli	İş Tamamlandıktan Sonra
Paralel Sözleşme			
Ceza Uygulaması	--		--
Vazgeçme Hakkı	--		

Tablo 1. İslami Forward Sözleşmelerinin Karşılaştırılması

4.KATILIM BANKALARI AÇISINDA FORWARD İŞLEMLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Günümüz dünya ekonomisinde İslami finans işlemleri yapan en yaygın ve bilindik kurumlar İslami bankalar, Türkiye’deki adıyla katılım bankalarıdır. Günümüzde katılım bankalarının ağırlıklı olarak kullandıkları fon kullandırma yönteminin murabaha olduğunu bilinmektedir. (Odabaşı, 2019) Katılım bankalarının vadeli işlemlerden kaçınmalarının sebebi vadeli işlemlerin getirdikleri risklerdir. Vadeli işlemlerin getirdikleri riskleri kısaca özetleyecek olursak:

- Ürünün, mal veya hizmetin istenilen kalitede olmaması. Bu özellikle selem sözleşmelerinin getirdiği en büyük risklerden biridir.
- Bankanın kendisine teslim gelen ürünü muhafaza etme sorunu

- Paralel sözleşmeler kurarak depolama masraflarından kaçmak isterken herhangi bir sözleşmede yaşanan geç teslimat ve kalite sorunlarının diğer sözleşmeleri de etkileyecek olması
- Satın aldığımız ürünlerin piyasa fiyatlarının düşmesi, paralel olarak yapılan sözleşmelerde vazgeçme riski
- Bankanın elinde kalabilecek ürün riski. Bu ürünlerin uzun vadeli depolanamayan nitelikte ürünler olabilmesi.
- Bankanın depolama ve sigorta maliyetlerine katlanacak olması
- Alıcının mal veya hizmeti almaktan vazgeçmesi

Bankalar risklerini minimuma indirene kadar vadeli işlemlerden kaçmaya devam edeceklerdir, şu an için riskleri minimuma indirmek ekstra maliyet demektir. Depolama alanlarının iyileştirilmesi, daha çok paralel selem kurulması, her ürün ve hizmetin sigortalanması, gecikecek ödemeler ve ürünler için ceza uygulamaları banka için büyük bir külfettir. Fakat çözüm bankaların risklerini göz önünde bulundurarak bu sözleşmelerden vazgeçmemiz değildir. Çözüm her işi bankadan beklememektir. Selem akidleri için Türkiye Ziraat Odalar Birliği, istisna akidleri için Türkiye Sanayi Odalar Birliği ve cuale akidleri için Türkiye Esnaf ve Zanaatkarlar Odası bilgilendirilmeli; TOOB , MÜSİAD,TÜSİAD gibi kuruluşlar ellerini taşın altına koymalıdır. Faizsiz bir ekonomi modelinin yolu sadece katılım bankalarının bankacılık yapması değildir ve asla olmayacaktır.

4.SONUÇ

Yukarı da anlatılanlar ışığında İslam ekonomisi açısından forward işlemleri değerlendirdiğimizde ithalat ve ihracat yapan şirketlerin kendilerini korumak amacı ile kurları sabitleyerek (ki bu kur sabitleme işini belgelere dayandırmaları sağlıklı olacaktır) işlem yapmalarına cevaz gösterilebilir fakat döviz takas işlemlerinden sarf akdi ile vadeli satışlar için hiçbir cevaz bulunamamıştır. Bu durumda bankaların şu an yapmış olduğu forward işlemleri için hedging amacı olsa da sarf akdinin vadeli olamayacağı şartı ihlal edildiğinden bu uygulama doğru olmayacaktır. İslam'da vadeli sözleşmeler ise ayet, sünnet, icma ve kıyas doğrultusunda geliştirilmeli ve günlük hayatın birer parçası olmalıdır.

KAYNAKÇA

- Angın, E. (1998). Türev Piyasalar: Future, Forward, Swap Ve Option İşlemleri. Vergi Dünyası, 48-203.
- Ayub, M. (2017). İslami Finansı Anlamak. İstanbul: İktisat Yayınları.
- Durmuş, Y. (Mayıs 2010). İSLAM HUKUKU AÇASINDAN GÜNÜMÜZ Kredi Ve FİNANSMAN YÖNTEMLERİ. Tartışmalı İlimi İhtisas Toplantısı, (S. 91-94). İstanbul.
- Ersin, İ. (2018). Finansal İktisat. Ankara: Orion Kitabevi.
- Kallek, P. (2017). Döviz Vadeli Ve Emtia Vadeli İşlem Sözleşmeleri Başlıklı Tebliğin Müzakeresi. İslam Ticaret Hukuku Kongresi (S. 284-293). Konya: KTO Karatay Üniversitesi Yayınları.
- Odabaşı, M. (2019, Mayıs 30). Katılım Bankaları Tarafından Uygulanan Murabaha Finansmanına Yönelik Bazı Eleştirilere Cevaplar. Türkiye Katılım Bankaları Birliği: [Http://Www.Tkbb.Org.Tr/Documents/Yonetmelikler/KATILIM%20BANKALARI%20-%20MURABAHA%20%C4%B0%C5%9EELEMLER%C4%B0.Pdf](http://www.tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/KATILIM%20BANKALARI%20-%20MURABAHA%20%C4%B0%C5%9EELEMLER%C4%B0.Pdf) Adresinden Alındı

Şenkiti, İ. (2006). Dirase Şer'iyye II Heyet, Mevsuatü'l-Fetava. [Http://Www .İslami Efi. Com/ Arabic/ Fatwa/ Description. Asp ?Hf Atwaid= 1225](http://www.İslamiEfi.Com/Arabic/Fatwa/Description.Asp?HfAtwaid=1225) Adresinden Alındı

TANYEL, E. (2016, ARALIK). Türev Ürünler, Türkiye'de ve Dünyada Türev Piyasaların Gelişimi ve Kalkınma ve Yatırım Bankalarında Kullanımı. İller Bankası Anonim Şirketi

Ürün ve Piyasalar :Borsa İstanbul. (2019, Mayıs 30). Borsa İstanbul: [Https://Www.Borsaistanbul.Com/Unrunler-Ve-Piyasalar/Unrunler/Opsiyon-Sozlesmeleri](https://www.borsaistanbul.com/urunler-ve-piyasalar/urunler/opsiyon-sozlesmeleri) Adresinden Alındı

YOKSULLUĞU AZALTMAYA YÖNELİK ALTERNATİF BİR ENSTRÜMAN: İSLAMİ MİKROFİNANS

Lisans Öğrencisi Büşra Aktaş

KTO Karatay Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İslam Ekonomisi ve Finans Bölümü
busraa.aktass0@gmail.com

Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Ergun

KTO Karatay Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İslam Ekonomisi ve Finans Bölümü
huseyin.ergun@karatay.edu.tr

ÖZET: Yoksulluk, her devirde toplumların temel dinamiklerini olumsuz etkileyen, gelişmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin en büyük problemlerinden bir tanesidir. Bu durumun en önemli nedeni hem ülkeler hem de kişiler ölçeğinde gelir dağılımının adaletli olmamasıdır. Zengin azınlıklar ve fakir kitleler bu sürecin bir sonucudur. Ancak sürdürülebilir kalkınma bağlamında bu durum kabul edilebilir değildir. Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanabilmesi, toplumun her kesimine fırsat eşitliği sağlayacak şekilde, gelir dağılımında adaletin sağlanması ile mümkün olabilir. Bu farkındalıkla, dünya genelinde yoksulluk ve az gelişmişlikle mücadele için, birçok destek programı ve proje uygulanmaktadır. Bu destek programlarından en etkinisi ise, mikro finans kuruluşları aracılığı ile yapılan desteklerdir. Bu kurumlar tarafından uygulanan farklı mikro finans modelleri ile yoksullukla mücadelede başarı sağlanmaya çalışılmaktadır. Burada özellikle İslam coğrafyaları için en temel sorun ise, bu kurumların yaptıkları işlemlerde çok düşük miktarlarda da olsa, faizli işlemlerin söz konusu olabilmesidir. Bu durum dini inançları ve buna uygun yaşam şekilleri nedeniyle, İslam coğrafyasında yoksul kesimin mikro finansa mesafeli yaklaşmasına neden olmakta ve faizsiz, mikro finans modellerine ihtiyacı arttırmaktadır. Buradan hareketle bu çalışmada, yoksullukla mücadelede, klasik anlamdaki mikrofinans kurumları ve İslami mikrofinans kurumları karşılaştırmalı olarak incelenecek ve sonuç olarak, İslami mikro finansın en ideal şekilde nasıl yapılabileceğine dair değerlendirmelerde bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, Yoksullukla Mücadele, Mikrofinans, İslami Finans

AN ALTERNATIVE INSTRUMENT FOR POVERTY ALLEVIATION: ISLAMIC MICROFINANCE

ABSTRACT: Poverty is one of the biggest problems of developed, developing and underdeveloped countries which negatively affect the basic dynamics of societies in every period. The most important reason for this situation is the fact that income distribution is not fair in terms of both countries and individuals. Rich minorities and poor masses are the result of this process. However, this is not acceptable in the context of sustainable development. Sustainable development can only be achieved by ensuring justice in income distribution, providing equal opportunities for all segments of society. With this awareness, many support programs and projects are implemented to combat poverty and underdevelopment around the world. The most effective of these support programs is the support made through micro-finance institutions. With the different micro finance models implemented by these institutions, success is aimed at fighting poverty. The most fundamental problem for the Islamic geographies here is the interest rate transactions, even though these transactions are very low. This situation leads to the distance of the poor to micro-finance in the Islamic geography and increases the need for interest-free, micro-finance models due to the muslims religious beliefs and corresponding lifestyles. In this study, classical microfinance institutions and Islamic microfinance institutions will be examined comparatively, at the fight against poverty and as a result, it will be evaluated about how to make Islamic micro finance in the most ideal way.

Keywords: Poverty, Poverty Alleviation, Microfinance, Islamic Finance

GİRİŞ

Yoksulluk, insanlık tarihi boyunca toplumların gündeminde yer alan ekonomik sorunlardan birini oluşturmuştur. Bu sorunla mücadele etmek için birçok farklı yaklaşımlar geliştirilmiş olup, geçmişte ve günümüzde bu uygulamaların çoğu kez yetersiz kaldığı görülmektedir. Yoksulluğun ana sebeplerinden bir tanesi, bireylerin finansmana ulaşmada yaşadıkları güçlüklerdir. Yoksulların finansman ihtiyaçları için gösterebilecekleri teminatları olmadığından, bu durum bu sorunu daha da çözülemez hale getirmektedir. Buradan hareketle, yoksullukla mücadelede gündeme gelen mikrofinans kuruluşları, yoksullar için finansman desteği sağlayan önemli bir model olarak görülmektedir.

Bu bağlamda, yoksulluk, mikrofinans ve islami mikrofinans konularına yer verilip bu konudaki uygulamalar değerlendirilmiştir.

1.YOKSULLUK VE AZGELİŞMİŞLİK

Yoksulluk, üzerinde görüş birliğine varılamamış, ortak bir tanımı olmayan bir kavramdır. Bu konuda belirli bir kriter koymak imkansızdır, çünkü birçok etken yoksulluk kavramını göreceli hale getirmektedir. En kapsamlı anlamıyla yoksulluk, insanların temel ihtiyaçlarını karşılayamama ve yeterli gelire sahip olamama durumudur. Yoksulluk genellikle üç başlık altında incelenmektedir. (Oğuz , Ergun, Kan , Kan , & Demiröz , 2010)

Mutlak Yoksulluk: Yoksulluğun en temel tanımı olarak kabul edilir. İnsanların, ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli kaynağa sahip olamama, asgari düzeyin altında kalma durumudur. Bireylerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan asgari yaşam koşullarının oluşmaması mutlak yoksulluk olarak tanımlanmaktadır.

Görelî Yoksulluk: Açlık sınırının üzerinde hayatını devam ettirdiği halde toplumdaki ortalama yaşam standardını yakalamada yetersiz kalma halidir. (Ensari, 2010)

İnsani Yoksulluk: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından ortaya konmuş, sadece gelir baz almayan bunun yanında insani ihtiyaçlardan yoksun kalmayı da içeren bir tanımdır. Hastalık, cehalet ve genel kabul gören insani yaşam standartlarından yoksun kalmak, bu kapsamda değerlendirilmiştir. (Ak, 2016)

Az gelişmişlik kavramına ise toplumsal bir yoksulluk olarak bakabiliriz. Az gelişmişlik olgusu gelişmesini tamamlayamamış ülkelerin içinde buldukları durumu anlatır. Sermayenin nüfusa yetmemesi, sanayi ve teknolojiye geri kalınması gibi durumlar az gelişmişliğin göstergesidir. Az gelişmişlik ve yoksulluk, insanlık tarihi boyunca toplumların gündemlerinde yer alan önemli bir sorun olmuştur. Bu sorunla mücadelede birçok çözüm geliştirilmiş olsa da kesin çözüme hiçbir zaman ulaşılamamıştır.

Bir grup insan büyük bir zenginlik içinde yaşarken diğer tarafta birçok insan temel ihtiyaçlarını karşılayamayacak durumda ve aşırı yoksulluk sınırında bulunmaktadır. Buna sebep olan temel durumlardan biri de yoksul insanların içinde buldukları durumdan onları çıkaracak finansmana ulaşamamasıdır.

1.1. Dünya’da Yoksulluk

Yoksulluk evrensel boyutlara ulaşan bir kavramdır. Az gelişmiş ülkelerin büyük problemi olan yoksulluk günümüzde gelişmiş ülkelerin de çok önemli bir sorunu hale gelmiştir. Aslında

son elli yıla bakacak olursak refah seviyesi sürekli artan dünyamızda yoksulluğun hiç azalmadan büyüyen, ciddi bir sorun olarak kalmasının sebebi, adil bir dağıtım sisteminin olmamasıdır. Yani aslında dünyada aç ve yoksul insanların artması gıda, yiyecek ya da kaynak eksikliğinden değil bu kaynakların ve zenginliklerin adil şekilde dağıtılmamasından kaynaklıdır. Bu adaletsizlik; uygulanan ekonomik politika, finansman desteğinin sağlanamaması gibi sebeplerden kaynaklanabilmektedir.

Yoksulların sayısının artmasının yanında diğer bir sorun iki kesim arasındaki mesafenin giderek daha da açılmasıdır. Bu mesafe açıldıkça yoksul giderek daha fazla yoksullaşmakta, zengin de giderek daha da zenginleşmektedir. Bu nedenle Dünya Bankası Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri kapsamında 2013 yılında iki amaç belirtmiştir: 2030 yılı itibariyle aşırı yoksulluğun dünya nüfusunun %3'üne indirilmesi ve alt tabandaki %40'luk kesimin gelirini artırarak refahın yükseltilmesi. (World Bank 2015:1)

Tablo 1: Günde 1 \$'dan Daha Az Gelirle Yaşayan Nüfus Sayısı (Milyon)

Bölgeler	1981	1987	1990	1993	1999	2001	2005	2015f tahmin	2020f tahmin
Doğu Asya ve Pasifik	796	426	472	415	282	284	317	120	83
Çin	634	308	375	334	223	212	208	70	56
Avrupa ve Orta Asya	1	2	2	17	30	18	16	7	5
Latin Amerika ve Karahipler	36	45	49	52	54	50	45	30	27
Ortadoğu ve Kuzey Afrika	9	7	6	4	8	7	11	6	6
Güney Asya	475	473	462	476	453	428	595	388	352
Hindistan	382	370	357	380	352	359	456	295	268
Alt Sahra Afrikası	164	219	227	241	292	314	387	366	352

Kaynak: (World Bank, 2004: 3 Global Economic Prospects 2010)

1. MİKROFİNANS

Mikrofinans, gelir seviyesi düşük olan ailelere üretim yapabilmeleri için ya da bankacılık ile ilgili hizmetlere erişim zorluğu çeken girişimci ve küçük işletmelere finansal destek sağlamak için verilen hizmettir. Mikrofinans kuruluşlarının ana amacı; karlı ve mali açıdan sürdürülebilir bir duruma sahip olurken, özellikle fakir kadınlara finansal hizmetler sunarak fakirliğin azaltılmasıdır. (TGMP, 2019) Yoksullukla mücadele için iki ana akım olan piyasa ve devlet eksenli çözümde mikrofinans yöntemi devlet eksenli değil piyasa eksenli çözüme araç olarak görülmektedir. Yoksulların günümüz finans sektöründe finansman ihtiyacı ancak kredi ve ona gösterecekleri teminat ile mümkündür. Ancak, kredinin geri ödemesi için gerekli teminat imkânlarından yoksun olmaları, bu şekilde finanse edilmelerini neredeyse imkânsız hale getirmektedir. Burada devreye mikrofinans girmektedir. Bu bağlamda, işsizlik oranının fazla olduğu bölgelerde yaşayan insanlar için mikrofinans kuruluşları oldukça önemlidir.

Mikrofinansın kökleri 1970'li yıllara dayanır. İlk önemli örneği, Bangladeş'te Muhammet Yunus tarafından kurulan Grameen (Kırsal) Bankası'dır. (Akbulaev, Ahmedov, & Aliyev, 2017)

Bangladeşli bir ekonomist olan Muhammet Yunus öğrencileri ile gittiği bir köy gezisi sırasında yoksul insanların yüksek faizle aldıkları malzemelerden dolayı yaptıkları işlerden çok az kar edebildiklerini öğreniyor. Bu insanlara kendi işlerini kurabilmeleri ve daha fazla kar elde ederek yoksulluktan kurtulabilmeleri için düşük faizli, teminatsız mikrokrediler vermeye başlıyor. Bankaların ve devletin tavsiyelerine karşı Yunus, “mikro krediler” vermeye devam edip 1983'te, güven ve dayanışma ilkeleri üzerine kurulan “köy bankası” anlamına gelen Grameen Bank'ı kurmuştur (Akbulaev, Ahmedov, & Aliyev, 2017)

Bu yıllardan itibaren uygulanmaya başlanan mikrofinans hizmeti, hızlı bir şekilde yayılmış ve giderek artmaya başlamıştır. 1997 yılında Washington'da mikrokredi zirvesi yapılmış, Birleşmiş Milletler 2005 yılını Uluslararası Mikrofinans Yılı ilan etmiştir. Bu örneklerden hareketle 30 yıllık bir zaman dilimi içerisinde mikrofinansın dünyada finans modelleri arasında kendisine bir yer edindiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Mikrofinans yoksullara yönelik bir uygulama olmasına rağmen başarısından ötürü sadece yoksul ve gelişmekte olan ülkelerde değil, gelişmiş ülkelerde de hızla yayılmaya devam etmiştir.

Dünya genelinde mikrofinans kurumlarının genel görünümüne ait bilgiler Tablo 2'de görülmektedir.

Tablo 2: Dünya Genelinde Mikrofinans Kurumlarının Genel Görünümü

Dünyadaki Bölgeler	Mikro Finans Kurum Sayısı	Toplam Müşteri Sayısı	Toplam Kadın Müşteri Sayısı	En Yoksul Müşteri Sayısı	En Yoksul Kadın Müşteri Sayısı
Sahara Altı Afrika	1 042	15 192 387	8 194 610	8 471 247	5 889 917
Asya ve Pasifik	1 747	161 022 985	130 880 298	102 627 426	87 134 440
Latin Amerika ve Kabinler	670	16 491 676	10 154 176	2 798 274	2 038 188
Ortadoğu ve Kuzey Afrika	95	5 231 520	2 777 297	1 497 012	1 074 968
Gelişmekte Olan Ülkeler Toplamı	3 554	197 938 568	152 006 381	115 393 959	96 147 513
Kuzey Amerika ve Batı Avrupa	88	170 634	60 633	43 375	34 303
Doğu Avrupa ve Orta Asya	76	5 400 105	277 944	147 111	72 393
Endüstrileşmiş Dünya Toplamı	164	5 570 739	338 607	190 486	106 696
Dünya Geneli	3 718	203 509 307	152 344 988	115 584 445	96 254 209

Kaynak: (Micro Credit Summit Campaign, 2013)

2.1. Türkiye'de Mikrofinans

Türkiye'de ilk mikrofinans kurumu olan TGMP (Türkiye Grameen Mikrofinans Programı), Muhammet Yunus'un Bangladeş'te kurmuş olduğu Grameen Bank'ı örnek alarak açılmış bir kurumdur. TGMP, Türkiye İsrافی Önleme Vakfı tarafından oluşturulmuş olup, Grameen Trust ile iş birliği yaparak faaliyetlerini sürdüren, kâr amacı gütmeyen bir mikrofinans kuruluşudur (TGMP, 2019). TGMP, yoksulluk içinde yaşayan kadınlara finansal hizmet sağlama konusunda öncülük etmektedir. Türkiye genelinde 64 ilde 95 şubesiyle 39.000 üzerinde mikro girişimciye hizmet vermektedir (TGMP, 2019).

Bir ailede yoksulluktan en çok kadınların etkilendiği düşüncesi sonucunda mikrofinans kurumlarında, öncelikli olarak kadınlara finansal destek sağlanmaktadır.

TGMP 5 çeşit mikrokredi kullanmaktadır. Bunlar, 100 TL ile 1000 TL arasında olan temel kredi, 1000 TL ile 5000 TL arasında olan girişimci kredisi, 2000 TL'ye kadar verilen hayvancılık kredisi, sosyal kalkınma kredisi ve iletişim kredisidir (TGMP 2019, 2019).

3. İSLAMİ MİKROFİNANS

İslam'da yoksulların korunması, yoksulluğun giderilmeye çalışılması Müslümanın üzerine vazife olarak görülmüştür. İslamiyet'e göre fakirin, yoksulun, yetimin hakkı her zaman korunmalıdır. İslam ekonomisinin de en önemli gayesi yoksulluğun azaltılması ve sosyal adaletin sağlanmasıdır. (Bahçe & Gümüş, 2016)

Mikrofinans kurumu, yoksulluğun azaltılmasında önemli rol oynama potansiyeline sahiptir. Mikrofinansın uygulanmasıyla, istihdamı artırıp eşitsizliği azaltmakta, milli gelire katkıda bulunmakta, oldukça insani değerlerle yardım amaçlanmakta, yoksulların finansal hizmetlere ulaşması sağlanmaktadır. Ancak, mikrofinans temelli uygulamalarla dar gelirli kesimlerin yaşamsal ihtiyaçlarının ya da girişimcilikle alakalı isteklerinin karşılanması sürecinde, faiz konusu İslam toplumları için önemli bir handikap oluşturmaktadır. Müslümanların mikrofinans hizmetlerinden faizsiz bir şekilde faydalanabilmeleri için son yıllarda Pakistan, Bangladeş, Endonezya gibi Müslümanların çoğunlukta olduğu ülkelerde İslami mikrofinans kuruluşları faaliyet göstermektedir. İslami mikrofinansta faizin olmamasıyla beraber kar-zarar esasına göre çalışması, varlığa dayalı olması gibi maddeler onu konvansiyonel mikrofinanstan ayırmaktadır.

STK'lar, kooperatifler, kırsal bankalar, bazı özel kuruluşlar İslami mikrofinans hizmeti sunmaktadır. İslami mikrofinans bazı ülkelerde yoğun olarak kümelenmiş durumdadır. Endonezya, Bangladeş, Afganistan neredeyse %80'lik kısmını oluşturmaktadır. Son yıllarda İslami mikrofinansa ilgi giderek artsa da piyasa içindeki payı hala çok küçüktür.

İslami mikrofinans kurumlarının, konvansiyonel mikrofinanstan farklı olarak fon kaynaklarının meşru olması gerekmektedir. İslam iktisadının temel prensiplerinden olan faiz yasağı göz önüne alındığı vakit, islami mikrofinans kurumlarının faizli borç veya kredi alması söz konusu olamaz. Bunun yerine vakıf, hayır kurumları ve bağışçılardan yardım kabul edebilir. Yapılan finansal işlemler doğrudan veya dolaylı olarak somut mallar ile ilgili olmalıdır. Sahip olunmayan bir malın satılmasına izin verilmediği gibi, haram malın da finansmanı İslami mikrofinansta sağlanamaz.

İslami mikrofinansta kullanılacak ürünler ve hizmetlerin bazıları şöyle sıralanabilir:

Murabaha: Peşin parayla mal alıp vadeli satma yoluyla finansman kullandırma yoludur (Döndüren, 2014).

Mudarabe: Bir kimsenin belli miktar sermayesini, işletmeciye ticaret amacıyla vererek elde edilecek karı, anlaşma esaslarına göre paylaşımları ve meydana gelebilecek zarara ise sermaye sahibinin katlanması esasına dayanan ortaklık çeşidi (Döndüren, 2014).

Müşareke: 'Sermaye Ortaklığı' demektir. Finans kuruluşu bazı projeler için kendi öz sermayesi ile vadesi uygun olan katılım fonundan da sermaye koyarak, yatırım yapabilir (Döndüren, 2014)

Karz-ı Hasen: Faizsiz ve bir menfaat karşılığı da olmaksızın verilen ödünce karz-ı hasen (güzel ödünç) denir (Döndüren, 2014).

Selem: Peşin bir para karşılığında kalite ve nitelikleri belirli misli (standart) bir malı verisiye olarak mübadele etmektir (Döndüren, 2014)

Tablo 3: Ülkesel Olarak İslami Mikrofinansla İlişkin Bilgiler

Ülke	Kurum Sayısı	Kadın %	Toplam Müşteri	Toplam Ödenmemiş Finansman Portfolyosu \$	Ortalama Finansman Bilançosu \$
Afganistan	4	22	53.011	10.347,29	162
Bahreyn	1	Bilgi Yok	323	96.565	299
Bangladeş	2	90	111.837	34.490,49	280
Endonezya	105	60	74.698	122.480,00	1.640
Ürdün	1	80	1.481	1.619,91	1.094
Lübnan	1	50	26.000	22.500,00	865
Mali	1	12	2.812	273.298	97
Pakistan	1	40	6.069	746.904	123
Suudi Arabistan	1	86	7.000	586.667	84
Somali	1	Bilgi Yok	50	35.200	704
Sudan	3	65	9.561	1.891,82	171
Suriye	1	45	2.298	1.838,05	800
Yemen	3	58	7.031	840.240	146

Kaynak:(http://siteresources.worldbank.org/EXTDEVIALOGUE/Resources/537297-1241045572558/Islamic_MicroFinance.pdf)

4. İSLAMİ MİKROFİNANS UYGULAMA ÖRNEKLERİ

4.1. Bangladeş Örneği

Mikrofinans kurumları dendiğinde ilk akla Bangladeş gelmektedir. Bunun sebebi, dünyada mikrofinans uygulamalarının bilinirliğinin artmasını sağlayan, mikrofinans alanındaki yaptığı katkılar nedeniyle 2006 Nobel Barış Ödülünü alan Profesör Muhammet Yunus ve kurduğu Grameen Bank'tır (Özdemir, 2017). Müslüman yoğunluklu nüfusa sahip Bangladeş'te yoksulluk oranı çok yüksektir. Kırsal kesimlerde yaşayan nüfus, finansman desteğine ulaşamadığı için yoksulluktan daha çok etkilenmektedir. Yoksulluk oranlarının oldukça yüksek olduğu Bangladeş'te İslami bankacılık 1983 yılında başlamıştır. Bangladeş İslam Bankası (IBBL) Bangladeş'te ilk islami banka olarak görülmektedir. IBBL'nin islami mikrofinans bağlamında başlattığı program Kırsal Kalkınma Programı (RDS), yoksullukla mücadelede islami mikrofinansın uygulanabilirliği açısından önemli bir örnek olmuştur.

Bangladeş İslam Bankası RDS nin amaçlarını şöyle belirtmiştir:

- Yatırım olanaklarını kırsal alanlarda tarım dışı faaliyetlerle genişletmek (IBBL, 2019).
- Kırsal halkın, işsiz gençlerin, yoksulların serbest meslek ve gelir getirici faaliyetlerini finanse etmek (IBBL, 2019).
- Entegre kırsal kalkınma yaklaşımı ile yoksulluğu azaltmak (IBBL, 2019).
- Kırsal kesimde yaşayanların güvenli içme suyu ve konut tesisleri ihtiyaçları için yatırımları genişletmek (IBBL, 2019).

- İnsanlara eğitim ve sağlık hizmeti sağlamak (IBBL, 2019).

Bu amaçlarla kurulan RDS, ilk olarak hedef bölgeler seçerek belirli kriterlere ayırdığı gruplara, İslami mikrofinans programını uygulamaya başlamıştır.

RDS, iki çeşit finansman yöntemiyle bu uygulamayı yürütmektedir. Birincisi murabaha, ikincisi müşarekedir. Müşareke ortaklığı, IBBL ve mikrofinans kullanıcısının bir işe birlikte ortak olmalarıyla yürütülmektedir.

IBBL'nin İslami mikrofinans programı kent yaşamı ile kırsal yaşam arasındaki mesafeyi azaltmak için yoksullara önemli bir destek sağlayan program olarak sürdürülmektedir.

4.2. Türkiye Örneği: İksar

İslam İktisadı Araştırma ve Uygulama Derneği (İKSAR), 2018 yılında Sakarya'da bir grup akademisyen tarafından kurulmuştur. İKSAR'ın en temel faaliyeti karz-ı hasene dayalı İslami mikrofinans programıdır. Bu programda düşük gelir grubundaki insanlara, gelir getirici bir faaliyette kullanmaları için, ihtiyaç duydukları sermaye karz-ı hasen olarak verilmektedir (İKSAR, 2019).

Karz-ı Hasen programı çerçevesinde bağışçılardan ve destekçilerden toplanan paralar yeni iş kurmak isteyen düşük gelirli ailelere faizsiz bir şekilde karz-ı Hasen olarak verilmektedir. Bu kısımda karz-ı hasen verilecek olan kişinin bu borcu geri ödeyebilmesi, bu işi yapabilme kabiliyetinin olup olmaması göz önüne alınmaktadır. Verilen paralardan geri ödemede herhangi bir fazlalık alınmamaktadır.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Yoksulluk yüzyıllar boyu toplumların bitmeyen sorunu olmuştur. Bu durum, insanlar arasında adaletsizlik ve gelir dağılımlarında dengesizliğe sebep olmaktadır. Yoksulluğu azaltmak ve ortadan kaldırmak için ise geçmişten günümüze kadar birçok yöntem denenmiş, uygulanmaya çalışılmıştır. Bu çalışmalar devlet haricinde, sivil toplum kuruluşları, vakıflar ve özel kurumlar tarafından da yürütülmektedir. Bu bağlamda son yıllarda, mikrofinans kurumları ve yoksullukla mücadeleyi amaç edinen projeleri dikkat çekmektedir. Dünyanın birçok yerinde mikrofinans kurumları hızlı şekilde artış göstermesi, yoksullukla mücadelede yeni bir çözüm kaynağı sağlamaktadır. Bu kurumlar yoksul kesime sağladığı finansman ile onların gelirlerinde artış ve kendilerine iş kurabilmeleri için bir çaba oluşturmaktadır. İhtiyaç sahibi insanlara küçük finansmanlar sağlayarak da sosyal adaletin sağlanması adına önemli bir gelişme sağlamaktadır.

Ülkemizde de mikrofinans kurumları yavaş yavaş örneklerini artırmaktadır. Yalnız buradaki en hassas nokta geleneksel mikrofinans yönteminde faizli işlemlerin bulunmasıdır. Bu yüzden Müslümanlar ve faiz hassasiyeti olan insanlar için İslami olan, temeli İslami finans kurallarına dayanan bir mikrofinans sistemine ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu çalışmada da üzerinde durulduğu gibi, dünyada İslami mikrofinans kurumlarının örnekleri bulunmaktadır. Bu kurumlar finansman desteklerini yoksul insanların hizmetine sunmaktadırlar. Uygulamaya konulan bu İslami mikrofinans kurumları dünyada belirli ülkelerde yoğunlaşmış durumdadır. Ancak buna ihtiyaç duyan yoksul toplumların sayısı göz önünde bulundurulduğunda, bu kurumların sayısı yetersiz kalmaktadır. Müslüman yoksul

coğrafyaları kapitalizmin daha da yoksullaştırmasını engellemek ve onları finansal sisteme kazandırmak adına bu kurumlar büyük önem taşımaktadır.

İslami mikrofinans kurumları, konvansiyonel mikrofinans kurumlarına göre çok daha fazla ürünle hizmet verebilmektedir. Faiz hassasiyetiyle beraber ahlaki bir ekonomik sisteme dayalı uygulamalarını sürdüren bu kurumlar konvansiyonel mikrofinans kurumlarına oranla yoksul insanlar için çok daha iyi bir alternatiftir. İslami mikrofinans kurumları sadece Müslümanlara değil bütün insanlara hitap etmektedir.

Sonuç olarak bu İslami mikrofinans kurumlarının dünyaya ve özellikle ülkemize daha çok kazandırılması gerekmektedir. Bu kurumların işleyişinin temelinde grup dayanışması olduğu görülmektedir. Bunun temelinde ise şu ayeti dikkate almak bizlere güzel işler yapmakta yardımcı olacaktır: “Onlar işlerini aralarında toplanıp istişare ederler ve onları rızıklandırdığımız şeylerden infak ederler.” (Şura/38)

İstişare, grup dayanışması ve birlik her zaman güzel sonuçlar getirir.

İslami mikrofinans kurumları hızlı bir şekilde örnek alınıp bu durumu önemseyip üzerinde çalışmalar yapılmalıdır. Özellikle ülkemizde yoksullukla mücadele adına islami mikrofinans kurumlarının sayısını artırması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Özdemir, M. (2017). Katılım Bankaları İçin İslami Mikrofinans Programı Örneği, *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(3), 23-47
- Tokmakçioğlu, K. (2017). Mikrokredinin Yaygınlaştırılmasına Yönelik İslami Finans Ürünlerinin Geliştirilmesi, *Journal Of Islamic Economic and Finance*, 3(2) 117-136
- Döndüren, H. (2014). Ticaret Rehberi, İstanbul: Kampanya Yayınları.
- Parlakkaya R. Çürük, S. (2015) Bir Yoksullukla Mücadele Aracı Olarak İslami Mikrofinans ve Uygulanabilirliği, *International Journal of Islamic Economic and Finance Studies*, 1 (2)
- Çelebi, F. (2016). Mikro Kredinin Yoksulluk ve İstihdam Üzerine Etkisi: TRA1 Bölgesinde Alan Araştırması, *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 18(7)
- Islam M. (2016). Can Islamic Microfinance Alleviate Poverty? A Case Study From South-Eastern Bangladesh, *İslam Ekonomisi ve Finans Dergisi*, (2) 63-81
- Soyak, M. (2010). Kadın Girişimciliği ve Mikrofinans: Türkiye Deneyimi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (24) 129-143
- Uddin, A. (2016). Trough Islamic Banks' Zakat House: Investment Of Zakah Funds İn Microfinance To Remove Poverty İn Bangladesh: A New Model, *International Journal Of Islamic Economics and Finance Studies*, 2(2) 1-25
- Özdemir, M. (2016). Kitap Tanıtımı: Shari'a-Compliant Microfinance / S. Nazım Ali, *International Journal Of Islamic Economics And Finance Studies*, 3(2) 201-207
- Korkmaz, T. Bayramoğlu, F. (2017). Yoksullukla Mücadelede Mikrofinans Modeli ve Mikrofinans Kuruluşlarının Finansal İşlevleri, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (34) 98-113
- İslami Bank Bangladesh Limited , <https://www.islamibankbd.com/>, (25.05.2019)
- Grameen Bank, <http://www.grameen.com/>, (26.05.2019)
- İslam İktisadi Araştırma ve Uygulama Derneği (İksar), <http://iksar.org.tr/>, (26.05.2019)
- Akbulaev, N., Ahmedov, T., & Aliyev, Y. (2017). Yoksulların Bankası: Grameen Bank. *Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Sosyal Bilimler Dergisi* (TURKSOSBILDER), 1(2), 56-70.

- Bahçe, A. B., & Gümüş, Ö. (2016). Kamu Maliyesi Açısından İslamiyet'te Yoksulluğun Görünümü ve İslami Mikrofinansın Kullanılabilirliği. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 8(1)
- World Bank 2015:1. (2015). <https://www.worldbank.org/> adresinden alınmıştır
- IBBL. (2019). 5 24, 2019 tarihinde <https://www.islamibankbd.com/>: <https://www.islamibankbd.com/rds/> adresinden alındı
- IBBL. (2019). 24 5, 2019 tarihinde <https://www.islamibankbd.com/>: <https://www.islamibankbd.com/rds/> adresinden alındı
- İKSAR. (2019). 5 20, 2019 tarihinde <http://iksar.org.tr/>: <http://iksar.org.tr/karz-i-hasen/> adresinden alındı
- TGMP. (2019). 05 25, 2019 tarihinde <http://tgmp.net/tr/>: <http://tgmp.net/tr/sayfa/hizmetlerimiz/84/0> adresinden alındı
- TGMP. (2019). 5 24, 2019 tarihinde <http://tgmp.net/tr/>: <http://tgmp.net/tr/sayfa/biz-kimiz-117/0> adresinden alındı
- TGMP . (2019). 5 25, 2019 tarihinde <http://tgmp.net/tr/>: <http://tgmp.net/tr/sayfa/biz-kimiz-117/0> adresinden alındı
- Ak, M. (2016). Toplumsal Bir Olgu Olarak Yoksulluk. *Akademik Bakış Dergisi*(54), 296-306.
- Döndüren, H. (2014). H. Döndüren içinde, *Ticaret Rehberi* (s. 95). İstanbul: Kampanya.
- Döndüren, H. (2014). H. Döndüren içinde, *Ticaret Rehberi* (s. 89). İstanbul: Kampanya Yayınları.
- Ensari, S. (2010). TÜİK'in Yoksulluk Analizleri Üzerine. *Maliye ve Finans Yazıları*, 24(87). http://siteresources.worldbank.org/EXTDEVIALOGUE/Resources/537297-1241045572558/Islamic_MicroFinance.pdf. 4 20, 2019 tarihinde alındı
- Micro Credit Summit Campaign . 2016 tarihinde <https://microcreditsummit.org/> adresinden alındı
- Oğuz , C., Ergun, H., Kan , M., Kan , A., & Demiröz , E. (2010). The Causes of and Solutions of Poverty in Agricultural Rural Areas: The Case of Konya Province, Turkey. *International Symposium on Poverty Alleviation Strategies: Experiences and New Ideas* (s. 293-304). İstanbul: GDSAS Publications.
- Özdemir, M. (2017). Bangladeş İslam Bankası Kırsal Kalkınma Programı. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 27.
- Şura/38. *Kur'an-ı Kerim*. içinde

KRİPTO PARALAR VE BLOCKCHAIN TEKNOLOJİSİNİN İSLAMİ FİNANS AÇISINDAN DEĞERLENDİRMESİ

Ayşe Esenkaya

KTO Karatay Üniversitesi, İİBF, İslam Ekonomisi ve Finans Bölümü

ayse.esenkaya@ogrenci.karatay.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Ergun

KTO Karatay Üniversitesi, İİBF, İslam Ekonomisi ve Finans Bölümü

huseyin.ergun@karatay.edu.tr

ÖZET: İnsanlar temel ihtiyaçlarını karşılamının yansıra, yaşam standartlarını iyileştirme, sosyal statülerini koruma ve zenginleşme amacıyla da iktisadi faaliyetlerde bulunmaktadır. Bu faaliyetlerin gerçekleştirilmesi, kolaylaştırılması, yatırım ve tasarruf boyutunun ortaya çıkması için, para en temel araç olarak görülmektedir. Tarihsel süreçte, paranın karşıladığı değerler, kullanım alanları ve yöntemleri farklılıklar göstermiştir. Günümüzde bu farklılaşmanın geldiği son nokta kripto para kavramıdır. Teknoloji ve internetin maksimum düzeyde kullanıldığı küresel ekonomik sistemde, herhangi bir merkezin, kuruluşun, denetimi ve kontrolü altında bulunmayan, dolayısıyla yasal bir dayanağı olmayan, kripto paralar, barındırdığı risklere rağmen, alternatif bir ödeme ve yatırım aracı olarak oldukça ilgi görmektedir. Kripto paralara olan ilginin artması ve yaygınlaşması ile kripto paraların oluşumuna temel olan blockchain teknolojisi araştırmaları da hız kazanmıştır. Kripto paralar ve blockchain teknolojisinin İslami finans çerçevesinde de yer bulması böyle bir çalışma için çıkış noktasını oluşturmaktadır. Bu çalışmada, öncelikle kripto para kavramı ve blockchain teknolojisinden bahsedilecektir. Son yıllarda gündemde fazlasıyla yer alan kripto paraların evrimi, gelişme süreci tartışılmaya çalışılarak, özellikleri incelenecektir. Sonrasında bu araçlarla ilgili olarak, İslami finans çerçevesinde bir inceleme yapılacak ve elde edilen sonuçlarla ilgili değerlendirmelere yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Para, Kripto Paralar, Blockchain Teknolojisi, İslami finans

THE EVALUATION OF CRYPTO CURRENCY AND BLOCKCHAIN TECHNOLOGY IN TERMS OF ISLAMIC FINANCE

ABSTRACT: Besides meeting their basic needs, people are also engaged in economic activities in order to improve their living standards, maintain their social status and enrichment. For the realization, easing, investment and saving dimension of these activities, money is seen as the most fundamental tool. In the historical process, the values, usage areas and methods of the money showed differences. Today, the last point of this differentiation is the concept of crypto currency. In the global economic system where technology and internet used at the maximum level, crypto currencies which are not under control and audit of any center or organization, and therefore have no legal basis, are quite attracted as an alternative payment and investment tool despite the risks they contain. With the increasing interest in crypto currencies, research on blockchain technology, which is the basis for the formation of these coins, has also gained momentum. The fact that blockchain technology find a place at Islamic finance is the starting point of this study. In this study, firstly the concept of crypto currency and blockchain technology will be discussed. In recent years, the evolution of the crypto currencies, which are more and more on the agenda, will be examined and the features of the development process will be examined. After that, a review will be made in the framework of Islamic finance and evaluations about the results will be included.

Keywords: Money, Crypto Currency, Blockchain, Islamic Finance

1- İSLAM İKTİSADINDA PARA

Para, devlet tarafından tedavüle çıkarılmış, üzerinde sayı değeri yazılı, kağıt veya madenden yapılmış ödeme aracıdır (Döndüren, Ticaret Rehberi, 2014). Bir şeyin para olarak kabul edilebilmesi için şu üç fonksiyonu taşıması gerekmektedir (Üzer, Sanal Para Birimleri, 2017):

- Mübadele aracı olması
- Ürün/hizmet karşılığı paranın satıcı tarafından kabul edilmesi
- Ölçü birimi olması
- Değer saklama aracı olması
- Değerinin zaman içerisinde sabit seyretmesi ile paranın tasarruf aracı olarak kullanılabilmesi.

Dünden bugüne paranın, insanların her türlü ihtiyaçlarının temininde vazgeçilmez bir meta olarak kullanıldığı bir gerçektir. Paranın olmadığı dönemlerde ‘trampa ekonomisi’ dediğimiz ihtiyaç ile oluşan ekonomide, ‘ihtiyaçların çifte tesadüfü’ olarak da tanımlayabileceğimiz takas ekonomisi yani mal ve hizmetin mal ve hizmetle değişiminden doğan iktisadi faaliyetlerle istek ve ihtiyaçlar karşılanmıştır. İstek ve ihtiyaçların artması, çeşitlenmesi ile de takas ekonomisi piyasadan kalkmak zorunda kalmıştır. Böylece iktisadi faaliyetleri gerçekleştirmede kullanılacak ortak bir değer gerekliliği kendini göstermiştir.

Para yerine geçen, tuz, buğday, arpa, deniz kabuğu, kurutulmuş balık gibi değişim araçları ile ekonomik faaliyetler sürdürülmüştür. Ancak çevresel ve coğrafi koşulların bu araçlar üzerindeki etkisi ekonomik faaliyetleri de olumsuz etkilemiştir. Bu metaller yerine zehirli olmayan, katı, renkli, yanmayan, paslanmayan, eritmesi çok zor olmayan, çok yaygın değil ama bulması aşırı zor olmayan maden olmaları sebebiyle para olmaya daha elverişli olan altın ve gümüş değişim aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır. (Çarkacıoğlu, 2016).

Artan nüfus, yaşanan kıtlık problemi, altın ve gümüşün saklanması ve biriktirilmesindeki zorluklar neticesinde emtia para sisteminden temsili para sistemine geçilmiştir. Altın, gümüş tacirleri ve bankalar, karşılığında emtia para olan veya istendiğinde emtiaya çevrilebilen temsili paralar basmaya başlamışlardır. Basılan toplam değer karşılığında da sabit bir oranda altın/gümüş tutulmuştur.

Paranın değerinin altın, gümüş gibi kıymetli madenlere bağlandığı ve 1821 yılından itibaren uygulanan altın standardı sistemi dünyadaki altın rezervlerinin ekonomik büyümeye uyum sağlayamaması sebebiyle terk edilmiştir (Üzer, Sanal Para Birimleri, 2017). Altın standardının terk edilmesinin ardından 1944 yılında Birleşmiş Milletler Para ve Finans konferansı sonucu doların altına, diğer para birimlerinin ise dolara endekslendiği Bretton Woods sistemi kabul edilmiştir (Eğilmez, 2018). Anlaşma ile 1 ons altın 35 dolar veya 1 dolar 0.88867gram altın olarak belirlenmiştir (Çarkacıoğlu, 2016). Bu sistemle neredeyse bütün ekonomiler kağıt parayı tercih etmeye başlamışlardır (Üzer, Sanal Para Birimleri, 2017).

Zamanla itibari kağıt para yerine elektronik olarak saklanabilen ve gerektiğinde transfer edilebilen dijital paralar kullanılmaya başlanmıştır. Günümüzde son gelinen aşama ise kripto paralardır. Kripto para genel tarafından şu an için bir para birimi olarak kabul edilmese de günümüz piyasalarında azımsanmayacak bir işlem hacmine sahiptir.

2. KRİPTO PARALAR ve BLOCKCHAIN TEKNOLOJİSİ

2.1 Kripto Paralar

Kriptografik/şifreli olarak işlem yapmaya ve ek sanal para arzına olanak sağlayan dijital değerlere kripto para denir (Çarkacıoğlu, 2016, s. 8). Sanal para ve elektronik para birbirinden farklıdır ve karıştırılmamalıdır. Bu durum Avrupa Merkez Bankasının yaptığı tanımla da açıkça ortaya konmaktadır. Sanal para herhangi bir merkez bankası, kredi kuruluşu veya e- para kuruluşu tarafından ihraç edilmediği halde, bazı durumlarda paranın yerine kullanılabilen bir değer olarak dijital temsildir (European Central Bank, 2015) . Bu tanımdan da anlaşıldığı üzere sanal paralar herhangi bir merkezi otoriteye bağlı değillerdir ve elektronik paralar gibi herkesçe kabul edilen para biriminden farklı olarak sanal bir topluluk içinde benimsenmektedirler. Sanal para dışındaki dijital paralar itibari kağıt paraların temsili iken sanal paraların temsil ettikleri fiziki bir gerçeklik bulunmamaktadır (Çarkacıoğlu, 2016).

Kripto para birimleri herhangi bir devlet, merkez bankası veya finansal kuruluşun kontrolünde bulunmamaktadırlar. Geleneksel para birimlerinde merkez bankaları gerekli gördüğü durumlarda piyasaya para ihraç edebilirler. Ancak kripto paralarda bu durum söz konusu değildir (Çarkacıoğlu, 2016). Kripto paralar genellikle geleneksel para birimlerinden farklı olarak sistemin kuruluş aşamasında belirlenen miktarda üretilmektedirler (Kargı & Güney, 2018).

Kripto paralar günümüzde olumlu olumsuz birçok şekilde eleştirilmekte, eleştirilen durumlar göz önünde bulundurularak farklı kripto para birimleri ortaya çıkarılmaktadır. Kripto paralarla ilgili itirazlardan biri kripto paraların reel bir karşılığının olmadığıdır. Varlıkların değerlendirilmesi ve fiyatların belirlenmesi emek- değer teorisi göz önünde bulundurularak yapılmaktadır. Bir varlığın üretilmesi sürecinde harcanan emek o varlığın değerinin belirlenmesinde en önemli faktörlerden birisi olmuştur. Kripto paralara bu pencereden baktığımız zaman ölçülebilir objektif bir değerinin olmadığı açık bir şekilde görülmektedir. Fakat kripto paraların subjektif değerinden söz etmek mümkün olabilir. Ama bu subjektif değer gösterebileceği değişkenliklerle ciddi bir fiyat dalgalanmalarına ve ekonomik krizlere yol açabilmektedir.

Kripto paralardan günümüzde adından sıkça söz ettiren Bitcoin sürekli eleştirilen, sağlam dayanaklarının olmadığı iddia edilen ve ciddi belirsizlikler içeren bir birim olarak değerlendirilmektedir. Olumlu ve olumsuz yönleri ortaya konulan bu para birimine alternatif, zamanla yeni kripto para birimleri oluşturulmaya başlanmıştır. Kripto para borsalarında alınıp satılabilen, piyasada işlem gören bazı kripto paralar ve piyasa değerleri şu şekildedir:

Tablo 1 : Öne çıkan kripto para birimleri (09.03.2019 itibariyle fiyatları ve piyasa değerleri)

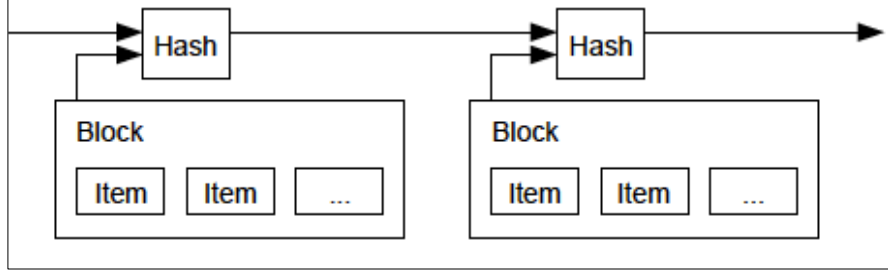
İSİM	SEMBOL	FİYAT(USD)	PİYASA DEĞERİ	TOPLAM HACMİ
Bitcoin	BTC	3.914,5	69,52B \$	31,28%
Ethereum	ETH	137,01	14,51B \$	14,70%
Ripple	XRP	0,31265	13,02B \$	2,20%
Stellar	XLM	0,08915	1,71B \$	0,40%

Kaynak: (Investing.com, 2019)

Burada ilk olan, piyasa değeri ile önde olması ve yaygın olması sebebi ile Bitcoin'den ve oluşumuna temel teşkil eden teknolojik altyapısı olan blockchain teknolojisinden bahsedeceğiz.

2.2 Blockchain Teknolojisi

Blockchain bir veri tabanı, kayıt defteridir. Kripto paraların doğuşuna temel teşkil eden sistem blokzinciri (blockchain) teknolojisidir. Gerçekleştirilen her bir işlem bloklara kaydedilir. Her bir bloğun dolmasıyla bloğun hash değeri yani parmak izi olarak çevrilen özeti alınır ve diğer bloğa geçilir. Geçtiğimiz yeni bloğun girdilerinden birini önceki bloğun hash değeri oluşturur. Bu şekilde oluşturulan blokların birbirine eklenmesiyle blokzincir meydana gelir. Oluşturulan bu bloklarda yapılacak herhangi bir değişiklik ile bloğun çıktı değeri değişecek böylelikle sonraki bloğun da girdi verisi değişecek bu şekilde zincir sonuna kadar her blok bu değişiklikten etkilenecektir ve bloklar geçerliliğini yitirmiş olacaktır (Şahinöz & Güven, 2018).

Şekil 1. Blokzincir Veri Yapısı (Nakamoto S. , 2013)

Her kripto paraya, her projeye blokzincir oluşturulabilmektedir. Aslında hayal edilebilecek her şey için kendine ait kuralları olan blokzincir kullanılabilir. Blokların büyüklüğü, bloğun bilgi alanları, kayıtların nasıl kaydedileceği, hangi alanları içereceği, nasıl sıralanacağı, blok dolunca ne yapılacağı, yeni bloğun üretilme şartları, bloklar arası bağlantıların özellikleri, blokzincirin şebekede nasıl dağılacağı, saklanacağı, takip edileceği ve kontrol edileceği gibi konular her bir blokzincirin kendine ait özellikleri ve kurallarıdır (Şahinöz & Güven, 2018). Belirlenen bu kurallar ve özellikler ne kadar kullanışlı ve güvenli olursa kullanma talebi de o kadar fazla olacaktır.

Bitcoin ve türevlerinin merkezi olmayan yapılarının sürdürülebilir, şeffaf ve güvenilir olmasını sağlayan blockchain sistemi iki farklı alt yapı ile kayıt işlemi yapmaktadır. Bunlardan bir tanesi uygun bloğu bulmak için çalışmak PoW (Proof of Work) yani “iş ispatı” blok üretmek isteyenlerden deneme yanılma yoluyla iş ispatı istenir. İkincisi ise PoS (Proof of Stake). Yatırım yapmak isteyen kullanıcılar borsa ve ihraç eden kurumlardan satın alarak cüzdanlarında depolarlar (Kaya S. , Kripto Para Birimleri ve Fıkhi açıdan değerlendirilmesi, 2018).

Dağıtık bir ağ yapısına sahip blockchain teknolojisi ile verilerin tek bir bilgisayarda değil, ağa dahil olan tüm bilgisayarlarda kopyaları saklanır. Gerçekleştirilen her işlemde eş zamanlı olarak güncellenir (Aksoy, 2018). Dağıtık ağ yapısına sahip blockchain teknolojisi ile yapılan işlemlerde bir aracıya ihtiyaç duyulmaz. İşlemler eşler arası dediğimiz P2P (Peer to peer) şeklinde gerçekleştirilmektedir. Geleneksel yöntemlerden farklı olarak yapılan bu işlemlerde aracı bir tarafa ihtiyaç duyulmaması kullanıcılar arasında bir bakıma maliyetlerinin düşmesi, işlemlerin kolaylıkla yapılabilmesi açısından ilgiyi arttırmış bir bakıma da güvensizliği ortaya çıkarmış yani arada kurum olmadan yapılan işlemlerde güven sorunu ileri sürülmüştür.

Bankalar, finans kurumları karmaşık olan finansman sözleşmelerini blockchain teknolojisi kullanarak daha kolay ve hızlı yapabilmeyi amaçlamakta farklı alanlarda talepler, ihtiyaçlar ve eksiklerin belirlenmesi ile farklı uygulama alanları ile sistem genişletilmektedir. Aynı zamanda

blokchain teknolojisi mali boyutunun ötesinde, bir işlem defterinden fazlasını elde etmemize izin vermektedir. Blockchain üzerinden yapılan işlemlerde sadece para transferinin gerçekleştirilmesi, işlemlerin takibi gibi finansal alanlarda değil akıllı sözleşmeler, dijital sahiplik aktarımı ve hatta telif hakkı talepleri gibi araçların blokchain teknolojisi üzerinde bulunmasına izin verecek çeşitli projeler geliştirilmektedir. Geliştirilme aşamasında olan bu projeler ile günlük yaşamın çeşitli yönlerini iyileştirmek amaçlanmaktadır (Arıcan & Tanınmış Yücememiş, 2018).

2.3 Bitcoin

Bahsettiğimiz ve sayısı 1500 ü aşan kripto para içerisinde hemen hemen neredeyse herkesin ismini duyduğu ve içlerinden en meşhur olanı bitcoindir. 2008 yılında meydana gelen kriz ile finans piyasalarında para birimlerine olan güven azalmış ve bunun sonucunda insanlar bir arayış içine girmiştir. 2008 yılında Satoshi Nakamoto isimli biri tarafından bir tür dijital para birimi olarak ortaya konulmuş olan bitcoin hayatımıza girmiştir.

Satoshi Nakamoto tarafından yayınlanan makalede “Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System” yani “Bitcoin: Eşten Eşe Nakit Ödeme Sistemi” olarak tanımlanmaktadır (Nakamoto S. , 2009). Bitcoin, onun işleten bilgisayar sistemi olan blokchain teknolojisi ile bir ödeme aracı olarak kullanılmaktadır. İnsanların günümüzde yaptıkları işlemlerde kullandıkları ödeme araçlarının masraflı ve zahmetli olması bitcoinin ilgi görmesine neden olan önemli nedenlerden biri olmuştur. Günümüzde yaygın olarak kullanılan örneğin kredi kartı, paypal, western union gibi ödeme aracı ile yapılan ödemelerde sürekli bir aracının kullanılması, aracılara verilen komisyon ücretleri insanları bu sisteme yöneltmeye başlamıştır. Bu sistem ile telefonda kullanılan bir uygulamayla dünyanın istediğiniz yerindeki bir kişiye istediğiniz zamanda (hafta sonu, gece yarısı dahil) ödeme yapılabilmektedir (Şahinöz & Güven, 2018, s. 30). Yani bir aracıya gerek duymadan, düşük ücretlerle, istenilen kişiye istenilen vakitte para transferi mümkündür. BTC kısaltmasıyla gösterilebilen bitcoin, 8 basamağa kadar bölünebilir dolayısıyla 0,00000001 bitcoinlik işlem yapmak mümkündür ve en küçük birime satoshi denir yani 100 milyon satoshi 1 BTC dir (Çarkacıoğlu, 2016, s. 11).

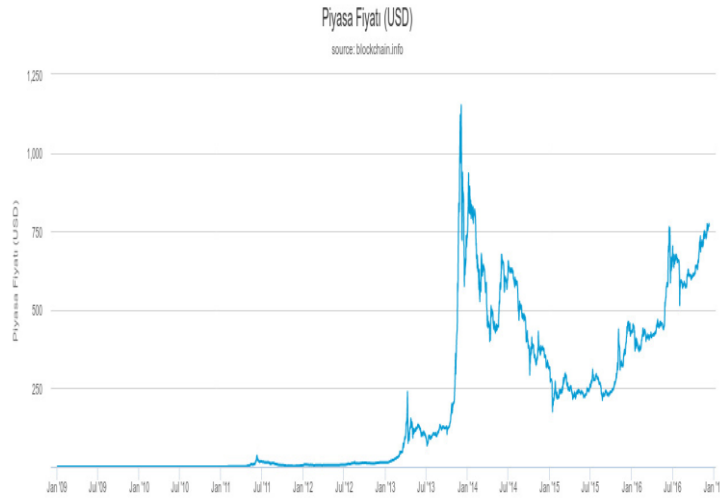
Blockchain teknolojisi üzerinden gerçekleştirilen bitcoin işlemlerinin özellikleri şu şekildedir:

- Merkezi bir otoriteye bağlı değildir
- Arkalarında bir merkez bankası veya devlet yoktur
- Dağıtık bir yapıya sahiptirler
- Arz edilen veya arz edilecek olan miktar bellidir

Bitcoine olan ilgi gün geçtikçe artsa da birçok eleştiriye maruz kalmaktadır. Örneğin yeraltı ekonomisinde kara para aklamada kullanılması bunların başında gelmektedir. Bitcoinin doğası gereği takip edilemez olmasını, yapılan işlemlerde anonimlik söz konusu olmasını bunu doğuran sebepler olarak ifade edebiliriz. Yani bitcoin işlemlerinin hangi hesaptan hangi hesaba aktarıldığını işlemlerin kaydedildiği blokzincire bakarak görülebilmektedir. Fakat hesap sahiplerinin kim olduğunu, işlemlerin kimler tarafından yapıldığını görmek mümkün değildir. Bitcoin için ifade edilen önemli olumsuzluklardan biride fiyatında meydana gelen sürekli

dalgalanmadır. Kendi başına bir değerlendirme aracının olmaması bu durumu meydana getirmektedir (Şahinöz & Güven, 2018)

Tablo 2: Bitcoin Fiyatındaki Dalgalanma

Kaynak: Çarkacıoğlu, 2016

Diğer bir durum ise harcanan elektrik miktarıdır. Kripto para üretilmesine madencilik denir. Madenciler iş ispatı mekanizmasını kullanarak birbirleri ile rekabet etmektedirler. Madencilerin üretilen blok için rekabet etmeleri yoğun hesaplama gücü gerektirmekte, bu durumda hem bilgisayarı çalıştırmak için hem de bunları soğutmak için çok yüksek enerji tüketimine sebep olmaktadır.

Tablo 3. Bitcoin Enerji Tüketim İstatistikleri (Digiconomist, 2019)

Açıklama	Değer
Bitcoin'in mevcut tahmini yıllık elektrik tüketimi (TWh)	61.55
Bitcoin'in mevcut minimum yıllık elektrik tüketimi (TWh)	37,24
Yıllık küresel madencilik gelirleri	\$ 5930998480
Yıllık tahmini küresel madencilik maliyetleri	\$ 3077549986
Mevcut maliyet yüzdesi	51.89%
Dünyadaki elektrik tüketiminin bir yüzdesi olarak Bitcoin elektrik tüketimi	% 0.27

2.4 İslami Çerçevde Değerlendirilmesi

Kripto paraların meşruiyeti İslam hukukçuları tarafından sorgulanmakta, farklı sebeplere dayandırılarak farklı görüşler ortaya koyulmaktadır. İslam hukukçularının bir kısmı tarafından kripto paralar bir mal olarak görülmemiş, alınıp satılabilen bir şey olarak kabul edilmemekte ve İslam hukukunun meşru görmediği kurgusal bir yatırım olduğu ileri sürülmektedir (Doğan, 2018).

Bilgisayar sistemi üzerinden işletilen kripto paraları bir para birimi olarak kabul edersek, bunların İslami çerçevede yorumlanmasını ve uygulanabilirliğinin mümkün olup olmadığına karar vermek için İslam akit esaslarına göre değerlendirme yapılması gerekmektedir.

İslam haksız kazanca ve sebepsiz zenginleşmeye neden olacak hiçbir şeye izin vermemekte yapılan tüm işlemlerin belirlenen kurallar, ahlaki prensipler çerçevesinde gerçekleştirilmesi istenmektedir. Helal, meşru yoldan kazanç elde etme teşvik edilmektedir. Eski toplumların ticaret ve ekonomik hayatlarına bakıldığında riziko, haksız kazanç, ölçü ve tartıda hile, aldatma,

ekonomik gücü tehlikeye kullanma gibi durumların var olduğu görülmektedir (Döndüren, Ticaret Rehberi, 2014). Bu sebeple belirlenen esasları iyi bilmek yapılan işlemlerde bunlara dikkat etmek gerekmektedir.

Hukuki olarak meşru bir sonuç elde etmek üzere karşılıklı beyanların birleşmesi sonucu akit oluşur (Yaman & Çalış, 2018). Akdin temel unsurlarını akdi gerçekleştiren taraflar, akit teklif ve kabulü, akit konusu oluşturur. Yapılan işlemleri bu esaslara göre değerlendirecek olursak, şunu açıkça söyleyebiliriz. Bitcoin işlemlerinin hangi hesaptan hangi hesaba aktarıldığını işlemlerin kaydedildiği blokzincire bakılarak görmek mümkündür. Fakat hesap sahiplerinin kim olduğunun bilinmesi mümkün değildir. Bir akdin gerçekleşmesi için ise akit yapma yetkisine sahip, akıl sağlığı yerinde tarafların mevcudiyeti gerekmektedir. Bir satışın geçerli olabilmesi için satışa konu olan mal İslam hukuku tarafından yasaklanmamış olmalıdır. Bu durumlarda oluşan garar(belirsizlik) giderilmelidir. Garar unsuru içeren satım sözleşmeleri ve ticari işlemler yasaklanmıştır. Akitte herhangi bir belirsizlik, bilinmezlik(cehalet) bulunmaması gerekmektedir (Ayub, 2017), (Yanpar, 2014), (Çeker, 2011).

Din işleri yüksek kurul başkanlığının sitesinde dijital kripto paranın dini hükmü şu şekildedir:

“Kullanıcılar arasında değişim ya da kıymet ölçüsü olarak genel kabul gören, kaynağı itibariyle kullanıcılara güven veren her türlü paranın kullanımı caizdir. Bu noktada önemli olan husus, para olarak bilinen değişim aracının kendi özünde yani üretim şeklinde, sürüm aşamalarında ve muhataplık niteliğinde büyük belirsizlik (garar) içerip içermemesi, bir aldatma (tağrir) aracı olarak kullanılıp kullanılmaması ve belli bir kesimin haksız ve sebepsiz zenginleşmesine vesile olup-olmamasıdır. Son yıllarda ortaya çıkan ve birçok çeşidi bulunan, dijital-kripto paralardan her birini kullanmanın hükmünü yukarıdaki genel ilkeler doğrultusunda değerlendirmek gerekir. Buna göre kendi özünde ciddi belirsizlikler taşıyan, aldatma ve aldatma riski ileri düzeyde olan, dolayısıyla herhangi bir güvencesi bulunmayan ve kamuoyunda saadet zinciri olarak bilinen uygulamalar gibi belirli kesimlerin haksız ve sebepsiz zenginleşmesine yol açan dijital kripto paraların kullanımı caiz değildir.” (Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı, 2018)

Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurumu tarafından yapılan basın açıklamasının bir kısmı ise şöyledir:

“Herhangi bir resmi ya da özel kuruluş tarafından ihraç edilmeyen ve karşılığı için güvence verilmeyen bir sanal para birimi olarak bilinen Bitcoin, mevcut yapısı ve işleyişi itibarıyla Kanun kapsamında elektronik para olarak değerlendirilmemekte, bu nedenle de söz konusu Kanun çerçevesinde gözetim ve denetimi mümkün görülmemektedir. Diğer taraftan, Bitcoin ve benzeri sanal paralar ile gerçekleştirilen işlemlerde tarafların kimliklerinin bilinmemesi, söz konusu sanal paraların yasadışı faaliyetlerde kullanılması için uygun bir ortam yaratmaktadır. Ayrıca Bitcoin, piyasa değerinin aşırı oynak olabilmesi, dijital cüzdanların çalınabilmesi, kaybolabilmesi veya sahiplerinin bilgileri dışında usulsüz olarak kullanılabilmesi gibi risklerin yanı sıra yapılan işlemlerin geri döndürülemez olmasından dolayı operasyonel hatalardan ya da kötü niyetli satıcıların suistimalinden kaynaklı risklere de açıktır.” (Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, 2013).

2.4.1 Garar ve Garar İçeren İşlemlerin Özellikleri

Garar elde bulunmayan, akibeti bilinmeyen bir şeyin satışı veya gerçekleşip gerçekleşmeyeceği bilinmeyen risk içeren satışlardır. Gerekli ve yeterli bilginin verilmediği durumlarda garar söz konusudur. Garar oluşan işlemlerin özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz (Ayub, 2017) (Döndüren, Ticaret Rehberi, 2014):

- Malın türünün belli olmaması
- Malın çeşidinin belli olmaması
- Özellik ve sıfatının belli olmaması
- Spesifik özelliklerinin belli olmaması
- Ödeme zamanının belli olmaması
- Malın var olmaması
- Malın görülmemesi

Herhangi bir akitteki temel öğeler olan akdin konusu, bedeli ve tarafların sorumluluklarına ilişkin bilinmezlik içeren bu işlemler yasaklanmıştır. Garar yasağı, tarafların, akdin makul sonucu olmayan yükümlülüklerden, beklenmedik risk ve zararlardan korunmasını ve böylece rızalarının zedelenmemesini amaçlar (Yaman & Çalış, 2018). İşlemlerin geçerliliği için bu belirsizliklerin giderilmesi gerekmektedir.

3. KRİPTO PARA VE BLOCKCHAIN TEKNOLOJİSİNİN İSLAMİ FİNANSTA KULLANILABİLİRLİĞİ VE UYGULANABİLMESİ

Sistem ve içerdiği olumsuzluklar birçok kaynakta olduğu gibi çalışmamızda da bahsedilmiştir. Bu olumsuzlukları göz önünde bulundurup, olumlu yönleri yok sayıp, gelişmelerden ve değişen teknolojiyen kendimizi soyutlamamız gerekmektedir. Değişen ve gelişen sistemde ortaya çıkan blockchain teknolojisi üzerine çalışma ve yatırımlar artmakta ve yeni uygulama alanları ile kullanımı yaygınlaştırılmaya başlanılmaktadır.

Kripto paraların bilhassa küçük tasarruf sahiplerinin dolandırılmasına fırsat veren, çeşitli mağduriyetlere sebebiyet verme riski bulunan ve güvenilirlik açığı içeren bir yönü bulunmaktadır. Bu konuda verilen fetvalar ve uyarılar asla göz ardı edilemez. Ama kripto para sisteminin meşruiyet zemininde nasıl gerçekleştirileceğine dair yapılan çalışmalara hız verilmelidir (Doğan, 2018).

Malezya merkezli HelloGold teknoloji şirketi tarafından piyasaya sürülen GoldX bu alanda yapılan çalışmalara örnek olarak gösterilebilir. GoldX şeffaf bir süreçte denetlendiği ve kuralına uygun el değiştirdiği gerekçesi ile Malezya'nın İslami finans danışmanlık şirketi Amanie Advisors'dan şeriata uygundur sertifikası almıştır (Gökmen , 2018).

Yapılan bir diğer çalışmaya örnek ise stellardır. Bahreyn merkez bankası tarafından tanınan stellar, ödemeler ve token oluşturma (kredi kartı bilgilerini saklama) için ilk “şeriat sertifikalı blockchain” olmuştur (Singil, 2018). Stellar, üst düzey teknoloji ve finans uzmanlarından oluşan bir ekiple yoksullukla mücadele etmek ve bireysel potansiyeli en üst düzeye çıkarmak için düşük maliyetli finansal hizmetlere erişimi genişletmektedir (Stellar, 2014). Köprü olarak Lumens (XLM) adında bir kripto varlığı kullanarak insanları, ödeme sistemlerini ve bankaları birbirine bağlayan bir teknolojidir.

Gerekli esaslara uygun olduğu takdirde bu teknoloji günlük hayatımızda da kolaylık sağlayacak birçok şekilde kullanılabilir. Örneğin sağlık kayıtlarının tutulması, teknolojik envanterlerin takibi, tedarik zincirlerinin oluşturulması vb. birçok alanda bu teknolojinin kullanılması ile verilerin daha güvenli muhafaza edilmesi de sağlanabilecektir.

4.SONUÇ

Özetle 21. yy sonuçları net görülmemekle birlikte insanların elinde bulundurdukları değerleri ticari veya tasarruf amaçlı kullanmalarında yeni bir sistemin varlığını getirmiştir. Kripto para tabiri ile günümüz ekonomisinin etkileyici bir unsuru olan bu sistem vardır ve hayatımızın bir gerçeğidir. GoldX, Stealler, Ripple örneklerinde gördüğümüz gibi bu sanal paraların İslami finansal alanlarda kullanılabilmesi için girişimler devam etmektedir. Hali hazırda tam olarak kullanımı yaygınlaşabilmiş bir sanal değişim aracı yoktur.

İslam ekonomisi temelinde üretim ve emek karşılığı paranın oluşması ilk önceliklerdendir. Emek olmadan artı değer oluşturmak hoş karşılanmamış ve faizli işlemlerin her türlü yasaklanmıştır. Riba(faiz) yasağının ana nedenlerinden birisi sömürü aracı olarak kullanılması; üretim, emek, gayret ve bereket kavramlarını karşılıksız bırakmasıdır. Bu noktadan hareketle emeğe ve üretime dayalı, dayanak varlık olarak gerçek emtiaları ve emeği alan, değerini çalışma ve üretim süreçleriyle birlikte planlayabileceğimiz değişim araçlarının (medium of exchange) kullanımı özellikle zekâtın dağıtımı, yoksullukla mücadele, karz-ı hasen gibi örnekler tavsiye edilen davranışlar açısından oldukça önemlidir. Blockchain teknolojisi ile benzer ağlar ve ödeme, yardımlaşma sistemlerinin oluşturulması için yoğun çaba harcanması gerekmektedir.

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin her geçen gün kendini geliştirmesi, dijitalleşme ile birlikte kripto para hayatımızın bir gerçeği haline gelmiştir. Kriptopara birimleri ve arkasında yatan blockchain sistemi günümüzde ciddi bir kitleye hitap etmekte ve bünyesinde çok önemli bir potansiyel barındırmaktadır. Özellikle yoksullukla mücadele, mikrofinans ve dış ticaret işlemlerinde ödeme güvenliği ve hız sağlayabilecek bu araçlara kayıtsız kalınamayacağı gibi bu sistemin olumsuz yönlerinin bertaraf edilebilmesi adına çalışmaların artması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Aksoy, E. (2018). Bitcoin. İstanbul: Abaküs.
- Arıcan, E., & Tanınmış Yücememiş, B. (2018). Bitcoin. İstanbul: Nobel Yaşam.
- Ayub, M. (2017). İslami Finansı Anlamak. İstanbul: İktisat.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2013, Kasım 25). Basın Açıklaması. 12 31, 2018 tarihinde Bitcoin Hakkında Basın Açıklaması: http://www.bddk.org.tr/ContentBddk/dokuman/duyuru_0512_01.pdf adresinden alındı
- Binance.info. (2018). 12 31, 2018 tarihinde <https://info.binance.com/en/currencies/stellar> adresinden alındı
- Bloomberg. (2018, Şubat 23). Dünyanın İlk Şeriata Uygun Kripto Parası. 12 30, 2018 tarihinde <https://businessht.bloomberght.com>: <https://businessht.bloomberght.com/teknoloji/haber/1850085-kripto-masasi-bir-ulke-daha-kripto-para-basacak> adresinden alındı
- Çarkacıoğlu, A. (2016). Kripto- Para Bitcoin. Sermaye Piyasası Kurulu Araştırma Dairesi.
- Çeker, O. (2011). Fıkıh Dersleri. Konya: Ensar Yayıncılık.

- Digiconomist. (2019). Bitcoin Enerji Tüketim Endeksi. 5 22, 2019 tarihinde <https://digiconomist.net>: <https://digiconomist.net/bitcoin-energy-consumption> adresinden alındı
- Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı. (2018, Ocak 3). Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı. 12 31, 2018 tarihinde <https://kurul.diyamet.gov.tr/>: <https://kurul.diyamet.gov.tr/Karar-Mutalaa-Cevap/38212/dijital-kripto-paralarin-kullaniminin-dini-hukmu-nedir> adresinden alındı
- Doğan, H. (2018). İslam Hukuku Açısından Kripto Paralar ve Blockchain şifreleme teknolojisi. Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi.
- Döndüren, H. (2014). Ticaret Rehberi. İstanbul: Kampanya Kitapları.
- Eğilmez, M. (2018, 9 6). Dolar Nasıl Dünya Parası Oldu? 03 09, 2019 tarihinde Kendime Yazılar: <http://www.mahfiegilmez.com/2018/09/dolar-nasl-dunya-paras-oldu.html> adresinden alındı
- European Central Bank. (2015, Şubat). Virtual currency schemes – a further analysis. 12 31, 2018 tarihinde www.ecb.europa.eu: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/virtualcurrencyschemesen.pdf> adresinden alındı
- Gökmen , M. (Dü.). (2018, Şubat 24). Malezyadan Helal Sertifikalı Kripto Para. 12 31, 2018 tarihinde Koin Medya: <https://koinmedya.com/2018/02/24/malezyadan-helal-sertifikali-kripto-para/> adresinden alındı
- Investing.com. (2019). 03 09, 2019 tarihinde Investing: <https://tr.investing.com/crypto/> adresinden alındı
- Kargı, V., & Güney, H. F. (2018). Kripto Paranın Vergilendirilmesi Fikrinin Mali Yönden Değerlendirilmesi. JOURNAL OF LIFE ECONOMICS, 63.
- Kaya, S. (2018). Kripto Para Birimleri ve Fıkhi açıdan değerlendirilmesi.
- Nakamoto, S. (2009). Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System.
- Nakamoto, S. (2013, Kasım 21). Bitcoin A Peer-to-Peer Electronic Cash System. Aralık 31, 2018 tarihinde alındı
- Singil, S. (2018, Temmuz 18). Kriptoparahaber. Aralık 31, 2018 tarihinde Stellar ilk şeriat sertifikalı Blockchain oldu: <https://kriptoparahaber.com/stellar-ilk-seriat-sertifikali-blockchain-oldu.html> adresinden alındı
- Stellar. (2014). <https://www.stellar.org/>. Aralık 31, 2018 tarihinde <https://www.stellar.org/>: <https://www.stellar.org/> adresinden alındı
- Şahinöz, E., & Güven, V. (2018). Blokzincir Kripto Paralar Bitcoin. İstanbul: Kronik.
- Üzer, B. (2017, Eylül). Sanal Para Birimleri. Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Ödeme Sistemleri Genel Müdürlüğü.
- Yaman, A., & Çalış, H. (2018). Belirsizlik. A. Yaman, & H. Çalış içinde, İslam Hukuku. Ankara: Bilay.
- Yanpar, A. (2014). İslami Finans . İstanbul: Scala Yayıncılık.
- Yavuz, Ö. F. (2018, Kasım 21). <https://koinmedya.com>. 12 31, 2018 tarihinde <https://koinmedya.com/2018/11/21/stellar-korfez-sermayesi/>: <https://koinmedya.com/2018/11/21/stellar-korfez-sermayesi/> adresinden alındı

İSLAMİ FİNANS AÇISINDAN KATILIM ENDEKSİ VE HİSSE SENETLERİ

Lisans Öğrencisi E. Sena Cari

KTO Karatay Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İslam Ekonomisi ve Finans
emine.sena.cari@gmail.com

Dr. Öğr. Üyesi Şerife Özkan Nesimioğlu

KTO Karatay Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Enerji Yönetimi
serife.ozkan.nesimioğlu@karatay.edu.tr

ÖZET: Son yıllarda dünyada ve ülkemizde İslami finansın önemi giderek artmaktadır. Bu çalışmada, öncelikle, İslami finansın önemli faizsiz finans ürünlerinden olan ve 2011 yılında ülkemizde kullanılmaya başlanan Katılım Endeksi ele alınmıştır. Bu kapsamda, Borsa İstanbul'da işlem gören, Katılım Endeksi'nin yapısından, finansal kriter ve faaliyet kurallarından bahsedilmiş, Katılım Endeksi'nin türleri olan Katılım 50, Katılım 30 ve Katılım Model Portföyündeki şirketlerin kuralları incelenmiştir. Örnek firma bilançosu üzerinden yapılan değerlendirme ile, firmaların Katılım Endeksinden hisse senedi ihraç edebilmesi için gerekli kurallara ne derecede uymaları gerektiğine bakılmıştır. Ayrıca Dünyadaki mevcut işleyişi örnekleyebilmek adına, İslami endekslerden, Dow Jones İslami Endeks ve SAC Şer'i Endekslerden bahsedilmiş, kurallarına değinilmiştir. Katılım Endeksi'nin dışında, borsada işlem gören İslami hisse senetlerine ilişkin işleyiş AAOIFI kuralları göz önüne alınarak irdelenmiş, İslami hisse senedi olarak, faizsiz kazanç elde etmek isteyen yatırımcılar için borsa kanalıyla işlem yapabilecekleri kurumlardan bahsedilmiştir. Çalışmanın sonuç kısmında tüm veriler ışığında Katılım Endeksi ve borsa boyutunda İslami kazançla ilgili değerlendirmeler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Katılım Endeksi, İslami Finans, İslami Hisse Senetleri.

PARTICIPATION INDEX AND STOCKS FROM ISLAMIC FINANCE PERSPECTIVE

ABSTRACT: In recent years, the importance of Islamic finance has increased globally and in our country. In this study we will discuss about Participation Index, one of the important interest-free financial products of Islamic finance which started its operations in our country in 2011. In this context, we have analysed and scrutinised the Participation Index in terms of its structure, financial criteria, operation rules, as well as the types of Participation Index known as Participation 50, Participation Model 30 and Participation Model. Also we studied the sample company's to examine to what degree the companies have to comply with the rules necessary for listing shares under the Participation Index. In addition, we have illustrated the contemporary Islamic indexes such as, Dow Jones Islamic Index and SAC Shariah Indices to examine their existing rules. In addition the transactions regarding the Islamic stocks traded in the stock exchange are examined by taking into consideration the AAOIFI rules, also the institutions which facilitate transactions in stock exchange are named to assist investors willing to obtain Islamic shares and gain interest-free earnings. We have concluded the study, in the light of data, with evaluations towards the Participation Index and halal earnings in the stock market.

Keywords: Participant Index, Islamic Finance, Islamic Stocks.

GİRİŞ

İslam dininde faizin haram olması, İslam dinine inananları faizin olmadığı bir finans modeli için arayış içerisinde sokmuştur. Böylece dünyada İslami usullere göre çalışan birçok faizsiz finans ürünü oluşmaya başlamıştır. Bunların başında, İslami bankacılık, İslami endeksler ve İslami hisse senetleri gelmektedir.

1960 yılından itibaren dünya çapında birçok İslami kurum açılmaya başlanmıştır. Bu kurumlar faizsiz finans temelleri üzerine bina edilmiştir. Bu kurumların ilk örneği Ahmed-el Naggar tarafından 1960'lı yıllarda Mısırın Mit Ghamr kasabasında kurulan faizsiz İslami bankadır. İslami sermaye piyasalarına ilişkin ilk uygulama ise 1983 yılında Bank Islam Malaysia Bhd'dir. Yine 1980'li yıllarda ilk İslami yatırım fonu, camileri finanse etmek için oluşturulmuştur. 1988 yılında Faisal Finans ve Votebel Bank tarafından DMI (Dow Jones Islamic Index) 150 Endeksi kurulmuştur.

2000'li yıllarda da İslami finans anlamında yukarıda bahsedilen gelişmeler devam etmiştir. Dow Jones, S&P ve FTSE gibi dünyadaki büyük endeksler İslami endeks oluşturmuşlardır. Türkiye'de ise ilk İslami endeks, 2011 yılında, Katılım30 adıyla kurulmuştur. Bu endeks Borsa İstanbul'da İşlem gören ve belli İslami prensiplere uygun faaliyet gösteren 30 şirketin hisse senetlerinden oluşmaktadır. 2014 yılında Katılım50 adıyla ikinci bir endeks daha yayınlanmaya başlamıştır (Katılım Endeksi ile Piyasa Faiz Oranı Arasındaki Nedensellik İlişkisi, 2015). Günümüzde de bu durum artarak devam etmektedir İslami bankaların büyüyen gelişmesi ve yeni İslami ürünlerin ortaya çıkması, İslâmi Finansal Kuruluşlar Muhasebe ve Denetim Organizasyonu'nun (AAOIFI) kurulmasına vesile olmuştur. AAOIFI'nin dışında, ilk İslami derecelendirme merkezi Islamic International Rating Agency'nin (IIRA) de kurulmasıyla bu piyasanın standartları da yavaş yavaş belirlenmeye başlamıştır.

İslami finans dediğimizde şey, sadece finansal işlemler ve faizsiz bankacılık işlemlerinden ibaret değildir İslami finans, paranın yönetim şeklini hayat tarzımıza uyarlamaktır. İslami finansın birçok tanımı yapılmıştır. Bunların hepsinde öngörülen şey finansal işlemlerin 'İslami prensiplere göre' yürütülmesi gereğidir. İslami finansal piyasa, finansal araçların islami kurallarla çelişmeyen şekilde işlem gördüğü pazarlardır. İslami finansal piyasanın amacı, sermaye sahiplerini en iyi getiriyi sağlayacak sektörlere yönlendirerek yatırımcılara tercihlerine uygun İslami fon sağlamaktır.

Ülkemizde İslami finansın ilk adımları dünya ile paralel bir şekilde gelişme göstermiştir. Türkiye'nin İslami finansa ilişkin ilk düzenlemeleri, 1980'li yıllardaki liberalleşme hareketleri kapsamında, fon fazlası bulunan Körfez ülkelerinin finansal yatırımlarını nispeten ülkeye çekmek, bu ülkelerin petrol satışından elde ettikleri fonlardan pay almak umuduyla olmuştur (Tekin, 2017). 1983 yılında Özel Finans Kurumlarına izin verilmiştir. Bu çerçevede, 1985 yılında Albaraka Türk Özel Finans Kurumu ve Faisal Finans Kurumu faaliyet göstermeye başlamıştır. 2000 yılında Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu kurulmuştur. 2002'de TKBB' nin ilk yayını olan Faizsiz Bankacılık yayımlanmıştır. 2005'te "Özel Finans Kurumu" ifadesinin yerini "Katılım Bankası" ifadesi almış ve sonrasında da yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. 2011 yılında Katılım Endeksi oluşturulmuş, 2014'te Katılım Endeksine uygun Borsa Yatırım Fonu kurulmuştur. 2015 yılında ilk kamu katılım bankası olan

Ziraat Katılım kurulmuştur. 2017’de AAOIFI iş birliğinde Shari'ah Standards adlı yayının Türkçeye kazandırılması sağlanmıştır (<http://www.tkbb.org.tr>, 2018).

Borsa finans sektörünün en önemli parçasıdır. Borsa olarak adlandırılan finansal piyasa kavramı ile, sarraflar, kıymetli evrak simsarları ve tüccarların, hisse senedi, bono ve diğer ortaklık paylarının alım satımı için buluştukları ortam işaret edilmektedir (Affane, 2012). Borsa, tasarrufları kolaylaştırarak yatırımcılara fon sağlar ve ekonomik büyümeye katkı sağladığı gibi yatırımcıları yönlendiren bir finans aracı olarak da piyasada oldukça işlevsel bir rol oynar. Borsa faaliyetlerine, küçük yatırımcılardan devletlere ve şirketlere, büyük fon tüccarlarına ve bankalara kadar farklı büyüklükte işletmeler katılmaktadır. İlgili şirketler halka açık şirketlerdir. Bu halka açık şirketlerin hisse senedi alım satımı için borsa güvenli bir pazar yeri olarak hareket etmektedir. Borsaya genel olarak baktığımız zaman, tam anlamıyla İslami prensiplere göre oluşmadığını görürüz. İslam’a uygun olan yönleri olduğu gibi olmayan yönleri de vardır. Bizim yapmamız gereken borsayı tahlil edip İslam’a uygun olmayan yönlerini reddedip İslam’ın çizdiği çizgi çerçevesinde işlemler yapmaktır. Karaman’a göre, genel olarak finansal düzenin İslam’a yaklaşması, insan doğasından kaynaklanan bazı olumsuzlukları asgariye indirecektir. Ayrıca bir takım iktisadi, idari ve hukuki tedbirler de alındığı takdirde İslami anlamda çok daha kurallı bir piyasaya ulaşmak mümkün olabilir. Ancak bu tedbirler piyasaya dengesiz müdahale getirebileceği için ince elenmeli ve sık dokunmalıdır (Karaman, 2018). Finansal piyasadaki işlemlerin dinen caiz olmadığı öngörülür fakat bu piyasadaki işlemlerin meşru olması için birtakım kurallar konmuştur. Haram ve faiz olan işlemlerden uzak durulduğu zaman hisse senedi piyasalarındaki işlemler caiz olur.

İslami borsa tanım olarak İslami kurallara uygun şirketlerin şirket hisselerini temsil eder. İslami finans piyasalarında alınıp satılan İslami yatırım araçları, İslam alimleri tarafınca tavsiye edilen tarama kriterleri göz önünde bulundurularak, geliri sermaye kazancından ve temettüden elde edilen şer’i hükümlere uygun hisse senetlerini içermektedir (Ayub, Finansal Enstrümanlarda İşlemler). İslami borsa da geleneksel borsa gibidir tek farkı şer’i hükümlere uygun olmasıdır. İslami borsa faizli işlemlerden, aşırı spekülatif işlemlerden ve manipülasyondan arınmış olmalı, aynı zamanda risk taşıyan İslami hisse senetlerinden oluşmalıdır.

Birçok insan, hisse senedi alım satım sözleşmesinin cehalet olduğunu, hisse senedinin temsil ettiği varlığın açık ve net olmadığını, borsanın haram olduğu ve İslami bir borsanın mümkün olamayacağı düşüncesindedir. Ama İslami hisse senetlerinin bilinmezlik olduğu söylenemez çünkü şirketin bilançosu gayet açık ve nettir tabi ki her hisse İslami olamaz ama aşağıda belirttiğimiz kurallar dahilinde hisse alım satımı yapılabilirse, firmanın içeriği de uygunsa borsada hisse alım satımı helal ve etik olabilir.

1. HİSSE SENEDİ PİYASALARI

İslami hisse senedi piyasaları denildiği zaman İslami hususlara uyumlu hisse senetleri ve finansal piyasanın ahlak ve etik birleşimi algılanmalıdır. Hisse senedi piyasasındaki ana faaliyet, hisse senetlerine dayalı menkul kıymetlerin alım satım işlemidir. Yatırımcıların zarar etme riskleri vardır. İslami kurallara uygundur ancak şirketin faaliyet alanları ve sermaye yapısı

islami finansal ilkelerle çelişmemelidir. Hisse senetleri ortaklık hakkı sağlayan sermaye piyasası ürünleridir.

İslami hisse senetleri kısaca İslami kurallar çerçevesindeki firmaların faaliyetlerini gösteren ortaklık sermayeleridir. En yaygın sermaye piyasası aracıdır. Risk paylaşım araçlarıdır. Ama burada risk paylaşımın olması ve ortaklık ilişkisini temsil etmesi demek İslami olduğu anlamına gelmez önemli olan İslami hükümlere uygunluk göstererek yatırım yapması ve yaptığı yatırımların İslami açıdan meşru olması gerekmektedir. Zaten borsada işlem gören firmaların çoğu İslami kurallara uymadan işlem yapmaktadır göz göre göre de bunlara yatırım yapmak caiz değildir. Konvansiyonel bankadan hisse senedi almakta aynı şekilde İslami olmadığından meşru görülmez. Hisse senedi aldığımız firmanın ana faaliyet alanları helal olmalıdır. Hisse senedi ihraç eden şirketin ticari işlemlerinin İslami finans kurallarına uygun olması gerekir. Yasaklanan ürün ticareti yapan (kısaca 1.3.1. deki belirtilen faaliyetler), faizli kredilerden kazanç elde eden, faaliyet alanlarında Garar bulunduran firmalara ait hisse senetlerine yatırım yapmak İslami finansta yasaklanmıştır. Hisse senedi sahipleri, ilgili firmanın varlıkları ve yönetimi üzerinde yaptıkları katkı düzeyinde hak sahibi oldukları için şirketlerin elde edeceği karlardan da hak sahibi olmaktadır. Hisse satış sözleşmesinin konusu, şirket varlıklarının belirlenmemiş kısmıdır (İslam fıkında Musha'a olarak bilinir) ve hisse senedi söz konusu kısım hakkında hak sahipliğini belgelemektedir (Ayub).

1.1. Dünyadaki İslami Endeksler

Dow Jones Islamic Index En yaygın olarak bilinen İslami endekstir.1999 yılında yayınlanmaya başlamıştır. ABD merkezlidir. İlk küresel İslami endekstir. Şu anda 58 ülkede endeks şirketleri mevcuttur. Bu çerçevede:

Yatırım yapan firmanın ana faaliyet alanı helal olmalıdır, Borç/piyasa değeri: toplam borcun 12 aylık ortalama piyasa değerine bölünmesiyle elde edilen oran %33'ten az olmalıdır, Nakit ve faize dayalı menkul kıymetler: yatırım yapılan firmanın toplam nakit ve faize dayalı menkul kıymetlerin 12 aylık ortalama piyasa değerine bölünmesi ile elde edilen oran %33'ten az olmalıdır, Alacak hesapları : alacakların, 12 aylık ortalama piyasa değerine oranı %33'ten az olmalıdır (Ayub, İslami Finansı anlamak, 2017).

SAC Şer'i Endeksleri 1996 yılında Malezya SPK'sının kurduğu islami endeks türüdür. Kriter olarak DJIM'e benzerlik göstermektedir. İngiliz FTSE Endeksi bu endeks kriterlerini benimsemiştir.

“SAC'ın belirlediği şer'i filtreleme kriterlerini şu şekilde özetlemek mümkün:

Haram kabul edilen sektörlerde faaliyet gösterilmemelidir, Şirket hakkındaki kamuoyu algısı pozitif yönde olmalıdır, Şirketin temel faaliyetleri topluma faydalı olmalıdır” (Yanpar, 2015). Global Islamic Index Serisi İngiliz FTSE grubu tarafından oluşturulmuştur. S&P Shariah Endeksleri 2006 yılında ilk İslami endeks serisini kurmuştur. S&P 500, S&P Europe 350, S&P japon 500 İslami endekslerinden oluşmaktadır. MSCI Barra Global Family of Islamic Index Bu endekste bankaların payı sıfırdır. En büyük pay enerji ve malzeme sektöründedir. Bombay Stocks Exchange Shariah 50 Index 2008 yılında Hindistan işlem gören 50 şirketten oluşan hisse senetleriyle yayınlanmaya başlamıştır. Hong Kong Islamic Index 2007 yılında Arap Ticaret Konseyi tarafından kurulmuştur. Borsasında 78 şirketin hisse senedi

bulunmaktadır. Russell-IdealRatings Islamic Global Index 44 farklı ülkeden 3000 e yakın hisse senedi mevcuttur. Borsa İstanbul Katılım Endeksi Türkiye’deki ilk örneği 2011 yılında Katılım Endeksi ile yayınlanmaya başlamıştır. Stoxx İslami Endeksleri. Thomson Reuters /Idealrating İslami Endeks: Endekse alınacak şirketler AAOIFI prensiplerine göre belirlenir. 18 ülke ve 3 sektörü içinde barındırmaktadır. Jakarta İslami Endeksi 2000 yılında Endonezya borsasında işlem gören 30 şirketin hisse senetleri bulunmaktadır. Ana faaliyetleri İslami prensiplere göre finansal oran yapısı belirlenmemiştir. Kuala Lumpur Islamic Index ABD merkezlidir. KSE Meezan Index 2008 yılında Pakistan da yayınlanmaya başlamıştır.

1.2. Hisse Senetlerine Yatırım Yapabilmek İçin AAOIFI ’nin Belirlediği Şartlar

“Kural olarak ana faaliyet alanı İslami hükümlere uygun olmakla birlikte kimi zaman faizli işlem veya diğer mahzurlu malların ticaretini yapan şirketlere ortak olmak ve bu şirketlerin hisse senetleri ile muamele de bulunmak (bu hisse senetlerine yatırım yapmak veya bunların ticaretini yapmak) kesinlikle haramdır. Ancak belli şartlar doğrultusunda yapılacak ortaklık veya muameleler (yatırım veya ticaret) bu genel kuraldan istisna edilmiştir” (Hisse Senedi Alım Satımıyla İlgili Hükümler, 2015).

Bu şartlar şu şekildedir:

- 1- Şirketin ana sözleşmesinde faiz veya (içki ve domuz vs.) diğer mahzurlu mal veya hizmet ticareti gibi işlemlerde bulunacağını içeren bir madde yer almamalıdır (Hisse Senedi Alım Satımıyla İlgili Hükümler, 2015). Burada belirtilen mal ve hizmetler haram olduğu için zaten İslami prensiplere de aykırıdır. Eğer şirketin kuruluş amacı, kuruluş gayesi ve faaliyetle alanları islami prensiplerle çelişmiyorsa bu şirketin hisseleri alınıp satılabilir.
- 2- Şirketin aldığı faizli kredinin toplamı (kredi vadesi ister uzun ister kısa olsun fark etmez), tüm hisse senetlerinin toplam piyasa değerinin %30’unu aşmamalıdır (Hisse Senedi Alım Satımıyla İlgili Hükümler, 2015). Buradaki esas vurgulanmak istenen şey faizli kredi almanın meşru olmadığıdır.
- 3- Şirketin faiz geliri elde etmek için konvansiyonel bankalardaki faizli -vadeli hesaplara yatırdığı kısa, orta veya uzun vadeli paraların toplamı tüm hisse senetlerinin toplam piyasa değerinin %30’unu aşmamalıdır (Hisse Senedi Alım Satımıyla İlgili Hükümler, 2015). Buradaki esas vurgulanmak istenen şey faizli hesaplara yatırım yapmanın meşru olmadığıdır.
- 4- Şirketin fıkhen meşru olmayan (faiz, mahzurlu mal satışı vs.) işlemlerden elde ettiği gelir, toplam gelirinin %5’ini aşmamalıdır (Hisse Senedi Alım Satımıyla İlgili Hükümler, 2015). Burada esas vurgulanmak istenen şey şirketin gelirin haram yollarla kazanılmasından farkı olmadığıdır.
- 5- Sınırları verilen oranların tespitinde şirketin en son bilançosuna bakılır veya uzman bir mali müşavirlik/muhasebe kurumuna müracaat edilir (Hisse Senedi Alım Satımıyla İlgili Hükümler, 2015). Bizimde yukarıda bahsettiğimiz BİM A.Ş. örneğinde olduğu gibi bilanço oranlarına bakılarak endeksteeki finansal kriterlere ne kadar uygun olduğu ya da olmadığı tespit edilmelidir.
- 6- Şirketin mahzurlu gelirlerinden hisse senedi başına düşen kazancın, mahzurlu gelir oranı esas alınarak aşağıda açıklanan yöntemler doğrultusunda elden çıkarılması gerekir (Hisse

Senedi Alım Satımıyla İlgili Hükümler, 2015). Burada anlatılmak istenen, Yapılan sakıncalı bir satış, haram bir şekilde mülk edinme, hisse senedi alımındaki bir ek komisyon yani kısaca anlatılmak istenen faizli ya da haram bir durum var yatırımcının yahut şirketin bundan arınması gerektiğidir ama bu işlemi yaparken hileli durumlara bulaşmamamız önemlidir.

AAOIFI bulunan bu prensipler şirketin ana faaliyetleri İslami usullere uygun ama bazı konularda haram içine giriyorsa yukarıda belirttiğimiz oranlar çerçevesinde uygulanması caiz olarak kabul edilmektedir.

1.3. Türkiye’de İslami Hisse Senetleri

Türkiye’de İMKB’de işlem gören İslami hisse senetleri ile geleneksel hisse senetleri paralel bir şekilde işlem görmektedir. 2011 yılında piyasa giren bir enstrüman için tercih edilme oranları gayet de olumlu bir gelişme olarak görülmektedir. Demek ki yatırımcılar İslami hisse senetlerine ılımlı yaklaşıyorlar. İslami hisse senetleri hem Müslüman yatırımcıların dini değerleriyle çatışmıyor hem de geleneksel hisse senetlerine göre daha az risk teşkil ettikleri için diğer yatırımcıların da daha çok tercih ettiği bir işlem olmaktadır. “Bir diğer ifadeyle islami sermaye piyasaları sadece Müslümanlara açık bir piyasa olmayıp, hangi dine veya inanca mensup olursa olsun herkesin yararlanabildiği bir piyasadır” (Yanpar, islami hisse senetleri, 2015).

2.KATILIM ENDEKSİ

Katılım Endeksi Katılım bankacılığı prensiplerine paralel ve faizsiz yatırımların işlem hacmine uygun İstanbul Menkul Kıymetler Borsasında işlem gören hisse senetlerinde oluşan bir borsa endeksidir. Endeks sponsorları tüm Katılım Bankalarıdır. Katılım bankaları endeks hazırlamasında destek vermiş ve asgari standartların belirlenmesinde ortak çalışmışlardır. Endeks danışmanı “Bizim Menkul Değerlerdir” ve oluşturulan bu kurallar çerçevesinde endeks yapıcılık görevini üstlenmiştir. İstanbul Menkul Kıymetlerde de endeks hesaplanması ve veri dağıtımını yapmaktadır.

2.1. Katılım Endeksi Kuralları

Katılım Endeksi kurallarına ilişkin iki tane alanda inceleme yapılabilir birincisi; faaliyet alanı kriterleri, ikincisi; finansal kriterler. Her iki kritere de uyan şirketler bu endekste yer alabilir.

Endekste faaliyet alanları şunlardır:

- ❖ Faize dayalı finans, ticaret, hizmet, aracılık,
- ❖ Alkollü içecek, kumar, şans oyunu,
- ❖ Domuz eti ve benzer gıda,
- ❖ Turizm, eğlence, basın, yayın, reklam,
- ❖ Tütün mamulleri, silah,
- ❖ Vadeli altın, gümüş ve döviz ticareti, olmayan şirketler bulunur (Katılım Endeksi, 2018).

Bu tür şirketlerin hisse senetlerini almak fıkıh kurallarına uygun olmadığı için meşru değildir. Şirketin ana faaliyet alanı belirlenirken ilk başta şirket ana sözleşmesi esas alınır eğer

yukarıda belirtilen maddelerden bir kaçı varsa ve katılım bankacılığı kurallarına uymuyorsa hisse senedi alım-satımı yapılması doğru değildir.

Endekste finansal kriterler ise şöyledir:

- ❖ Faiz getirili nakit ve menkul kıymetler / Piyasa değeri < %30,
- ❖ Toplam faizli krediler / Piyasa değeri < %30,
- ❖ 1.3.1 de belirtilen endeksteeki faaliyetlerden gelirler / Toplam gelir < %5 (Katılım Endeksi, 2018).

AAOIFI 'nin belirttiği bu kurallar uluslararası alanlarda geçerli ve kabul görmüş oranlardır.

Prof. Dr. Hayrettin Karaman'ın, katılım endeksine dair düşünceleri şöyledir: “Katılım endeksinde kırmızı bir çizgi mevcuttur. Bu sınır şirketin faaliyet alanları ve kriterlerinde İslami olmak anlamında tedbiri elden bırakmaması, faaliyet alanlarında faize ya hiç bulaşmaması ya da AAOIFI deki belirtilen oranlarda faizle ilişkili olması şeklinde ifade edilebilir. Katılım Endeksinde kullanım olanları şu şekildedir: Gösterge, karşılaştırma, Yatırım fonları, Endeks fonlar, Borsa yatırım fonları, Bireysel emeklilik fonları, Hisse senedi işlemlerinde referans, Teminata kabul edilecek hisse senetleri, Alternatif, karma ve türev ürünler, Yabancı yatırımcılara yönelik ürünlerdir (Katılım Endeksi, 2018).

2.2. Katılım Endeksi Türleri

Katılım endeksinde yer alan üç tane endeks türümüz vardır. Bunlar: Katılım-50, Katılım-30 ve Katılım Model Portföy endeksleridir. Bu endeks türlerinin detayları aşağıda belirtildiği gibidir.

2.2.1. Katılım-50 Endeksi

Katılım 50 endeksi, Borsa İstanbul Ulusal Pazar'da işlem gören ve Katılım Bankacılığı prensiplerine uygun hisse senetlerinden oluşan bir borsa endeksidir (Katılım endeksi, 2018). Pay hakları 50'dir. Yukarıda anlattığımız katılım endeks kuralları çerçevesinde düzenlenen ve bu kurallara uygun hisse senetlerinden halka açık piyasa değeri en yüksek ilk 50 şirket bu endeksi oluşturmaktadır. 1 Nisan 2019 itibariyle Katılım 50 Endeksi Şirketleri, Tablo 1'deki gibi sıralanmaktadır.

Tablo 1: Katılım 50 Endeks Şirketleri

KOD	HİSSE ADI	KOD	HİSSE ADI
AGYO	Atakule GMYO	HLGYO	Halk GMYO
AKGUV	Akdeniz Güvenlik Hizm.	IHEVA	İhlas Ev Aletleri
AKSUE	Aksu enerji	IHLGM	İhlas Gayrimenkul
ALBRK	Albaraka Türk	ISDMR	İskenderun Demir Çelik
ALCAR	Alarko Carrier	KARTN	Kartonsan
ALCTL	Alcatel Lucent Teletaş	KERTV	Kereviş Gıda
ALKA	Alkim Kağıt	KFEIN	Kafein Yazılım
ALKIM	Alkim Kimya	KONYA	Konya Çimento
ASELS	Aselsan	KRONT	Kron Telekomünikasyon
ATEKS	Akın Tekstil	LOGO	Logo Yazılım
BANVT	Banvit	MAVI	Mavi Giyim
BFREN	Bosch Fren Sistemleri	MEPET	Metro Petrol ve Tesisleri
BIMAS	Bim Mağazalar	MRDIN	Mardin Çimento
BNTAS	Bantaş Ambalaj	NIBAS	Niğbaş Niğde Beton
BUCIM	Bursa Çimento	ORGE	Orge Enerji Elektrik
CEMTS	Çemtaş	OZGYO	Özderici GMYO
EGEEN	Ege Endüstri	PAGYO	Panora GMYO
EGGUB	Ege Gübre	PETUN	Pınar Et Ve Un
EGSER	Ege Seramik	SELEC	Selçuk Ecza Deposu
ERBOS	Erbosan	TATGD	Tat Gıda
EREGL	Ereğli Demir Çelik	TKNSA	Teknosa İç Ve Dış Ticaret
FLAP	Flap Kongre Toplantı Hizm.	TMSN	Tümosan Motor ve Traktör
FONET	Fonet Bilgi Teknolojileri	ULUSE	Ulusoy Elektrik
FROTO	Ford Otosan	VAKKO	Vakko Tekstil
GENTS	Gentaş	YATAS	Yataş

Kaynak: (Katılım Endeksi, 2019).

2.2.2 Katılım-30 Endeksi

Katılım 30 endeksi, Borsa İstanbul Ulusal Pazar'da işlem gören ve Katılım Bankacılığı prensiplerine uygun hisse senetlerinden oluşan bir borsa endeksidir (Türkiye Katılım Bankaları Birliği). Pay hakları 30 dur. Yukarıda anlattığımız katılım endeks kuralları çerçevesinde düzenlenen ve bu kurallara uygun hisse senetlerinden halka açık piyasa değeri en yüksek ilk 30 şirket bu endeksi oluşturmaktadır. 1 Nisan 2019 itibariyle, Katılım 30 Endeksi şirketleri ise Tablo 2'de görülmektedir

Tablo 2: Katılım 30 Endeks Şirketleri

HİSSE KODU	HİSSE ADI	HİSSE KODU	HİSSE ADI
AKSUE	Aksu Enerji	IHLGM	İhlas Gayrimenkul
ALBRK	Albaraka Türk	ISDMR	İskenderun Demir Çelik
ALKIM	Alkim Kimya	KARTN	Kartonsan
ASELS	Aselsan	KERVT	Kereviş Gıda
BIMAS	Bim Mağazalar	KONYA	Konya Çimento
BUCIM	Bursa Çimento	LOGO	Logo Yazılım
CEMTS	Çemtaş	MAVI	Mavi Giyim
EGEEN	Ege Endüstri	MRDIN	Mardin Çimento
EGGUB	Ege Gübre	OZGYO	Özderici GMYO
ERBOS	Erbosan	PAGYO	Panora GMYO
EREGL	Ereğli Demir Çelik	SELEC	Selçuk Ecza Deposu
FROTO	Ford Otosan	TATGD	Tat Gıda
GENTS	Gentaş	TMSN	Tümosan Motor ve Traktör
HLGYO	Halk GMYO	ULUSE	Ulusoy Elektrik
IHEVA	İhlas Ev Aletleri	YATAS	Yataş

Kaynak: (Katılım Endeksi, 2019).

2.2.3. Katılım Model Portföy Endeksi

“Katılım Model Portföy endeksi, Katılım Bankacılığı ilkelerine uygun Borsa İstanbul Yıldız Pazar ve Ana Pazarda işlem gören hisse senetlerinden oluşan bir borsa endeksidir. Hisse senedi alımı BIST ulusal pazarda işlem gören Katılım 50 Endeksi’nde değerlendirilme günü itibariyle yer alan şirketlerden gerçekleşir. “*Kredi Derecelendirme Metodolojisi*”ne göre hesaplanan “*Araştırma Kredi Derecelendirme Puanı*” düşük olan 5 pay çıkarılır. Kalan 45 paydan, değerlendirme gününün den geriye doğru 181 gün içindeki günlük ortalama işlem hacmi 300.000 TL nin altında olan paylarda çıkartılır. Kalan paylar için F/K rasyosu, FD/FAVÖK rasyosu ve PD/DD rasyosu pay bazında hesaplanır. BIST Sınai Endeksi için de ortalama hesaplanan aynı rasyolar 15% oranında düşürülerek pay bazında rasyolarla karşılaştırılır. Her üç rasyoda da daha düşük rasyoya sahip şirketlerin sayısı 13 ise, bu 13 şirket Katılım Model Portföy Endeksi şirketlerini oluşturur” (Katılım Endeksi, 2018). 22 Mayıs 2019 itibariyle, Katılım Model Portföy Endeksi Şirketleri Tablo 3’de görüldüğü gibidir.

Tablo 3: Katılım Model Portföy Endeks Şirketleri

HİSSE KODU	HİSSE ADI
ALBRK	Albaraka Türk
ALCTL	Alcatel Lucent Teletaş
ALKA	Alkim Kağıt
BUCIM	Bursa Çimento
CEMTS	Çemtaş
EGSER	Ege Seramik
ERBOS	Erbosan
EREGL	Ereğli Demir Çelik
GENTS	Gentaş
ISDMR	İskenderun Demir Çelik
ORGE	Orge Enerji Elektrik
PETUN	Pınar Et ve Un
SELEC	Selçuk Ecza Deposu

Kaynak: (Katılım Endeksi, 2019).

Haram yollara bulaşmadan faizsiz kazanç sağlamak isteyen yatırımcılar İslami endekslerin bulunduğu borsalarda işlem yapabilirler. Borsada, Katılım 50, Katılım 30 ve Katılım Model Portföy endekslerinde yer alan şirketlerin hisse senetlerinden dilediklerini alabilirler. Yatırım yapmaya karar verdikleri şirketin şubesine ya da ilgili olan bankaya giderek hesap açılış işlemi yaparlar hesap açıldıktan sonra hesaplarını EFT veya Havale işlemi yaparak ilgili hesaplarına para yatırabilirler. Bu işlemi Bizim Menkul Değerler veya Katılım Bankaları arayıcılığıyla yapabilirler.

2.3. Katılım Endeksi Kullanımının Örnek Firma Üzerinden Değerlendirmesi

Yukarıda anlatmış olduğumuz teorik bilgiyi BİST’de işlem gören BİM BİRLEŞİK MAĞAZALAR A.Ş. üzerinden inceleyerek konunun uygulama kısmını da görmekte fayda vardır.

Tablo 4: Bim A.Ş 2016 Bilanço Değerleri

BİM A.Ş. BİLANÇO(2016)		
Varlıklar		
DÖNEN VARLIKLAR		2016
Nakit ve Nakit Benzerleri	4	578.435
Stoklar	9	1.119.020
TOPLAM KISA VADELİ YÜKÜMLÜLÜKLER		2.967.849
UZUN VADELİ YÜKÜMLÜLÜKLER		
Uzun Vadeli Karşılıklar	14	77.671
Çalışanlara Sağlanan Faydalara İlişkin Uzun Vadeli Karşılıklar		77.671
Ertelenmiş Vergi Yükümlülüğü	24	42.440
TOPLAM UZUN VADELİ YÜKÜMLÜLÜKLER		120.111
TOPLAM YÜKÜMLÜLÜKLER		3.087.960
ÖZKAYNAKLAR		
Ana Ortaklığa Ait Özkaynaklar		1.901.177
Ödenmiş Sermaye	16	303.600
Geri Alınmış Paylar (-)	16	-61.111
Net Dönem Karı veya Zararı		670.859
TOPLAM ÖZKAYNAKLAR		1.901.177
TOPLAM KAYNAKLAR		4.989.137

Kaynak: (www.kap.org.tr).

Tablo 5: Bim A.Ş 2016 Gelir Tablosu Değerleri

BİM A.Ş. GELİR TABLOSU(2016)		
Kar veya Zarar ve Diğer Kapsamlı Gelir Tablosu		
KAR VEYA ZARAR KISMI		2016
Hasılat	17	20.071.717
TİCARİ FAALİYETLERDEN BRÜT KAR (ZARAR)		3.362.980
BRÜT KAR (ZARAR)		3.362.980
Yatırım Faaliyetlerinden Gelirler	23	11.791
FİNANSMAN GELİRİ (GİDERİ) ÖNCESİ FAALİYET KARI (ZARARI)		809.389
Finansman Gelirleri	21	62.664
SÜRDÜRÜLEN FAALİYETLER VERGİ ÖNCESİ KARI (ZARARI)		849.181
SÜRDÜRÜLEN FAALİYETLER DÖNEM KARI (ZARARI)		670.859
DÖNEM KARI (ZARARI)		670.859

Kaynak: (www.kap.org.tr).

Firmanın faaliyet alanı perakende sektörü olduğundan ve 1.3.1 deki Katılım Endeksi faaliyet kurallarına uygunluk göstermektedir.

Toplam faizli krediler / Piyasa değeri < %30 olması gerekmektedir. Firmanın piyasa değeri, borsada işlem gören şirketin hisse fiyatının o şirkete ait toplam hisse adedi ile çarpılması

sonucunda bulunur. Şirketlerin toplam hisse adedi, istisnalar haricinde genel olarak firmaların ödenmiş sermayesi kadardır. Çünkü hisse senetleri nominal olarak 1 TL üzerinden ihraç olunur (KT Portföy, 2018). BİM'in ödenmiş sermayesi 303.600 olduğu için, şirketin toplam 303.600 adet hissesi vardır. Firmanın halka açıklık oranı % 71.1dir. 31 Aralık 2016 tarihi itibari ile şirketin hisse fiyatı 46.69 TL ile kapanmıştır. Firmanın piyasa değeri = $303.600 \times 46.69 = 14.175.084$ TL dir. Firmanın toplam faizli kredileri, firmanın ticari bankalardan, faktöring firmalarından temin etmiş olduğu banka kredileri ile tahvil, bono, eurobond gibi faize endeksli borçlanma aracı ihraç ederek elde etmiş olduğu borçların toplamından oluşur. Firmanın dipnotlar ve ayrıntılı gelir tablosuna bakıp mevcut faizli borçlardan finansal kiralama borçları çıktığında toplam faizli borç yaklaşık 17.518'dir. Görüldüğü gibi şirket oldukça düşük faizle çalışmaktadır. Bu oranın hesaplamasını yaparsak: $17.518/14.175.084 = \% 0.11$ gibi bir rakam çıkmaktadır bu da %30 oranın oldukça aşağısında kalmaktadır ve oldukça makul bir orandır.

Faiz getirili nakit ve menkul kıymetler / Piyasa değeri < %30 olması gerekmektedir. Faiz getirili nakit ve menkul kıymetlerden kasıt, firmanın elde etmiş olduğu nakitleri faizli alanlarda değerlendirmesi ve buradan bir getiri temin etmesidir (KT Portföy, 2018). BİM hisse senedine bu kriter uygulandığında; nakit ve nakit benzeri kalemlerin hepsinin (10-11 no'lu kalemlerin toplamı) bankalar, tahvil bono ve repo kalemlerinde değerlendirildiğini farz ederek hesaplama yaparsak: $578.435 / 14.17.084 = \%4$ oranı %30 oranının epey aşağısında kaldığı için, bu kriterlere rahatlıkla uymaktadır.

Endeksteki faaliyetlerden gelirler / Toplam gelir < %5 olması gerekmektedir. BİM'in asıl faaliyet alanı perakende üretimi ve satışı olduğu için bunun dışında yapılan iş ve işlemler faaliyet alanı dışında olmaktadır. Bu faaliyet alanları faizsiz finans kurallarına uygun olabilir de olmayabilir de. Firmanın faaliyet gösterdiği alanlar dışında yapacağı işlemler sonucunda bankalardan elde edilen tahvil bono, repo, mevduat faizleri gibi alımlardan elde edilen gelirleri veya vadesinden önce satılan anapara gelirleri, AAOIFI prensiplerine uygun olmayan hisse senedi alım-satım karları ya da temettüden elde edilen gelirler uygun olmayan gelir olup bu gelirler toplam kazancın %5'ini aşmaması gerekiyor (KT Portföy, 2018). Gelir tablosuna baktığımız zaman bu oran şöyle bulunmaktadır: $62.664/(20.071.717+62.664+11.719) = \%0.31$ oranı çıkmaktadır. Bulduğumuz bu oran %5 in oldukça altında bir orandır ve firmanın hisse senedinin alım-satımı konusunda bir sakınca gözükmemektedir.

SONUÇ

İslami finansın temel prensipleri faiz ve haram olan işlemlerden uzak durmaktır. İslami piyasalarda aynı bu doğrultuda işlemler yapılmaktadır. İslami hisse senede piyasalarıyla geleneksel hisse senedi piyasaları arasında ciddi bir fark yoktur sadece yapılarında ve kurumlarında uymaları gerek belli başlı ilkeler vardır. Bu ilkelerin en başında da faiz yasağı gelmektedir. Aslında Kuran-ı Kerimde faizi kesin olarak yasaklayan birçok ayetler bulunmaktadır. Örneğin "Faiz (riba) yiyenler, ancak şeytan çarpmış olanın kalkışı gibi, çarpılmış olmaktan başka (bir tarzda) kalkmazlar. Bu, onların: "Alım-satım da ancak faiz gibidir" demelerinden dolayıdır. Oysa Allah, alış-verişi helal, faizi haram kılmıştır. Kime Rabbinden bir öğüt gelir de (faize) bir son verirse, artık geçmişi kendisine, işi de Allah'a aittir. Kim (faize) geri dönerse, artık onlar ateşin halkıdır, orada sürekli kalacaklardır" (Türkçe Kur'an Mealleri).

Bu ayet aslında faizin ne kadar büyük bir günah olduğunu göstermektedir. Fakat günümüz kapitalist ekonomisinde tam manasıyla faizi yasaklamak mümkün değildir. Bu yüzden, esas çabamız faizi en aza indirebilmek olmalıdır. Bu doğrultuda gerek İslami finans sistemimizle gerek İslami endekslerle ve yeni birçok sistemin bulunmasıyla İslami finansın gelişebileceğini düşünülmektedir. Çünkü finansta en büyük karlar yeni bir enstrüman bulunduğu zaman kazanılır.

KAYNAKÇA

- Hisse Senedi Alım Satımıyla İlgili Hükümler. (2015).Faizsiz Finans Standartları (s. 550-560). içinde İstanbul : TKBB Yayınları.
- Katılım Endeksi ile Piyasa Faiz Oranı Arasındaki Nedensellik İlişkisi. (2015). Sakarya: beşiz yayınları.
- Katılım Endeksi. (2018). Katılım endeksi:<http://www.katilimendeksi.org/> adresinden alınmıştır <http://www.tkbb.org.tr>. (2018). Türkiye Katılım Bankaları Birliği: <http://www.tkbb.org.tr/tarihce> adresinden alınmıştır
- Katılım endeksi. (2018). Katılım endeksi: <http://www.katilimendeksi.org/> adresinden alınmıştır
- Katılım Endeksi. (2018). Katılım Endeksi: <http://www.katilimendeksi.org/> adresinden alınmıştır
- KT Portföy. (2018). <https://www.ktportfoy.com.tr/default.aspx> adresinden alınmıştır
- Katılım Endeksi. (2019). <http://www.katilimendeksi.org/> adresinden alınmıştır
- Katılım Endeksi. (2019). <http://www.katilimendeksi.org/> adresinden alınmıştır
- Katılım Endeksi. (2019). <http://www.katilimendeksi.org/> adresinden alınmıştır
- Affane, p. H. (2012). Fıkıh ve Ahlaki Yönleriyle İslam'da Ticaret. H. Affane içinde, Fıkıh ve Ahlaki Yönleriyle İslam'da Ticaret (s. 220-238). karınca polen yayınları.
- Ayub, M. (2017). İslami Finansı anlamak. iktisat yayınları.
- Ayub, M. Finansal Enstrümanlarda İşlemler. M. Ayub içinde, İslami Finansı Anlamak (s. 226-227). iktisat yayınları.
- Karaman, H. (2018). www.hayrettinkaraman.net. <http://www.hayrettinkaraman.net/> adresinden alınmıştır
- TEKİN, A. (2017). Türkiye Kira Sertifikaları ile İslami Finans Piyasalarındaki. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yükseokulu Dergisi, 161-162.
- Türkçe Kur'an Mealleri. www.kuranmeali.com adresinden alınmıştır
- Türkiye Katılım Bankaları Birliği. TKBB: <http://www.tkbb.org.tr/> adresinden alınmıştır
- Yanpar, A. (2015). İslami Endeksler. A. Yanpar içinde, İslami Finans (s. 181-195). Scala Yayıncılık.

KONUT VE PROJE FİNANSMANINDA FAİZSİZ BİR YÖNTEM: AZALAN MÜŞAREKE

Lisans Öğrencisi Lebibe Nur Küçükarpacı

KTO Karatay Üniversitesi

lebibenur@hotmail.com

Lisans Öğrencisi Gülüzar Gencer

KTO Karatay Üniversitesi

glzr_gncr@hotmail.com

Öğr. Gör. Melahat Karadağ

KTO Karatay Üniversitesi, Ticaret ve Sanayi Meslek Yüksekokulu, Dış Ticaret

melahat.karadag@karatay.edu.tr

ÖZET: Toplumlar var oldukları sürece gelir elde etmek ve fon ihtiyaçlarını karşılamak için farklı yollara başvurmuş, çeşitli finansman yöntemlerini kullanarak hem bu ihtiyaçlarını karşılamışlar hem de ellerinde bulunan tasarruflarını değerlendirerek kazanç elde etmişlerdir. Yaygın olarak kullanılan finansman araçlarının birçoğunun İslami kurallara aykırı olması nedeniyle özellikle dini hassasiyeti olan bireyler bu araçları kullanmayı tercih etmemişlerdir.

Özellikle 1960'lı yıllarda ortaya çıkan ve hızla gelişen İslami finans sistemiyle birlikte farklı faizsiz finansman yöntemleri ortaya çıkmıştır. Bu yöntemlerden birisi de, ortaklık temeline dayanan azalan müşarekedir. Kurulan ortaklığın peyderpey devredilerek proje mülkiyetinin bir taraftan diğer tarafa geçtiği azalan müşareke yönteminde amaç; finansman ihtiyacı olan taraf ile yatırım yapmak isteyen kesimi bir araya getirerek kar elde etmektir. Azalan müşareke gibi faizsiz finansman araçlarının etkin bir şekilde kullanılması ve geliştirilmesi ülkemiz açısından birçok yönden önem arz etmektedir.

Bu çalışmanın amacı faizsiz finansman araçlarından bir tanesi olan azalan müşareke yöntemi hakkında bilgi vererek ülkemiz açısından önemini açıklamaktır. Bu çerçevede azalan müşareke, azalan müşareke'nin teoride ve pratikte işleyişi, uygulamanın İslam ekonomisine katkıları, konut ve proje finansmanında farklı ülkelerdeki örnek çalışmaları irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Faizsiz Finansman, Müşareke, Azalan Müşareke, Konut Finansmanı

Jel Kodları: G21, G23

AN INTEREST-FREE METHOD IN HOUSING AND PROJECT FINANCING: DIMINISHING MUSHARAKAH

ABSTRACT: Societies have resorted to different ways to generate income and meet their funding needs as long as they exist. People have met these needs by using various methods of financing and they have benefited from their savings as well. Since many of the most widely used financing instruments are illegitimate according to Islamic principles, individuals who have a particular religious sensitivity did not prefer to use subject instruments.

Along with the rapidly developing Islamic financial system from 1960s onward, different interest-free financing methods emerged. One of these methods is diminishing musharakah which is based on joint venture. The purpose of diminishing musharakah method, in which the joint venture is transferred gradually and the ownership of the project passes from one party to the other, is to make a profit by bringing together the people who need financing and who wants to invest. The effective use and development of interest-free financing instruments such as diminishing musharakah are of importance in many respects for our country.

The aim of this study is to provide information about diminishing musharakah method, which is one of the instruments of interest-free financing, and to explain its importance for our country. In this regard, the method of diminishing musharakah, the functioning of diminishing musharakah in theory and practice, its contribution to Islamic economy, and the case studies in different countries in housing and project financing will be examined.

Keywords: Interest-free financing, musharakah, diminishing musharakah, housing and project financing

GİRİŞ

Şirket; en az iki kişinin emek ve sermayelerini bir araya getirerek ortak bir gaye uğruna birleştirmeleriyle doğan bir kuruluştur.

Şirketin yasallığı, Kuran-ı Kerim'deki ayetler, sünnet ve İslam hukukçularının icması ile kanıtlanmıştır (Ayub M. , 2017, s. 331). Sermaye ihtiyacı olan kişiler bu ihtiyacı hibe, sadaka gibi kaynaklarla karşılayabilir ama bu yöntem nadir kullanılmaktadır. Bu yüzden yabancı kaynaklardan karşılanmaktadır ve günümüzde bu yöntem daha yaygındır. İslam dininde faiz, kesin ayet ve delillerle yasaklanmıştır. Ve faiz içeren tüm sermaye temini de haram kılınmıştır.

Bunun yerine güzel borç anlamına gelen karz-ı hasen, murabaha, icare, selem ve emek-sermaye ortaklığı içeren mudarabe, müşareke vb. gibi klasik finansman yöntemlerinin yanı sıra faizsiz bankacılığın gelişmesi ile finansal kiralama, modern murabaha, azalan müşareke gibi finansman teknikleriyle de sermaye ihtiyacı giderilmeye çalışılmıştır (Akyüz, 2018, s. 14).

Şirket türlerinden bahsetmek gerekirse temelde 2 çeşit şirket türü vardır. İlki mülkiyet ortaklığıdır. Mülkiyet ortaklığı; İki ve daha fazla kişinin herhangi bir şirket sözleşmesi meydana getirmeksizin isteğe bağlı ya da zorunlu olarak mülk edinmesiyle gerçekleşen ortaklıktır. İkincisi de sözleşme ortaklığıdır. Sözleşme ortaklığı; mal, emek ya da sorumluluklarını kâr elde etmek için birleştiren iki ya da daha fazla kişi arasındaki anlaşma olarak tanımlanır (AAOIFI, 2004).

Sözleşme ortaklığının önemli modellerinden birisi de müşarake kavramıdır.

1.MÜŞAREKE KAVRAMI VE ÇEŞİTLERİ

Müşareke iki ve daha fazla kişinin ticaret yapmak ve elde edilecek kâr aralarında paylaşmak üzere sermaye ortaklığı kurmasıdır (Döndüren). İslam hukukunda “Şirketu'l-inan” da denmektedir. Müşareke yönteminde ortaya koyulan sermayeler farklı oranlarda olabilir. Kar zarar ilişkisi ise; ortaklık sonucunda elde edilen kar miktarları aralarında anlaştıkları orana göre dağıtılmaktadır ve bu oran sermaye ile orantılı olmayabilir. Zarar durumu söz konusunda ise; zarar sermayeyi takip eder ve tarafların koydukları miktarlar oranında zarar paylaşılır.

1.1 Sabit müşareke

Sabit müşareke; “iki veya daha fazla taraf arasında kar getirisi olan bir projeyi gerçekleştirmek üzere, kar-zarar prensibine dayalı olarak kurulan ortaklık” olarak tanımlanabilir (Akyüz, 2018, s. 33). Bu yöntemdeki esas nokta başlangıç itibariyle kurulan ortaklığın sabit ve devamlı olmasıdır. Azalan müşareke ve sabit müşareke arasındaki fark, adından da anlaşılacağı üzere sabit müşareke yönteminde tarafların ortaklığı belli bir süre sonunda veya peyderpey bir zaman diliminde nihayete erdirme gibi bir hedeflerinin olmamasıdır (Akyüz, 2018, s. 33).

1.2.Azalan müşareke

Azalan müşareke iki veya daha fazla taraf arasında iktisadi bir proje üzerinde gerçekleştirilen, kâr zarar anlaşmasına dayalı ve zamanla taraflardan birisinin diğer ortağın hisselerini belirlenmiş vadelerde satın alarak ve proje sonunda tek başına mülkiyet sahibi olduğu ortaklık türüdür. Mülkiyetin peyderpey devri ile gerçekleşen azalan müşareke katılım bankalarının portföylerinin %95 ini oluşturan murabaha ve diğer İslami finans enstrümanlarından (Mudaraba, klasik müşareke, leasing, muzaraa, müsakat, mugarase) ayrılmaktadır. Yalnızca ortaklığın temeli kar-zarar ilkeleriyle kurulması neticesinde diğer ortaklıklara benzemektedir.

2.AZALAN MÜŞAREKE YÖNTEMİYLE FİNANSMAN

Azalan müşareke kavramının tarihine baktığımız zaman faizsiz bankacılıkla birlikte ortaya çıkmış yeni bir akit türü olduğu görülür.

İlk olarak Mısır'da ortaya çıkan bu yöntem, daha sonra MENA bölgesindeki faizsiz finans kuruluşları tarafından murabaha yöntemine alternatif olarak özellikle konut finansmanında kullanılmaktadır. (Katılım Finans, 2017)

Azalan müşareke; konut finansmanı, araba finansmanı, fabrika ve makine finansmanı, tarımsal arazi finansmanı ve diğer bütün sabit varlıkların finansmanını içermektedir. Örneğin; konut finansmanı durumunda, azalan müşareke yöntemi ile ortak bir mülkiyet oluşturulur. Finansör ortak, kendi bölünmemiş payını, ortağına evi kullanması için kiraya verir. Müşteri, finansörün payı için kira verir ve zamanla ortağın mülkiyetini satın alır. (Ayub M. , 2017, s. 362)

Proje finansmanında bu ürünün kullanılması durumunda, proje başladıktan sonraki süreçte müşteri belirli dönemler itibarıyla finansal kuruluşa ait ortaklık paylarını peyderpey devralmaktadır. Finansal kuruluşun ortaklıktaki payı azaldıkça, kardan aldığı pay da aynı oranda azalmaktadır. (Katılım Finans, 2017)

2.1 Azalan müşarekenin aşamaları ve idareleri

2.2.1.Kuruluş aşaması

Kuruluş aşamasındaki ele alınacak konular özetle şu şekildedir:

- Müşteri (ortaklık kurmak isteyen taraf) finansöre (bu finansör bir banka, müessese ya da birey olabilir) azalan müşareke yöntemiyle ortaklık yapmak için projesini sunar. Daha sonra kurum, ortaklığa söz konusu projeye girmeden önce projeye ilgili araştırma yapar, piyasanın durumunu araştırır.
- Projede aranacak şartlar; en önemlisi proje konusunun, işlemin haram içeren bir alan olmaması, hem taraflara hem de topluma iktisadi ve ticari bir fayda sağlaması, projenin sonunda zarar durumunu da göz önüne alınarak ona göre tedbirler alınması vb. gibi maddeler sayılabilir.
- Projeyi idare edecek yönetici ortakta; yönetici olma kabiliyeti, projeyi yürütmedeki yetkinliği, maddi durumu, güvenilirliği, iş ahlakı, sözleşmedeki yükümlülüklerini yerine getirme gücü gibi kriterler aranır. (Akyüz, 2018, s. 59)

- Projenin fizibilite çalışmasında projenin kâr getirisi, risk durumu vb. ekonomik şartları tutar ve proje kabul görürse projeye ilgili gerekli evraklar, dosyalar vb. hazırlanır. Sonra faizsiz banka/müessese ile müteşebbis arasında azalan müşareke anlaşması imzalanır ve projenin uygulama aşamalarına geçilir. (Akyüz, 2018, s. 59)

2.2.2. Uygulama aşaması

Taraflar proje konusundaki aşamalara karar verip anlaştıktan sonra uygulama aşamasında birtakım konularda anlaşılırlar. Bunlar;

- Taraflar sermaye konusunda kuracakları ortaklığa hangi oranda kimin ne kadar dâhil olup, ne kadarının kim tarafından karşılanacağını kararlaştırırlar. Örneğin, 10 milyonluk bir projenin gerekli sermayesinin %80'ini (8 milyon) faizsiz müessese, %20'sini de (2 milyon) diğer ortak (müşteri) karşılayarak ortaklık kurabilirler. Projenin durumuna göre bu oranlar değişebilir.
- Projenin idaresi ve yürütülmesi için gereken düzenlemeler yapılır. (evrak, dosya, imza vb.)
- Ortaklar arasında karın dağıtılması değişik şekillerde olabilir. Önceden belirttiğimiz gibi kar anlaşmayı, zarar sermayeyi takip eder. Kar ortaya koydukları sermaye oranında da olabilir farklı oranda da olabilir. Zarar ise tarafların ortaya koydukları sermaye miktarınca olur.
- Taraflar, aralarında projeyi uygulayacakları şartlar konusunda anlaştıkları zaman proje hayata geçirilir. Her şey yolunda giderse projede başarı sağlanırsa kâr elde edilir. Aksi durum söz konusunda zarar ile de karşılaşılabilir.

2.2.3.Ortaklıktan ayrılma aşaması

Azalan müşareke yönteminin ana gayelerinden biri; mülkiyetin belli bir süre sonra bir taraftan diğer tarafa geçmesi yani ortaklığın bitirilmesidir, bu yöntemin temel prensibidir. Bu son aşamada finansal kurum, proje için koymuş olduğu sermaye ve varsa karı alırken diğer ortak da projenin tamamını mülkiyetine geçirir. Burada dikkat edilmesi gereken husus, ortaklık konusu projenin tamamen ortadan kalkması değil bir tarafın (banka) bu ortaklıktan çekilmesidir. Diğer taraf mülkiyetine aldığı projeyi isterse devam ettirme imkânına sahiptir. (Akyüz, 2018, s. 62)

3.AZALAN MÜŞAREKE TÜRLERİ

3.1.Devrine göre azalan müşareke

3.1.1. Mutlak azalan müşareke

Bu yöntemde azalan müşarekeyi uygulayacak taraf/taraflar bir proje veya varlık üzerinde ortaya koymuş oldukları sermaye oranında bir ortaklık tesis ederler (Akyüz, 2018, s. 65).Üzerinde ortaklık kurulan bu proje veya varlık tamamlandıktan sonra ayrı bir sözleşme ile tarafların hisselerini birbirlerine veya üçüncü bir tarafa satabilme hakkının bulunduğu ortaklık şeklidir.

Bu ortaklık şeklinde her iki taraf hisselerini satabilmekte ve ortaklıkta bir ödeme düzenlenmesi yapılmamaktadır (Akyüz, 2018, s. 65).

3.1.2.Kar devri temelli azalan müşareke

Tarafların elde ettikleri kar dikkate alınır ve ortaklığın bitirilmesi elde edilen bu kar üzerinden gerçekleştirilir. Finans sağlayan taraf projenin tamamını veya bir kısmını finanse edebilir. Faizsiz finans kurumu ve müşteri arasında meydana gelen ortaklık sonucunda kurum kârın 2/3'sine, müşteri kârın 1/3'ine sahip olması dikkate alınır. Ortaklığın neticeye ulaşması için projenin tamamlanması gerekir. Projenin tamamlanmaması halinde ortada bir kar olmayacağından kurumunda elde ettiği bir gelir olmayacaktır. Meydana gelecek zarar durumunda ise sermayeyi takip edecektir.

3.1.3.Hisse devri temelli azalan müşareke

Kurulan şirkette taraflarca koyulan sermaye söz konusu faaliyetteki hisseler karşılık gelmektedir. Yani kurulan şirkette en önemli husus hisse senetleridir.

Tarafların anlaşış ortaklık kurmaları sonucunda karar verilen faaliyet hisseleri ayrılır. Faaliyette ayrılan hisseler tarafların sermaye katılma oranlarıyla, kar ve zarar ise tarafların sahip oldukları hisselerle doğru orantılıdır. Hisselerin çoğunluğuna sahip banka, yönetici pozisyonundaki müşterisine taksitler halinde kar ve zararı kapsayan hisselerini peyderpey devreder .

Böylece müşteri sözü edilen faaliyetin hisselerini tek tek satın alır ve başlangıçta ortak konumundayken ödemeler neticesinde garantör konumuna gelir.

3.2.Konusuna göre azalan müşareke

3.2.1.Proje temelli azalan müşareke

Elinde atıl vaziyette bir iş yeri, arazi ya da mülkü olan kişinin faizsiz finans kurumuna azalan müşareke yönetimiyle elindeki varlığı teçhizat bakımından işletmesi için fon talep etmesi esasına dayanır. Fon sağlayan kurum ya da kuruluş işletmenin faaliyeti için gerekli teçhizatın finansmanını sağladığı ölçüde ortaklıkta paya sahip olur. Finans kuruluşu, projenin gerçekleşmesi sonucu mülkün sahibinden uzlaşılan bir kar ve sermayesini aynı zamanda sermayeden bir kar payı hak eder. Mülk sahibi ise ilk etapta karın bir kısmını daha sonrada finans kurumundan aldığı finansal desteği ödedikçe karı kademeli olarak elde eder.

3.2.2.İstisna temelli azalan müşareke

Gayrimenkul finansmanında elverişli bir yöntem olarak kullanılır. Mevcut bir arazisi olan kişinin arazi üzerinde inşaat faaliyetinde bulunmak için faizsiz bir finans kurumundan destek alması ile gerçekleşen ortaklık çeşididir. Ortaklıkta arazi sahibi de sermayesi ile katılabilir. Her iki tarafta arazinin mülkiyet hakkına sahip olur.

3.2.3.İcare temelli azalan müşareke

İcâre üzerine kurulan azalan müşareke yöntemi, finans sağlayan taraf ve diğer ortak arasında, ortağın projeyi hem peyderpey satın alacağına hem de projenin geri kalan kısmını kiralayacağına dair vaadi üzerine kurulur. Yani burada bankayla müşareke akdi imzalayan taraf hem ortak hem de ortaklık konusu varlığı kiraladığı için kiralayan konumundadır (Akyüz, 2018, s. 70). Özellikle konut, gayrimenkul gibi bir taşınmazın edimindeki finansman ihtiyacından

doğmuştur. Müşteri yapılan akit çerçevesinde hem ortak hem de bankanın kiracısı konumundadır. Projede 3/4 'lük kısımda finansörün, 1/4'lük kısımda müşterinin aitliği söz konusudur. Müşteri geri kalan 3/4 'lük kısım için kiracıdır. Kira bedelini ödedikçe kalan payın sahibi olur.

3.2.4.Mudarebe temelli azalan müşareke

Söz konusu faaliyette, finans kurumu ortaklık için gereken malın tamamına finansman sağlar. Bu sebeple kuruluş itibariyle mudarebeye benzemektedir. Müşterinin projeyi tamamlamasıyla proje mülkiyetini peyderpey almasıyla mudarebe temelli azalan müşareke yöntemi gerçekleşmiş olur.

4. AZALAN MÜŞAREKE ÖRNEKLERİ

4.1.Mısır Seyahat Acentesinin Gerçekleştirmiş Olduğu Azalan Müşareke Örneği

Mısır'da, Kahire ile Asvan arasında turist taşımacılığında kullanılacak araç filosunun temini için uygulanmıştır. Asvan kentinin turistik bir şehir olması, ortaklığın bu iki şehir arasında kurulmasını sağlayan etkenlerin başında geldiği söylenebilir. Söz konusu ortaklık bir seyahat acentesi ile ticari bir bankanın şubelerinden biriyle kurulmuştur. Günün tarihi itibariyle araç filosunun toplam maliyeti 5 milyon Mısır Cüneyhidir. Yapılan anlaşmaya göre maliyetin 1 milyon Cüneyhi seyahat şirketi tarafından, 4 milyon Cüneyhi de banka tarafından karşılanacaktır. Bankanın, ortaklık için sermaye olarak koymuş olduğu 4 milyon Mısır Cüneyhi asgari 750 bin Cüneyh olmak üzere 5 yıl içerisinde geri ödenerek taraflar arasındaki ortaklık nihayete erdirilecektir. Araçların bakım, onarım ve işletilmesi şirkete aittir. Yapılan alt yapı, fizibilite çalışmaları ve incelemeler sonunda, yıllık olarak ortalama %40'tan fazla kâr beklenmektedir (Akyüz, 2018, s. 73).

✓ Şirketin ödediği her taksit için, ödediği oran miktarınca bankanın kâr payı azalırken şirketin kâr payı o oranda artacaktır (Akyüz, 2018, s. 73). Bu ortaklık şirketin son taksiti ödeyinceye kadar azalan bir şekilde devam edecek, son taksit ile banka ile şirket arasındaki ortaklık nihayete erecektir. Ortaklığın sonunda banka projenin finansmanı için koymuş olduğu sermayeden ve şirketten gelen kârını almış, seyahat acentesi de projenin tamamına sahip olmuş olarak ortaklık sonuçlanacaktır. (Bayındır, 2005, s. 140-157)

4.2. İngiltere Burak Konut Finansmanı Azalan Müşareke Örneği

Arap İslam Bankası (A.B.C.) bir İngiliz şirketiyle (Bristol & West) işbirliği yaparak faiz hassasiyeti bulunan kesimin faizsiz bir şekilde ev sahibi olması için 2004 yılında bir proje hazırlamışlardır. Projenin adı, "İslami yöntemlerle Burak Konut Finansmanı" (البراق للاقراض) (العقاري الملتزم بالشريعة الاسلامية) olarak belirlenmiştir. Hedef kitle, İngiltere'deki Müslümanlar ve faiz hassasiyeti olan kesimdir. Ev sahibi olmak isteyen fakat yeterince finansmanı bulamayan kesime, alternatif bir yöntem olarak azalan müşareke yöntemi sunulmuştur. Uygulama kısaca şu şekildedir: Başlangıçta finans sağlayan taraf (banka) ve ev sahibi olmak isteyen taraf (müşteri) arasında daha sonra maliki olacağı ev üzerinde bir ortaklık tesis edilir. Kurulan bu ortaklıkta müşteri, düzenli ve belirli zaman aralıklarında peyderpey bankanın ev üzerindeki hisselerini satın alır. Aynı zamanda evde oturduğu için bankanın sahip olduğu kısmın kirasını bankaya öder. Şirket ile müşteri arasında kurulan bu ortaklığın süresi genel olarak 25 yıla kadar

çıkabilmektedir. Kurulan ortaklıkta hem mülkiyet üzerine bir iştirak hem de ortaklıktaki payın diğer ortağa kiralanması söz konusudur. Ayrıca iki taraf ortak oldukları malda (ev) hisseleri oranınca maliktirler. Hisseler ev sahibi olmak isteyen ortak (müşteri) tarafından peyderpey satın alındıkça bankanın ortaklıktaki hissesi düşmektedir. (Akyüz, 2018, s. 79)

4.3.Azalan Müşareke ile Konut Finansmanı Üzerine Varsayımsal Durum Çalışması

Konut alımı için aylık ödeme planının hesaplanması;

Konut maliyeti: 1milyon

Banka finansmanı: %80

Süre: 10yıl

Kira ücreti(getiri oranı): yıllık %7 (yatırımdan)

Amaç: Piyasadan konut alımı

Ana yapı

Aylık ödeme, birim alışı ve kira unsurlarından oluşur. Birim alışı vade boyunca sabit kalacaktır. Kira, ödenmemiş birimlerin sayısı esas alınarak hesaplanacaktır. Kira unsuru, birim alışı ile birlikte her ay azalacaktır.

İşleyişi
Banka'nın payı: 800.000
Müşteri'nin payı:200.000
Banka birimlerinin sayısı(ay sayısına eşittir):120
Her bir birimin fiyatı: 6.666,67
Her bir birimin kirası (yıllık): 466,67
(ödenmemiş yatırım*oran/12) her ay için

5.AZALAN MÜŞÂREKENİN İKTİSADİ VE TOPLUMSAL FAYDALARI

Şirketler modern bir finansman yöntemi olarak sayılan azalan müşâreke yoluyla bazı faydalar sağlamaktadır. Müşteri açısından bakılırsa ortaklık sona erince projenin tamamına sahip olmaktadır, banka açısından yeni yatırım imkânı bulması ve ortaklık süresi boyunca elde edilen karı anlaştıkları oranda almaktadır, toplum açısından bakarsak da üretimden adil yararlanma ve toplumun refahının yükselmesi diyebiliriz. Azalan müşâreke yöntemiyle finansmanın diğer faydaları;

- ✓ Faize bulaşmadan yatırım ve fon sağlama imkânı sağlar.
- ✓ Elinde sermayesi bulunan kişilere yatırım kapısı açar. Bu sayede kişiler elindeki sermayeleri ekonominin hizmetine sunar.
- ✓ Ortaklık kurulurken tarafların birbirine güveni çok önemlidir. Birbirini seçerken iş deneyimleri, çalışma prensipleri, düzen ve ahlaki değerleri göz önüne alınır. Bu özelliklere sahip bireyler ile iş yapılması taraflar arasında güveni ve sorumluluğu geliştirerek topluma da birer örnek olur.

- ✓ Azalan müşareke yöntemi finansörler için projelere girme ve proje sonunda kar elde etme imkânı verir. Ve belirli süre sonunda ortaklık sona ererek başka yatırım alanlarına yönelme fırsatını sunar.
- ✓ Azalan müşareke yöntemi, faize karşı hassasiyeti bulunan kişiler için birçok sektörde, özellikle de gayrimenkul ve konut alanındaki ihtiyacı karşılama noktasında konvansiyonel bankaların faizli sistemine karşı alternatif olarak kullanılabilir. (Akyüz, 2018, s. 50)

6.SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Konut insanlığın temel ihtiyaçlarından biridir. Azalan müşareke yönteminin örneklerini de ele aldığımız zaman daha çok konut üzerinde uygulandığını görmekteyiz. Bireyler konut ihtiyacını karşılayabilmek için çeşitli finansman yöntemleri ararlar. Finans kurumları da murabaha, müşareke, istisna gibi çeşitli finansman yöntemlerine sunar. Türkiye’deki katılım bankaları finansman için murabaha yöntemini kullanmaktadır ve işlemlerin %95’i murabahaya dayanmaktadır. Ev finansmanının bir başka yolu da Türk pazarı için olası bir çözüm olarak kabul edilen müşarekeden türetilen azalan müşarekedir. Azalan müşareke yöntemi faizsiz bankacılık kavramıyla ortaya çıkmış yeni ve modern bir finansman türüdür.

Azalan müşareke yönteminin pratiğe aktarılmağı ve kurumlar tarafından tercih edilmediğini görüyoruz. Bu sistemin Türkiye’de uygulanmamasının en önemli sebepleri arasında; yöntemin kar-zarar ortaklığına dayanmasından dolayı diğer finansman türlerine göre daha fazla risk içermesi, tapunun devrine ortaya çıkan çifte masraflar, rayiç ve kiranın belirlenmemesi sorunu, bireylerin daha çok borç ve kredi yolunu tercih etmeleri, yöntemin diğer finansman yöntemlerinden daha maliyetli olma ihtimali ve fiyat belirsizliğinin müşteri üzerindeki negatif algısı gelmektedir. Bunun dışında güven sorunları, son zamanlarda inşaat sektörü zeminin sağlam olmaması ve kurumların çıkarları gibi sebeplerde sayılabilmektedir. Azalan müşarekenin faizsiz bir finansman tekniği olarak kullanılmasının önündeki engellerin kaldırılması ve bu yöndeki talebin uzmanlarca ilgili birimlere aktarılması teoriden pratiğe geçiş sürecini kolaylaştıracaktır. Yöntemin finans kurumlarının portföylerine girmesi ve payının artmasıyla birlikte ülkemizde tercih edilen finansman enstrümanlarına alternatif bir yöntem olacaktır. Birçok sektörde bireylerin ihtiyacını karşılama noktasında eksiklikleri giderecektir. Ve yatırımcılara sermayelerini değerlendirme fırsatı oluşturacaktır. Bu anlamda azalan müşareke oluşum süreci, aşamaları, kullanım alanları, modern yapısı gibi özellikleriyle faizsiz finans alanına ışık tutmakta ve faydaları açısından da önem verilmesi gereken bir sistemdir.

KAYNAKÇA

- AAOIFI. (2004). müşareke standartı.
- Akyüz, Y. (2018). AZALAN MÜŞAREKE VE FIKHİ TAHLİLİ.
- Ayub, M. (2017). İslami Finansı Anlamak. İstanbul : İktisat Yayınları.
- Bayındır, S. (2005). Faizsiz bankacılık. İstanbul: Rağbet yayıncılık.
- Çizakça, M. (1999). İslam Dünyasında ve Batıda İş Ortaklıkları. İstanbul: Tarih vakfı yurt yayınları.
- Döndüren, H. (tarih yok). sorularla islamiyet. <https://sorularlaislamiyet.com/kaynak/musareke-ortaklik>. adresinden alındı
- Katılım Finans. (2017, Haziran). <http://katilimfinansdergisi.com.tr/azalan-musareke/>. adresinden alındı.

İSLAMİ SERMAYE PİYASASI ARAÇLARI İLE KONVANSİYONEL SERMAYE PİYASASI ARAÇLARININ BENZERLİKLERİ VE FARKLILIKLARI YÖNÜNDEN İNCELENMESİ

Lisans Öğrencisi Oğuzhan Güven

KTO Karatay Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İslam Ekonomisi ve Finans

m.oguzhanguven@gmail.com

Doktora Öğrencisi İsalet Ebru Yazicioğlu

KTO Karatay Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme

ebrugltn@gmail.com

ÖZET: İslami finasta, faizsiz menkul kıymet olarak geliştirilen İslami sermaye piyasası araçları; konvansiyonel sermaye piyasası araçlarına alternatif olarak hayata geçirilmiştir. İslami finansal araçlar, konvansiyonel sistemdekilere benzemekle birlikte, aralarındaki esas fark sahibine faiz kazancı değil katlanılan bir risk karşılığında kazanç hakkı sağlamasıdır. Konvansiyonel sermaye piyasası araçlarından yola çıkarak finans sistemine kazandırılan İslami sermaye piyasası araçları, İslami hassasiyete sahip yatırımcıların sermaye piyasasında var olmalarına olanak sağlamıştır.

Bu çalışmada öncelikle konvansiyonel sermaye piyasası araçları ve İslami sermaye piyasası araçları tanımlamalarına yer verilmiştir. Ardından Dünya ve Türkiye'deki İslami ve konvansiyonel finans araçlarının rakamlarından ve çeşitlerinden bahsedilmiştir. Son olarak; iki piyasa araçları arasındaki benzerlik ve farklılıklara değinilmiş, rakamsal boyutları karşılaştırılmıştır. Çalışmanın amacı; konvansiyonel ve İslami sermaye piyasası araçlarının mukayesesi yapılarak, Dünya'da ve Türkiye'deki boyutunun araştırılmasıdır.

Anahtar Kelimeler: İslami Finans, İslami Sermaye Piyasası

Jel Kodu: G21, G24, L26

AN INVESTIGATION OF SIMILARITIES AND DIFFERENCES BETWEEN ISLAMIC CAPITAL MARKET INSTRUMENTS AND CONVENTIONAL CAPITAL MARKETS INSTRUMENTS

ABSTRACT: In Islamic finance, Islamic capital market instruments developed as interest-free securities were introduced as an alternative to conventional capital market instruments. Although the Islamic financial instruments are similar to those in the conventional system, the main difference is that the owner does not gain interest, but rather the right to gain in exchange for a risk. Islamic capital market instruments, which have been introduced to the financial system by means of conventional capital market instruments, have allowed investors with Islamic sensibility to exist in the capital market.

In this study, firstly, the definitions of conventional capital market instruments and Islamic capital market instruments are given. Then the numbers and types are mentioned in Islamic and conventional financial instruments in the world and Turkey. Finally; the similarities and differences between the two market tools were discussed and their numerical dimensions were compared. The aim of the study is to compare conventional and Islamic capital market instruments and to investigate the size of the world and Turkey.

Key Words: Islamic Finance, Islamic Capital Market

Jel Code: G21, G24, L26

1. GİRİŞ

Sermaye Piyasaları; hisse senedi, tahvil gibi menkul kıymet araçlarının alınıp satıldığı piyasadır. Bir ülkenin sermaye piyasasının gelişmiş olması aynı zamanda o ülke ekonomisinin de gelişmiş olduğunun bir göstergesidir. Çünkü; bir ülkenin sermaye piyasasında parasını değerlendirmek isteyen bir yatırımcı, kendini çok fazla riske atmadan iyi bir kazanç elde etmek ister. Bu da güçlü bir ekonomisi ve güçlü bir sermaye piyasası olan ülke de gerçekleşebilmektedir.

Yatırımcı, yapacağı yatırımları seçmeden önce iyi bir analiz yapmalıdır. Bu analizlerde yatırımcının yapacak olduğu temel analiz çok önemlidir. Bu analizleri yaparken, ülkenin mal ve hizmet üretimini, enflasyon düzeyini, karlılık düzeyini, para ve maliye politikalarını ve üretkenliği göz önüne alınıp yapılan kısa ve uzun vadeli olarak düşünülen ekonomik analiz; sermaye piyasası analizi, sektör analizi ve şirket analizi temel analizi gibi analizlerin karar sürecinde önemli katkıları vardır(Eken, 2006). Yatırımcı, bu analizleri sonucunda daha sağlıklı yatırım kararları alabilecektir.

Bir ülkenin sermaye piyasasının gelişmişliği ile ülkenin ekonomik büyümesi arasında doğru orantı vardır. Yapılan bazı araştırmalar yaklaşık bir asır önce bankaların, ülkelerin finansman ihtiyaçlarının %80-90'ını karşıladığı görülürken, günümüzde bu oran %40'ın altına inmiştir (Ertürk, 2012).

Günden güne gelişen sermaye piyasaları ve çeşitlenen sermaye piyasası araçları sayesinde busektör yatırımcılardan büyük ilgi görmektedir. Ancak İslami hassasiyete sahip yatırımcılar gelişen bu piyasalardan uzak kalmaktadırlar. Bu sermaye piyasası araçları konvansiyonel sistem özelliğinde ve faiz içermektedirler. Bu durum göz önüne alınarak İslami Sermaye Piyasası araçları Dünya finans sektörüne kazandırılmıştır.

İslami sermaye piyasası araçları finans sektörüne kazandırılmış olsa da henüz büyük bir ilgi görememektedir. Bu ilgisizliğin sebepleri, Müslümanların caiz olmadığını düşündükleri bu sektör hakkında yeterli bilgiye sahip olmamaları ve finansal sektörde büyük önem taşıyan finansal okuryazarlıkta geri kalmış olmalarıdır.

Bu çalışmada İslami Sermaye Piyasası Araçları incelenecek ve Konvansiyonel Sermaye Piyasası Araçları ile aralarındaki farklara ve benzerliklere değinilecektir.

2. LİTERATÜR TARAMASI

YAZARLAR	ÇALIŞMANIN KONUSU
Büyükakın, F & Önyılmaz, O.	Sukuk, tanımı, türleri, uygulama alanları, Türk sermaye piyasasını araçları ve ülkedeki uygulanabilirliğidir.
Godlewski, C.J & Ariss, R & Weil L. (2016)	Sukuk türlerini ve şeriatın bu türler üzerindeki etkisinin analiz edildiği çalışmada icara sukuk detaylarıyla anlatılmaktadır
Küçükçolak, N. (2008)	İslami sermaye piyasası yapısına uygun faizsiz yatırım araçları bazında Türkiye'deki gelişim ve ilgili mevzuatın değerlendirilmesi Türkiye-Körfez ülkeleri sermaye ilişkisi dikkate alınarak yapılmıştır.
Lahsasna, A & Sze Lin, L. (2012)	İslami sermaye piyasanın özellikle de sukukun şeriata uygunluk bakımından incelenmesi ve güncel bakışla yorumlanmasını konu almaktadır.
Alhahshi, S.O. (1994)	İslami sermaye piyasasının ekonomik büyümede etkili olabilmesi için gereken aşamalar anlatılırken, bu piyasanın İslami ilkelere daha uygun hale gelebilmesi için öneriler sunulmaktadır.

Çörtük, O & Erten, M. (2016)	Türkiye’de kamuyu aydınlatma sistemi ve şeffaflık alanındaki gelişmeler doğrultusunda araştırmalara yer verilmiş ve bu gelişmelerin sermaye piyasasına katkıları konu edilmiştir.
Wilson, R. (2003)	İslami sermaye piyasası ürünleri ve hizmetlerinde ortaya çıkan bazı sorunlara değinilmekte ve bu sorunlar İslami bankalar boyutuyla da detaylandırılmaktadır.
Demir, Y. (2001)	Hisse senetlerinin fiyatını belirleyen faktörler işletme düzeyinde ele alınarak, İMKB’de mali sektör bazında incelenmiştir.
Aktaş, M & Akdağ, S. (2013)	Türkiye’de temel ekonomik faktörlerin hisse senedi fiyatları ile ilişkisini araştırarak, sonuçlarına değinmektedir.
Klein, P. O & Weill L. (2016)	Firmaların yatırım için geleneksel tahvili ya da İslami tahvili seçme nedenlerini anlatmaktadır.
Merdin, F. (2016)	Sukukun yatırımcılar ve potansiyel müşteri profilini analiz ederek sukuk ihraçları için şirketlere bir takım pazarlama önerilerinde bulunmaktadır.
Yazıcıoğlu, İ.E & Kazak, H. (2018)	İslami finansal araçlardan olan sukuk çeşitlerinden birisi olan hibrid (melez) sukuk içerisinde yer alan murabaha sözleşmelerinin ikinci el piyasalarda işlem görmesinin caiz olmadığı savunulmaktadır.
Coşkun, Yener. (2010)	Özel sektör borçlanma araçlarının gelişme sebepleri ve özel sektörün borçlanma araçlarını teminat olarak kullanmasına yönelik düzenlemelerin önemine değinilmektedir.
Gündoğdu, Aysel. (2017)	Türkiye’de 2002-2015 yılları arasında sermaye piyasası alanında yazılan tez ve makalelerin yıllara göre içerik analizi yapılarak bu konuda yapılacak araştırmalara kaynak yönünden yardımcı olabilmek amaçlanmaktadır.
Özdil, T & Yılmaz, C. (2006)	Sermaye piyasasında alım-satım işlemlerinin doğru zamanlamasında simülasyon yolu kullanılarak incelenmiş ve yatırımcıların bu kararları alırken İMKB üzerinde nasıl uyguladıklarını konu almaktadır.
Sırma, İ.(2015)	Sermaye Piyasası Kanunu’nda tanımlanan sermaye piyasası araçlarının İslami değerlere uygunluğu tartışılmaktadır.
Alparslan, H.İ. (2014)	Sukukun tanımı ve çeşitleri tanımlanarak, geleneksel tahvil ile arasındaki farklara değinilmiş, sermaye piyasasındaki düzenlemeler ve VKŞ açısından muhasebeleştirilmesi anlatılmaktadır.
Özkılınç, D.N. (2014)	Türkiye’de KOBİ’lerin finansman ihtiyaçları tanımlanarak, finansman ihtiyaçlarına çözüm için sermaye piyasaları yolu ile halka açılmalarının faydalarına değinilmektedir.
Kazak, H & Erkan, H & Yazıcıoğlu, İ.E.& Okka, O. (2018)	Katılım bankalarının fon kullandırma yöntemlerinin gelişimi yıllar ve finansal enstrümanlar çerçevesinde inceleyerek, bu piyasada geliştirilecek yeni araçlara olan ihtiyaçtan bahsedilmektedir.
Yardımcıoğlu, M & Ayriçay Y, Sabuncu İ. & Gerekli İ.(2014)	İslami finansın genel hatlarından bahsedilmiş, dünyada ve Türkiye’de sukuk uygulamalarından bahsedilerek, Türkiye’de sukukun geleceği konusunda öneride bulunulmuştur.
Karahan, A. (2014)	İslam ekonomisinin finansman yapısı, faizin yeri, katılım bankacılığı araçları tanıtılıp içlerinde sukukun türleri, Türkiye uygulaması ve muhasebeleştirilmesi anlatılmıştır.

3. SERMAYE PİYASASI ARAÇLARI

SPK’nın 3 maddesi gereğince; Sermaye piyasası araçlarını, menkul kıymetler ve diğer sermaye piyasası araçları oluşmaktadır. Menkul kıymetler, yatırım aracı olarak ortaklık ve alacaklılık hakkı sağlayan kıymetli evraklardır. Tanımda bulunan diğer sermaye piyasası araçları ise menkul kıymetlerin dışında kalan araçlardır. Diğer sermaye piyasası araçları alacaklılık hakkı sağlamaktadır(Ertürk, 2012)

Yatırımcılar sermaye piyasasında, hisse senedi, devlet tahvili, hazine bonusu, varant, yatırım fonları ve türev ürünlerinden oluşan sermaye piyasası araçlarına yatırım yapabilirler(Budak &

Fıkırkoca, 2011). Bu çalışmada belirtilen sermaye piyasası araçları incelenecektir. İslami Sermaye Piyasası'nda yer almayan araçların ise kısaca tanımları yapılacaktır.

3.3 Hisse Senetleri

Hisse senetleri, anonim şirketler tarafından çıkarılan, firmanın sermayesini temsil eden, ibareleri aynı olan ve bir mülkiyeti temsil eden evraklara denilmektedir (SPK). Borsada hisse senedi alım satım işlemlerini gerçekleştirme yetkisi aracı kurumlara verilmiştir (Çetin, 2004). Hisse senetleri bir ortaklığın göstergesidir ve ortaklık hakkını hisse sahibine sağlamaktadır (Okka, 2015)

Borsa İstanbul'un yer verdiği tanıma göre hisse senetlerinin yatırımcısına sağladığı haklar şu şunlardır (Borsa İstanbul):

- Kar Payı Hakkı: Bu hak, hisse senedi sahibine firmanın yıllık net karından kâr payı alma hakkını verir.
- Rüçhan Hakkı: Hisse senedi sahibine şirketin bedelli sermaye artırımında öncelik hakkı verir.
- Tasfiye Bakiyesine Katılma Hakkı: Hisse senedi sahibine, şirketin tasfiyesi sonucunda bir bedeli kalması halinde, bu bedele payı oranında katılma hakkı verir.
- Şirketin Yönetimine Katılma hakkı: Hisse senedi sahibi, genel kurulda yönetim kurulunu seçme ve seçilme hakkına sahiptir.
- Oy Hakkı: Her hisse sahibine bir oy hakkı tanınmaktadır.
- Bilgi Alma Hakkı: Hisse senedi sahibi, hisseleri bulunduğu şirketin durumuyla ilgili her durumdan bilgi alma hakkına sahiptir

Hisselerini halka arz ederek şirketler şu faydaları sağlamaktadır (Borsa İstanbul):

- Finansman Kaynağı: Hisselerini halka arz eden şirketler alternatif finansman yöntemlerine nazaran daha düşük maliyet ile birlikte geri ödemesiz bir kaynak sağlarlar.
- Likidite: Organize piyasalarda istenilen zamanda, piyasada oluşan fiyattan, hisselerin şeffaflık ile alınıp satılması ile hisselerle likidite kazandırılmaktadır.
- Tanıtım: Hisseleri halka açık şirketler, kamuoyu aydınlatma platformu sayesinde bilgileri basın ve yayın kuruluşları ile yurt içi ve yurt dışındaki yatırımcılara iletilmektedir.
- Kurumsallaşma: Halka açılan şirketler sürekli denetime tabi oldukları için daha kurumsal bir çerçevede çalışmaktadırlar. Denetimler ile birlikte daha şeffaf çalışan şirketlerin kurumsallaşma ile birlikte kurucularının ömrü ile sınırlı kalmamaktadır.
- İkincil Halka Arz İmkânı: Şirketler birincil halka arzdan sonra yatırım ihtiyaçları nedeniyle mevcut ortaklarının rüçhan haklarını sınırlayarak hisselerini ikincil halka arz ile finansman sağlayabilmektedirler.
- Kredibilite: Şirketlerin hisselerinin borsada işlem görmesiyle kredibiliteleri artmakta ve daha rahat kredi elde etme imkanına sahiptirler.
- Globalleşme: Borsa da işlem gören şirketler kolaylıkla yurt dışı piyasalara ulaşarak sermaye piyasası aracı ihraç ettirebilirler.

3.4 Tahvil

Tahvil; “İhraççıların Borçlanma Araçları Tebliği hükümlerine göre borçlu sıfatıyla düzenleyip sattığı ve nominal değerinin vade tarihinde veya vade tarihine kadar taksitler halinde yatırımcıya geri ödenmesi taahhüdünü içeren, vadesi 365 gün veya daha uzun olan borçlanma aracı” olarak tanımlanmaktadır (Sermaye Piyasası Lisanslama Sicil ve Eğitim Kuruluşu, 2017). Piyasada faiz oranlarının dalgalandığı dönemlerde, tahvil yatırımcısı elinde bulundurduğu tahvilin vadesi gelmeden faiz farklarından yararlanmak için elindeki tahvilleri satabilir. Böylelikle tahviller hem birincil hem de ikincil piyasalarda işlem görebilirler. Tahviller, hisse senedi gibi bir hak talep etmemekle birlikte sadece bir borç senedir. Yani tahvil sahibi, tahvili çıkaran kurumun sadece alacaklısıdır.

Böylelikle tahvillerin özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- 1 yıl veya 1 yıldan uzun vadeli dirler.
- Vade sonunda faiz alma garantisi vardır.
- Vade sonu beklenmez ise ikincil piyasalardan alınıp satılabilir.
- Vade sonunda verilmiş olan borcun fazlasıyla geri alımı olduğu için neredeyse risksiz sermaye piyasası araçlarıdır.
- Tahvil sahibi sadece alacaklılık hakkına sahiptir.

3.5 Hazine Bonosu

Hazine bonosu, Hazine tarafından çıkarılan, vadesi bir yıldan kısa olan ve iskontolu olarak işlem gören bir senettir (TSPAKB, 2010). Hazine bonolarının, devlet tahvillerinden tek farkı vade süresidir. Devlet tahvilleri, 1 yıl veya 1 yıldan uzun vadeli iken hazine bonoları 1 yıldan kısa vadeli dir.

3.6 Borsa Yatırım Fonu

Borsa Yatırım Fonu (BYF), bir endeksi baz alarak, baz alınan endeksin performansı yatırımcılara yansıtmaya çalışan yatırım fonlarıdır (Borsa İstanbul). Borsa Yatırım fonları, baz aldığı endekste bulunan hisse senedi, altın, döviz vb. araçların getirisini yatırımcılara yansıtır. Kısaca Borsa Yatırım Fonu alan yatırımcı aslında Borsa Yatırım Fonu'nun baz aldığı endeksi satın almış olur.

3.7 Yatırım Fonları

Yatırım fonları, bir portföy oluşturularak yatırımcılardan toplanan nakitlerin yatırımcı için inançlı mülkiyet ve riskin dağıtılması ilkesi ile değerlendiren finansal kurumlardır (KT Portfoy). Yatırım fonu, oluşturulan portföy ile yatırımcıların tasarruflarını işletilmesidir.

3.8 Varant

Varant alan yatırımcıya, dayanak varlığı önceden belirlenmiş bir fiyattan belirli bir tarihe kadar alma ya da satma hakkı verir. Bu hakkı teslimatla veya nakit uzlaşısı ile kullanılır. Varant, elinde bulunduran yatırımcıya dayanak arlığı değil o dayanak varlığı alma ya da satma hakkını satınan sermaye piyasası aracıdır (Borsa İstanbul).

3.9 Gayrimenkul Sertifikası

Gayrimenkul sertifikası, inşa edilecek veya edilmekte olan gayrimenkullere finansman sağlamak için ihraç edilen ve gayrimenkullerin belirli bölümlerinin ya da bölümlerin belirli alanını temsil niteliği taşıyan, nominal değeri eşit menkul kıymettir (SPK)

Gayrimenkul sertifikaları ihraç edene finansman kaynağı olmaktadır. Böylelikle gayrimenkullerin inşası hızlı bir şekilde tamamlanabilir (Borsa İstanbul).

3.10 Varlığa ve İpoteğe Dayalı Menkul Kıymetler

Varlığa dayalı menkul kıymetler (VDMK), varlık finansmanı fonu (VFF) veya ipotek finansmanı kuruluşunun (İFK) devralacağı varlıklar karşılık gösterilerek ihraç yapılan menkul kıymetlerdir. İpoteğe dayalı menkul kıymetler (İDMK), konut finansmanı fonunun (KFF) veya ipotek finansmanı kuruluşunun devralacağı varlıklar karşılık gösterilerek ihraç yapılan menkul kıymetlerdir (SPK).

3.11 Teminatlı Menkul Kıymetler

TMK, ihraççının genel yükümlülüğü niteliğinde olan ve teminat varlıklar karşılık gösterilerek ihraç edilen borçlanma aracı olan bir sermaye piyasası aracıdır (SPK).

3.10. Kira Sertifikaları

Kira sertifikası, her varlığın ve her hakkın finansmanını sağlamak üzere varlık kiralama şirketi (VKŞ) tarafından çıkarılır ve yatırımcısına varlık veya haktan elde edilecek gelirden payları oranında hak sahibi yapan menkul kıymetlerdir (SPK).

3.11. Türev Ürünler

Türev ürünler, belirli bir kıymetten türetilen aracın getirisine bağlı işlem gören finansal araçlardır. Türev ürünler risklerden korunmak ve yatırım amacı ile kullanılır. Varantlar, vadeli işlem sözleşmeleri, opsiyon sözleşmeleri türev ürünlere örnek olarak gösterilmektedir. (SPK)

Vadeli işlem sözleşmesi, sözleşmenin taraflarına, standartlaştırılmış miktar ve kalitedeki bir malı, kıymeti veya finansal göstergeyi, belirlenen ileri bir tarihte, bugünden üzerinde anlaşılan fiyattan alma veya satma yükümlülüğü getiren sözleşmelere verilen isimdir (Borsa İstanbul).

Opsiyon sözleşmesi, iki taraf arasında yapılan ve alıcıya, ödeyeceği belli bir tutar (opsiyon primi) karşılığında, belirli bir vadeye kadar (veya belirli bir vadede), bugünden belirlenen bir fiyat (kullanım fiyatı) üzerinden opsiyona dayalı bir malı, kıymeti veya finansal göstergeyi satın alma ya da satma hakkı tanıyan, satıcıya da alıcının bu sözleşmeden doğan hakkını kullanması durumunda sözleşmeye dayalı malı, kıymeti, veya finansal göstergeyi alma veya satma yükümlülüğü getiren sözleşmedir (Borsa İstanbul).

Konvansiyonel sermaye piyasası araçları tanımlarına yer verildikten sonra içerdikleri faiz nedeniyle İslami inanca sahip yatırımcılar tarafından talep görmeyen bu araçlara alternatif olarak İslami finansal araçlar geliştirilmiştir. İslami finansal araçlar faizsizlik özelliği taşıdıklarından İslamiyet açısından alınıp satılmasında herhangi bir sorun yoktur. Bunun yanında ikinci el piyasalarda da işlem görebilen İslami sermaye piyasası araçları takip eden bölümde anlatılacaktır.

4. İSLAMİ SERMAYE PİYASASI ARAÇLARI

İslami sermaye piyasasını her türlü alım-satım işleminin ve diğer operasyonların İslami prensip ve gerekliliklere göre yapıldığı menkul kıymet piyasaları olarak tanımlamak mümkündür. İslami bir sermaye piyasasında faiz, garar, Meysir, spekülasyon, manipülasyon, ihtikar gibi İslam'a göre yasak olan işlem, uyulama ve davranışların yer alması mümkün değildir(Camgöz, 2018).

Müslümanların, tasarruflarını sermaye piyasasında yatırım yaparak değerlendirebilmesi için kullanacakları sermaye piyasası araçlarının İslami değerlerin dışına çıkmaması gerekmektedir. Konvansiyonel sermaye piyasası araçlarına baktığımız zaman genelde faiz içerdiğini, varlığın hakları üzerinden alım satımların olduğunu görmekteyiz. Bakara suresi 275. Ayetinde “Riba (faiz) yiyen kimseler, şeytanın çarpmış olduğu delirmiş kimse nasıl kalkarsa öyle kalkarlar. Bu ceza onlara, -alışveriş de faiz gibidir- demeleri yüzündendir. Oysa Allah, alışverişini helal, faizi de haram kılmıştır. Bundan böyle her kim, Rabbinden kendisine gelen öğüt üzerine faizciliğe son verirse, geçmişte olanlar kendisine ve hakkındaki hüküm de Allah'a kalmıştır. Her kim de yeniden faize dönerse işte onlar cehennem ehlidirler ve onlar orada süresiz kalacaklardır.” (Bakara suresi 275). Ayetten de yola çıkarak, Müslümanlar ticaretlerinde olduğu kadar yatırımlarını değerlendirirken de faizden uzak durmalıdırlar. İslami Sermaye piyasası, faizsizlik doğrultusunda geliştirilen ve hem İslami yatırımcılardan hem de konvansiyonel yatırımcılardan büyük ilgi görmektedir. Çalışmanın bu kısmında İslami sermaye piyasası araçları anlatılacaktır.

4.3 Hisse Senetleri

Hisse senetleri bir ortaklık hakkını temsil etmektedir. İslamda ortaklık temelli bir ticareti benimsenmiştir. Mudarebe, Müşareke ve Mufavada ortaklıkları buna örnek verilebilir. Hisse senetleri de bir ortaklığı temsil ettiği için teknik olarak baktığımızda İslama aykırı olmadığını söylesek de temele indiğimiz de bazı sorunların giderilerek tam manasıyla İslama uygun olduğunu söylemek daha doğru olacaktır.

AAOIFI Standartlarına göre, şirketin kuruluş amacı meşru ise yani İslama aykırı faaliyetlerde bulunmuyor ise bu şirketlerin hisse senedinin ihracı caizdir. Eğer mevcut hissedarlar göz önüne alınır ve adil bir davranış sergilendiği sürece sermaye artırımını için hisse senedi ihraç etmek caiz olmaktadır. İmtiyazlı hisse senetlerinin ihracı tasfiye ve kâr dağıtımında öncelik hakkı tanıdığı için caiz değildir. Temettü hisse senetlerinin ihracı ise temettü hissedarlarının sermaye hissedarlarından daha az kâr almasından ve tasfiye durumunda sermaye hissedarlar haklarını almadan hak sahibi olamayacakları için caiz görülmemiştir (AAOIFI, 2015).

AAOIFI'nın hisse senedi alım satımıyla ilgili hükümlerine göre, amacı ve ana faaliyet alanları meşru olan bütün şirketlerin hisse senetlerini vadeli veya peşin olarak alıp satmak caiz görülmüştür. AAOIFI'nın şirketin ana faaliyeti meşru olmakla birlikte faizli işlem yapan şirketlere ortak olmayla ilgili hükümlerine göre, şirketin almış olduğu faizli kredilerin toplamı, bütün hisselerinin toplam piyasa değerinin %30'unu geçmemelidir. Şirket faiz geliri elde etmek için konvansiyonel bankaların vadeli hesaplarına yatırmış olduğu paraların toplamı tüm hisselerin toplam piyasa değerini aşmamalıdır. Eğer şirket fıkhen meşru olmayan bir işe kalkışırsa bu işten elde ettiği gelir toplam gelirinin %5 'ini aşmamalıdır.

Bu işlemlere örnek olarak Borsa İstanbul'daki katılım 50 endeksin hisselerin nasıl katıldığını inceleyebiliriz. Katılım Endeksi bilgilerinin yer aldığı katılımendeksi.org internet adresinden örnekle şirketler bu endekse şu incelemeler sonucunda katılabilmektedir.

A) Faaliyet Alanlarına Göre İnceleme

Endeks Listesi içinde yer alacak şirketlerin ana faaliyet alanı sıralanan maddeler olmayan şirketlerden oluşmaktadır (Katılım Endeksi):

- Faize dayalı finans, ticaret, hizmet, aracılık (bankacılık, sigorta, finansal kiralama, faktöring ve diğer faize dayalı faaliyet alanları kapsar),
- Alkollü içecek,
- Kumar, şans oyunu,
- Domuz eti ve benzer gıda,
- Basın, yayın, reklam,
- Turizm, eğlence,
- Tütün mamulleri,
- Vadeli altın, gümüş ve döviz ticareti

B) Finansal Oranlarına Göre İnceleme

Ana listedeki şirketler finansal oranlarına göre incelemeye tabi tutulmaktadır. Buna göre şirketlerin endekse girebilmeleri için gereken şartlar şunlardır (Katılım Endeksi):

- a) Toplam Faizli Krediler / Piyasa Değeri < %30,
- b) Faiz getirili nakit ve menkul kıymetler / Piyasa Değeri < %30
- c) Yukarıda belirtilen faaliyetlerden gelir / Toplam Gelir < %5 oranlarını sağlaması gerekmektedir.

Şirketlerin Borsa İstanbul'un Katılım 50 endeksinde işlem görebilmesi için yukarıda verilen verilere uygun olması gerekmektedir.

4.4 Sukuk

Sukuk, Faizsiz Finans Standartlarında şöyle tanımlanmaktadır: 'Sukuk, mevcut mal (ayn), menfaat veya hizmet halinde bulunan varlıklar üzerindeki mülkiyette veya belirli bir projenin varlıklarında ya da özel bir yatırım faaliyetinde şayi payları ifade eder şekilde ve birbirlerine eşit değerde ihraç edilen sertifikalardır.' (AAOIFI-Faizsiz Finans Standartları:460). Kısaca sukuk, 'ticari bir varlığın menkul kıymetleştirilerek sertifikalar aracılığıyla satımıdır' (Aktepe, 210). Bu sertifikalar temsil ettikleri varlığa dayalı olarak ikinci el piyasalarda alınıp satılabilirler (TKBB Faizsiz Finans Sözlüğü :44).

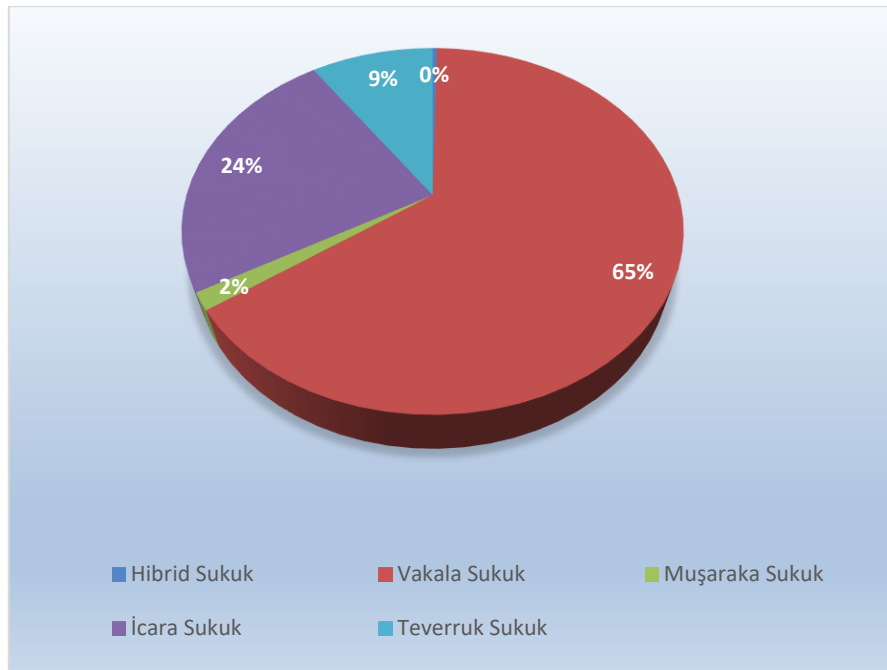
Sukukun gelişimine öncü olan durum, şeriata uygun olan ve faizli sistemdeki tahvillere alternatif bulma fikridir (Muhammed ve Ramli, 2016:9). Sukuka yatırım yapan kişi faiz kazancı değil, varlığın finanse edilmesiyle oluşan kârdan/gelirden pay alır. Sukuk, faiz içermemesi yönüyle konvansiyonel finanstaki tahvillerden farklılık göstermektedir. Sukuk sertifikaları varlığa dayalı, tahviller ise borca dayalı sertifikalardır (Tok, 2009:13-14). Başka bir ifadeyle tahviller ihraççının borcunu, sukuk sertifikaları ise yatırımcının belirlenen bir varlık, hizmet ya da proje üzerindeki bölünmez hisse ve haklarını ifade eder (Yazıcıoğlu ve Kazak, 2018:2).

Dünyada ilk sukuk sertifikaları 2000’li yılların başlarında işlem görürken ülkemizde sukuk ihraçlarına 2010 yılında başlanmıştır (Yardımcıoğlu ve d:210). Dünyadaki diğer İslami finans ülkelerinde çeşitli şekillerde ihraç edilebilen -en son AAOIFI 14 çeşit sukuk belirledi- sukuk, ülkemizde kira sertifikası adıyla ihraç edilmektedir. Türkiye’de 1992 yılında yapılan yasal düzenleme ile sukuk ihraçlarına ortam hazırlanmıştır. 2010 yılında ise ‘Kira Sertifikası’ adının geçtiği ilk yasal düzenleme yapılmıştır (Bayındır, 2017:94). 30/12/2012 tarihinde yürürlüğe giren 6362 sayılı Sermaye Piyasası kanununda yapılan değişikliklerle piyasada kabul edilmiş 5 yeni kira sertifikası (sukuk) çeşidi (sahiplik, yönetim sözleşmesi, alım-satım, ortaklık ve eser sözleşmesi tanımlanmıştır (SPK, 2012: 61.1).

Sukuk ve Tahvil Farkları (sukuk.com)

1. Sukuk bir varlığın mülkiyetini, tahviller ise borç yükümlüğünü gösterir.
2. Sukuk yatırımcıları dini hassasiyete sahip yatırımcılara (şeriat) uygundur. Tahviller ise İslam’a aykırı ürünler ve hizmetler içerebilir.
3. Sukuk, varlıkları değerine göre fiyatlandırılır. Tahvilin fiyatlandırılması ise kredi derecelendirilmesine dayanmaktadır.
4. Varlıkların değeri artıkça sukukun getirisi de artabilir. Tahvilin getirisi ise sabit faiz getirilidir. İslamiyet’tekiribayıçerir.
5. Sukuk ihracında mülkiyetine sahip olunan bir varlığın ortaklığı satılırken, tahvilde borç ortaklığı vardır.

Grafik1. Türkiye’deki Özel Sektör Sukuk İhraçları

Kaynak: IIFM Sukuk Report, 2017: 181

Yukarıdaki Grafikte Türkiye’deki özel sektör tarafından yapılan sukuk ihraçları gösterilmektedir. Buna göre ülkemizde vakala sukuk en yüksek oranla (%65) ilk sırada yapılırken, icara sukuk %24’lük payla ikinci sıradadır.

Türkiye’deki Katılım Bankalarının Toplam Sukuk İhraçları: (01/01/2010-17/10/2018)

Yurtiçi İhraçlar (TL cinsi): ₺31.604.628.871

Yurtdışı İhraçlar (USD): 4.275.817.800\$

Türkiye Hazine ve Maliye Bakanlığı Toplam Kira Sertifikaları İhracı

Yurtiçi İhraçlar: ₺26.055.219.000

Yurtdışı İhraçlar: 6.000.000.000\$

Tablo 1. Türkiye'deki Katılım Bankalarının Toplam Sukuk İhraçları

Bankalar	İhraç Miktarları (TRY)	İhraç Miktarları (USD)	TL Cinsinden Toplam İhraç Tutarı
Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş.	₺3.350.000.000	\$890.000.000	₺5.561.581.000
Asya Katılım Bankası A.Ş. (2010 - 2016)	₺654.230.824	\$0	₺654.230.824
Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.	₺10.654.704.800	\$2.036.704.000	₺15.551.889.800
Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş.	₺6.395.600.000	\$1.349.113.800	₺9.147.227.000
Vakıf Katılım Bankası A.Ş.	₺6.098.994.047	\$0	₺6.098.994.047
Ziraat Katılım Bankası A.Ş.	₺3.689.000.000	\$0	₺3.689.000.000
Toplam İhraç Tutarı*	₺30.842.529.671	\$4.275.817.800	₺40.702.922.671

*Katılım bankalarının iştiraki olan varlık kiralama şirketleri üzerinden ihraç edilen "1.588.510.000 TL" tutarındaki ihraçlar hesaplamalara dahil edilmiştir.

Kaynak: TKBB Sukuk İhraçları (30/11/2018)

Tablo 2. Türkiye'deki Katılım Bankalarının 2018 Yılı Sukuk İhraçları

Bankalar	İhraç Miktarları (TRY)	İhraç Miktarları (USD)	TL Cinsinden Toplam İhraç Tutarı	YURT İÇİ İHRAÇLAR (TRY)	YURT DIŞI İHRAÇLAR (USD)
Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş.	₺2.090.000.000	\$90.000.000	₺2.467.856.000	₺14.951.094.047	\$90.000.000
Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.	₺4.285.000.000	\$0	₺4.285.000.000		
Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş.	₺2.458.100.000	\$0	₺2.458.100.000		
Vakıf Katılım Bankası A.Ş.	₺3.828.994.047	\$0	₺3.828.994.047		
Ziraat Katılım Bankası A.Ş.	₺2.289.000.000	\$0	₺2.289.000.000		
Toplam İhraç Tutarı*	₺14.951.094.047	\$90.000.000	₺15.328.950.047		

*TL cinsinden verilen toplam rakamlarda ihraç tarihindeki TCMB kurları hesaplanmıştır.

Kaynak: TKBB Sukuk İhraçları (30/11/2018)

5. Konvansiyonel ve İslam Sermaye Piyasalarının Farkları ve Benzerlikleri

5.3 Farkları

- Konvansiyonel sermaye piyasası araçlarının işleme geçebilmesi için sermaye piyasası kurulunca onay gerekirken, İslami sermaye piyasası araçlarının hem İslami açıdan hem de sermaye piyasası kurulunca onayının olması gerekir.
- Konvansiyonel sermaye piyasası araçlarından hisse senetlerini halka arz edecek şirketin ana faaliyet alanı, yatırımlarının meşruluğu gözetilmeksizin sermaye piyasası kurulunca

onayı ile işlem görebilirken; İslami açıdan öncelikle hisselerini halka arz etmek isteyen şirketlerin İslami denetime tabi tutulup ana faaliyet alanlarının yatırım yapmak için meşruluğa uygunluğu bakımından onaylandıktan sonra işlem görebilmektedir.

- İmtiyazlı ve temettü hisselerin ihracı konvansiyonel sermaye piyasalarında mümkündür. Ancak İslami sermaye piyasalarında İmtiyazlı ve temettü hisselerin ihracı caiz görülmemektedir.
- Tahviller, verilen borcun fazlası ile geri alınan bir borçlanma aracı iken yani parayla para kazanıyorken, İslami sermaye piyasası aracı olarak sukukta bir varlığın ortaklığı satılmaktadır.
- Tahvillerin getirisi faiz oranlarına göre belirlenirken; İslami sermaye piyasası aracı olan sukukun getirisi varlığın değerine göre belirlenmektedir.
- Konvansiyonel sermaye piyasası araçlarının sermaye piyasası kurullarınca denetimi yeterli iken İslami sermaye piyasası araçlarında hem sermaye piyasası kurullarının denetimi hem de Fetva kurumlarının denetimi şartı vardır.
- Konvansiyonel sermaye piyasası araçlarında faiz getirisi mevcutken, İslami sermaye piyasası araçlarında faiz getirisi olan hiçbir araç bulunmamaktadır.
- Konvansiyonel tahvil ikincil piyasada işlem görebilir. Ancak sukukun bazı türlerinin ikinci el piyasada işlem görmesi uygun değildir.
- Konvansiyonel tahvil borçluluk meydana getirmek için sadece kredi sözleşmesine sahipken, Sukuk mali yükümlülük oluşturmak için birçok sözleşme türünü içerebilir.

5.4 Benzerlikleri

Konvansiyonel tahviller ve İslami tahviller vade tarihine sahip olma, vade boyunca düzenli bir gelir akımı ve vadede son ödeme (final payment) yapma ve de uzun dönemli yatırım için fon elde etmek üzere kullanılmaları yönleriyle benzerlik göstermektedirler.

SONUÇ

Konvansiyonel finanstaki sermaye piyasası araçlarına alternatif olarak geliştirilen ve Şeriata uygun olan İslami sermaye piyasası araçları son yıllarda bu sektörde gösterdiği büyümeyle hem İslami hem de konvansiyonel yatırımcılardan ilgi görmektedir. Konvansiyonel sermaye piyasası araçlarıyla benzerlik gösteren İslami araçlar, faiz içermemesi ve bir malın ortaklığını temsil etmesi yönüyle de konvansiyonel sistemden farklılık göstermektedir.

İslami sermaye piyasası araçlarından olan sukuk, yükselen talebi ve kriz dönemlerinde gösterdiği direnci sayesinde sermaye piyasasında talebi artan bir yatırım aracıdır. Dünyada uluslararası kuruluşlar, özel sektör kuruluşları ve devlet tarafından sukuk ihracı yapılabilmektedir. Katılım bankaları tarafından da yapılan sukuk ihraçları Dünya finans sektörünün yeni ve gelişen yüzü olmaktadır.

İslami finansın yükselen değeri olan İslami sermaye piyasası hakkındafaiz hassasiyetine sahipyatırımcılar daha fazla bilgilendirilmeli ve yatırım için teşvik edilmelidir. Böylece dini inanışları gereğince uzak durdukları bu alana olan talep de gün geçtikçe artacaktır.

KAYNAKÇA

- AAOIFI. (2015). Faizsiz Finans Standartları. Türkiye Katılım Bankalar Birliği.
- Özkılınç, D.N (2014). Yeni Bir finansman Aracı Olarak Sukuk (Kira Sözleşmeleri) ve Muhasebeleştirilmesi. Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi. Cilt: 6. Sayı: 11.ss. 15-31
- Bayındır, S., 2017. 2. Uluslararası İslam Hukuku Kongresi 'Günümüzdeki Meseleler'. Konya: KTO Karatay Üniversitesi Yayınları.
- Borsa İstanbul. (tarih yok). <https://www.borsaistanbul.com/>. -
<https://www.borsaistanbul.com/urunler-ve-piyasalar/urunler/paylar/hisse-senedi-sahibinin-haklari> adresinden alındı
- Borsa İstanbul. (tarih yok). <https://www.borsaistanbul.com/>. -
https://www.borsaistanbul.com/urunler-ve-piyasalar/urunler/borsa-yatirim-fonlari_tr adresinden alındı
- Budak, A., & Fıkrıkoca, E. (2011). Yatırım Yaparken Sorularla Türkiye Sermaye Piyasası. İstanbul: Paragraf Basım Sanayi A.Ş.
- Camgöz, M. (2018). Sermaye Piyasasında İslami İlkeler: Seçilmiş Finansal Varlıklar ve Operasyonel İşlemler Üzerine Bir İnceleme. Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi .
- Çetin, N. (2004). Sermaye Piyasası Kurulu Hukuk İşleri Dairesi . Borsada Hisse Senedi ALım Satım İşlerinin Hukuki Niteliği.
- Eken, M. H. (2006). Temel Yatırım Analizi: Bir Şablon Önerisi. Kadir Has Üniversitesi Muhasebe ve Finansman Dergisi.
- Ertürk, İ. (2012). Temek Analiz Yöntemiyle Hisse Senetlerine Yatırım ve Cam Sektörü Üzerine Bir Uygulama. T.C. Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü Sermaye Piyasası ve Borsa Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Gündoğdu, A. (2017). Türkiye'de Sermaye Piyasası Alanında Yazın Taraması. Bankacılık ve Sermaye Piyasası Araştırmaları Dergisi. Cilt:1, Sayı:2. ss:1-8
- Katılım Endeksi. (tarih yok). [katilimendeksi.org](http://www.katilimendeksi.org).
http://www.katilimendeksi.org/subpage/21/endeks_kurallari adresinden alındı
- Kazak, H & Erkan, H & Yazıcıoğlu, İ.E.& Okka, O. (2018). İslami Finans Açısından Katılım Bankalarının Fon Kullanırma Yöntemlerinin Gelişimi Ve Bugünkü Durumu: Türkiye'de Faaliyet Gösteren Katılım Bankaları Açısından 2018 Yılı İtibariyle Durum Analizi. Human Society and Education in the Changing World. ss: 34-49
- KT Portfoy. (tarih yok). www.ktportfoy.com.tr: <https://www.ktportfoy.com.tr/yatirimci-kilavuzu/yatirim-fonlari/fon-nedir.16.aspx> adresinden alındı
- Muhammad, D. M. & Ramli, R., 2016:9. s.l.:COMCEC StandingCommitte for Economic and Commercial Cooperation of The Organization of Islamic Cooperation.
- Okka, O. (2015). Finansal Yönetim Teori ve Çözümlü Problemler- A2-. Ankara: Nobel Kitabevi.
- Özdil, T & Yılmaz, C. (2006) İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda (İMKB) Sektör Bazında İşlem Gören Hisse Senetlerinin Alım-Satım Kararlarında En Yüksek Getirili Stratejinin Belirlenmesi. Yönetim ve Ekonomi Dergisi Cilt:13, Sayı:2
- Özkılınç, D.N. (2014) Türk Kobileri İçin Alternatif Finans Bulma Yöntemleri ve Sermaye Piyasası. Journal of Yasar University 9(34) ss:5833-5850
- Sermaye Piyasası Lisanslama Sicil ve Eğitim Kuruluşu. (2017). Lisanslama Notları Sermaye Piyasası Araçları. [. \(https://www.spl.com.tr/spl/eep/Specific/OEP/Upload/SINAV/CalismaNotlari/MKT_31%20Aral%20C4%B1k%202017/1003-Sermaye%20Piyasas%C4%B1%20Ara%C3%A7lar%C4%B1%201_31122017.pdf\)](https://www.spl.com.tr/spl/eep/Specific/OEP/Upload/SINAV/CalismaNotlari/MKT_31%20Aral%20C4%B1k%202017/1003-Sermaye%20Piyasas%C4%B1%20Ara%C3%A7lar%C4%B1%201_31122017.pdf) adresinden alındı

Sırma, İ.(2015). Sermaye Piyasası Araçlarının İslami Finans Açısından Değerlendirilmesi.Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi. Cilt:3, Sayı:3
SPK. (tarih yok). spk.gov.tr: <http://www.spk.gov.tr/Sayfa/AltSayfa/506> adresinden alındı
TSPAKB. (2010). Tahvil ve Bonu Piyasaları Sermaye Piyasası Faaliyetleri Temel Düzey Lisansı Eğitimi.
Tok, Ahmet. 2009. İslami Finans Çerçevesinde Sukuk (İslami Tahvil Uygulamaları, Katılım Bankaları ve Türkiye Açısından Değerlendirmeler
Yardımcıoğlu , M., Ayrıçay, Y., Sabuncu , İ. & Gerekli, İ., 2014. Türkiye'de Sukuk: Kira Sertifikaları. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, 4(1), pp. 199-222.
Yazıcıoğlu, İ.E & Kazak, H., 2018. İslami Finansal Enstrümanlardan Birisi Olarak Sukuk: Hibrid Sukuk İçerisinde Yer Alan Murabaha Sözleşmelerinin İslami Hükümlere Uygunluk Yönünden İncelenmesi. Journal Of Life Economics. Cilt:6, Sayı:1 ss:91-118.
<http://www.spk.gov.tr/Duyuru/Goster/20130607/0>
<https://www.sukuk.com/education/important-differences-sukuk-traditional-bonds-2207/>
http://www.iifm.net/system/files/private/en/IIFM%20Sukuk%20Report%20%287th%20Edition%29_0.pdf
<http://www.tkbb.org.tr>
www.katilimendeksi.org/subpage/21/endeks_kurallari.

İSLAMİ FİNANSTA KRIPTO PARA KULLANIMI

Lisans Öğrencisi Mehmet Akif Şükrü Şık

KTO Karatay Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İslam Ekonomisi ve Finans

akifskk07@gmail.com

Doç. Dr. Bilge Afşar

KTO Karatay Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme

bilge.afsar@karatay.edu.tr

ÖZET: İnsanlık varoluşundan bu yana ihtiyaçlarını gidermek amaçlı mübadele araçlarına gerek duymuştur. İnsanlığın ilk çağlarında ilkel yollarla elde edilen taşlar, deniz kabukları vb. araçlar para görevini üstlenmiştir. İnsanlığın gelişmesi, avcı ve toplayıcı hayattan yerleşik düzene geçilmesi sonucu farklı ihtiyaçlar ortaya çıkmıştır. Yerleşik hayat sonrası kabileler arası savaşlar insanların gıda gibi temel ihtiyaçlarından öte silahlanma gibi ihtiyaçlarını da ortaya çıkarmıştır. Bu süreç, insanları ortak değer ölçüsü olan ve herkes tarafından kabul görececek bir değişim aracı bulmaya itmiştir. Hayvan derisi, buğday, arpa gibi mübadele araçları ile başlayan süreç, bu araçların ihtiyaçları karşılamakta yetersiz kalması ile altın, gümüş vb. değerli madenlerle devam etmiştir. İlerleyen zamanlarda devletlerin kurulması, nüfusun artması ve madenlerin değer ölçülerinin yükselmesi ile insanlık devlet otoritesi altındaki kağıt (itibari) paralara geçmiştir.

Para olgusunun bu denli hızlı değişmesi birçok sorunu beraberinde getirmiştir. Değerli madenlerin yerini kağıt paralar almıştır. Avrupa’da 60, İslam coğrafyasında ise 150 yıl uyum sağlayamama sorunu baş göstermiş ve direnç olmuştur. Alimler ve halk kağıt paraların değer içermediğini savunmuşlardır.

Günümüzde ise yine benzer sorunlarla karşı karşıya kalınmaktadır. 20 yıl önce piyasada olmayan ve büyük tartışmalara sebep olan kaydi para (mevduat, banka parası) kredi kartları aracılığı ile cüzdanlara girmiştir.

Teknolojinin gelişmesi ile ortaya çıkan, güncel tartışma konusu ise kripto paralardır. Para sayılabilmesi için gerekli şartları taşımadığı düşünülmektedir. Kripto paralar ile ilgili en önemli sorunlar, karşılığının iktisadi olarak bir varlığa dayanmaması, arkasında resmi bir otoritenin olmaması, değerinin sürekli fahiş artış ve azalışlara açık olması ve spekülasyonlara gebe olması şeklinde açıklanabilir.

Bu çalışmada para, tarihsel boyutta ele alınarak geçmişten günümüze olan değişimleri ve ortaya çıkardığı kaydi, itibari, kripto para kavramları tartışılmıştır. Ayrıca bu kavramlar İslami finans çerçevesinde incelenmiş ve önerilerde bulunulmuştur.

CRIPTO MONEY USE IN ISLAMIC FINANCE

ABSTRACT: Since the existence of humanity, the means of exchange were needed to eliminate expenses. In the early ages of humanity commodities such as stones, sea shells were used as means of exchange and undertook the role of money. The emergence of civilizations, moving from hunter, collector communities to settled order give birth to different needs. This process has led to the finding of an exchange tool that has a common value measure and accepted by everyone. The process continued with tools such as animal skin, wheat, barley, gold and silver and later with precious metals. The rapid change in the phenomenon of money was brought along with the problem. Precious metals are replaced with paper money. The adoption of this phenomenon takes 60 years in Europe and 150 years in the Islamic geography. However, scholars and the public argued that the value of paper money did not have intrinsic value. Nowadays we are facing similar problems similar 20 years ago, the ones who were not in the market and who caused great controversy entered the wallet related to the credit cards (deposit, bank money). The emergence of technology raised development of the current debate on crypto coins. It is argued that crypto currency does not carry necessary features to be accepted make money. The most important problem

related to crypto coins can be explained with the provision which is not based on economic existence; rather its value is open to exorbitant increases and decreases. In this paper we discuss the history of money, the historical changes, and the record of the past, fiat money and crypto money. In addition, these concepts were examined and recommendations were made for Islamic finance.

Keywords: Money, Fiduciary Money, Cripto Money, İslamic Finance

I-Giriş: Paranın Tanımı ve Kullanım Alanı:

Para, Farsça bir kelime olup “pare ve parça” anlamına gelir. Literatürdeki tanımı ise; devlet tarafından çıkarılmış arkasında devlet otoritesi, belli bir değeri ve karşılığı olan kâğıt ya da madenden yapılmış ödeme aracıdır. Para her insanın yaşamını sürdürebilmesi için gereksinim duyduğu bir ihtiyaçtır ve bu ihtiyaçtan doğmuştur. Paradan önceki dönemlerde insanlar ihtiyaçlarını karşılamak için trampa¹ yöntemine başvurmuştur. Trampa; malın bir başka mal ile değiştirilmesi anlamına gelir. Zaman ilerledikçe artık trampa yöntemi ihtiyaçlara cevap vermekte yetersiz kalmıştır. Bunun sebebi ise mübadele² edilen malların aynı değerlere sahip olmamasıdır. 20. Yüzyıl başlarına kadar altın ve gümüş gibi değerli madenler temel para olarak kullanılmaya başlamıştır. 20. Yüzyıldan sonra ise artık kâğıt paralar basılmaya başlanmıştır. Gelişen dünyada Merkez bankaları kurulmuş banknot sistemine geçilmiştir. Her devlet kendi otoritesi altında farklı para birimlerini piyasaya sürmüştür. Dolar, Euro, Sterlin, Ruble, Yen, Türk Lirası gibi para birimleri günümüzde en çok kullanılan para birimleridir. Zamanla dünyanın artık küçük bir ülkeye dönmesi ile dünyanın her yerine para transferi yapılma imkânı doğmuştur. Bundan çok değil 20 yıl öncesine kadar nakit şekilde yapılan ödemeler ve ticari işlemleri artık mobil uygulamalar ve kartlarla yapma imkânı bulunmaktadır.

EFT, havale vb. bankacılık işlemleri ile artık elle tutulmayan parayı istenilen yerde harcama ya da ödeme yapma imkanı ile buluşmuştur. Teknoloji ile birlikte hızına yetişilemez bir hal alan para evrimi belki de bundan yıllar sonra tamamen ortadan kalkıp tüm dünyanın sanal ve tek para birimini kullanmasını sağlayacaktır. II. Bölümde paranın tarihçesi ve nasıl ortaya çıktığına daha detaylı şekilde incelenecektir.

II-Paranın Tarihçesi ve Ortaya Çıkışı:

İnsanların ilk dönemlerde alış veriş münasebetleri için trampa usulünü uyguladıkları, paranın daha sonra icat edildiği bilinmektedir (Ergin , 1966).

Takas edilecek mallar arasında cins ve miktar açısından uyumsuzlukların olması, malların değer tespitinde ortaya çıkan sıkıntılar, mübadeleye konu edilmeyen ve saklanmayan belirli bir malın hesap parası olarak tayin edilmesi sonucunu doğurmuştur. (Çin’de bıçak, Roma’da öküz, Amerika yerlilerinde hayvan derisi ve tütün gibi) (ERGİN F. , 1966). Ancak bu malların standart niteliğe, bölünebilirlik özelliğine sahip olmaması, neveleri arasında kalite farkları bulunması, bölünme kabiliyetinin sınırlı olması, taşınma ve korunma konusunda bazı güçlükler getirmesi, insanları bir mübadele aracı olarak madenleri kullanmaya sevk etmiştir (DURMUŞ, 2008). İlk paranın Anadolu veya Çin ya da Hindistan’da (Mohenjodaro kazılarında MÖ 2900 yıllarında) kullanıldığına dair farklı görüşler mevcutsa da Anadolu’da para kullanımının

¹ Trampa: Takas

² Mübadele: Değişim

yaygınlığı ve Lidya Kralı Gynes'in milattan önce yedinci yüzyılda para bastırıldığı tarihi bir gerçektir (SERİN, 1987). İnsanlar kağıt paraları kullanmadan önce temel para birimi olarak altın ve gümüşü baz almışlardır. Bunun üç sebebi vardır;

İlk sebebi eşya için değer ölçüsü olmasıdır. İmam el-Gazzali bu iki Maden için şöyle buyurmuştur; Allah altın ve gümüşü, diğer malların değer ölçüsü olsun ve insanlar arasında mal mübadelesinde kullanılsın diye yaratmıştır (Gazzali, 1983). Bu iki maden, amaç değil, araçtır. (Gazzali, 1983). Çünkü bunlara malik olan, aynı anda bunların değeri kadar olan mallara da sahip olmuş gibidir (Gazzali, 1983).

İkinci sebebi ise değişim aracı olmasıdır. Dinimizde malın malla değişimi konusu fıkhen bir sorun teşkil etmez ancak ortada bir değer ölçüsü olması ticarete ortaya çıkabilme ihtimali olan aldanmaları ve insanın aklındaki soru işaretlerini giderir. Allah'ın elçisi, Hayber topraklarından beytülmal payının iki ölçek adi hurma yerine bir ölçek kaliteli hurma hesabı yapıldığını görünce; bu değişimin para değerlerini dikkate alınarak yapılmasını istemiştir (DÖNDÜREN, İslami Ölçülerle Ticaret Rehberi, 2014).

Üçüncü sebebi ise tasarruf aracı olmasıdır. İnsanlar meşru yollardan istedikleri kadar servet sahibi olabilirler, diledikleri kadar para biriktirebilirler.

Daha sonralarda ise insanlar kağıt paraları kullanmaya başlamışlardır. Kağıt paranın ortaya çıkışı ise şu şekildedir. Tarihi kayıtlara göre, M.Ö. 118 yılında Çinliler deri para kullanmışlardır (TCMB, tarih yok). İlk kâğıt para ise M.S. 806 yılında yine Çin'de ortaya çıkmıştır (TCMB, tarih yok). Batıda kâğıt paraların basılması ve kullanılması 17. yüzyılın sonlarına rastlamaktadır (TCMB, tarih yok). İlk kâğıt paranın 1690'lı yıllarda Amerika Birleşik Devletleri'nde Massachusetts Hükümeti, İngiltere'de ise kuyumcular tarafından basıldığı ve dolaşıma çıkarıldığı, 1694 yılında İngiliz Merkez Bankası ve daha sonra diğer ülke merkez bankalarının kurulması ile de yaygınlaştığı görülmektedir (TCMB, tarih yok).

III-Para Çeşitleri:

1- Kaydi Para

2- İtibari Para

3- Kripto Para

1- Kaydi Para:

Kaydi para ya da bir diğer ifadeyle mevduat parası temel olarak bankalar tarafından yaratılan paraya denmektedir (Wikipedia, tarih yok). Bankalar ve finansal kuruluşlar nezdinde üzerine çek yazılabilen vadesiz mevduat olarak tanımlanabilir (Wikipedia, tarih yok). Kaydi paralar bankalar tarafından karşılıkları olmadığı halde piyasaya sürülür. Ödeme işlemlerinde kullanılır. Kaydi para kullanımı itibari para kullanımına göre daha kolay ve pratiktir. Kaydi para ödemesi ile dünyanın bir diğer ucundan ticari işlemler yapılabilir. Kaydi para kullanımının dünyayı küçük bir pazar haline getirmekte olduğu gözlenmektedir.

2-İtibari Para:

Hükümet kararına dayalı çıkartılan, altın, gümüş vs. karşılığı olmayan, altında imzası olan yere ve düzenlediği kağıdın taklit edilemeyeceğine güven üzerine kurulmuş, mal ve hizmet alışverişi için kullanılan banka kağıdı veya kâğıt para demektir (Wikipedia, tarih yok). İtibari

paraların değerleri arkasında duran devlet otoritesinin büyüklüğüne göre değişim gösterir. Buna örnek olarak 1 Amerikan doları ve 1 Japon yeni arasındaki değer farkını örnek gösterebiliriz. Adından da anlaşılacağı üzere “itibari para” o devletin sahip olduğu itibara göre, arz ve talebin kesişmesiyle değer kazanan para anlamına gelir (Kripto Rehberim, 2018). II. Dünya savaşı sonrası, 1944'te, 44 ülkenin katılımıyla, Amerika Birleşik Devletleri,

New Hampshire eyaleti, Bretton-Woods'da, Birleşmiş Milletler Mali ve Finans Konferansı düzenlenmiştir (EĞİLMEZ). Bu konferansta, pek çok ülkenin kendi para birimini Amerikan dolarına endeksli itibari para yapması ve Amerikan Dolarının ise altına dayalı olmasına devam etmesi kararlaştırılmıştır (EĞİLMEZ). Başka bir deyişle, altına dönüştürülebilen tek para biriminin dolar olmasına, diğer para birimlerinin değerlerinin de dolara göre ayarlanmasına karar verilmiştir (EĞİLMEZ). Anlaşma ile 1 ons³ altın = 35 Amerikan Doları ya da 1 dolar 0,88867 gram altın olarak belirlenmiştir.

Kaydi paraların ortaya çıkması ile popülaritesi azalmıştır. Büyük hacimli ticari işlemler pratiklik, kolaylık ve en önemlisi güvenlik açısından itibari para kullanımını terk edip kaydi para kullanmaya başlamıştır. İtibari para günümüzde genellikle küçük çaplı ticari işlemlerde tercih edilmektedir.

Blockchain Teknolojisi ve Kripto Para:

Bloklardan oluşan zincir yapısındaki Blockchain (Blok Zinciri),şifrelenmiş işlem takibini sağlayan dağıtık yapıdaki bir veri tabanı sistemidir (DÜZCE ÜNİVERSİTESİ, 2019). Para transferlerinde her adım bir bloğu oluşturur (DÜZCE ÜNİVERSİTESİ, 2019). Örneğin göndericinin adı, gönderilen tutar gibi bilgilerden her biri bir bloktur (DÜZCE ÜNİVERSİTESİ, 2019). Transfer işlemi esnasında oluşturulan bu bloklar şifrelenir ,asla değiştirilemez ve kırılmaz hale getirilir (DÜZCE ÜNİVERSİTESİ, 2019). Bu bloklar tüm ağdaki herkese dağıtılır ve herkeste aynı şifreli bilgiler bulunur (DÜZCE ÜNİVERSİTESİ, 2019). Blockchain' in merkeziyetsizleştirilmiş olma prensibi bu teknolojiye dayanır (DÜZCE ÜNİVERSİTESİ, 2019). Blok üzerindeki bilgiler sadece üzerlerinde belirtilen alıcı ve satıcı tarafından işlenebilir (DÜZCE ÜNİVERSİTESİ, 2019). Bunun yanı sıra Blockchain teknolojisi şeffaftır, isteyen herkes şu ana kadar birikmiş blokları inceleyip onları gözden geçirebilir (DÜZCE ÜNİVERSİTESİ, 2019).

Blockchain teknolojisi bireysel kullanıcılara dijital kimlik üzerinde bugüne kadar benzeri görülmemiş bir kontrol imkanı sağlamaktadır (DÜZCE ÜNİVERSİTESİ, 2019). Dolayısıyla küresel açık bir hesap defteri olan blockchain sadece kripto paraların üretiminde değil birçok farklı alanda saklama, yönetme ve depolama gibi işlemler için kullanılmaktadır (DÜZCE ÜNİVERSİTESİ, 2019). Dijital kimliğe sağladığı imkan onu güven ekonomisinin anahtarı kılmaktadır (DÜZCE ÜNİVERSİTESİ, 2019). Bu açıdan blockchain sadece finans sektörü ile sınırlı kalmamakta, dijital teknolojinin sunduğu imkan işletmeler tarafından da fırsata dönüştürülmektedir (DÜZCE ÜNİVERSİTESİ, 2019). Bu yönüyle blockchain teknolojisinin dördüncü sanayi devriminin merkezinde yer aldığı öne sürülmektedir (DÜZCE ÜNİVERSİTESİ, 2019). Öyle ki önümüzdeki süreçte teknolojinin hayatımızda meydana

³ 1 ons: 31.10 gram

getireceği büyük etkinin sosyal medya, büyük veri, robotlar ya da yapay zeka ile gerçekleşmeyeceğini ifade eden iş stratejileri ve organizasyonel değişimler uzmanı Don Tapscott gerçek devrimin sanal-dijital paranın temelini oluşturan blockchain olduğunu ifade etmektedir (DÜZCE ÜNİVERSİTESİ, 2019). Blockchain teknolojisi ile farklı sektörlerin teknolojiyle entegre olmasını sağlayan önemli adımlar atılmaktadır (DÜZCE ÜNİVERSİTESİ, 2019).

Uluslararası ticaretin kolaylaştırılması yolunda dijital teknolojinin sunduğu imkanları kullanan teknoloji devi IBM Avrupa'nın en büyük bankaları arasında bulunan kuruluşlar ile blockchain teknolojisi üzerinden dijital ticaret zinciri konsorsiyumu kurma girişiminde bulunmuştur (DÜZCE ÜNİVERSİTESİ, 2019).

Dünyanın en büyük deniz taşımacılığı operatörlerinden Maersk Line şirketi uluslararası sularda seyreden gemi ve yüklerin (konteyner) operasyonunda zaman ve maliyetten kazanmak, sürecin hızlanması ve evrakların prosedüründen kurtulmak amacıyla IBM ile stratejik iş birliği yoluna giderek blockchain altyapısını kullanmaya başlamıştır (DÜZCE ÜNİVERSİTESİ, 2019).

Gıda güvenliğine yönelik tedarik zincirini blockchain teknolojisiyle izlemek için dünyanın en büyük gıda devleri Walmart, Unilever, Nestle, Dole, Kroger gibi şirketler de IBM ile anlaşmıştır (DÜZCE ÜNİVERSİTESİ, 2019).

İsveç tapu sicil kayıtlarının saklanması ve yönetilmesini blockchain ile gerçekleştirmek için adım atmıştır (DÜZCE ÜNİVERSİTESİ, 2019).

Küresel teknoloji şirketi Bitfury arazi tapusu tescili için pilot ülke olarak Gürcistan ile anlaşma imzalamıştır (DÜZCE ÜNİVERSİTESİ, 2019).

3-Kripto Para:

Kripto para, işlemlerini güvenceye almak için kriptografi⁴ kullanan, çalışma şekli nakite alternatif bir değişim aracı olarak tasarlanmış bir dijital varlık, bir sanal unsurdur. Kripto dövizler bir nevi dijital döviz, alternatif döviz ve sanal döviz'dir (Wikipedia, tarih yok). Kripto para, kâğıt paranın varlığının yanında gelişen, elektronik biçimde muhafazası ve transferi esas kabul edilen, itibari kâğıt paraların temsili görünümündedir (ÇARKACIOĞLU, 2016). Arkasında devlet otoriteleri olmamasına rağmen son dönemlerde büyük rağbet görmüşlerdir. Devletler ise kripto paraları tehdit olarak düşünürler bunun en büyük sebebi ise vergi kaçırma kara para aklama vb. illegal düzene hizmet eden işlemlerin kolay bir şekilde yapılmasına zemin oluşturmasıdır. Bu paralar sanal defterlerde kaydedildiği için merkezi otoriteler tarafından kontrol edilmesi son derece zordur.

Kripto paralar tüm bu engellere rağmen her gün yeni bir isimle piyasalardaki yerini almaktadır. Yıllar öncesinde trampa yöntemi ile başlayan ticaret serüvenine belki birkaç yıl içinde kripto paralar ile devam edilecektir.

⁴ Kriptografi: "gizlilik, kimlik denetimi, bütünlük gibi bilgi güvenliği kavramlarını sağlamak için çalışan matematiksel yöntemler bütünüdür. (2018)

IV-İslami Finans Çevrelerinde Kullanımı:

a.İslami Finansta Paranın Tanımı:

Para, bir finansal sistemde yer alan en stratejik faktördür (AYUB, İslami Finansı Anlamak, 2017). İslam ekonomisinde paranın yeri, değeri, rolü ve fonksiyonu konvansiyonel ekonomiden farklıdır (AYUB, İslami Finansı Anlamak, 2017). Konvansiyonel sistemde para, bir tarafın elde edeceği kar veya kira karşılığı alınıp satılabilen veya kiralanabilen bir mal olarak kabul edilir (AYUB, Para, Para politikası ve İslami Finans, 2017). İslami finansın felsefeleri ise tamamen farklıdır. İslam ekonomisi uzmanları, paranın bir değişim aracı olarak avantajlarını kabul eder (AYUB, Para, Para politikası ve İslami Finans, 2017). Peygamber efendimiz de malların mallar ile mübadelesi yerine para ile mübadelesini kullanmıştır.

İslam'da para işine ilk eğilen Halife HZ. Ömer olmuştur. O, standart olmayan altın paraları ağırlık olarak gümüş paraya endekslemiş ve on dirhem gümüş parayı, ağırlık bakımından yedi dinar altın paraya denk saymıştır (DÖNDÜREN, Para-Kredi Bankacılık ile İlgili Meseleler, 2014). İlk İslam parasını bastıran Emevi halifesi de bu yöntemi esas almıştır.

İslam ekonomisi aynı zamanda reel ekonomi sisteminin gereği olarak istikrarlı ve reel para sistemini savunur (TABAKOĞLU, 2016). Bu bir noktada bilinmezlik ve belirsizliklerin giderilmesi ilkesinin tabii bir sonucudur (TABAKOĞLU, 2016). Paranın sadece mübadele aracı olma fonksiyonunu ön plana çıkarmıştır (TABAKOĞLU, 2016).

b.İslami Finans Çevrelerinde Kaydi Para:

Bir ekonomideki para ve kredi politikaları, paranın değeri ve niceliğine etkisi yoluyla finansal işleyiş üzerinde büyük bir etkiye sahiptir (AYUB, İslami Perspektiften " Kaydi Para Üretimi", 2017). Altın paraya karşı olarak kağıt veya itibari para, ekonomi içinde mal veya kıymetli evrak çıkartarak oluşturulabilir (AYUB, İslami Perspektiften " Kaydi Para Üretimi", 2017). Bu da toplumda bir kısım çevrenin bozulmasına ve sömürülmesine sebebiyet verebilir İslami finansal sistemde, bir kişinin başkası tarafından sömürülmesinin kesinlikle yasak olduğu gibi para büyüklüğü ile mal ve hizmet arzı eşleşmelidir (AYUB, Para, Para politikası ve İslami Finans, 2017). Yani İslami ekonomik sistem hiçbir zaman bir taraf kazanırken toplumun diğer tarafının kaybetmesi ilkesini savunmaz. İslami finans sistemini diğer ekonomik sistemlerden ayıran en büyük özellik budur. İslam ekonomisi sistemi toplumsal kalkınmayı, huzur ve refah düzeyinin yükselmesini esas alır.

İslami finans araçlarının sahip olduğu özellikler birisi ön plana çıkmaktadır: “finansal araçlar gerçek-varlık temelli olmalıdır.”. Bu, İslami bankaların konvansiyonel sistemde olduğu gibi, olmayan bir şeyden veya gerçek mala istinat etmeksizin para üretemeyecekleri anlamına gelir (AYUB, Para, Para politikası ve İslami Finans, 2017). İslami bankalar varlık menkul kıymetleştirme işlemlerini sadece likit fonlar yaratmak amacıyla gerçekleştirir (AYUB, Para, Para politikası ve İslami Finans, 2017). Bütçe açıklarının İslami bankalar ve finansal kurumlar tarafından finanse edilmesi, İslam hukukuna uygun bir fon yaratmak veya borç stoklarının İslam hukukuna uygun menkul kıymetlere dönüşümü için hükümetler yeterli düzeyde gerçek varlığa sahip oluncaya kadar mümkün olmaz (AYUB, Para, Para politikası ve İslami Finans, 2017). Bu duruma son vermek için para genişlemesine neden olan üç kaynağa bakmak gerekir. İlki, hükümetin merkez bankasından borç olarak bütçe açıklarının finanse edilmesi ki bu genişlemenin en büyük kaynağıdır (AYUB, İslami Perspektiften "Kaydi Para Üretimi", 2017)

.İkincisi ise, ticari bankalar tarafından kredi yaratılması ve üçüncüsü ise dış faktörlerdir (AYUB, İslami Perspektiften " Kaydi Para Üretimi", 2017).

Ticari bankaların mevduatları da genel para arzının önemli bir parçasını oluşturur bu mevduatlar bankacılık sistemine entegre olmuş piyasada dolaşan nakit para ve merkez bankasındaki depozitoların 'temel mevduat' ve kısmi rezerv sisteminde kredi genişlemesi işleminde ortaya çıkan ve para genişlemesinin bir kaynağını teşkil eden 'yardımcı mevduatlar' olabilir (AYUB, İslami Perspektiften " Kaydi Para Üretimi", 2017). Yardımcı mevduatlar para arzını genişletmekte önemli faktörlerden biridir.

Dış faktörlerin etkisini azaltmak için gerekli tedbirler alınmalıdır. Bu tedbirler parasal araçların kullanılmasını da gerektirir. Örneğin; sermaye artışından dolayı para arzının artması durumunda likiditenin ve fonların emtia- üreten yollara yatırılması böylece para arzındaki artı mal ve hizmet arzındaki artış uygun bir oluşma dönemi ile eşleştirilmesi ve uzun vadede devam etmesi (AYUB, İslami Perspektiften " Kaydi Para Üretimi", 2017).

Mevcut İslami finans literatüründe⁵ para ve kredi yaratma konusundaki tüm tartışmalar, İslami finans sisteminin, fonların kullanımı ve mobilizasyonu için, iki kademeli mudarebe ya da şirket modellerine dayandığı varsayımı üzerinde odaklanmaktadır (AYUB, İslami Perspektiften " Kaydi Para Üretimi", 2017). Yürürlükteki İslami bankacılık sistemi bu model üzerinde inşa edilmiştir ve sabit gelir-gider modelini kullanmaktadır (AYUB, İslami Perspektiften " Kaydi Para Üretimi", 2017).

Kredi ve banka parası (kaydi para) kurumu, İslam ekonomistlerinin en şiddetli tartışmalarına konu olmuştur. Kimileri ahlaki açıdan yanlış görmüş kimileri ise bankanın kazanılmış hakkı olarak görmüştür. Öyle ki, bu kazanım olmayan bir şeyden yani hiçbir şeyden elde edilmiş bir kazanımdır. Suni bir satın alma gücü yaratır ve ona duyulan talepten avantaj sağlamaktadır (AYUB, İslami Perspektiften " Kaydi Para Üretimi", 2017).

İslami bankacılık sisteminde kredi yaratma taraftarı olanlar, kredinin sadece, üretken girişimler vasıtasıyla ek zenginlik yaratmanın gerçek olanakları var olduğunda yaratılacağını iddia etmektedirler (AYUB, İslami Perspektiften " Kaydi Para Üretimi", 2017). Kar paylaşımına olan talep, ulaşılabilir kaynaklar ölçüsünde sınırlı olacaktır ve bankanın kredi yaratma yeteneği, sadece bu talep ölçüsünde eyleme dönüşecektir (AYUB, İslami Perspektiften "Kaydi Para Üretimi", 2017). Bankaların kredi yaratma yeteneği, üzerinde oluşturulduğu hükümlerden ve koşullardan bağımsız olduğu için, kredilerin faizle ilgili herhangi bir şeye bağlanmaması gerektiğini söylemektedirler (AYUB, İslami Perspektiften " Kaydi Para Üretimi", 2017).

Bununla birlikte, tüm İslam ekonomistleri faizin problem yaratan bir durum olduğunu anlamışlardır ve şayet piyasada faiz içermeksizin belli bir miktarda kredi ve para yaratılırsa, finansal yapı ve ödeme sistemleri için zararlı olmayacaktır ve mümkün olduğunca faizin ortadan kaldırılması, bankaların kredi yaratmalarının zararlı özelliklerini azaltacaktır (AYUB, İslami Perspektiften " Kaydi Para Üretimi", 2017).

Ortaklık temelli faizsiz bir sistemde özellikle kaybetme sorumluluğu, kredinin yaratıcısı olan bankacılık sistemi ile ilişkilendirildiği için, aşırı genişleme olanaklarının son derece sınırlı

⁵ Literatür: Her hangi bir bilim dalında yazılmış olan yapıtların tümü (TDK, 2018)

olacağı sonucuna varmak zor olmamalıdır (AYUB, İslami Perspektiften " Kaydi Para Üretimi", 2017). İslami bir bankanın müşterisi olan ilişkisi konvansiyonel bankalarda olduğu gibi kredi alan- veren, borç- alacaklı gibi değil ortak gibi olmalıdır. İslam ticari işlemlerde kar ya da zararın adil ve eşit şekilde dağıtılmasına büyük önem verir. İslami bankalar bu şekilde çalışıp diğer ticari bankaların cari sistemde yaptığı gibi kredi yaratmak zorundadırlar (AYUB, İslami Perspektiften " Kaydi Para Üretimi", 2017).

c.İslami Finans Çevrelerinde Kripto Para Kullanımı:

Teknoloji dünyası her şeye etki ettiği gibi paraları da etkilemiştir. Son yıllarda popülaritesi iyice artan kripto paralar gün geçtikçe dört bir yanı sarmaktadırlar. Uzman görüşlerine göre çokta uzakta olmayan kripto para ile ticaret dünyası tüm dünyanın aklına belli başlı soru işaretleri getirmektedir. Güvenilirlik, arkasında devlet otoritesi olmaması vb. sorunlar dünyayı tedirgin etmektedir.

İslam dini ise olaya şu şekilde bakıyor; kullanıcılar arasında değişim ya da kıymet ölçüsü olarak genel kabul gören, kaynağı itibariyle kullanıcılara güven veren her türlü paranın kullanımı caizdir (Din İşleri Yüksek Kurulu, 2017). Bu noktada önemli olan husus, para olarak bilinen değişim aracının kendi özünde yani üretim şeklinde, sürüm aşamalarında ve muhataplık niteliğinde büyük belirsizlik (garar) içerip içermemesi, bir aldatma (tağrir) aracı olarak kullanılıp kullanılmaması ve belli bir kesimin haksız ve sebepsiz zenginleşmesine vesile olup-olmamasıdır (Din İşleri Yüksek Kurulu, 2017). Son yıllarda ortaya çıkan ve birçok çeşidi bulunan, dijital-kripto paralardan her birini kullanmanın hükmünü yukarıdaki genel ilkeler doğrultusunda değerlendirmek gerekir (Din İşleri Yüksek Kurulu, 2017). Buna göre kendi özünde ciddi belirsizlikler taşıyan, aldanma ve aldatma riski ileri düzeyde olan, dolayısıyla herhangi bir güvencesi bulunmayan ve kamuoyunda saadet zinciri olarak bilinen uygulamalar gibi belirli kesimlerin haksız ve sebepsiz zenginleşmesine yol açan dijital kripto- paraların kullanımı caiz değildir (Din İşleri Yüksek Kurulu, 2017).

Kripto-paraların yapısında bulunan otoritesizlik insanlara zarar verici işlerde ve zarar veren eşyalarda rahat kullanılmasını sağlamakta dolayısıyla da tasarruf sahiplerini mağdur edecek işlemleri daha kolay ve denetimini daha az yapılabilmesini doğurmaktadır.

SONUÇ

İslami finans sisteminin temeli Kuran-ı Kerim ve Sünnet-i Nebidir. Ayet-i kerime ve hadis-i şeriflerde para-iktisat teorilerine ilişkin sistematik hukuk normları -tabii olarak- bulunmamakta; borçlanma ayeti gibi istisnai bazı konuları ayrı tutacak olursak, başta faiz, garar yasağı ve diğer haksız kazanç yollarının engellenmesi gibi iktisadi- ticari hayata dair ve adaletin tesisine yönelik genel düzenlemelere gidildiği görülmektedir. Bu meyanda anılan temel kaynakların bir şeyin para olarak kabul edilebilmesine dair somut, tafsilatlı bir değerlendirmesi görülmemektedir (GÖZÜBENLİ). Zaten bu husus naslarla sabit olması beklenecek bir konu da değildir (GÖZÜBENLİ). Buna göre şekil, madde, isimden ziyade paranın asıl fonksiyonlarını gerçekleştiren ve İslam'ın meşruiyet anlayışına uygun her şeyin para olduğunu belirtmek mümkündür (GÖZÜBENLİ).

Kripto, kaydi para vb. kavramlar piyasalara nasıl girdiyse bizi ilerleyen yıllarda teknolojinin ilerlemesi ile daha yeni sistemler beklemektedir. Nitekim her gün buna bağlı olarak yeni ödeme şekilleri, finansal enstrümanlar ortaya çıkmaktadır. Bundan 20 yıl öncesine kadar ortada olmayan kredi kartları ile ilgili yakın zamanda kullanılmalı mı tartışmaları yaşanmıştır. Bu açıdan ekonomi ile ilgili tartışmalar yıllardır süregeldiği gibi devam edecektir ve hiçbir zaman ortak bir nokta bulunamayacaktır. Ancak hiçbir yeniliğe kapılar kapatılmamalı ve İslami finans çevresinde kaydi ve kripto paralar kullanılmalıdır. Rusya'nın Ethriumu, Venezuela'nın Petro'su bu konuda örnek olarak karşımıza durmaktadır (DOĞAN, 2018). Faraza bir gün Türkiye'nin bor gibi bir madene endeksli devlet kripto parasını (mesela borcoin/borpara) tedavüle sokmayı düşünmesi tümüyle ihtimal dışı bırakılmamalıdır (DOĞAN, 2018).

Kripto paraların bilhassa küçük tasarruf sahiplerinin dolandırılmasına fırsat veren, çeşitli mağduriyetlere sebebiyet verme riski bulunan ve güvenilirlik açığı içeren bir yönü bulunmaktadır. Bu ve benzeri nedenlere bağlı olarak verilen haram fetvalarının gerçeklik ve doğruluk değeri elbette göz ardı edilemez. Ancak bu para sisteminin, aslında bertarafı veya ıslah edilebilecek menfi yönlerinden dolayı yok farz edilmesi veya değişmez bir gayri meşruluğa mahkum edilmesi, adeta akıntıya karşı kürek çeken bir yaklaşımdır. (DOĞAN, 2018) Mevcut sistemlere nazaran İslam hukukunun ruhuna daha uygun vasıf veya vaatlerinin de bulunduğu dikkate alınarak kripto para sisteminin meşruiyet zemininde nasıl geliştirileceğine dair çalışmalara hızla ağırlık verilmesi elzemdir (DOĞAN, 2018). Sistemin genel kabul gördüğü, maalesef yine uluslararası tekellerin eline düştüğü; faiz, garar gibi İslam iktisat teorisinin kırmızı çizgilerinin içine bulaştırıldığı bir geleceği yaşamak zorunda kalmadan, yani iş işten geçmeden, İslam'ın bu sisteme dair gerçekçi bakış açısının tespiti ve bunun ışığında İslam'ın ruhuna uygun, özgün bir sistemin/sistemlerin inşasına yönelmenin büyük önem taşıdığına inanılmaktadır.

KAYNAKÇA

- (2018, Ağustos 17). <https://coin-turk.com/kriptopara-nedir> adresinden alındı
- AYUB, M. (2017). İslami Finansı Anlamak (s. 100). içinde iktisat yayınları.
- AYUB, M. (2017). İslami Perspektiften " Kaydi Para Üretimi". İslami Finansı Anlamak (s. 102). içinde İstanbul: İktisat Yayınları.
- AYUB, M. (2017). İslami Perspektiften "Kaydi Para Üretimi". İslami Finansı Anlamak (s. 103). içinde İstanbul: İktisat Yayınları.
- AYUB, M. (2017). İslami Perspektiften "Kaydi Para Üretimi". İslami Finansı Anlamak (s. 104). içinde İstanbul: İktisat Yayınları.
- AYUB, M. (2017). Para, Para politikası ve İslami Finans. İslami Finansı Anlamak (s. 100). içinde İktisat Yayınları.
- ÇARKACIOĞLU, A. (2016). Kripto Para- Bitcoin. Sermaye Piyasası Araştırma Kurulu. Din İşleri Yüksek Kurulu. (2017, Kasım 24). <https://kurul.diyinet.gov.tr/Karar-Mutalaa-Cevap/38212/dijital-kripto-paralarin-kullaniminin-dini-hukmu-nedir-> adresinden alındı
- DOĞAN, H. (2018). İslam Hukuku Açısından Kripto Paralar ve Blockchain Teknolojisi.
- DÖNDÜREN, H. (2014). H. DÖNDÜREN içinde, İslami Ölçülerle Ticaret Rehberi (s. 112). İstanbul: Kampanya Kitapları.
- DÖNDÜREN, H. (2014). Para-Kredi Bankacılık ile İlgili Meseleler. İslam Ticaret Rehberi (s. 114). içinde İstanbul: Kampanya Kitapları.

- DURMUŞ, A. (2008). “Fıkhî Açından Günümüz Para Mübadelesi İşlemleri”(Basılmamış Doktora Tezi). İstanbul.
- Düzce Üniversitesi. (2019). DÜZCE ÜNİVERSİTESİ: <http://www.duzce.edu.tr/yonetim-bilisim-sistemleri/Sayfa/10332/blockchain-nedir-> adresinden alındı
- EĞİLMEZ, M. (tarih yok). Bretton Woods Sistemi.
- Ergin, F. (1966). F. ERGİN içinde, Para Siyaseti (s. 21-24). İstanbul: Hamle Matbaası.
- ERGİN, F. (tarih yok). F. ERGİN içinde, Para Sİ.
- ERGİN, F. (1966). Para Siyaseti (s. 22). içinde İstanbul: Hamle Matbaası.
- Gazzali. (1983). İhyau Ulumiddin (s. 91). içinde Beyrut.
- GÖZÜBENLİ, B. (tarih yok). İslam Hukuk Literatüründe Para (s. 95-96). içinde Kripto Rehberim. (2018, Mayıs 21). <https://kriptorehberim.com/ fiat-money-nedir/> adresinden alındı
- SERİN, Z. V. (1987). Para Politikası (s. 27). içinde İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları.
- TABAKOĞLU, A. (2016). İslam İktisadının ilkeleri. İslam İktisadına Giriş (s. 94). içinde İstanbul: Dergah Yayınları.
- TCMB. (tarih yok). TCMB: <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/d189b219-fe71-40bf-9754-6a5f7d0a65eb/KagitParaTarihce.pdf?MOD=AJPERES&CVID=> adresinden alındı
- TDK. (2018). www.tdk.com adresinden alındı
- Wikipedia. (tarih yok). https://tr.wikipedia.org/wiki/Kaydi_Para adresinden alındı
- Wikipedia. (tarih yok). https://tr.wikipedia.org/wiki/İtibarî_para adresinden alındı
- Wikipedia. (tarih yok). Wikipedia. adresinden alındı.

KARZ-I HASENİN FARKLI ÜLKELERDE UYGULAMA TEKNİKLERİ ÜZERİNE MUKAYESELİ BİR İNCELEME

Doç. Dr. Bilge Afşar

KTO Karatay Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme

bilge.afsar@karatay.edu.tr

Lisans Öğrencisi Şerife Didar Orta

KTO Karatay Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İslam Ekonomisi ve Finans

ÖZET: Dünyadaki bütün inançların insan davranışlarına yansımaları ve etkisi olduğu gibi İslam iktisadının da kendisine ait değerleri ve normları bulunmaktadır ve dolayısıyla insanları etkilemektedir. Bu etkiler; İlkecilik, esneklik, şahsiyetçilik ve cemaatçilik, hukuki devletçilik ve denetim, sınıfsızlık, adil gelir dağılımı, emek ve sermaye, mülkiyet, zekat, dayanışma, miras, cizye ve ihtiyaçtır. İslam dini Müslümanların birbirleriyle yardımlaşmalarını ve birbirlerini yardımlaşmaya teşvik etmeleri istemektedir.

Bu bağlamda karz-ı haseni de dayanışma başlığı altında incelemek gerekmektedir. Güzel borç anlamına gelen Karz-ı Hasen, İslamiyet'in ilk yıllarında Peygamber Efendimiz'in uygulamasıyla başlayıp, Osmanlı döneminde para vakıflarıyla devam etmiştir ve günümüzde de etkisini sürdürmektedir. Bu çalışmada, geçmişteki uygulamalarla günümüzdeki uygulamalar karşılaştırılacak ve ayrı ayrı incelenecektir. Son olarak ülkemizdeki ve dünyadaki uygulama alanlarına dair öneriler geliştirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Karz-ı Hasen, Vakıf, Borçlu-Alacaklı İlişkisi

A COMPARATIVE ANALYSIS OF APPLICATION TECHNIQUES OF KARZ-AL HASSAN IN DIFFERENT COUNTRIES

ABSTRACT: Islamic economics has its own values and norms, and thus influences people, as all beliefs in the world are reflected and influenced by human behavior. These effects; Principality, flexibility, personalism and communism, legal statism and control, classlessness, equitable income distribution, labor and capital, property, zekat, solidarity, heritage, jizya and need. Islam wants Muslims to cooperate with each other and encourage each other to help.

In this context, it is necessary to examine karz-i hasen under the title of solidarity. Karz-i Hasen, which means beautiful debt, started with the application of the Prophet in the first years of Islam and continued with the foundations of the Ottoman Empire and continues its influence today. In this study, past applications and current applications will be compared and examined separately. Finally, suggestions will be developed on the application areas in our country and in the world.

Keywords: Karz-ı Hasen, Foundation, Islamic Economy, Debtor and Creditor

1-Giriş: Genel Olarak İslam Ekonomisinde Karz-ı Hasen

İslam yardımlaşma ve paylaşma dinidir. Bu sebeple Müslümanların birbirleri üzerinde zorunlu olan ve olmayan sorumlulukları vardır. Zorunlu olan sorumlulukların başında zekat gelir ki sosyal adalet için önemli bir konudur. Zorunlu olmayanlardan biri sadaka biri de karzdır. Karz (القرض), borç, tüketim ödünçü anlamlarına gelir. Karz-ı hasen ise faizsiz borç, güzel borç anlamlarına gelir. Maddi sıkıntıya düşmüş bir kişiye para veya misli eşya türündeki bir malı verip hiçbir menfaat beklemeden verilen borcu fazlalık olmadan aynen geri alma işlemidir. Tarife göre ödünç malın: Misli olması, faydalanılır bir mal olması, malın şahsa teslim edilmesi

ve geriye ödenmesi gibi bazı unsurları içine almaktadır (Şener, 1989, s. 391-403). Borç vermeye karz, bu şekilde gerçekleştirilen akde ise karz akdi denir. Borç istemeye istikraz, borç isteyene müzrakiz, borç verene (alacaklıya) mukriz, borç verilen mala ise mukrez denir (Yaman & Çalış, 2018, s. 327).

Karz, borç isteyeninin o anki ihtiyacı giderilsin diye borçluya mevcut imkanını sunmaktır. Bu sebeple karz sadece sosyal ilişkileri düzenleyen, düzgün gitmesini sağlayan bir işlem değil aynı zamanda kişiye sevap kazandıran bir işlemdir. Sözleşmenin başında koşul olmadan ya da örf haline gelmemiş olmak şartıyla borçlunun borcu öderken alacaklıya hediye vermesi meşrudur, buna hüsn-ü eda denilir (Aktepe, 2013, s. 20).

Şekil 1: İslam'da Karz Tasnifi

Karz akdi, bağlayıcı olmayan bir sözleşme olduğundan dolayı borç veren alacağını istediğinde her zaman talep edebilir fakat borçluyu zora sokmamak adına başta anlaşılan süre beklenmelidir. Anlaşılan süre bittiğinde ise borç halen ödenmemişse mühlet verilmesi tavsiye edilmiştir. Borçlunun imkanı olduğu halde borcunu ödememesi zulümdür. Böyle durumlarda borçluya yasal takip başlatılabilir. Borçludan enflasyon oranını istemek riba değildir ancak borç verildikten sonra fazlalık istemek riba doğurabilir. Bu fazlalık fıkhıta karz ribası (ribe'l kuruz) olarak isimlendirilir.

a. Ayetler ve hadislerle karz-ı hasen

Karz maddi bir karşılık ya da ilişki söz konusu olmaksızın sırf bir insanın sıkıntısını giderme amacıyla yapılan iyilik olması itibarıyla ayet ve hadislerle övülmüş, Allah'a borç verme şeklinde nitelenmiştir (Yaman & Çalış, 2018, s. 327). İbn Abbas (ö. 68/ 687) ve Alkame b. Kays'ın (ö. 62/ 682) deyiimiyle bir kimseye iki defa sadaka verileceğine bir defa faizsiz borç verilse daha iyidir (Aktepe, 2010, s. 54).

Allah Kur'an-ı Kerim'de ' Kimdir o (yiğit) ki, Allah'a güzel bir ödünç versin de, Allah da ona karşılığını kat kat fazlasıyla ödesin! ''⁶ (Bakara) buyurmuştur. Dolayısıyla borç veren Allah'a borç vermiş gibi ifade edilmiştir. Allah'a borç vermek diye bir şey olmaz. Burada anlatılmak istenen şey: 'Benim rızamı gözeterek bir kulun sıkıntısını giderdin dolayısıyla bu husustaki muhababın benim. Ben sana bunun karşılığını fazlasıyla vereceğim.' anlamına gelen bir teşvik ifadesidir.

⁶ Bakara 2/245

Yine Enes İbnu Mâlik (R.A.) anlatıyor: Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Miraç gecesinde cennetin kapısı üzerinde şu ibarenin yazılı olduğunu gördüm: "Sadaka on misliyle mükâfatlandırılacaktır. Ödünç para on sekiz misliyle mükâfatlandırılacaktır." Ben: "Ey Cibril! Ödünç verilen şey ne sebeple sadakadan daha üstün oluyor?" diye sordum. "Çünkü dedi, dilenci (çoğu kere) yanında para olduğu halde sadaka ister. Borç isteyen ise, ihtiyacı sebebiyle talepte bulunur (Mace)." Sadakada karşılıksız bir ilişki olmasına rağmen neden karz sadakadan daha üstün tutulmuştur? Çünkü bu muhatabın asalak bir ruh haline bürünmesine engel oluyor, izzeti, onuru ve haysiyeti korunmuş oluyor. Yani "ben kimseye yük değilim topluma hiçbir şekilde yük değilim, toplum beni beslemiyor, kendimi topluma beslettirmiyorum. Kendim bir birey olarak ayaklarım üzerinde duruyorum. Birinden iyilik istedim bana destek verdi ve ben ona desteğini olduğu gibi geri iade ediyorum. Dolayısıyla alnım açık, onurumla, haysiyetimle, dilenci muamelesi görmeden, başkalarının sırtından geçinen bir insan pozisyonunda durmadan kişiliğim korunmuş oluyor." İşte sadakadan üstün kabul edilmesi bundan kaynaklanıyor. Bir örnek daha verecek olursak;

Ebu Hureyre'nin (r. a.) ifadesine göre:

" Bedevi biri Rasulullah'a gelerek, önceden ödünç olarak verdiği bir devesini geri istemiş ve bu esnada –tabiatı gereği olarak- sert bir tavır takınmış, bunu gören sahabeler, ona haddini bildirmek istemişlerse de Rasulullah (s.a.v.) :

- "Bırakın!. Ona dokunmayın. Her hak sahibinin edebe uygun biçimde hakkını istemesi normaldir." Buyurmuş, sonra:

- "Devesi yanında bir deve veriniz." diye emretmiş, sahabeler:

- "Ya Rasullullah, o yaşta deve bulamıyoruz, ancak onun devesinden daha yaşlı ve değerli olanı var." demişler. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.):

- "O halde bunu veriniz." dedikten sonra

- "Sizin en hayırlınız, borcunu en güzel ödeyeninizdir." buyurmuştur. (Şener, 1989)

b. İslam ekonomisinde borçlu- alacaklı ilişkisi

"Ey iman edenler! Belirlenmiş bir zamana kadar bir borç ilişkisi kurduğunuzda bunu yazın. Aranızdan bir kâtip bunu adaletle yazsın. Kâtip Allah'ın kendisine öğrettiği gibi yazmaktan geri durmasın. Artık o yazsın, borçlu da yazdırsın; rabbi olan Allah'tan korksun ve borçtan hiçbir şeyi eksik bırakmasın. Eğer borçlu akılcı zayıf veya eksik yahut kendisi yazdıramaz durumda olursa velisi adaletle yazdırsın. Erkeklerinizden iki şahidi de tanık tutun. Şahitler iki erkek olmazlarsa, rıza göstereceğiniz şahitlerden bir erkekle -biri yanılırsa diğerinin ona hatırlatması için- iki de kadın olsunlar. Çağrıldıklarında şahitler gitmemelik etmesinler. Borç küçük olsun büyük olsun vadesini belirterek onu yazmaktan üşenmeyin. Böyle yapmanız Allah katında daha adaletli, şahitlik için daha destekleyici ve şüpheye düşmemeniz için daha uygundur. Borç ilişkisinin, aranızda alıp vererek bitirdiğiniz peşin ticaret olması müstesnadır; onu yazmamanızda sizin için bir sakınca yoktur. Alış veriş yaptığınızda şahit tutun. Kâtip de şahit de zarar görmesin. Eğer zarar verirseniz şüphesiz bu sizin yoldan çıkmanız demektir. Allah'tan korkun, Allah size öğretiyor, Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir"⁷ (Bakara).

⁷ Bakara 2/282

Bakara suresinde borçlu ve alacaklı ilişkisi nasıl olmalı açıklanmıştır. İslamiyet zarar vermeyi yasaklamış ve Allah (c.c.) bunun olmaması için neler yapılacağını net bir şekilde anlatmıştır. Buna ilaveten borcun, vaktinde ifa edilmesi esastır. İdeal bir toplumda insanlar bu konuda titizlik gösterirler, vaktinde ifa edemeyecekleri borç yükü altına girmezler ve herhangi bir sebeple ifa güçlüğü ile karşı karşıya kalırlarsa da; ya karşı tarafla anlaşarak sulh yoluyla problemlerini hallederler veya ifayı mümkün kılacak çareler ararlar (YARAN, 1994).

Buraya kadar olan kısmı kısa bir özet haline getirelim:

-Alacaklı verdiği ödünçü geri alabilir.

-Borçlu aldığı ödünçü geri ödemekle sorumludur, aldığı borcu kullanmadan kaybetse bile tazmin etmek zorundadır.

-Karz sözleşmelerinde vade belirlenebilir ancak bu vade bağlayıcı değildir. Yani alacaklı, alacağını her an isteyebilir. Borçlu da borcunu vade dolmadan önce ödeyebilir.

-Alacaklı borçlunun sıkıntısını giderdiğinden dolayı Allah tarafından karşılığı verilecektir. Bu yüzden borçluyu dara sokup bu karşılığı eksiltmemelidir. Borçlu da borcunu elinden gelen en kısa sürede geri ödemek için çabalamalıdır.

-Karz sadece benzer mallarda olabilir. Bu mallar tüketilebilir ve piyasadan benzeri (misli) bulunabilir olup borç bu şekilde ödenir. Yani buğday karz/borç olur, araba karz/borç olmaz.

-Borç alınan miktar borçlunun mülkiyetine geçer ve borçlu bunu alacaklının iznine bağlı kalmadan istediği gibi kullanır.

-Helal olmayan işler için borç verilmez.

c. Günümüzde borçlu- alacaklı ilişkisi

İsviçre’de borçlar hukuku, 1874’de çıkarılan Borçlar Kanunu ile medeni hukuk alanı da 1907’de kabul edilen İsviçre Medeni Kanunu ile tedvin edildi. Bu kanun, Türkiye’de 1926 Türk Medeni Kanunuyla iktibas edilmiştir (Gözler, 2015, s. 133). Borçlar hukukuna hâkim olan temel ilkeler (Konyalı) :

-İrade özgürlüğü ilkesi

-Nispiyet ilkesi

-Dürüstlük ilkesi

-Kusurlu sorumluluk ilkesi

-Karşılıklılık (ivazlılık) ilkesi

-Borçlunun ikametinde ifa ilkesi

-Kişilerin aleyhine borç ilişkisi kurulamaması ilkesi.

Borç ilişkisinde, taraflardan biri, öteki taraftan bir davranışta bulunmasını isteyebilir. Bu davranışa edim, davranışta bulunana borçlu, davranışta bulunmasını isteyen alacaklı denir. Günümüzdeki hukuk sistemi İslam hukukuna çok benzemektedir. Fakat ikisini birbirinden ayıran çok önemli bir nokta var; faiz. Aslında günümüz koşullarında faiz ihtiyacı, genel olarak, ekonomi tanımındaki eksiklik nedeniyle kazanılmış bir hak olarak görülmektedir. Çünkü bilinen şekli ile ekonomi, “sınırsız insan ihtiyaçlarını kıt kaynaklar ile karşılayan bilim” olarak tanımlanmakta ve kaynakların sınırlı olduğu düşüncesi ile bu kaynaklardan birisi olan para (sermaye) vb. unsurlardan bir süre yoksun kalınması sonucu, faizin hak edilen bir getiri olduğu

düşüncesi ortaya çıkmaktadır (Topoğlu, 2013, s. 7). Fakat Kur'an-ı Kerim'de faiz ile ilgili mesele çok net bir şekilde açıklanmıştır;

“Faiz yiyen kimseler (kafirlerinden) tıpkı şeytan çarpmış kimseler gibi çarpılmış olarak kalkarlar. Onların bu hali, alışveriş de (ticaret) faiz gibidir demelerindedir. Oysaki Allah ticareti helâl, faizi haram kılmıştır. Bundan sonra kime rabbinden bir öğüt gelir de faizden vazgeçerse geçmişte olan kendisininidir ve işi Allah'a kalmıştır. Kim tekrar faize dönerse, işte onlar cehennemliktir, orada devamlı kalırlar. Allah faizi mahveder, sadakaları çoğaltır. Allah hiçbir günahkâr kâfiri sevmez... Ey iman edenler, Allah'tan korkun, eğer gerçekten inanıyorsanız, faiz olarak artakalan (anaparanın üzerindeki) miktarı almayın. Şayet bunu yapmazsanız (faize devam ederseniz), Allah ve Resülü ile savaşa girdiğinizi bilin. Tövbe ederseniz ana sermayeniz sizindir. Ne haksızlık ederseniz, ne de haksızlığa uğratılırsınız ”⁸ (Bakara).

3- Osmanlı'da Karz-ı Hasen Örnekleri (Para Vakıfları)

Osmanlı döneminde para vakıfları çok önemli bir yere sahipti. Çünkü esnaf ve tüccara, fukaraya yardım, eğitim gibi birçok işlem para vakıflarıyla sağlanabiliyordu. O dönemde ekonominin yaklaşık 5'te 2'si vakıflar tarafından idare ediliyor (Ekinci, s. 288).

Çizakça (2005) para vakıflarıyla ilgili şöyle der: “Tarihsel bir bakış açısından, filantropinin⁹ zengin ve fakir arasındaki gelir farkını azaltmanın bir biçimi olarak toplumun gelişmesinde önemli bir rol oynadığı söylenebilir.”

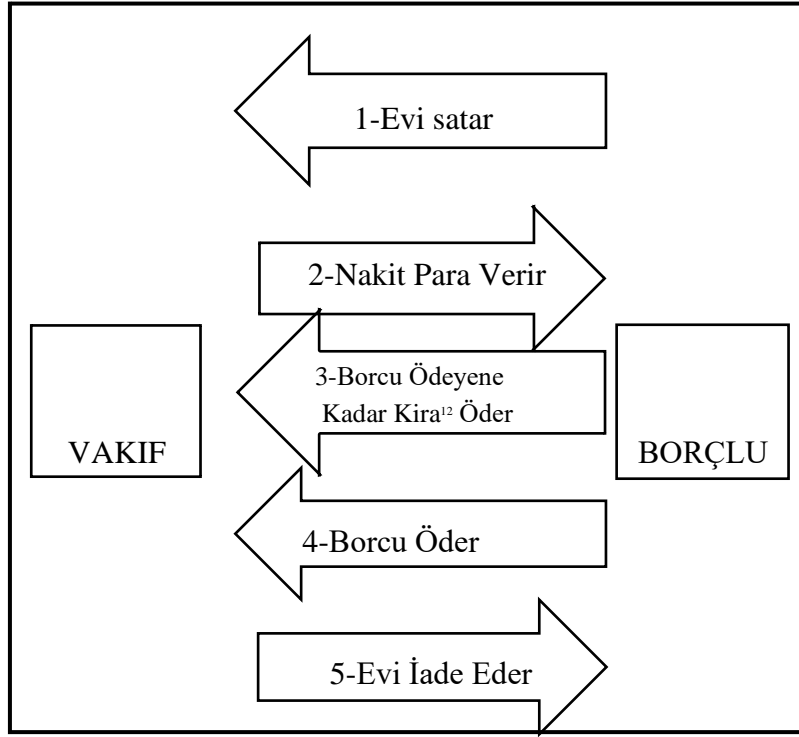
Para vakıflarının ana sermayesi paradır. İstanbul'un fethi ve sonrasında 2000 civarı vakıf kurulmuştur. Bunların %46'sı para vakfidir. Bu vakıflar genellikle bey'ul istiklal¹⁰ kullanmışlardır.

⁸ Bakara Suresi 275 – 279. ayetler

⁹ Filantropi: Bağış, hayır cemiyeti, yardım derneği.

¹⁰ Kısaca sat, kirala, tekrar sat şeklindedir.

Şekil 2. Para Vakıflarında Kullanılan Bey'ul İstiklal Şeması¹¹

Bu tür vakıfların, Osmanlı İmparatorluğunda modernite öncesi bir bankacılık sistemi oluşturdukları iddia edilmiştir (Deguilhem, 2004: 89). Ancak, Osmanlı para vakıfları, Avrupa'daki benzerleri Monti di Pieta'ların yaptığı gibi güçlü mevduat bankalarına dönüşmemişlerdir. Bunun sebebi de İslam'da faizin kesin bir şekilde yasaklanmış olmasıdır (Çizakça, s. 25).

Vakıflarla ilgili bazı hadislerle de bakalım:

"...Bir kimse Müslüman kardeşinin ihtiyacını yerine getirirse, Allah da ona yardım eder. Bir kimse bir Müslümanın sıkıntısını giderirse, Allah da ona mukabil Kıyamet Gününün kederlerinden birini giderir " (Nevevi, Riyazü's Salihin Tercemesi, s. 284).

"... Her kim eli darda olan borçluya kolaylık gösterirse, Allah da dünya ve ahirette ona kolaylık gösterir... Bir kul (din) kardeşine yardımda bulundukça, Allah da ona yardım eder " (Nevevi, Riyazü's Salihin Tercemesi, s. 285).

Görülmektedir ki vakıflar son derece önemli kurumlardır. Osmanlı Devleti'nin belli bir zamanında mu'amele-i şer'iyye kavramı, 'îne sözleşmesinin yasal halini de dahil etmiştir. Ancak yönetimi kendisine verilmiş olan kimselerin finans kullandırmada mudarebe, müşareke, bidâ'a gibi evlûsyona elverişli yöntemleri ve ayrıntılarını bilmediklerinden dolayı bazı beklenmedik uygulama örnekleriyle karşılaşmıştır.

İmam Biigivî (ö. 981/1573) daha o günlerden mütevellilerin risk-ten kaçarak, 'îne satışının yasal olmayan biçimlerine rastlanabileceğini şu şekilde açıklamıştır: "Mütevellilerin çoğu cahil kimseler olduğu için, kaynaklarda açıklanan 'îne satışının meşru şekillerini bilmezler. Bunu

¹¹ Murat Çizakça para vakıflarında bey'ul istiklali anlatırken bu şemayı çizer.

¹² Kira oranı daima %9 ile %13 arasında kalır.

karz veya satım akdi biçiminde yaparlar. Hâlbuki kazanç sağla-yan her karz mu ‘amelesi ribâdır. Fakat fâsıklar aldırılmazlar, yerler, yedirirler."

Hanefilerin herkesçe bilinen fikrine göre bir kimse ödünç aldığı borcu geri öderken, kendi isteği ile borç miktarından az da olsa fazlalıkla verirse, sözleşmenin başında şart koşulmadığı ve bu konuda örf hâline gelmiş bir itiyat da bulunmadığı için câiz olur. Hatta bu davranış, borcu en güzel bir şekilde geri verme sayılacağı için mendub sayılmıştır (İsav, 2015).

Hayreddin Karaman da konuyu şöyle özetlemektedir:

İslâm hukukunda vakfedilen nakitlerin göre iki türlü şartı vardır:

a) Yoksullara faiz olmadan ödünç verilmesi şartıyla vakfedilmiş olan paralar; bu paralar herhangi bir fazlalık karşılığıyla ödünç verilemez.

b) Kârı bir hayra harcanması şartı ile bir ribih karşılığı ödünç verilmesi koşulu olan paralar; İslâm'da faiz haram olduğu için Ebu Yusuf'a göre araya bir yol koyulması şartı ile adı geçen ödünç verme câiz görülmüştür.

“Karz-ı hasen, tüccarın büyük kredi ihtiyaçlarını karşılamada Osmanlı’da para vakıfları içerisinde yer almıştır. Meselâ para vakıflarının pek çoğunda kullanım şekli açıklanarak, vakfedilen paranın nerede kullanılacağı belirlenmiştir. Esnaf ve tüccarlardan, çok dara düşenler bu para vakıflarından, (para vakıfları o günkü banka ya da finans kurumu diyebileceğimiz kurumlardır) elde edilen havuza akan kâr mudarebe yoluyla kullanıldıysa zaten o vakfin hayır cihetine sarf ediliyor. Hangi cami, hangi medreseye bağlı olarak vakfedildiyse veya fakirlere yönelik bir ciheti varsa havuza akan kâr zaten hayır cihetine sarf ediliyor.” (http://www.yeniasya.com.tr/2008/12/27/ekonomi/h3.htm, tarih yok).

13. yüzyıldan başlayarak büyümeye devam eden para vakıfları Osmanlı Devleti’nin çeşitli şehirlerinde, yoksul kesim, esnaf ve tüccar, çeşitli kamu kuruluşları için son derece önem arz eden bir finans kaynağı olmuştur ve bu uygulama XIII. asır ortalarına kadar uzanmaktadır. (Döndüren, 1990, s. 29). Hamdi Döndüren' in tespitine göre, İslâm aleminde ekonominin esasını oluşturan para gücünü kullanmada, esnaf ve tüccarın kredi ihtiyacını karşılamada, finans kaynak ve kuruluşlarına olan ihtiyaç açıktır (İsav, 2015).

4- Günümüzde Karz-ı Hasen

Tarihin en tartışmalı meselelerinden birisi hiç şüphesiz faiz kavramı olmuştur. Bu tartışmalar günümüzde de hala tüm canlılığını sürdürmektedir. Özellikle son iki yüz yıldır, ekonomik modernizasyonun sağladığı bir dizi faydanın yanında getirdiği birtakım sıkıntılar da söz konusudur ki, bu problemlerin merkezini faiz olgusu oluşturmaktadır. Faiz ve faize dayanan kredileşme sistemi özellikle gelişmemiş ülke ekonomilerinde enflasyonist bir ortam meydana getirmektedir. Enflasyonist ortam ise Sabri Orman hocanın deyimiyle ‘enflasyon zenginleri’ ve ‘enflasyon fakirleri’ ni ortaya çıkaracaktır. Toplumsal yapı içerisinde ekonomik olarak gerçekleşen bu kutuplaşma sosyal ayrışmanın da temelini oluşturmaktadır (http://blog.ilem.org.tr/sosyal-politika-kurumu-olarak-karz-i-hasen-ve-sosyal-bankacilik-denemesi/, tarih yok).

Günümüzde karz-ı hasenin karşılığı mikro kredidir diyebiliriz. 1970’li yıllarda ortaya çıkan mikro kredi sistemi, 2006 yılı itibarıyla 111 ülkede 3.133 mikro kredi kuruluşu ile yaklaşık 114 milyon müşteriye ulaşmış durumdadır. Söz konusu mikro kredilere geri dönüş oranı %95-

98'dir. Bu oran toplumsal yapı içerisinde yalnızca iktisadi aksaklıkların önüne geçilmesini değil aynı zamanda sosyal ayrışma ve zıtlasma tehlikesini bertaraf etmek için çok basit ama aynı zamanda çok güçlü bir enstrüman olduğunu göstermektedir (<http://blog.ilem.org.tr/sosyal-politika-kurumu-olarak-karz-i-hasen-ve-sosyal-bankacilik-denemesi/> , tarih yok).

Karz meselesi Türk Borçlar Kanununda;

“Karz bir akittir ki onunla ödünç veren, bir miktar paranın yahut diğer bir misli şeyin mülkiyetini ödünç alan kimseye nakil ve bu kimse dahi buna karşı miktar ve vasıfta müsavi aynı neviden şeyleri geri vermekle mükellef olur ” (Madde 306) (Türkölmez, 2018).

Ayrıca Prof. Dr. Hamdi Döndüren de karz-ı hasenin, bugünkü ekonomik sisteme ışık tutacak, değerlere dayalı bir finansman sistemi olduğunu belirterek, günümüz ekonomisinde, mülkiyeti muhafaza kaydıyla satış şeklinde uygulanabileceğini belirtmiştir.

Ülkemizde mikro finansmana benzeyen uygulamalar devam etmektedir. Bu konuda Türkiye İsrافی Önleme Vakfı'nın (TİSVA) çalışmaları öne çıkmaktadır. Vakıf tarafından uygulanan “Türkiye Grameen Mikro Finans Programı” ile de finansal sıkıntılarının en aza indirgenmesi ve Türkiye’de yoksulların küçük de olsa bir sermaye elde etmesini sağlamak amacıyla mikro kredi faaliyeti gerçekleştirilmektedir. Türkiye Grameen Mikro Finans Programı ile 2003’ten bu yana 162 binden fazla dar gelirli kadına ulaşılarak 700 milyon liralık mikro kredi sağlandığı ifade edilmektedir. Belirtilen başarılı uygulamaya paralel olarak ülkemizde birkaç kez “Mikro Finansman Kuruluşları” hakkında kanun çalışması yapıldı, ancak çeşitli nedenlerle sonuçlandırılmadı. Uygulama pratiği açısından dünyada başarılı birçok karz-ı hasen örneği bulunmaktadır. Bunlar arasında en dikkat çekenlerden biri 2003’te faaliyete geçen Pakistan’daki Akhuwat (Kardeşlik) uygulamasıdır. Bu organizasyonda, eğitim, ev, evlenme, yeni iş ve tefecilere düşmüş olan kişilere karz-ı hasen kullandırılıp sağlık sektörüne de katkıları bulunmaktadır (<http://islamiktisadi.net/index.php/2018/11/12/karz-i-hasenin-ihyasi-karz-i-hasen-finans-vakfi/>, tarih yok).

Katılım bankalarındaki ürünlerden biri de karz-ı hasendir:

Bankanın, müşterilerine, öğrencilere ya da belli projeleri olan kişilere verdiği ve anaparanın geri ödenmesinin dışında hiçbir şeyin talep edilmediği yardım amaçlı kredilerdir. Karz-ı hasen verilebilmesi için önce kişinin hakikaten muhtaç olup olmadığına bakılır. Kredinin geri dönmelerini garanti etmek için, kişiden maddi veya kefil karşılığı teminat alınır, borcun bir ya da birkaç taksitle geri ödenmesi talep edilir (Kaya, 2013: 58). Katılım Banka’larının ihtiyaç sahiplerine verecekleri karz-ı hasen, temelde sosyal amaçlı ve üretim amaçlı olmak üzere iki şekilde olmaktadır (Yeşilyaprak, 2011: 34) (Avcı & Aktaş, 2015, s. 45-46).

5-Kullanılabilir Karz-ı Hasen Önerileri

Widiyanto, Mutamimah & Hendar (2011) a göre, karz-ı hasen finansmanını fakirlere sağlamak onların yoksulluklarını azaltmayabilir; eğitim, bilgi ve ahlak gibi daha geniş yönleri de içeren entegre bir yaklaşıma ihtiyaç vardır. Karz-ı hasen ile finansman sağlanması, özellikle herhangi bir kar sağlanmaması, yüksek yönetim ve işlem maliyetleri, yüksek risk ile yardım alıcıların talep eksikliği nedenleri ile fakirliğin azaltılmasında etkisiz ve yetersizdir (Ariffin & Adnan, 2011). Bazı yazarlara göre, hem zararların karşılanması hem de karz-ı hasene daha fazla

sermaye eklenmesi için karz-ı hasen ile bağlantılı olarak hayır kuruluşları ve bağışlar kullanılabilir (Izadyar, Ragnath, & Al-Hassan, 2014, s. 201).

Günümüz katılım bankalarında vadesiz olarak, karşılığında kar payı ödenmeden açılan hesap cari hesaptır. Cari hesabı müşteri genellikle parasını güvene almak için kullanır ve karz ile cari hesap birbirinden farklıdır. Cari hesaplar vedia akdiyle açılır ve vedia akdiyle kurulduğu için banka emanetçi sayıldığından bu parayı ödünç olarak verip geri yerine koyma işlemini (karz) yapamaz. Çünkü vedia akdinde mal emanetçi tarafından kullanılamaz. Bu yüzden cari hesapları fon olarak kullanılabilmek için cari hesap açılırken vedia akdi yapmaktan vazgeçilmesi gerekir.

Diğer bir öneri ise MÜSİAD ve Adnan Menderes Üniversitesi'nin kurduğu gibi karz-ı hasen sandığı uygulamasının başlatılması olacaktır. Dolayısıyla Osmanlı döneminde olduğu gibi esnafın, tüccarın, öğrencinin ve fukaranın gerektiği zaman başvurabileceği, vakıf olmasa da, finans sistemleri kurulabilir.

“Karz-ı hasen finans vakıfları” diye bir vakıf türüne yönelik bankalar kanununa benzer yapıda olan bir yasa bu işin alt yapısının oluşması için önemlidir.

Kendi sosyal dokumuza uygun ve deneyimlerimizden güç alarak; ahlaki değerler ışığında insan odaklı bir sistem inşa edilmesi kanaatimce ülkemizde katılım bankacılığına benzer bir etki yapacaktır. Özellikle hükümet politikası olarak, toplam sektör içerisindeki faizsiz bankacılığın payının artırılmaya çalışıldığı günümüzde faizsiz bir sistem olarak karz-ı hasenin ihya edilmesi, anılan politikalara ciddi destek sağlayacaktır (Çelebi, 2017).

KAYNAKÇA

- AKTEPE, İ. E. (2010). Karz-ı Hasen (Faizsiz Borç). İslam Hukuku Çerçevesinde Finansman Ve Bankacılık (s. 54). içinde İstanbul.
- AKTEPE, İ. E. (2013). Karz-ı Hasen Nedir? Sorularla Katılım Bankacılığı (s. 20). içinde İstanbul: TKBB.
- AVCI, T., & AKTAŞ, M. (2015). Katılım Bankalarının Kar Payı Ödemeleri ile Mevduat Bankalarının Faiz Ödemelerinin Birbirlerine Yakın Olmasının Nedenlerinin Araştırılması. Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 45-46.
- Bakara. (tarih yok). Kur'an-ı Kerim (s. 282. Ayet). içinde
- Bakara. (tarih yok). Kur'an-ı Kerim (s. 245. Ayet). içinde
- Bakara. (tarih yok). Kur'an-ı Kerim (s. 275-279. Ayetler). içinde
- ÇELEBİ, O. (2017). Karz-ı Hasen'in İhyası “Karz-ı Hasen Finans Vakfı”. KATILIM FİNANS DERGİSİ.
- ÇİZAKÇA, M. (tarih yok). Osmanlı Dönemi Vakıflarının Tarihsel ve Ekonomik Boyutları. 25.
- Döndüren, H. (1990). Para Vakıfları. Altınoluk, 29.
- EKİNCİ, A. (tarih yok). Geçmişten Günümüze Vakıfların Ekonomi Üzerindeki Etkileri Ve Bir Finans Yönetim Modeli Olarak Para Vakıflarının Günümüze Uyarlanması. 288.
- GÖZLER, K. (2015). Kara Avrupası Hukuk Sisteminin Özellikleri. Hukuka Giriş (s. 133). içinde Bursa: EKİN.
- İSAV. (2015). Para Vakıfları –Nazariyat ve Tatbikat. İstanbul: ENSAR NEŞRİYAT TİC. A.Ş.
- Izadyar, A. B., Ragnath, F., & Al-Hassan, Q. (2014). Yardım Kredisi'ne (Karz-ı Hasen) Peşin Ödemeli “Mesbah” Noktası” Kullanarak Yeni Bir Bakış. International Journal Of Economics, 201.
- Konyalı, A. (tarih yok). Borçlar Hukukuna Giriş ve Temel Kavramlar.
- Mace, i.-i. (tarih yok). Sadakat. es-Sünen. içinde

- Nevevi, M. (tarih yok). Riyazü's Salihin Tercemesi (K. B. Hasan Hüsnü Erdem, Çev., Cilt 2). içinde
- Nevevi, M. (tarih yok). Riyazü's Salihin Tercemesi (H. H. Erdem, & K. Burslan, Çev., Cilt 2). içinde
- ŞENER, D. M. (1989). İslam Hukukunda Karz-ı Hasen. D. E. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, 391-403.
- TOPOĞLU, E. (2013). Modüler İktisat Setrüktürüne Göre Ödünç İlişkisi . Akademik Bakış, 7.
- TÜRKÖLMEZ, T. (2018). Faizsiz Borç: Kurumsal Bir Yapı Altında Karz-ı Hasen Mümkün Mü? İstanbul.
- YAMAN, P. A., & ÇALIŞ, P. H. (2018). Karz (Borç/ Tüketim Ödücü). İslam Hukuku (s. 327). içinde Ankara: BİLAY.
- YARAN, R. (1994). İslam Hukukunda Borçlunun ve Alacaklının Temerrüdü. 240.

TEKAFÜL SİSTEMİ UYGULAMALARI VE DİĞER SİGORTACILIK TÜRLEİYLE KARŞILAŞTIRMASI

Lisans Öğrencisi İsmail Dereyatuk

KTO Karatay Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İslam Ekonomisi ve Finans

i.drytkk@gmail.com

Arş. Gör. Ayhan Akpınar

KTO Karatay Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme

ayhanakpinar2@gmail.com

ÖZET: Dünyada dini hassasiyetleri bulunan ve dünyevi işlerini inançlarına uygun olarak yapmak isteyen birçok insan mevcuttur. Bu insanlar diğer uygulamalarında olduğu gibi mallarının başına gelebilecek risklere karşı da bir güvence sağlamak ve onu korumak için yapacakları işlemde de dinlerine uygun bir seçenek isterler. İşte bu noktada Müslüman insanlar için faiz ve belirsizlik içeren konvansiyonel sigortaya karşı İslami finansın bir ürünü olan Tekafül devreye girer ve onlara uygun bir seçenek sunar. Konvansiyonel sigortacılık Tekafül ile bazı noktalarda ayrılmaktadır. İslam hukukçularına göre bu çelişen noktalar; belirsizlik, kumar ve faiz olarak sıralanmıştır. Tekafül teorik olarak üyelerin belli riskleri paylaşmak ve birbirilerine yardım etmek için (kâr amacı olmaksızın) oluşturdukları ortak havuza verilen isimdir. Tekafül; müşterek risk paylaşımı, karşılıklı sorumluluk, karşılıklı koruma ve üyeler arası dayanışma gibi yönleriyle konvansiyonel sigortacılıktan ayrılmaktadır. Bu çalışmada Tekafül (İslami Sigorta) mefhumu ele alınmış; tanımı yapılmış, temel ilkeleri ortaya konulmuş, işleyişi açıklanmış ve genel çerçevesiyle ilgili bilgiler verilmiştir. Daha sonra Tekafül sisteminin sıkça uygulanan modelleri ve o modellerin işleyişi şekilleri yardımıyla anlatılmıştır. Tekafülün tarihçesi, ilk kurulan Tekafül şirketleri, dünden bugüne gelişimi hem Türkiye de hem de dünyadaki uygulamaları incelenmiştir. Tekafülün oldukça gelişime açık bir yapıda olduğu görülmüştür ve gelişimine dair öneri ve tespitler yapılmıştır. Konvansiyonel ve kooperatif sigortacılık türleri de açıklanmış, Tekafülün bu sistemlerle karşılaştırması ayrıntılı bir şekilde yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslami Finans, Sigortacılık, Tekafül

TAKAFUL INSURANCE APPLICATIONS AND COMPARISON WITH OTHER INSURANCE TYPES

ABSTRACT: There are many people who have religious sensibilities in the world and who want to do their earthly affairs in accordance with their beliefs. These people, as in their other practices, want to provide a safe option for their religion in order to provide an assurance against the risks of their goods and to protect it. At this point, despite the conventional insurance that includes interest and uncertainty for Muslim people, Takaful, a product of Islamic finance, comes into play and offers them a suitable option. Conventional insurance is separated at certain points with the Takaful. According to Sharia, these conflicting points are listed as uncertainty, gambling and interest. Takaful is the name given to the common pool that theoretically formed by the members to share certain risks and to help each other (with no profit). Takaful differs from conventional insurance with its mutual risk sharing, mutual responsibility, mutual protection and solidarity among members. In this study, the notion of Takaful (Islamic Insurance) is discussed, the basic principles of the work are explained, the operation is explained, and the general framework is given. After that, the models of the common system and the operation of these models are explained with the help of figures. The history of Takaful, first Takaful companies established, the development process and general applications are examined in the World as well as Turkey. It has been observed that Takaful

is quite open to development and suggestions and determinations about its development. Conventional and co-operative insurance types are also explained and the comparison of Takaful with these systems is done in detail.

Keywords: Islamic Finance, Insurance, Takaful

GİRİŞ:

Binlerce yıldır yeryüzünü mesken edinen insanoğlu bu süreçte menkul ve gayrimenkul birçok varlığa sahip olmuştur. Bu sahiplik beraberinde insanlara, mallarının başlarına gelebilecek zararlara veya onların tamamı ile kaybolmalarına neden olacak tehlikelere karşı korunma ihtiyacı getirmiştir. Eski dönemlerden bu yana dünyanın muhtelif yerlerindeki gayrimüslim insanlar sigortaya çokça rağbet etmiş lakin Müslüman coğrafyalarda sigorta kurumuna fazla rastlanmamıştır. Bununla birlikte dünyanın gelişmesi, teknolojinin ilerlemesi, nüfusun artması vb. gelişmelerden ötürü vakıf ve sandıklar yetersiz kalmış, Müslümanlar için de İslam'a uygun bir sigorta kurumu oluşturulması kaçınılmaz hale gelmiştir. Tekafül ismi verilen, faiz, kumar ve garardan bertaraf edilen onun yerine dayanışma ve müşterek risk paylaşımı esaslı İslami sigorta sistemi oluşturulmuştur. Tekafül sistemi de faizsiz finans ve katılım bankacılığı gibi günden güne gelişmekte ve birçok bölgede hizmet vermektedir. Bu çalışmayla birlikte kavram olarak tekafül ele alınmış, AAOIFI'de yer alan, İslami sigortanın temel ilkeleri verilmiştir. 1979'dan bu yana devam eden tekafül uygulamalarını yapan ilk şirketler ve Türkiye'deki uygulayıcı şirketten bilgiler verilmiştir. Küresel anlamda İslami sigortanın inkişafı hem nicel verilerle hem de grafiklerle okuyucuya aktarılmıştır. Kâr amacı güdülmeksizin yapılan tekafül de dahil olmak üzere tekafülün yaygın olarak kullanılan modelleri anlatılmış, işleyişleri de şekillerle gösterilmiştir. Son olarak ise tekafül ve hali hazırda dünyada yaygın olarak kullanılan sigortacılık sistemleri karşılaştırılmıştır. Konvansiyonel sistemle olan büyük farklılıklar ortaya konulmuş, kooperatif sigortacılıkla benzerliklerinin konvansiyonel sisteme nispeten daha fazla olduğu ve tekafülün gelişiminin kooperatif sigortacılık sistemiyle daha da ileriye taşınabileceği belirtilmiştir.

1. TEKAFÜL

1.1. TEKAFÜL TANIMI

Tekafül kelimesi Arapça olup kefele fiilinden türemiştir. Kefil, münhasır olarak garantörlük, güvence anlamlarını ifade ederken tekafül, müteselsil olarak güvenceyi yani birden fazla kişinin birbirlerine garantör olması anlamını taşır. (Sarı, 1980)

Tekafül sigortacılık bağlamında ele alındığında ise 'İslami Sigorta' olarak karşımıza çıkar. (Üstün, 2014)

AAOIFI de yer alan 26 nolu standartta ise, 'İslami sigorta belirli rizikolara maruz şahısların bu rizikoların gerçekleşmesiyle ortaya çıkacak zararların telafisi üzerine anlaşmalarıdır.' diye bir tanımlamaya yer verilmiştir. (AAOIFI, 2012)

İslami kaynaklarda da insanların olası risklere karşı önlem alması ve elinden geleni yaptıktan sonra tevekkül etmesi gerekliliği ile alakalı yazılar vardır. Bununla birlikte Hz. Muhammed (SAV) döneminde akile adıyla tanınan ve dayanışmada bulunan kişilerin para toplayarak birlikte diyet ödedikleri bir sistemin de olduğu biliniyor. (Hacak, 2006)

Sigorta konusunun bahsi İslam hukukunda ilk olarak Redd-ül-muhtâr adlı eserin yazarı Muhammed bin Abidin tarafından yapılır ve bu eserinde Avrupalı tüccarlar ile yayılan deniz sigortası konusu geçmektedir. (Öner, 2018)

AAOIFI standartlarında İslami sigortanın temel ilkeleri şu maddelerle verilmiştir:

- “Yardımlaşma unsurunun/amacının bulunması,
- Primlerin toplandığı prim havuzunun poliçe sahiplerine ait olması, şirkete ait bir mülkiyetin bulunmaması,
- Sermayedara ait varlıkların ve katılımcılardan yani sigortalılardan toplanan primlerin şirket danışma kurulundan cevaz verilen faiz dışı piyasa araçlarında (katılım bankaları, sukuk, BIST katılım endeksi, kıymetli metallere, döviz vb.) değerlendirilmesi,
- Dinen meşru görülmeyen iktisadi kıymetlere sigorta teminatı verilmemesi ve bu konuda seçici davranılması,
- Fıkıh alanında ihtisas sahibi bir danışma heyetinden hizmet alınması.” (AAOIFI, 2012)

2.TEKAFÜLÜN TARİHÇESİ VE GELİŞİMİ:

2.1.DÜNYA’ DA TEKAFÜL

Faiz, kumar ve ğarar (belirsizlik) kavramları İslam’ da yasaklanmıştır. Konvansiyonel sigortanın bunları içinde barındırmasından dolayı İslam dünyası tarafından bu sigortaya şüpheyle bakılmıştır.

Batıda sigortacılık kurumsal yapı olarak görülürken müslümanlarda zaten yardımlaşma konusu yaygın olduğu için böyle bir durumdan bahsedilemez. Fıkıhçılar da sigorta mevzusunu açıkça tartışmamışlardır. (Hacak, 2006)

Yukarıda belirtilen durumdan da ötürü tekafül sistemi uygulamaları çok eski değildir ancak yakın geçmişte görülmektedir. İlk olarak 1979’ da Sudan’ da ardından ise 1984’ de Malezya’ da uygulanan tekafül sigortanın sonraları Orta Doğu’ da yaygınlaştığı görülmüyor. (Aslan, 2015)

Tablo 1: İlk Tekafül Şirketleri

TEKAFÜL ŞİRKETİ	ÜLKE	YIL
Islamic Insurance Co. Ltd	Sudan	1979
Syarikat Takaful Malaysia Sdn Bhd	Malezya	1984
Takaful TAIBSdn Bhd	Brunei Sultanlığı	1993
MNI Takaful	Malezya	1993
PT Syarikat Takaful Indonesia	Endonezya	1994
Syarikat Takaful Singapura Pte Ltd.	Singapur	1995

Kaynak: (Hancı, 2007)

1979’ dan beri gelişim halinde olan tekafül sistemi Afrika (Kenya, Sudan vb.), Asya (Malezya, Singapur, Pakistan, Endonezya) ve Orta Doğu’ da (Suudi Arabistan, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri vb.) şirketler tarafından yönetilmektedir. Bu şirketlerin sayısına bakıldığında son yıllarda önemli bir artış söz konusudur.2016 yılında dünya genelinde faaliyet gösteren katılım sigorta şirketi sayısının 184 tane olduğu Uluslararası Kooperatif ve Karşılıklı Sigorta Federasyonu verilerinde görülmektedir. Bu hizmeti sunan şirketlerden bazıları sadece tekafül

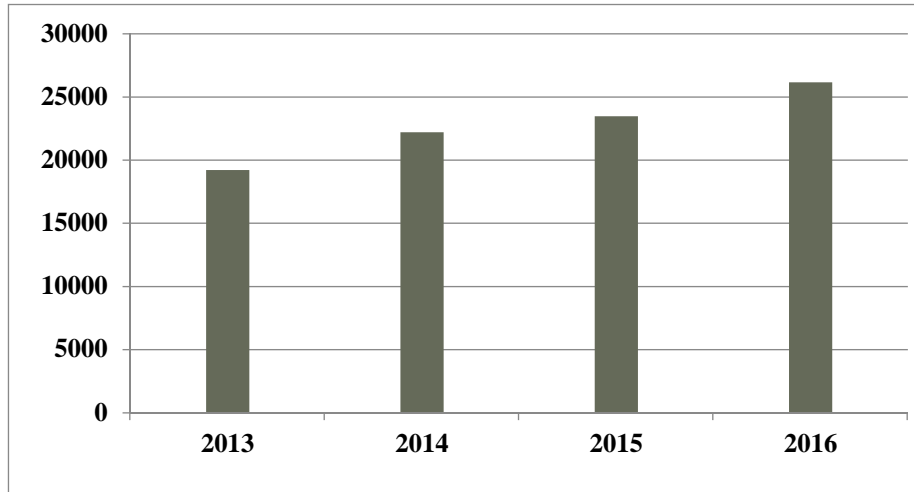
için kurulmuş bazıları ise hem konvansiyonel sigorta ürünleri hem de tekafül sigorta ürünleri sağlayan şirketlerdir. Takafül Malaysia yalnızca tekafül sistemi için oluşturulması, Alman sigorta şirketi Allianz'ın ise konvansiyonel sigortanın yanı sıra tekafül sigorta alanında hizmet vermesi buna örnek gösterilebilir. (Altıntaş, 2016)

Tekafül sisteminin uygulaması günümüzde 33 İslam ülkesi tarafından yapılmaktadır. 2012 ile 2015 yılları arsına bakıldığında tekafül sistemi adına yüzde 14' lük bir büyüme söz konusudur. Tekafül piyasası 2009' da 7 milyar dolar dolaylarındayken 2015 yılında sistemin fonlarının toplamı 14,9 milyar dolara kadar yükselmiştir. Tekafül (İslami sigorta) fonlarının bölgelere göre dağılımına baktığımızda %77' lik kısım Gulf Corporation Council ülkelerine ait (Bahreyn, Kuveyt, Umman, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan),%15' lik kısım Güney Doğu Asya ülkelerine ait (Malezya, Endonezya, Brunei), %5' lik kısım Afrika ülkelerine ait (Tunus, Kenya, Gambiya, Mısır, Sudan) ve son olarak %3' lük kısmın diğer ülkelere (Türkiye, Pakistan, Bangladeş, Sri Lanka, Yemen, Ürdün, Suriye) ait olduğu görülür. (Milliman Research Report)

Tekafülün oldukça yüksek büyüme rakamlarına sahip olmasına rağmen toplam sigortacılık içindeki oranının yüzde 2 kadar olması rağbetin hala düşük olduğunu göstermektedir. (Selçuk, 2015)

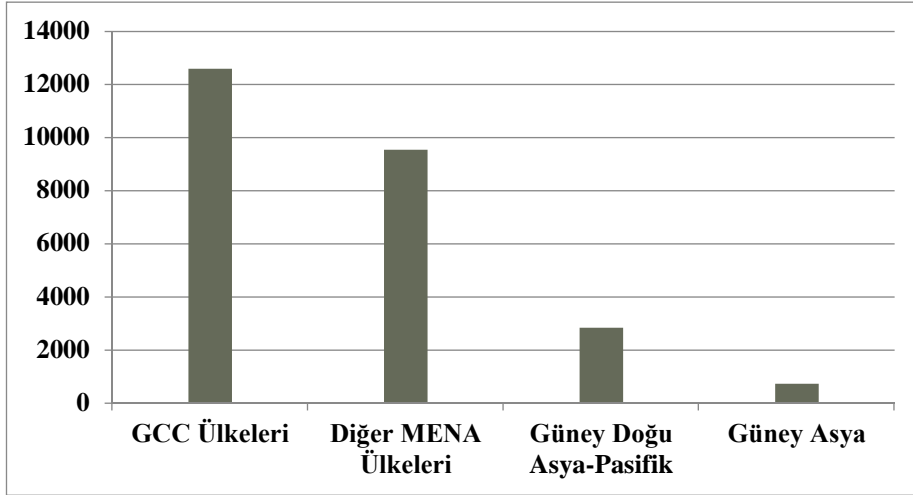
Tekafül sistemi uygulamalarında İngiliz, Alman ve ABD merkezli sigorta şirketleri de yer almakta ve bu sistemi tercih eden müşterilerine tekafül poliçeleri satmaktadırlar. (Yıldırım, 2014)

Şekil 1: Tekafül Global Katkı Artışı (ABD Doları (MİLYON))

Kaynak: (Islamic Financial Services Industry Stability Report 2018)

Şekil 2: Başlıca Bölgelerde Brüt Tekafül Katkıları (Abd Doları (Milyon))

Kaynak: (Islamic Financial Services Industry Stability Report 2018)

Yukarıdaki tablo ve verilere bakılarak tekaful sigorta sisteminin büyük bir büyüme, gelişim içinde olduğu gözleniyor. Kurulduğu günden bu yana yakaladığı bu büyüme İslami finans için de oldukça önemlidir. Aynı zamanda GCC ülkelerinin çok daha fazla öne çıktığını görmekteyiz bu verilerde, ileride Afrika, Güney Doğu Asya ve diğer ülkelerinde ivme yakalayıp makası kapatıp kapatamayacağı merak konusudur. Bu noktada insanların talebi ve tekaful şirketlerinin de bu talebe ne kadar cevap verebileceği bir hayli kritiktir. Hem bu konunun uzmanları hocaların hem de bu sistemi uygulayan şirketlerin insanlara bu uygulamayı tanıttığı takdirde gelişimin sürdürülebilir olması rahatlıkla beklenebilir.

Bu büyümeye neden olan durumlar için, dini hassasiyeti olan kişilerin konvansiyonel sigortayı kullanmamaları ve İslami finans kuruluşlarının başarılı yönetim anlayışı gibi sebepler sayılabilir. Tekafül sisteminin gelişiminde İslami bankaların önemi de oldukça fazladır. Kişilerin finansman için irtibata geçtiği bankaların sigorta konusunda müşterilerini yönlendirmesi işleri kolaylaştırmıştır.

Büyümedeki fazlalığın önemli sebeplerinden biri de ülkeler tarafından yapılan mevzuat altyapısı düzenlemeleridir. (Altıntaş, 2016)

2.2 TÜRKİYE'DE TEKAFÜL

Nüfusunun büyük kısmı Müslüman olan Türkiye' de tekaful sistemi uygulamalarının geçmişi çok eskiye gitmemektedir. Bu sistemi açıkça uyguladığını belirten ve 2010 yılında faaliyetlerine başlayan Neova sigorta şirketi Türkiye' de tekaful sisteminin öncüsü denilebilir. Bunun haricinde iki tane şirkette bireysel emeklilik ve hayat sigortaları alanında hizmet vermektedir. Türkiye' de tekaful uygulamalarının incelenmesi ve değerlendirilmesi için Neova sigorta şirketini ele almak oldukça önemlidir. (Aslan, 2015)

“Neova Sigorta faaliyet gösterdiği tüm sigorta branşlarında katılım sigortacılığı ilkelerini benimsemiş olup poliçe düzenlenmesi, hasar ödemeleri, yatırım faaliyetleri ve diğer alanlarda faizsizlik esasına azami riayet göstermektedir. Şirketimiz sigortacılık faaliyetlerini kapsayan teknik işlemlerde Ücretli Vekâlet, yatırım faaliyetlerini içeren mali işlemlerde ise Mudarebe modelini benimsemiştir.” (neova.com)

Prim üretim değişim oranları dikkate alındığında neova sigorta Şirketi 2011-2014 yılları arasında ortalama büyümede genel sektörü geçmiştir. Prim üretimine göre sektördeki payı ise 2010 yılında yüzde 0,52 iken 2014 yılına gelindiğinde yüzde 1,67'ye ulaşılmıştır. Şirket aynı zamanda 2011-2014 yılları arasında yakaladığı ortalama büyüme genel sektör ortalamasını geride bırakmıştır. (Aslan, 2015)

Sigorta hizmeti verilen Şirketler adına çok önemli bir dağıtım kanalı olan bankaların gelişmesi sigorta Şirketlerinin gelişmesini direkt olarak etkiler. Bu sebepten ötürü Türkiye' de İslami sigortanın büyümesi için katılım bankalarının durumu bir hayli önemlidir. (Yıldırım, 2014)

Türkiye' de bir zamanlar katılım sigortacılığının mevzuatta açık olarak yer almamasından dolayı pencere usulü denilen yöntemle sigorta Şirketleri farklı bir Şirket kurmadan katılım sigortacılığı uygulaması yapıyorlardı. Daha sonra Hazine müsteşarlığı da yaptığı düzenlemeyle bu faaliyetleri yasal zemine oturtmuştur. (Öner, 2018)

Dünya' da olduğu gibi Türkiye' de de İslami finansın gelişmekte olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Türkiye' de katılım bankalarının sayısının artması ve pazar paylarındaki artış bu konuda önemli bir göstergedir. Yukarıda da bahsedildiği üzere tekafülün gelişiminin katılım bankalarının gelişmesiyle ilişkisi olduğu göz önüne alınırsa Türkiye' de tekafül sigorta sisteminin büyümesinin beklenmesi çok normaldir. Tabi bu durumlar hala eksikler olduğu ve bunların çözülmesi gerekliliğini değiştirmez.

3. TEBERRU ESASLI TEKAFÜL SİSTEMİ İŞLEYİŞİ

Tekafülde katılan kişilerin bağışları (teberru) ve birbiriyle yardımlaşma amacı söz konusudur. Belirli bir riske karşı para veren katılımcılar bununla bir fon oluştururlar. Riskin gerçekleşmesi durumunda oluşturulan bu fondan zarar gören katılımcıya finansman sağlanır. Fondaki para zararı karşılamaya yetmezse, eksik olan kısım için katılımcılar tekrar para verir. Aksi olur geriye para kalırsa bu para katılımcılara geri verilir. Katılımcı belirlenmiş olan parayı yatırırlar, o parayı bir zamana kadar kullanamaları da mülkiyet hakları devam eder ve daha sonra kârı ile paralarını çekebilirler. Katılımcılardan toplanan primler havuzda toplanır, bu havuz Şirket Şeklinde yönetilir. (Hancı, 2007)

Sisteme adını da veren kefalet kelimesi oldukça önemlidir ve üyelerin birbirine karşılaŐabilecekleri belirtilen zarar karşısında kefil olmaları söz konusudur. Bu durumla müşterek bir kefaletten bahsedilir ve bu sistemin işleyişi için gereklidir. Bu sistemde kişilerin hakkı titizlikle korunmakta ve yardımlaşma bilinci oldukça önemli bir husustur. Böylelikle tekafül sistemi başarılı bir ekonomik faaliyet olmasıyla birlikte insanların arasındaki güven gibi müspet duygulara olumlu katkı yapması beklenebilir.

4. TEKAFÜL MODELLERİ:

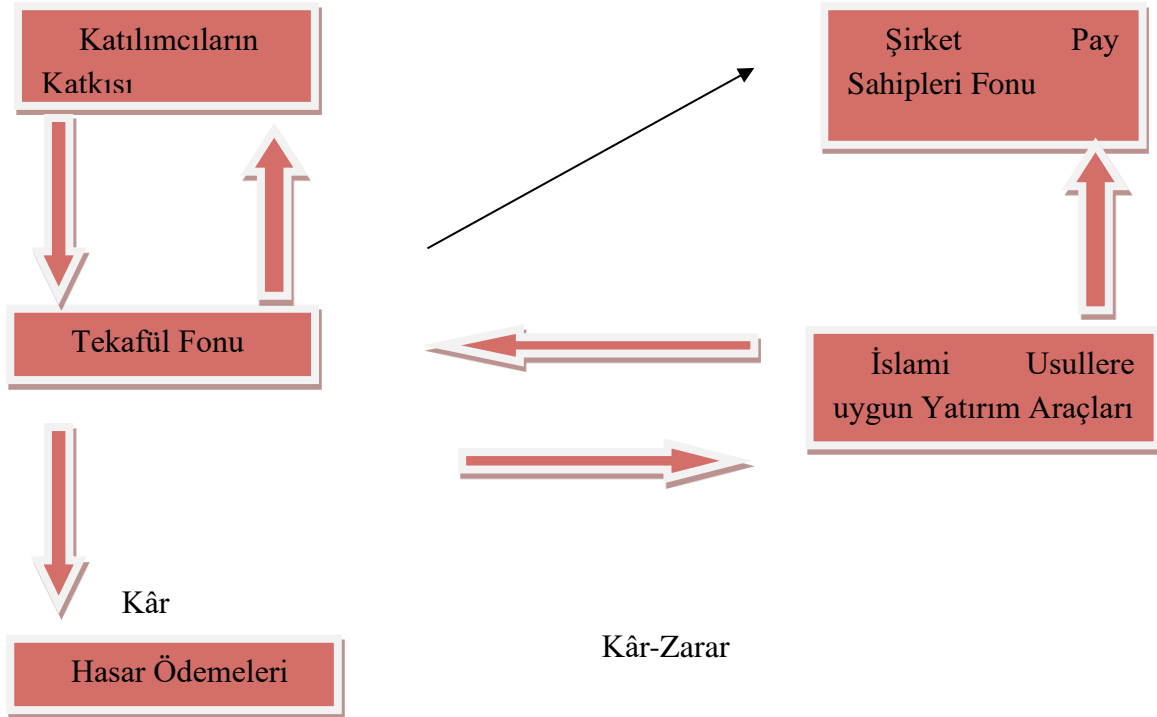
Farklı yapılarla tekafül uygulaması gerçekleştirilmektedir. Bunların İslam hukukuna uygun olması gereklidir. Günümüzde ise 3 tane yaygın çeşit bulunmaktadır. Bu çeşitler ise mudarebe, vekalet ve bu ikisinin karışımıyla olan karma model yapılarıdır. (Aslan, 2015)

4.1. MUDAREBE MODELİ:

Bilindiği üzere mudarebe İslami emek-sermaye ortaklığıdır. Bu modelde kurucu şirket – genelde banka olur- sermayedar konumunda bulunurken, katılımcılar girişimci olurlar. İşleyiş olarak da mudarebe ortaklığıyla benzer özellikler taşımaktadır. (Yanpar, İslâmi Finans İlkeler Araçlar ve Kurumlar, 2015)

Katılımcılar teberra da denilen parayı şirkete aktarırlar ve bu para da oluşturulan fona verilir. Hasar ödemeleri operasyonel giderler gibi masraflar da bu fondan karşılanır daha sonra fonda kalan meblağ ise İslami yatırım araçlarına yatırılır. Sonuçta elde edilen kar/zararda, emek-sermaye ortaklığı gereği katılımcı ve şirket tarafından önceden belirlenmiş olan oranlara göre dağıtımı yapılır. (Aslan, 2015)

Şekil 3: Mudarebe Modeli İşleyişi

Kaynak: (Aslan, 2015)

Yukarıdaki şekilde de görüldüğü üzere katılımcıların oluşturduğu bir fon girişimci sıfatındaki tekafül şirketinin fonu değerlendirmesi ve meydana gelen bir emek-sermaye ortaklığı söz konusudur. Müteşebbis olan şirketin güvenilir ve liyakat sahibi olması katılımcıları kendisine çekebilmesi açısından oldukça önemlidir. Oluşturulan fonun İslami yatırım araçlarında değerlendirilmesiyle birlikte de İslami finansın büyümesine yardımcı olmaktadır.

4.2. VEKÂLET MODELİ:

Sigorta şirketinin vekil, katılımcının vekalet veren pozisyonda olduğu bu modelde şirket sigortacılık faaliyetleri hem de yatırım araçları faaliyetlerini üstlenir. Bu faaliyetlerinden dolayı şirket katılımcıdan belli bir ücret alır. (Yıldırım, 2014)

Mudarebe modelinden çok farklılığı bulunmayan bu yapı da tekafül şirketi ücretini, katılımcıyla imzaladığı vekalet sözleşmesi karşılığında doğan vekalet ücretinden kazanmaktadır. Yatırımda kullanılan fonlardan doğan zarar ve karar ise tekafül şirketine yansımaz katılımcıyı ilgilendirir. (Aslan, 2015)

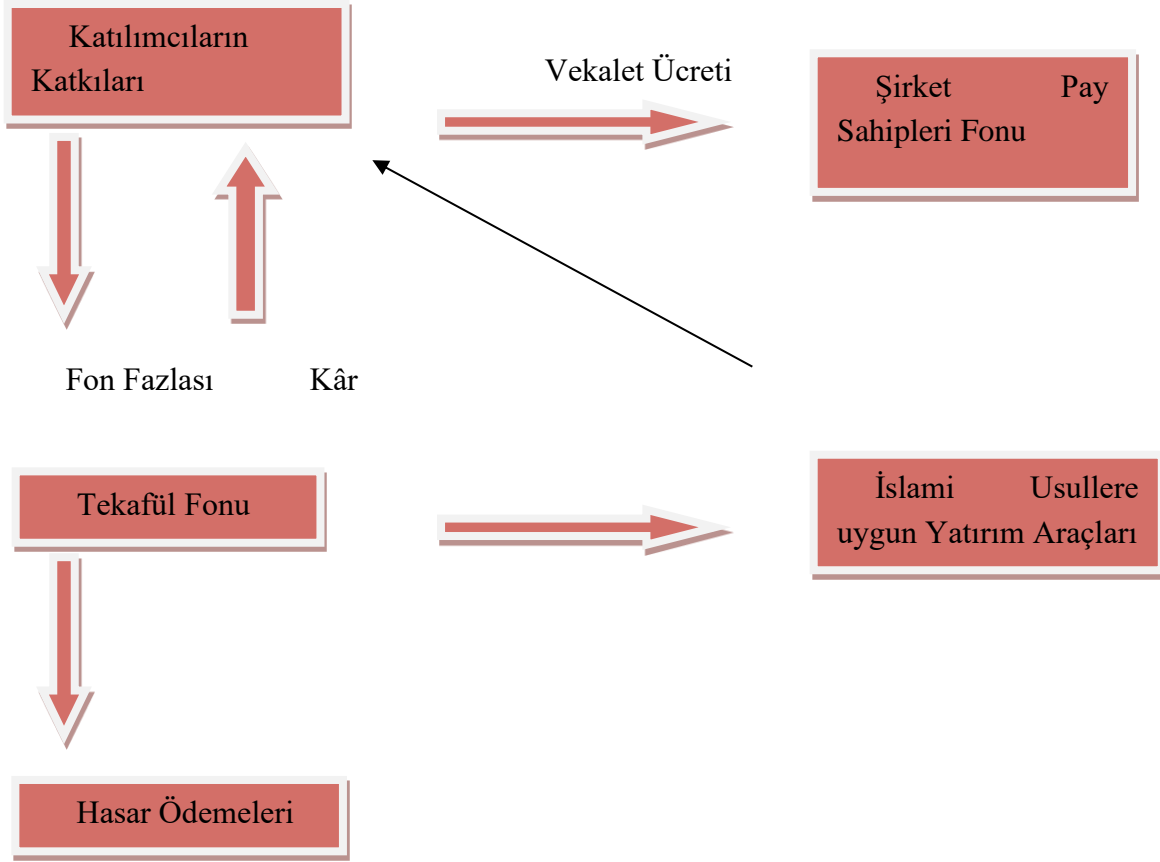
Ekseriyetle Orta Doğu’ da uygulanan bu modelde vekalet ücretinin önceden belirlenmesi gerekir ve dünya geneline bakıldığında bu oran azami yüzde 30-35 dolaylarındadır, bu ücret katılımcı tarafından şirkete verilir. Tekafül şirketleri tarafından çokça tercih edilen bu model dini açıdan sıhhatli görülmektedir.

Tablo 2: Neova Şirketinde Alınan Vekalet Ücretleri:

	<i>TEKNİK İŞLEMLERDE VEKALET ÜCRETİ ORANI</i>	<i>MALİ İŞLEMLERDE MUDAREBE ORANI</i>
2010	%35	%20
2011	%33	%20
2012	%33	%20
2013	%32	%20
2014	%35	%20
2015	%27	%20
2016	%23	%20
2017	%25	%30
2018	%29	%30

Kaynak: (neova.com)

Şekil 4: Vekalet Modeli İşleyişi

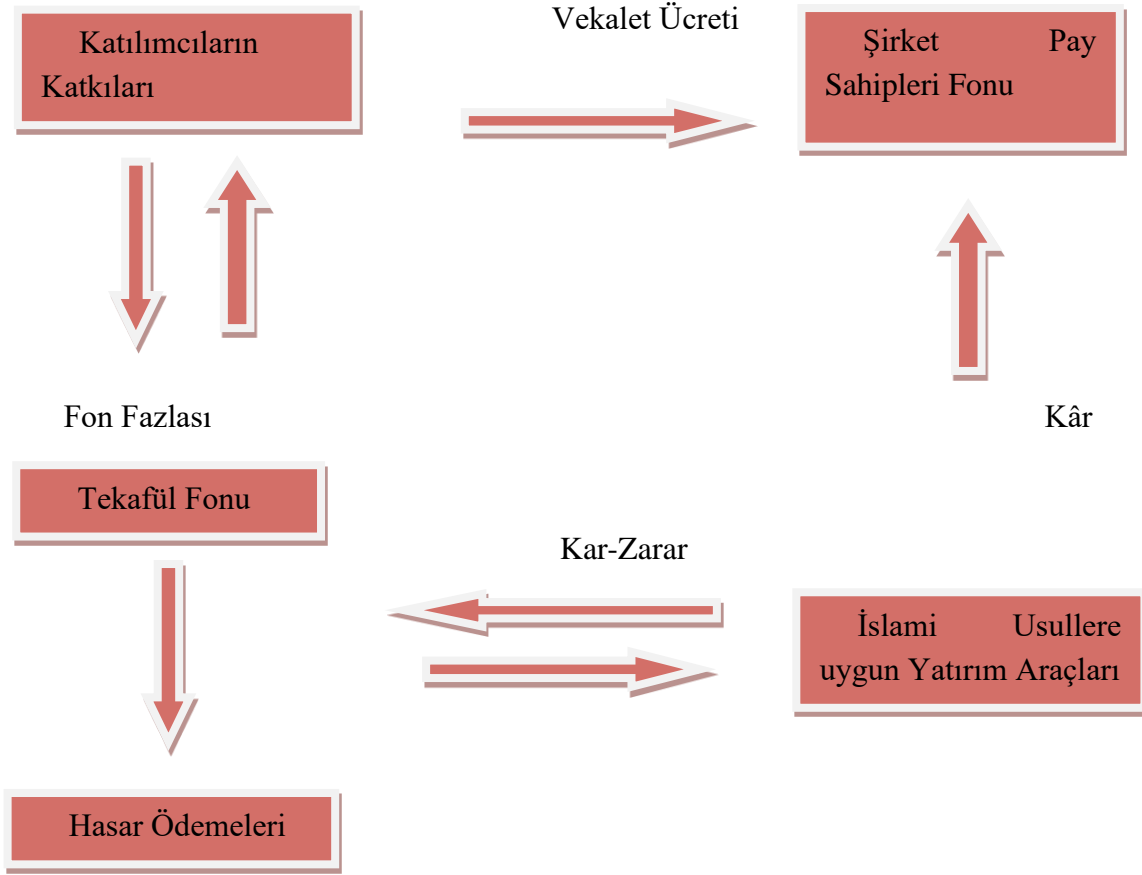
Kaynak: (Aslan, 2015)

4.3.KARMA MODEL:

Yukarıda anlatılan iki tekafül modelinin birleşimi sonucu oluşan bir tekafül yapısıdır. Karma modelde vekalet ve mudarebe sözleşmeleri birlikte bulunmaktadır. Tekafül şirketi vekalet sisteminde olduğu gibi fon yönetimini gerçekleştirdiği için hem vekalet ücreti almakta bunun yanı sıra ortaya çıkan kar ve zararda da yapılan anlaşma gereği payını almaktadır. (Aslan, 2015)

Bir vekil gibi görev yapan sigorta şirketinin vekalet ücreti almasının yanında yatırımların sonucunda oluşan kar ve zarardan da pay alması vekalet modelinden ayrılan en temel noktadır, bunun haricinde çalışma prensibi olarak vekalet modeliyle benzerlikleri çok fazladır. (Altıntaş, 2016)

ŞEKİL 5: KARMA MODELİ İŞLEYİŞİ:

Kaynak: (Aslan, 2015)

5. TEKAFÜL VE SİGORTACILIK TÜRLERİ MUKAYESESİ:

Tekafülü daha iyi anlayabilmek adına diğer sigortacılık uygulamalarının bilinmesi bir hayli önemlidir. Birbirleri arasındaki benzerlik ve farklılıklar bize daha iyi bir mukayese şansı tanıyacaktır. Konvansiyonel ve kooperatif sigortacılığın ele alınması bu çalışmaya fayda sağlayacaktır.

5.1. KONVANSİYONEL SİGORTACILIK:

Bu sistemde bir bedel karşılığında sigorta şirketi tarafından poliçeler satılır. Poliçelerin satışından gelen para sigortacıya aittir. Bu paralardan, tazminat ödemeleri ve operasyonel harcamalar gibi masraflar çıkınca kalan miktar yatırım araçlarına verilir. Sigorta şirketi bu fonların yönetimini kendisi yapar sonucunda doğan kâr ona ait olup zarar durumunda ise yine sigorta şirketinin sorumluluğunda olup kendisi karşılar. Sigortalar da genel ve özel olarak ikiye ayrılabilir. Genellikle özel sigortalar ön plana çıkar bu da kendi arasında hayat ve hayat dışı sigorta diye ikiye ayrılmaktadır. (Aslan, 2015)

Risk paylaşımı, faiz, kumar gibi konular tekafül sistemiyle konvansiyonel sigorta sistemi arasında bulunan temel farklılıklardır fakat yalnızca bu kısımlarda değil daha farklı hususlarda da ayrışmalar bulunmaktadır. Aşağıdaki tabloda ayrıntılı bir karşılaştırma yapılmıştır.

Tablo 3: Tekafül ve Konvansiyonel Sigortacılık Mukayesesi

TEKAFÜL (İSLAMİ SİGORTA)	KONVANSİYONEL SİGORTA
Teberru akdi ile vekalet ve mudarebe akitlerini gerçekleştirir	Sigorta şirketi ile sigortalılar arasında alım-satım akdi gerçekleşir.
Katılımcılar, kendilerine düşen payı tekafül programına göre öderler ve oluşan bakiye tutarını geri alırlar.	Poliçe sahibi primleri sigorta şirketine öder ama bakiyeden geri alamaz.
Şirket, sadece sigortacılık işlemlerini yürütmesi mukabilinde bir ücreti ve fonun işletilmesinden oluşan kârı, başta anlaşılmış oranda hak eder.	Sigorta şirketi, tazminatlar sigorta primlerinden az olduğunda elde edilen bütün kârı hak eder.
Şirket, tekafül fonundan bu fonun yöneticisi vasfıyla tazminatları verir. Eğer fonda herhangi bir açık olursa buraya karz-ı hasen vererek bu açığı kapatır.	Sigortacı, tazminatları sigorta fonundan veya hissedarların hesaplarından ödemekle mükelleftir.
Tazminatlar, müşterek hisseler ve teberru mefhumu üzere gerçekleşir.	Tazminatlar, sigorta şirketiyle sigortalı arasındaki ticari bir anlaşma üzere gerçekleşir.
Katılımcı-sigortacı ayrımı yoktur. Katılımcılar aynı zamanda sigortacıdır	Sigortacı ile sigortalı arasında açık bir ayrım vardır.
Tekafül fonu İslam hukukuna riayet edilerek işletilir.	Sigorta fonunun işletilmesinde herhangi bir kayıt yoktur.
Bedel, akitteki çabanın ve/veya akitteki tehlikeleri üstlenmenin karşılığıdır.	Açık bir bedel yoktur. Kazancın kaynağı, primlerin toplamının ödenen miktarı geçip geçmediğidir.

Kaynak: (Onur, 2016)

5.2. KOOPERATİF SİGORTACILIK:

Kooperatif, “Ortaklarının gereksinimlerini uygun şartlarda elde etmelerini sağlamak amacıyla kurulan birlik.” diye tanımlanır. (tdk.gov.tr)

Kooperatif sigortacılık, benzer yahut aynı risklere sahip bireyler ya da kurumların kooperatifçilik kuralları çerçevesinde bir kooperatif meydana getirmeleri olarak tanımlanır. Önce eşit değerde ortaklık payı verilerek bir sermaye oluşturulur bundan sonra sigortacılığın kurallarına göre poliçe düzenlenmekte ve risk oranlarına göre prim ödenmektedir. Yılsonunda elde edilen gelirler, meydana gelen hasarlar ve masraflar karşılanır daha sonra kalan miktar ya sermayelere katılır ya da ortaklara eşit olarak dağıtılır. (koop.gtb.gov.tr)

2013 yılında, üresel sigortacılıkta %27,3’ lük bir payı olan kooperatif sigortacılığının 7,8 trilyon dolarlık toplam varlığı bulunmaktadır. (Aslan, 2015)

Tekafülde yardımlaşma ve dayanışma esas olduğu için gelişmesinin kooperatif sigortacılıkla birlikte yapılarak sağlanabileceği belirtiliyor. (Üstün, 2014)

Tablo 4: Tekafül ve Mütüel (Kooperatif) Sigortacılık Mukayesesi

	TEKAFÜL	MÜTÜEL SİGORTA
Sözleşme	Bağış ve Acente ya da Kar-zarar sözleşmesinin birleşiminden oluşan karma bir yapıya sahiptir.	Sigortalılar ve Sigorta Havuzu arasında risk paylaşım antlaşması yapılır.
Katkı(Teberru')/Prim	Sigortalıların toplanan katkıları üzerinde sahiplik hakkı vardır. Bununla birlikte operatör bu işten kar elde etmeyi amaçlar.	
	Sigortalıların toplanan katkıları üzerinde sahiplik hakkı vardır ancak bu işten kâr talep eden başka bir taraf yoktur.	
Şirketin Kuruluş Amacı	Tekafül şirketleri Sudan dışında pay sahiplerinin karını maksimize etmek için kurulurlar.	Poliçe sahipleri düşük maliyetli sigorta sağlama amacıyla kurulurlar. Kar elde etme amacı yoktur.
Şirketin Yönetimi	Yönetim Kurulu operatör şirket sahibi olan pay sahipleri tarafından belirlenir. Halbuki tekafül fonunun sahibi katılımcılardır.	Yönetim Kurulu üyeleri mütüel şirketin sahipleri olan sigortalılar tarafından seçilirler.
	Katılımcıların Yönetim Kurulunu değiştirme gibi bir hakları yoktur.	Sigortalıların Yönetim Kurulu üyelerini değiştirme gibi bir hakkı vardır.
Sermayeye Ulaşım	Tekafül operatörü ve İslami finansman yöntemleri aracılığıyla sermayeye ulaşılır.	Sermayeye ulaşım mevcut değildir fakat ikincil sermaye benzeri borçlanma mevcuttur.
Yatırım	Varlıkların İslami usullere uygun finansal araçlara yönlendirilmesi gerekir.	İhtiyat amaçlı nedenler dışında bir sınırlama mevcut değildir.
Fon Yönetimi	Tekafül operatörü tarafından gerçekleştirilir.	Yönetim sigortalılar tarafından belirlenir.
Sermaye	Tekafül operatörü şirketin kuruluşu için ve tekafül fonu için gerekli sermayeyi sağlar.	Başlangıç primleri sigortalılar tarafından ödenir.

Kaynak: (Aslan, 2015)

Tekafül ve diğer sigortacıların daha sağlıklı mukayese edilmesi için yukarıdaki tablolar verilmiştir. Konvansiyonel sigortayla tekafül arasında oldukça fazla farklılığın olduğu görülmektedir. Kooperatif sigortacılık ise tekafüle daha yakın durmaktadır. Yusuf Üstün' ün de belirttiği üzere tekafülün gelişimi kooperatif sigortacılıkla sağlanabilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER:

Bu çalışmada İslami sigortacılık sistemi tekafül genel çerçevesiyle değerlendirilmiştir. Tekafül sisteminin modelleri bu modellerin işleyişi şekilleri yardımıyla anlatılmış, modellerin birbirlerinden farklılığı anlatılmıştır. Tekafül sisteminin dünyada ve Türkiye' deki potansiyeli tarihsel gelişimi ve büyüme potansiyeli nicel verilerle birlikte aktarılmıştır. Gelişme oranları, nedenleri ortaya konmuş ve bunun küresel piyasadaki sürdürülebilirliği açıklanmaya çalışılmıştır. Diğer sigortacılık türleri ele alınmış, tekafül sistemi ile olan benzerlik ve farklılıkları ayrıntılı olarak tablo yardımıyla verilmiştir. Konvansiyonel sigorta ile tekafül sigortanın birçok farklılığı görülmüş, kooperatif sigortacılığın tekafül sistemiyle daha da yakın olduğu ortaya konulmuş, ve tekafülün gelişimi için de yardımcı olabileceği aktarılmıştır.

Tekafül sistemi gelişme potansiyeline sahip, İslam alimleri tarafından onaylanmış bir sigortacılık sistemidir. Bu nedenle Müslüman insanlara bu konunun tanıtımı açıklayıcı ve eğitici biçimde yapıldığı takdirde hızla devam den büyüme oranları daha da yüksek seviyelere ulaşabilir, konvansiyonel sigortayla daha da güçlü bir şekilde yarışma imkanı bulabilir. İslami finans ve katılım bankaları da büyümeye devam ederse tekafülün sigortacılık piyasasındaki payını daha da arttırmasını kaçınılmaz olur.

KAYNAKÇA

- Aralık 14, 2018 tarihinde neova.com: <https://www.neova.com.tr/hakkimizda/katilim-sigortaciligi> adresinden alındı
- Aralık 16, 2018 tarihinde tdk.gov.tr: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c2a6807ad0008.22418515 adresinden alındı
- Aralık 16, 2018 tarihinde koop.gtb.gov.tr: <https://koop.gtb.gov.tr/kooperatifler-hakkinda/sigorta-kooperatifleri> adresinden alındı
- AAOIFI. (2012).
- Altıntaş, K. M. (2016). Katılım Bankacılığı Çerçevesinde Alternatif Bir Sigorta Sistemi: Tekafül Sigorta Sisteminin Türkiye’de Uygulanabilirliği. AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi .
- Aslan, H. (2015). Türkiye’de Tekafül (İslami Sigorta) Uygulamaları: Prroblemler ve Çözüm Önerileri. Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finansı Araştırmaları Dergisi .
- Hacak, H. (2006). İslâm Hukukunda Sigorta ve Fıkıh Bilginlerinin Sigortaya Yaklaşımının Genel Bir Değerlendirmesi. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi .
- Hancı, M. (2007). KATILIM BANKALARINDA SİGORTACILIK İŞLEMLERİ VE UYGULAMASI. Konya.
- Islamic Financial Services Industry Stability Report 2018. (tarih yok). Nisan 18, 2018 tarihinde Islamic Financial Services Board: <https://www.ifsb.org/download.php?id=4811&lang=English&pg=/index.php> adresinden alındı
- Milliman Research Report. (tarih yok). Aralık 11, 2018 tarihinde Global Takaful Report 2017: <http://ae.milliman.com/uploadedFiles/insight/2017/Takaful-2017-full-report.pdf> adresinden alındı
- Milliman Research Report. (tarih yok). Aralık 12, 2018 tarihinde UAE Insurance Industry Report 2018: <http://assets.milliman.com/ektron/uae-market-update-2018.pdf> adresinden alındı
- Onur, A. (2016, Ekim 27). Tekâfül Sisteminde Vekalet ve Mudarabe Modelleri. İstanbul.
- Öner, M. H. (2018). Katılım Sigortacılığı Yönetmeliği Perspektifinde İslami Sigortacılığın Gelişimi. Journal of Emerging Economies And Policy .
- Sarı, M. (1980). M. Sarı içinde, El Mevarid (s. 1318).
- Selçuk, M. (2015). İslâmî Bir Sigorta Deneyimi Olarak Tekâfül.
- Üstün, Y. (2014). Sigorta, Tekafül Ve Kooperatif Sigortacılığı. Karınca Dergisi .
- Yanpar, A. (2015). A. Yanpar içinde, İslâmî Finans İlkeler Araçlar ve Kurumlar (s. 262-263). İstanbul: Scala.
- Yıldırım, İ. (2014). Tekafül (İslami) Sigortacılık Sisteminin Dünyadaki Gelişimi Ve Türkiye’de Uygulanabilirliği . Organizasyon Ve Yönetim Bilimleri Dergisi.

İSLAM'DA SİGORTA İŞLETMECİLİĞİ: TEKAFÜL VE UYGULAMALARI

Nihal Budak

KTO Karatay Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, İslam Ekonomisi ve Finans
nihalbudak13@gmail.com

Öğr. Gör. Melahat Karadağ

KTO Karatay Üniversitesi Ticaret ve Sanayi Meslek Yüksek Okulu Dış Ticaret Programı
melahat.karadag@karatay.edu.tr

ÖZET: Sigorta toplumlarda kişilerin ve kurumların maruz kaldıkları ve kendi imkânları ile karşılamakta zorlandıkları riskleri azaltmak veya riskin ortaya çıkması durumunda gerçekleşen zararları topluluğa yayarak paylaşmak amacıyla örgütlenmiş bir kurumdur. Günümüzde ekonomiyi fonlayan büyük bir kaynak olan ve bankacılıktan sonra ikinci önemli unsur haline gelen sigortacılık sektörünün gelişimini engelleyen ekonomik, sosyal ve hukuksal alanlarda çeşitli nedenler vardır. Konu inanış açısından incelendiğinde de Türkiye gibi birçok Müslüman ülkede sigortacılığın yavaş ilerleme sebebi olarak sigorta ile ilgili İslami hassasiyetlerdir. İslâm dininde sigorta işlemlerinin içinde barındırdığı ifade edilen faiz, karşılıksız kazanç, kumar gibi şeylerin haksız kazanç sayılması nedeniyle yasak olması ve sigortanın dini otoritelerce tam anlamıyla anlatılamaması ve kurumsal yapının temellerinin oluşturulamaması insanları olumsuz yönde etkilemiş ve sonuç olarak sigortacılık işlemlerine şüpheyle bakmışlar ve bu işlemlerden uzak durmuşlardır. Son yıllarda İslami sigortacılık felsefesinin ve uygulamalarının gelişmesi konusunda İslâm ülkelerinde yoğun çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmaların sonucunda Dünya'da çeşitli isimlerle adlandırılan tekafül sistemi Müslümanların ihtiyaçları doğrultusunda konvansiyonel sigortacılık sistemine alternatif olarak karşılıklı dayanışma ve yardımlaşma esaslarına dayanarak geliştirilmiştir.

Bu çalışmanın amacı; tekafül sistemi ve modelleri ayrıntılı ve sistematik bir biçimde ele alınarak tekafülün Dünya'daki durumu ve Türkiye uygulamaları incelenip, elde edilen bilgiler ışığında tekafül sisteminin gelişmesi için öneriler ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Tekafül, İslami Sigortacılık, Mudaraba, Vekalet

INSURANCE OPERATIONS IN ISLAM: TAKAFUL (ISLAMIC INSURANCE) AND ITS APPLICATIONS

ABSTRACT: Insurance is an organization organized in order to reduce the risks that people and institutions are exposed to in their societies which are difficult to overcome by their own means and to spread and share the damages that occur when the risk is realized. There are various reasons in the economic, social and legal areas that prevent the development of the insurance sector, which is now a major source of funding for the economy and which became the second important element after banking. When the subject is examined in terms of faith, in many Muslim countries such as Turkey the reasons for the slow progress of insurance are Islamic sensitivities related to insurance. Because the things like interest, unrequited profit and gambling are prohibited because they are considered as unearned gain, because the insurance cannot be fully explained by religious authorities and the foundations of the corporate structure cannot be laid, these affected the people negatively and caused them to look askance at insurance operations. In recent years, intensive studies have been carried out in Islamic countries on the development of Islamic insurance philosophy and practices. As a result of these studies, the takaful system which is called by various names in the world, has been developed based on the principles of mutual solidarity and cooperation as an alternative to the conventional insurance system in line with the needs of Muslims.

The aim of this study is to discuss the takaful system and models in detail, to examine the global situation of takaful and its applications in Turkey and to make suggestions for the development of takaful system in the light of obtained information.

Keywords: Insurance, Islamic Insurance, Takaful, Interest-free Finance, Islamic Law

GİRİŞ

Dünya'ya gönderilişindeki hikmetlerden biri de kendisine yüklenen halifelik sıfatının gerektirdiklerini yerine getirmekle yükümlü olan insanoğlu, Dünya'yı imar ederken bir takım olumsuzluk, bilinmezlik ve risklerle karşı karşıya kalmıştır. Ayrıca yaşam boyu doğal veya olması muhtemel afetler de birçok yıkıma sebep olmaktadır. Bunun yanında İslam dini kutsal kabul ettiği beş unsurun (din, mal, akıl, can, nef) korunması için de tüm önlemlerin alınmasını zorunlu hale getirmiştir.

Tüm bunlar yaşam boyu birçok riskle karşı karşıya kalan insanoğlu için korunma ve güvence ihtiyacını son derece elzem kılar. Eski zamanlardan beri insanlar risklere karşı bir kalkan görevi gören yöntemleri, kimi zaman bireysel kimi zaman da kitlesel olarak geliştirmişlerdir. Bunlara örnek sayılabilecek birçok uygulama mevcuttur.

Modern zamanların geliştirdiği bir yöntem olarak sigortacılık sistemi bu korunma ihtiyacını kısmen karşılamakla birlikte Müslüman bireylerin inançlarına zıt olan birçok unsur içermektedir.

Müslümanların korunma ihtiyaçlarını karşılayacak ve risklere karşı güvence elde edebilecekleri bir sistem olarak tekafül şer 'an haramlardan arındırılmış bir biçimde geliştirilmiştir.

Tüm bu anlatılanlar ışığında bu çalışmada tekafül sisteminin esasları açıklanmış, fıkhi açıdan meşruluğu incelenmiş, tekafül çeşitleri ve uygulama sistemi açısından modeller açıklanmıştır.

Sonraki bölümlerde ise Türkiye'deki yasal durum ve uygulamaların pratiği incelenmiştir. Son olarak tekafül ve sigortanın birbirinden ayrılan yönleri araştırılmış olup araştırma tamamlanmıştır.

1. TEKAFÜL

1.1. TEKAFÜLÜN TANIMI

Tekafül kelime anlamı olarak İtalyanca 'da güven kelimesinden türetilmiştir. (Kaya, Yardımcıoğlu, & Aslan, 2017, s. 9)

Arapça 'da kefalet kelimesinden türetilmiş olup sözlük anlamı itibari ile «dayanışma, karşılıklı iş birliği, müşterek garanti» gibi anlamlara gelmektedir. (Kaya, Yardımcıoğlu, & Aslan, 2017, s. 9)

Müslüman dünyasında ilk olarak İbn-i abidin sevkara sukirta şeklinde kullanmıştır. (Kaya, Yardımcıoğlu, & Aslan, 2017, s. 9)

Literatürde: İslami, faizsiz, teavün, katılım sigortacılığı isimleriyle anılan yardımlaşma amaçlı tekafül sigortasını konvensiyonel sigortaya getirdiği eleştiriler nedeniyle geliştirilen alternatif bir sistem olarak tanımlanabilir. (Kaya, Yardımcıoğlu, & Aslan, 2017, s. 9)

İslami finans bağlamında tekâfül sözleşmesi: Bireylerin, gelecekte maruz kalmaları muhtemel kayıp ve olumsuzluklara karşı birbirlerinin zararlarını tazmin etmeyi karşılıklı olarak kabul ettikleri bir sözleşmedir. (Kaya, Yardımcıoğlu, & Aslan, 2017)

Sigortacılık terminolojisinde ise «İslami Sigorta» diye tanımlanmaktadır. (Alada)

İslam dini yapısı itibariyle 5 şeyin korunmasını emretmiştir. Bunlar: din akıl can mal ve nefstir. Görülüyor ki koruma ve korunma hissi fitri bir ihtiyaç aynı zamanda ilahi bir emirdir. Bu sebeple muhtemel zararlara karşı tedbir almayı ve insanların dünya hayatında kendisine yüklenen halifelik sıfatında dünyayı imar ederken karşılaştığı çeşitli afet ve yıkımlara karşı bahanelerin arkasına saklanma ve çaresizlik yükünden kurtarmayı hedefler.

Sigorta esasında, Hz. Peygamber döneminde kurum olarak bulunmayan ve klasik fıkıh kaynaklarında yer almayan fakat benzer uygulamaları bulunan bir akittir. Bu itibarla sigortanın dinin maksatları doğrultusunda ve nassların genel ilkeleri ışığında değerlendirilerek hükmü ortaya konabilir. Hz. Peygamber devrinden beri, ismi sigorta olmasa da sigortanın özünde bulunan yardımlaşma ve dayanışma amacıyla farklı kurumlar bulunmuştur. Mekke'yle bağlantılı ticaret yollarının güven altında tutulması sigortayla benzerliği bulunan uygulamalara örnek verilebilir Hz. Yusuf peygamberin yaşanmasını öngördüğü 7 yıl kuraklık için bolluk döneminde erzak biriktirmesi de örnekler arasında sayılabilir.

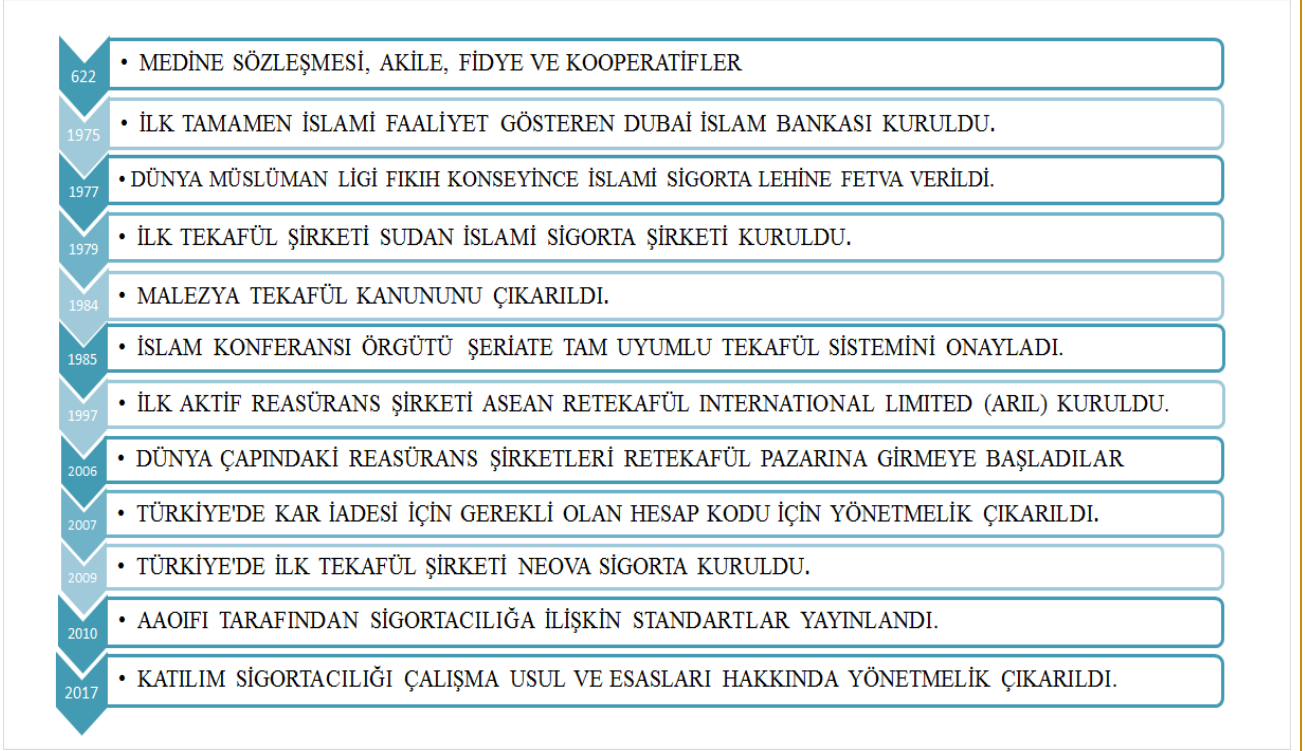
1.2. TEKAFÜLÜN GELİŞİMİ

Tekafülün yardımlaşma bağlamında kullanımının ilk temelleri Hz. Peygamberin kurduğu akile sistemiyle başlamıştır. Esir düşmüş bir kimsenin kurtulması için ödenmesi gereken fidye ya da öldürülen kişinin yakınlarına ödenecek diyet bedellerinin büyük miktarlarda olması ödeme güçlüğüne sebep olduğundan Hz. Peygamber akile sistemini kurmuştur. Bu sisteme göre her kabile kendi arasında bağış topluyor ihtiyacı olduğunda ise bu bağışlardan yararlanabiliyordu. (<https://sorularlaislamiyet.com/kaynak/akile>) Karşılıklı yardımlaşma ve dayanışmanın arttığı bu sistem ileriki dönemlerde Hz. Ömer tarafından geliştirilmiştir.

Benzer uygulamalar farklı zaman dilimlerinde vakıflar, yardım sandıkları ve kooperatifler şeklinde aynı işlevi görmüştür.

Modern anlamda ilk tekafül uygulaması 1979 yılında Sudan'da Faisal İslami bankası tarafından The İslamic Insurance Co.kurularak başlamıştır. (Alada)

1984 yılında ise Malezya tekafül kanunu çıkarılmış 1985 yılında ise İslam konferansı örgütü tekafül sistemini onaylamıştır. (Alada)

Şekil 2 Tekafülün Yıllar Bazındaki Gelişimi (okumuş, 2014)

1.3.AAOIFI STANDARTLARI AÇISINDAN TEKAFÜLÜN İNCELENMESİ

1.3.1. Tekâfülün Tanımı

Tekâfül, belirli rizikolara maruz kalan şahısların bu rizikoların gerçekleşmesiyle ortaya çıkacak zararların telafisi üzerinde anlaşmalarıdır.

Sistem şöyle işler: Şahıslar teberru (bağış) yükümlülüğünü üstlenerek katkı payı öderler. Bu ödemeler kendine has bir tüzel kişiliği ve bağımsız (müstakil) mali hukuki sorumluluğu (zimmîti) bulunan sigorta fonunu ortaya çıkarır. Bu fon, sigortalıların (katılımcıların) maruz kaldığı sigortaya konu rizikolardan kaynaklanan zararları karşılar. Bu işlemler tüzük ve belgelere uygun olarak yapılır. Fonun yönetimi sigortalılar arasından seçilmiş bir kurul ya da sigorta faaliyetlerini idare edecek ve fonun varlıklarını işletecek ücret karşılığı çalışan bir anonim şirket tarafından sağlanır.

1.3.2. Tekâfülün Fıkhî Mahiyeti

AAOIFI Tekafül standardına göre, “Tekâfül, sigortalıların kendi yararlarına kullanılmak üzere bağışta bulunma yükümlülüğünü üstlendikleri ve sigortalılar arasından seçilen bir kurul ya da sigortacılık faaliyeti yapmasına izin verilmiş bir anonim şirket tarafından ücretli vekâlet yoluyla yönetilen ve bir fon teşkil eden katkı payı ödemeleriyle sigortalıların bütününe koruma altına alan bir işlemdir. Ayrıca sigortalılar arasından seçilen kurul ya da yönetici şirket sigorta varlıklarını mudarebe (emek sermaye ortaklığı) ya da yatırım vekâleti (elvekâletü bi'l-istismâr) yoluyla işletir.”

2/1- Sigorta fonunu yöneten anonim şirket, kendi sermayesi ve sermayesinden kaynaklanan gelirleri, vekâlet karşılığı alacağı ücreti, mudarebe esasına göre işlettiği sigorta fonunun varlıklarından kaynaklanan kârdaki payını ve yatırım vekâleti esasına göre yaptığı faaliyetler

için belirlenmiş ücreti alabilir. Bununla birlikte şirket, sigorta varlıklarının işletilmesi için gerekli masraflar gibi yürüttüğü faaliyetlere has harcamaların tamamını kendisi yüklenir.

2/2- Sigorta fonu, katkı payı ödemelerinde, bunların gelirlerinde, sigorta ile alakalı ihtiyat fonu ve tahsisatlardan sigorta fonunun tamamlayıcısı olan tutarlarda ve sigorta giderlerinden arta kalan meblağda hak sahibidir. Sigorta işlemlerinin idaresiyle doğrudan ilgili bütün masrafları da fon yüklenir.

1.3.3. Tekâfülün Prensipleri ve Fıkhî Esasları

Tekâfül, şirketin tüzüğünde, yönetmeliklerde ya da belgelerde açıkça yazılması gereken aşağıdaki fıkhî esas ve prensiplere dayanır:

3/1- Bağış yükümlülüğü üstlenmek: Sigortalı, katkı payı ve bunun gelirlerini, tazminatların ödenmesi amacıyla sigorta fonuna bağışlar. Sigortalı, yürürlükteki tüzüğe göre ödeme güçlüğüne düşülmesi durumunda bu açığı kapatmayı da yüklenir.

3/2- Sigorta şirketi birbirinden ayrı iki hesaba sahip olmalıdır. Bunlardan biri hak ve sorumlulukları açısından bizzat şirkete, diğeri ise sigorta fonuna ait olmalıdır.

3/3- Şirket, sigorta hesabını yönetmek bakımından vekil, sigorta fonu varlıklarını yatırımlarda değerlendirmek açısından ise mudârib (işletmeci) ya da yatırım vekili sıfatını taşır.

3/4- Sigorta fonu varlıkları ile bunların işletilmesinden elde edilen gelirler sigorta hesabına yatırılır ve fonun karşılaması gereken yükümlülükler de buradan harcanır.

3/5- Yürürlükteki tüzüğün, sigortalılara ödenen tazminatlardan arta kalan bakiye tutar ile ilgili olarak, ihtiyat fonu teşkil ettirilmesi, katkı paylarının düşürülmesi için kullanılması, hayır hizmetlerine aktarılması, yönetici şirketin pay almasına müsaade edilmeksizin tamamen ya da kısmen sigortalılara paylaşılması gibi yarar umulan alanlarda değerlendirileceğine dair hüküm içermesi caizdir.

3/6- Sigorta ile ilgili ödeneklerin ve sigorta primlerinden artan toplam bakiye tutarın şirketin tasfiyesi sırasında tümüyle hayır hizmetlerine sarf edilmesi gerekir.

3/7- Sigortalıların yönetim kurulunda temsil edilmeleri gibi bir yolla sigorta işlemlerinin yönetimine ortak olma öncelikleri vardır. Uygun hukuki bir yapı oluşturarak haklarının kontrol altında idaresi ve menfaatlerinin korunması için bu önemlidir.

3/8- Şirket bütün faaliyet ve yatırımlarında fıkhî ilke ve hükümlere bağlı kalmalıdır. Özellikle fıkhî haram kılınmış varlıkları ya da haram amaçlar barındıran şeyleri sigortalılamamalıdır.

3/9- Fetvaları şirket açısından bağlayıcı olacak bir Denetim Kurulu oluşturulmalıdır. Yine şirket içinde fıkhî denetleme ve inceleme birimi (murâkabe) bulundurulmalıdır. (AAOIFI, s. 666-667)

1.4. TEKAFÛL ÇEŞİTLERİ

Tekafül modelleri dünya genelinde bazı ufak farklılıklarla çeşitli modellerle uygulanmakla birlikte genelde tekafül işletmeleri aile tekafül işletmesi ve genel tekafül işletmesi olarak ikiye ayrılmaktadır. (Aslan, 2015)

1.4.1.Aile Tekafül İşletmesi (İslami Hayat Sigortası)

Aile tekafülü kişilerin hayatları boyunca karşılaşacakları olumsuzluk ve risklere karşı güvence sağlar. Uzun vadeli mudaraba akdi şeklinde düzenli katkı payı ödemeleri ile işler. Toplanan fonlar teberru niteliğinde olup taraflara herhangi bir fayda veya menfaat sağlamaz. Burada amaç iştirakçilerin uğrayacağı muhtemel zarar veya kaybı belirlenen fondan yardımlaşma ile karşılamaktır. (Hancı M. , 2007)

Bu sistemde prim ödemeleri bireylerin durumlarına göre farklılık gösterir ve tekafülün süresi de buna göredir. Burada tüm ailenin olası risklerden korunması için finansal bir güvence sağlanır.

Aile tekafülü kişilere uzun vadeli tasarruflarını değerlendirme imkânı sunarken sektörlerin de ihtiyaçlarını karşılayabilecek kapasitededir. (Hancı M. , 2007)

Eğer katılımcı hayatını kaybetmişse ve varisleri varsa fondan payına düşen tutar malından sayılır ve mirasçılara devreder. Katılımcının borcu ve cenaze masrafları öncelikle bu fondan karşılanır ve kalan bakiye mirasçılara devredilir. (Hancı M. , 2007)

Tasarrufları değerlendirilirken şer 'an helal kabul edilen yollardan kar etme amacıyla yatırım yapmayı sağlar.

Düzenli olarak ödenen katkı paylarından elde edilen birikimlerin değerlendirilerek helal yollardan getirisi sağlanır.

Aile tekafül işletmesi aşağıda açıklandığı üzere iki kısımda uygulama alanı bulmuştur.

1.4.1.1. Birikimli Aile Tekafül Ürünleri

Katılımcının ödediği katkı payından öncelikle vekalet ücreti alınır. Kalan miktarın bir kısmı Katılımcı risk fonuna, bir kısmı da katılımcı yatırım fonuna aktarılır.

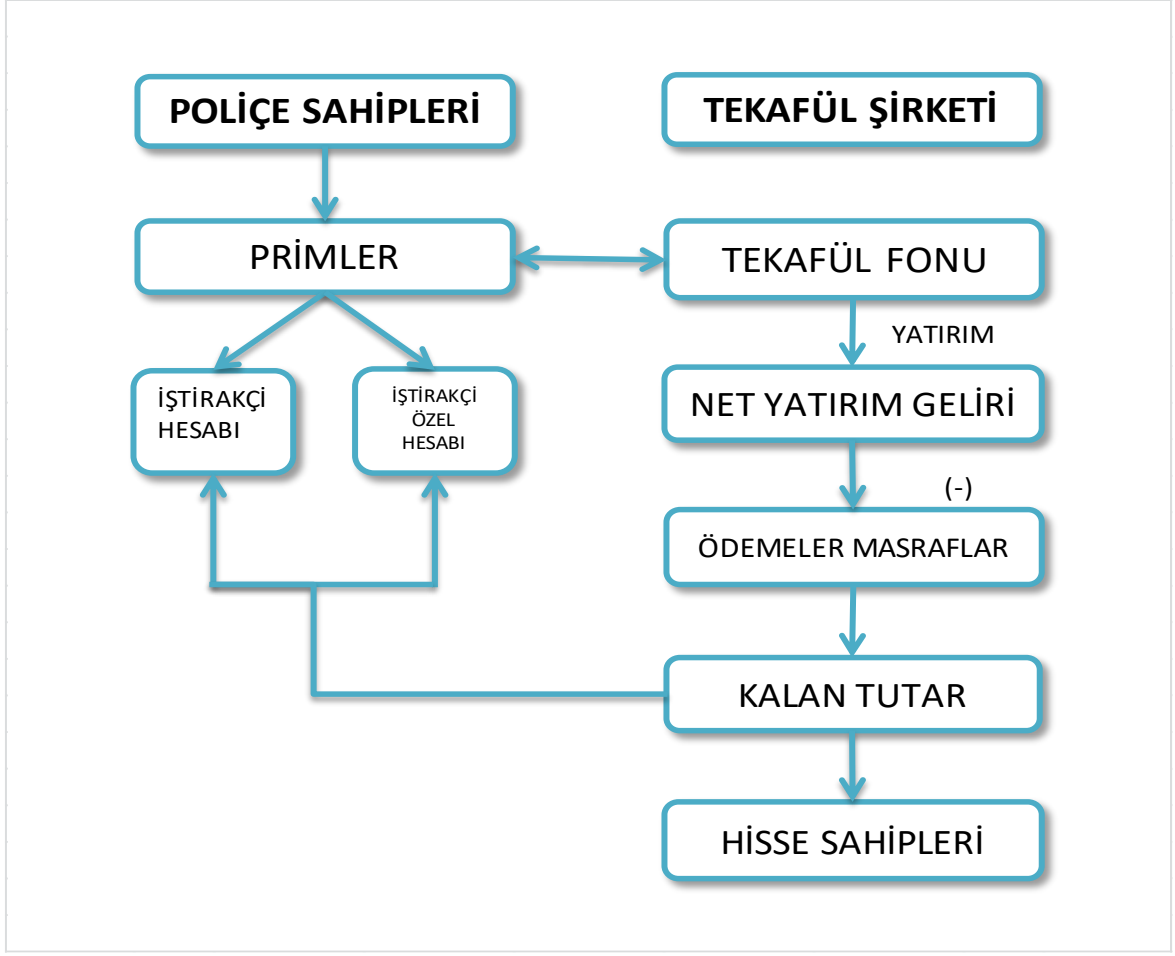
Katılımcı risk fonu: katılımcıya verilen hayat güvencesi için alınan bağış veya teberru miktarıdır

Katılımcı yatırım fonu: katılımcının birikimine giden ve onun adına belli bir sermayenin birikmesi amacıyla ayrılan ve tamamen faizsiz şekilde yönetilen fondur.

Ülkeler bazındaki örnekler incelendiğinde hac, umre gibi maliyetler, emeklilik, eğitim gibi çeşitli hayat tekafülü uygulamaları mevcuttur.

1.4.1.2. Süreli ve Grup Aile Tekafül Ürünleri

Diğer tekafül ürünlerine göre orta veya daha kısa vadeli dirler. Katılımcının yatırdığı tüm tutar teberru kabul edilir ve katılımcı risk fonuna aktarılır.

Şekil 3 Aile Tekafülünün İşleyiş Şeması (HANCİ, AİLE TEKAFÜLÜNÜN İŞLEYİŞ ŞEMASI, 2007)

Aile tekafül şirketinin taraflarını poliçe sahipleri ve tekafül şirketi oluşturur.

Katılımcıların ödediği primler iştirakçi hesabı ve iştirakçi özel hesabı olmak üzere iki ayrı hesapta toplanır.

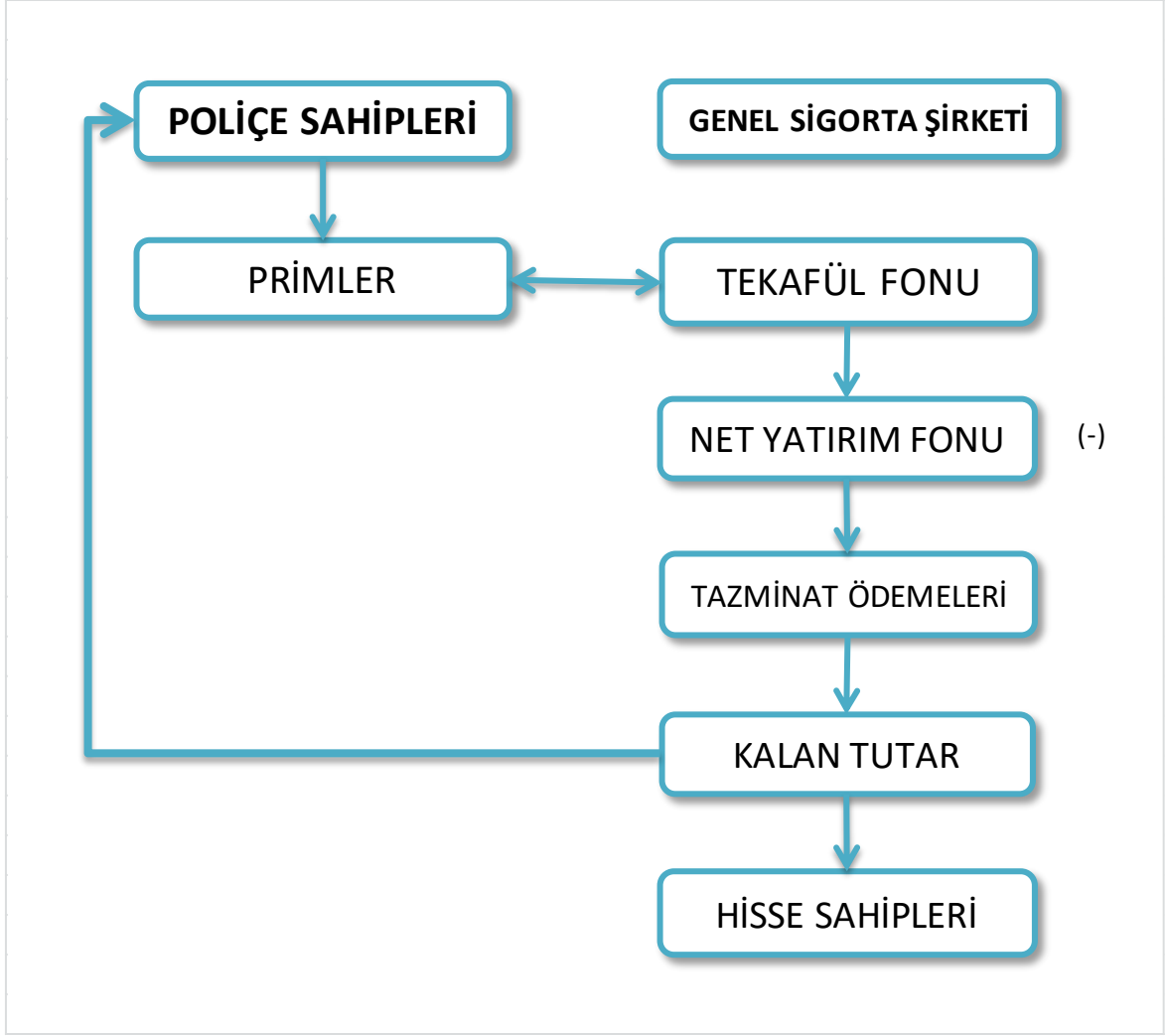
Toplanan bu fonları tekafül şirketi İslami hükümlere uygun olarak varlık ve yatırımlarda değerlendirir.

Yatırımlardan sağlanan getirilerden sağlanan gelirlere ödemeler ve masraflar düşülür. Kalan tutar yapılan sözleşme esaslarına hissedarlar ve iştirakçi ve iştirakçi özel hesaplarına pay edilir.

1.4.2.Genel Tekafül İşletmesi

Şirketlerin ya da bireylerin genel olarak karşılaştıkları afet sigortaları, işçi sigortası, emlak sigortası vb. riskleri kapsamakla birlikte, tarım sigortası ve otomobil sigortası işletmesi hayat sigortası yükümlülük sigortası gibi alanlarda kullanılır

Aile tekafül işletmesine paralel olarak genel tekafül işlemlerinde de mudaraba akdi kullanılır. (Hancı M. , KATILIM BANKALARINDA SİGORTACILIK İŞLEMLERİ VE UYGULAMASI, 2007, s. 154)

Şekil 4 Genel Tekafül İşletmesinin İşleyiş Şeması (Hancı M. , KATILIM BANKALARINDA SİGORTACILIK İŞLEMLERİ VE UYGULAMASI, 2007)

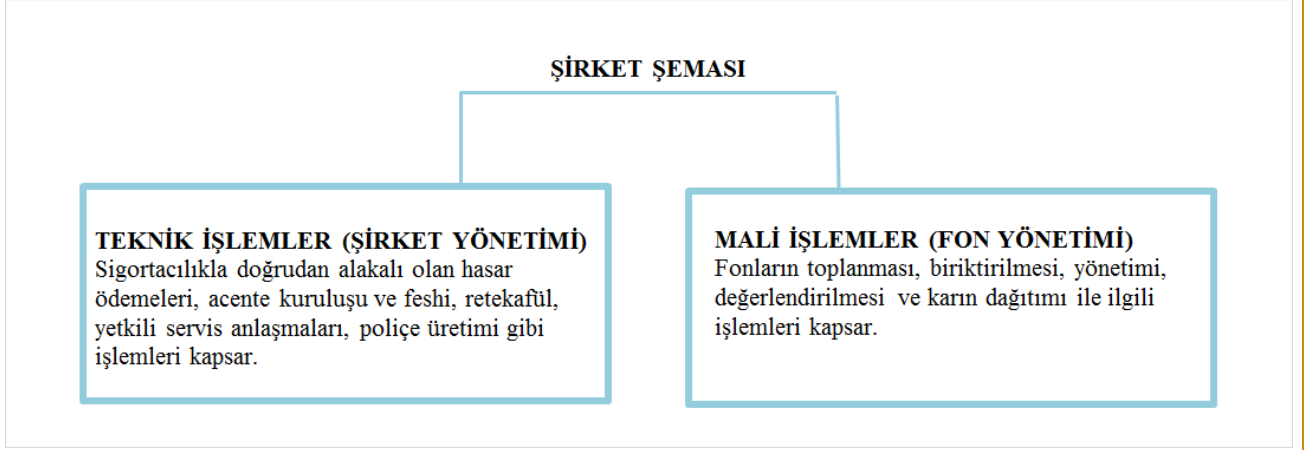
Genel tekafül şirketinin taraflarını poliçe sahipleri ve genel sigorta şirketi oluşturur. Toplanan primler tekafül fonlarının oluşturduğu bir havuzda toplanır. Sigorta şirketinin görevi fonları güven sağlayıcı rolüyle şer ‘an helal yollardan yatırımlara kanalize etmektir. Net yatırım fonundan yatırım masrafları düşülerek net yatırım geliri elde edilir. Net yatırım gelirinden düşülen tazminat ödemelerinin ve masrafların kalan kısım hisse sahipleri ve poliçe sahipleri arasında sözleşme esasınca paylaşılır. Genel Tekafül işlemleri karşılıklı sigorta işlemleriyle benzerlikler gösterebilir. (Hancı M. , 2007, s. 155)

1.5.TEKAFÜL UYGULAMA SİSTEMİ

Tekafülü diğer sigorta işlemlerinden ayıran yönü arka planındaki çalışma sistemleridir.

Tekafül şirketini faaliyetleri iki kısımda incelenir:

Şirket yönetiminin yapıldığı teknik işlemler ve katılımcılardan toplanan fonların yönetiminin yapıldığı mali işlerdir. (Kaya, Yardımcıoğlu, & Aslan, 2017, s. 21)

Şekil 5 Tekafül Şirketinin Yönetim ŞEMASI (Kaya, Yardımcıoğlu, & Aslan, 2017)

Tekafül işlemleri bu yönetim sistemine göre dünya genelinde bazı ufak farklılıklar olmakla birlikte 3 modelde uygulanır:

- Mudaraba modeli
- Wakala (vekalet) modeli
- Karma model (Kaya, Yardımcıoğlu, & Aslan, 2017, s. 21)

1.6. TEKAFÜL MODELLERİ

1.6.1. Mudaraba Modeli

Mudarebe, taraflardan birinin sermayesini, diğerinin ise emeğini ortaya koyarak oluşturdukları emek-sermaye ortaklığıdır. (<https://fikih.ihya.org/islam-fikhi/mudarebe.html>, tarih yok) Mudarebe Modeli baz alınarak kurulan ilk Tekâfül Şirketi 1984'te Malezya'da "Tekaful Malezya" adıyla kurulmuştur.

Bu noktada Mudarebe Modeli'ne göre sigorta işletmecisi tıpkı Katılım Bankaları'nda olduğu gibi tasarruf sahiplerinin birikimlerini anlaşılabilir kar paylaşım oranından işletir. Elde edilecek gelirin İslami kurallara uygun ticari faaliyetlerden elde edilmesi de son derece önemlidir. Katılım Bankaları açısından bu modele uygun olarak kurulabilecek sigorta şirketleri hem katılım bankalarına yeni kullanabilecekleri fonlar sağlarken aynı zamanda da katılım bankalarının müşterilerinin sigorta ihtiyaçlarının da beklentilerine uygun olarak giderilmesini sağlayacaktır.

Fonları yönetmek için poliçe sahipleriyle mudaraba akdi yapılır ve toplanan fonlar yatırımlara aktarılır. Ve yatırımlar kar beklentisiyle işletilir. Poliçe sahipleri rab'el mal, şirket ise mudarip rolündedir. Tekafül operatörü işletme yönetiminden bir getiri beklemez. Mudarip olarak kardan pay alır.' (Çalık, 2014)

Mudaraba modellenli tekafülün işleyiş sistemi:

Poliçe sahipleri ödemelerini poliçe sahipleri fonuna öderler.

Tekafül kurumu, poliçe sahipleri fonundan ayrı olarak konumlandırılan hisse sahipleri fonunu teberru eder.

Tekafül operatörü mudarip sıfatıyla poliçe sahipleri fonunu yatırımlarda kullanılır

Yatırımlardan elde edilen kar sözleşme esaslarına göre poliçe sahipleri ve tekafül şirketi arasında paylaşılır.

Hisse sahipleri fonu ve poliçe sahipleri fonları yatırımlardan elde edilen karlar ile finanse edilir. Zararların tazminatı poliçe sahipleri fonundan tazmin edilir.

Yatırımlar ile ilgili masraflar hisse sahipleri fonundan karşılanır. Çünkü bu fon mudarilik rolünü üstlenir.

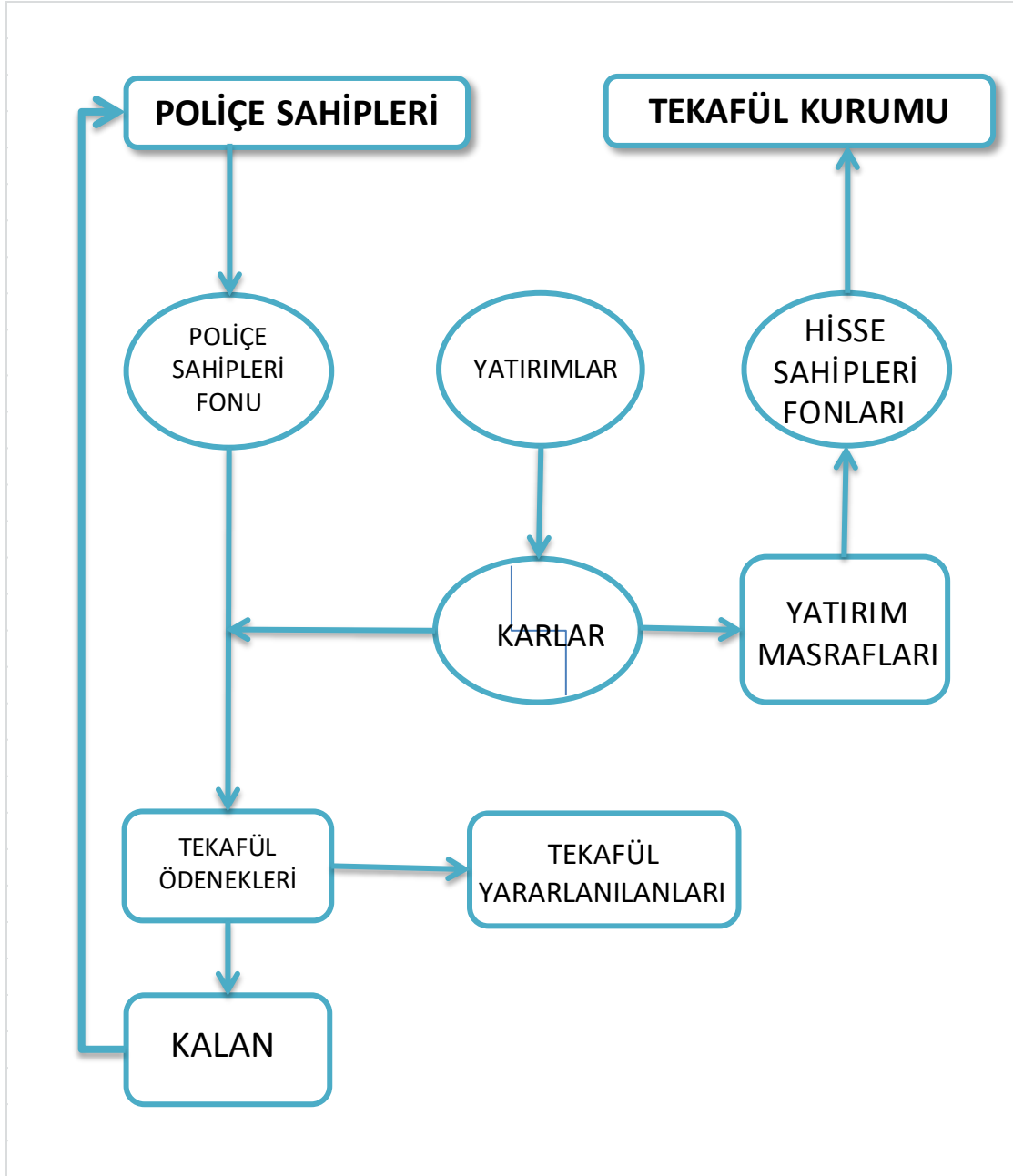
Bu masrafları; tüm genel yönetim masrafları değil yalnızca yatırıma ait genel yönetim masrafları kapsar.

Yatırımlar dışındaki faaliyetlerden doğan masraflar poliçe sahipleri tarafından karşılanır.

Tekafül yardımları yalnızca tekafülden faydalananlara ödenir.

Periyodik ödemelerden artan net sigorta veya tekafül fazlaları poliçe sahiplerine verilir.

Modele göre karlar yalnızca yatırımlar vasıtasıyla elde edilir. Tekafül modelinin değerinin üzerinde fiyatlanmasından oluşan bir kar yoktur. (Hancı M. , KATILIM BANKALARINDA SİGORTACILIK İŞLEMLERİ VE UYGULAMASI, 2007, s. 157)

Şekil 6 Muaraba Temelli Tekafülün İşleyiş Şeması (HANCI, KATILIM BANKALARINDA SİGORTACILIK İŞLEMLERİ VE UYGULAMASI, 2007)

1.6.2. Vekale Tabanlı Tekafül

Vekalet tabanlı tekafülde katılımcıların başlıklarından bir havuz oluşturulur.

Şirket ve katılımcılar arasında vekalet sözleşmesi imzalanır. Havuzdaki fonların yönetimini tekafül şirketi vekil ya da temsilci sıfatıyla gerçekleştirir. Burada temel ilke tekafül şirketinin vekil sıfatıyla hareket etmesidir. (Okumuş, 2014)

Tekafül şirketi kar ya da zarar paylaşımına katılmaz. Önceden belirlenmiş bir aracılık ve yönetim ücreti alır. Ve bu ücret genel olarak tekafül fonunun sabit bir yüzdesi olarak hesaplanır. 'Eğer şirket verdiği hizmetlerden bir pay almıyorsa bu sistem ücretsiz vekalet adını alır.' (http://tekaful.net/?page_id=438)

Katılımcının payı ise yatırım hesabının belli bir yüzdesi olarak hesaplanır.

Vekalet tabanlı tekafül şirketinde fon sahibi katılımcılar vekalet veren taraf, katılım sigortasının atadığı operatör ise vekil sıfatındadır.

Şirket Operatörü katılım sigortası faaliyetleri ve yatırım faaliyetleri olmak üzere iki görev üstlenir.

Vekâlet tabanlı tekafül sistemi şu şekilde işler:

‘Poliçe sahipleri primleri ödeyerek, poliçe sahipleri fonunu oluştururlar.

Tekafül operatörü poliçe sahiplerinin vekili veya temsilcisi konumundadır.

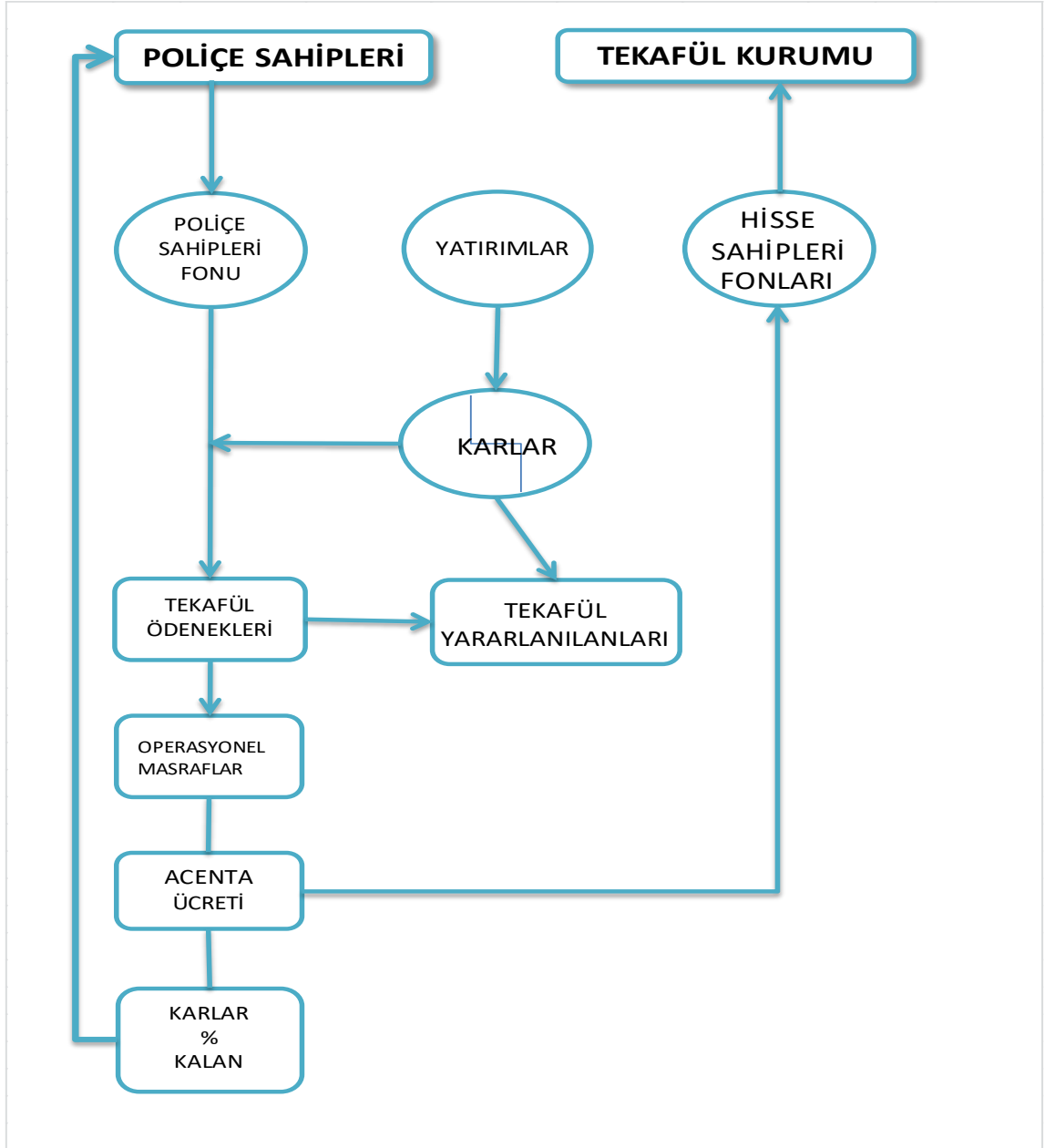
Tekafül kurumu poliçe sahipleri fonunun dışında ayrı olarak tutulan hisse sahipleri fonlarını teberru olarak bağışlar.

Operatör şirket poliçe sahipleri fonunu şer’i hükümlere uygun şekilde varlık ve yatırımlarda değerlendirirler.

Elde edilen kar poliçe sahipleri fonuna aktarılır.

Şirket operasyonel yönetim giderlerini ve katlandığı masrafları poliçe sahipleri fonundan karşılar.

Tekafül kar ve zararlarının %100’ü katılımcılar arasında paylaşılır. Eğer yatırım fazlası oluşursa ya da underwriting durumlarında tekafül operatörlerine ödenecek ücret arttırılır. Böylelikle şirket yönetiminin daha sağlıklı ilerlemesi teşvik edilir.’ (Hancı M. , 2007, s. 159)

Şekil 7 Vekale Tabanlı Tekafülün İşleyiş Şeması (HANCI, KATILIM BANKALARINDA SİGORTACILIK İŞLEMLERİ VE UYGULAMASI, 2007)

1.6.3. Karma (Hybrit) Model

1.6.3.1.Vekalet mudaraba modeli (acente)

Bu model diğerk iki tekafül çeşidini de ihtiva eder. Hem vekalet hem de mudaraba sözleşmesi yapılarak fon sahiplerinin vekili sıfatıyla vekalet ücreti karşılığında fonları yönetirken elde edilen kar ve zarara da yapılan sözleşmeden ötürü ortak olur.

Hybrit modele göre fonları yatırımlarda değerlendirecek olan tekafül kurumu mudaraba ortaklığı sözleşmesinden evvel bir komisyon talebinde bulunur Cari yıl sonunda kar elde edilmese bile yönetimden kaynaklanan hizmet bedelini alır. (Çalık, 2014, s. 103)

Bu model özellikle Orta Doğuda yaygın olarak kullanılmaktadır. (Polat, 2015, s. 74)

1.6.3.2.Vakıf modeli (TEBERRU)

Vekalet Vakıf tekafül modelinde poliçe sahiplerinin yanı sıra tekafül şirketi de sermayeye ortak olarak yatırımlarda pay sahibi olur ve elde edilecek karı arttırmak amaçlanır.

Vakıf temelli tekafül modelinde muhtemel riskleri kurumu kuranlar üstlenir. Poliçe sahipleri tekafülden elde edilen gelirleri arttırmak amacıyla teberru niteliğinde bağışta bulunurlar. Geçici ya da acil bir fon ihtiyacı doğarsa kurucular karzı hasen kredileri ile ihtiyacı temin ederler.

Bu modelde fon sahipleri fonların yöneticisi konumundadır ve kontrol yetkisine sahiptir. Vekalet modellenli tekafül sosyal yardım kuruluşları gibi kar amacı gütmeyen kurumların uygulaması için daha uygundur.

2.TEKAFÜL UYGULAMALARI

2.1. DÜNYA'DA TEKAFÜL

Tekafül sisteminin kullanım hızı tüm dünya genelinde artan bir ivmeyle devam etmektedir. 2010 yılı verilerine göre toplam hacmi yaklaşık 9 milyar dolara ulaşmıştır. Tekafül uygulamasının yoğunlaştığı bölgeler Müslüman nüfusun bulunduğu Arap yarımadası başta olmak üzere Endonezya ve Malezya gibi Asya ülkeleri aynı zamanda bazı Avrupa ülkeleri ve Amerika'dır.

Tekâfül sigortacılığının gelişiminin artan bir ivmeyle devam etmesinin nedenleri incelendiğinde Müslümanların dini inançlarının klasik sigortacılık işlemlerindeki garar ve kumar gibi hususlar içermesi sebebiyle tercih edilmemeleri sayılabilir. Aynı zamanda islami finansal varlıklar vasıtasıyla değerlendirilen birikimlerin getirisinin yüksek olması tekafül yöntemini tercih etmede büyük bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Göz ardı edilmemesi gereken diğerk önemli bir husus ise katılım bankalarının tekafül sistemini uygulamadaki başarılarıdır. Katılım bankalarının oluşturdukları sigorta poliçeleri bireylerin tercih etmelerine bağlı olarak tekafülün Pazardaki payının giderek büyümesinde büyük bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır.

'Günümüzde tekafül sigortacılık sistemi 33 İslam ülkesinde uygulanmaktadır. Tekâfül sigortacılık sektörüne 2012- 2015 yılları arasında bakıldığında yüzde 14 oranına bir büyüme ivmesi yakaladığı görülmektedir. 2009 yılında 7 milyar seviyesinde olan tekâfül piyasası 2014'de bu rakamı 14.9 milyar dolara çıkararak kısa bir sürede işlem hacmini ikiye katlamıştır.

Sahip olduğu 9,7 milyar dolarlık fon büyüklüğü ile Suudi Arabistan, İslami sigortacılık sektörünün lokomotif ülkelerindedir. Güneydoğu Asya ülkelerinde ise; yüzde 62 ile Malezya ve yüzde 33 ile Endonezya en fazla fon büyüklüğüne sahip ülkelerdir.

Bu durumlar incelendiğinde özellikle son 5 yılda ciddi bir büyüme ivmesi yakalandığı gözlemlenmekte ve bu büyümenin devam edeceği umulmaktadır. Tekâfül Sigortacılık Sistemini uygulayan ülkelerin büyük çoğunluğu yasal ve hukuki mevzuatlarını hâlihazırda netleştirdikleri için sektörün büyümesine öncülük yapmaktadırlar.’ (Öner, 2018)

2.2.TÜRKİYE’DE TEKAFÜL

Türkiye’de tek tekafül uygulamaları 2009 yılı itibariyle yalnızca Neova Sigorta A.Ş. tarafından yapılmaktadır. (Aslan, 2015, s. 106)

bu durum göz önünde bulundurularak Türkiye’de tekafül uygulamaları, Neova Sigorta A.Ş.’nin faaliyetleri üzerinden incelenecektir.

2.2.1.Türkiye’de Tekafül Uygulamalarında Yasal Durum

Türkiye’de bir tekafül sigorta işletmesi kurabilmek için herhangi bir sermaye koyma zorunluluğu bulunmamaktadır. Fakat ilgili sigortacılık kanununa göre bir tekafül işletmesi kurabilmek için anonim veya kooperatif şirket şeklinde faaliyet gösterilmesi gerekmektedir. Bu durum dolaylı olarak belli bir sermaye koyulması zorunluluğunu doğurmaktadır.

Tekafül uygulamalarının en önemli özellikleri faizden arınmış bir şekilde işlem görmeleridir. Yapılan hukuki düzenlemeler vasıtası ile tekafül işlemlerindeki faiz tehlikesi ortadan kaldırılmıştır.

2.2.2.Türkiye’de Tekafül Uygulamaları

Türkiye’de tekafül faaliyetlerinin uygulanmaya başlaması kısa bir süre öncesine dayanmaktadır. Mevcut tekafül uygulamalarını yürüten şirketler yatırım ve birikimlerin değerlendirilmesi yönünde katılımcılara hizmet vermektedirler. . (Aslan, 2015, s. 106)

2.3. KATILIM REASÜRANS UYGULAMALARI

‘Reasürans, sigorta şirketleri tarafından teminat altına alınarak sigortalanmış bir riskin mükerrer bir şekilde tekrar sigortalanmasına denir. Reasürans işlemi sigorta şirketinin, aynı dönemde çok fazla hasar meydana gelmesi ve şirketin sermaye yapısına menfi etkisi olması riskine karşı yapılan kendi kendini sigortalaması amacıyla yapılır. Reasürans işlemi ülkemizde ve dünyada münhasıran reasürans işlemi yapan şirketler tarafından icra edilmektedir. Ülkemiz sigortacılık mevzuatı gereğince sigorta şirketlerinin belirli bir oranın üzerindeki risklerini reasürans yaptırımları zorunludur. Sigorta hakkında çalışmalar yapan İslam alimleri reasürans işleminin dinen sakıncalar barındırdığını ifade etmekle birlikte bu işlemin de katılım usulüyle yapılabileceğini belirtmişlerdir. Bu amaçla dünyanın farklı yerlerinde katılım reasürans şirketleri (retekafül) kurulmuştur. Katılım sigorta şirketleri yapıları gereği katılım reasürans şirketleriyle çalışmak durumundadırlar.

Ancak katılım reasürans şirketlerinin sayı ve kapasite olarak yetersiz olması sebebiyle, danışma komitelerinin onayıyla, geleneksel reasürans şirketleriyle çalışılması zorunluluğu ortaya çıkmaktadır'. (<https://www.neova.com.tr/hakkimizda/katilim-sigortaciligi>)

3. TEKAFÜL VE SİGORTANIN BİRBİRİNDEN FARKLARI

3.1. TEKAFÜL VE SİGORTA FARKI

Tekafülün konvansiyonel sigortadan farklarının net bir şekilde belirtilmesi, helalliğinin kanıtlanması ve akıllardaki soru işaretlerinin giderilmesi açısından önem arz eder. Tekafülü konvansiyonel sigortadan ayıran temel farklar; kuruluş ilkelerinin farklılığı, temel amaçları, şirket sahipliği yönetim şekli, yatırımların değerlendirilmesi ve kar paylaşımı şekilleridir. Bu bağlamda tekafülün konvansiyonel sigortadan temel farkları aşağıda açıklanacaktır

TEKAFÜL	KONVANSİYONEL SİGORTACILIK
Tekafülde asıl amaçlanan karşılıklı dayanışmadır.	Konvansiyonel sigortada amaçlanan ticari kar elde etmektir.
Tekafül riba, garar ve meysirden tamamen arınmıştır.	Konvansiyonel sigorta riba, garar ve meysir içerir.
Tekafülü uygulayan kurumlar yasalar tarafından denetlenirken şer'i denetimlere de tabidir.	Konvansiyonel sigorta şirketleri yalnızca yasalar tarafından denetlenir.
Police sahiplerinin ödediği primlerin belli bir kısmı havuzdaki diğer katılımcılara ihtiyaç durumunda aktarılmak için tekafül primlerinin biriktirildiği fonda toplanır	Konvansiyonel sigortacılık sisteminde prim ödemeleri üstlenilecek risk için ödeyene aittir.
Tekafül fonu ve sermayedar hesapları birbirinden tamamen ayrıdır.	Police sahiplerinin ödediği primler şirket hesabına katılır ve hissedarlara dağıtılır.
Tekafül havuzunda toplanan primler yetersiz kalırsa tekafül şirketi police sahiplerine karz-ı hasen verir.	Eğer bir maddi açık oluşursa riskler sigorta şirketine aittir.
Ödenen primlerin şer'an helal yatırımlarda değerlendirilmesi zorunludur.	Fonlar yatırımlarda değerlendirilirken helal olup olmadığı gözetilmez.
Tekafülde kar paylaşımı esastır ve kazanç şirket ve katılımcılar arasında paylaşılır.	Konvansiyonel sigortada karlar şirket sermayedarlarındır.
Tekafül kurumları, İslami usullerle çalışan Reasürans uygulaması olarak ReTekafül şirketleri ile işlem yaparlar.	Konvansiyonel Sigortacılık sistemlerinde Reasürans Şirketlerinin İslami usullere uyma zorunluluğu yoktur.

4. BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ (BES)

BES olarak adlandırılan bu sistem katılımcıların hayatları boyunca çalışmalarından elde ettikleri birikimleri yatırımlarda değerlendirmelerine yardımcı olmak üzere tasarlanmıştır. Sistemin işleyişine göre bireyler gönüllülük esasına dayalı olarak sisteme bağış niteliğinde katkıda bulunurlar. Toplanan birikimlerin fertler için bir gelir oluşturması amaçlanmaktadır.

SONUÇ:

Literatürde çeşitli şekillerde isimlendirilen tekafül sisteminin incelendiği bu çalışmada; geçmişten günümüze kadar gelen ve benzer şekilde risk ve afetlerden korunmak amacıyla geliştirilen sigorta uygulamalarının riba, garar ve bilinmezlikten arındırılıp şer'an helal kabul edilen bir formda sistemleştirilme, geliştirilme ve uygulamaları hakkında bilgiler verilmiştir.

İslamın insanlık ihtiyaçlarına her daim cevap verebilecek ve yeni cevaplar üretebilecek bir şümüle sahip olması büyük bir lütüf olarak görülüp yeni sistemler geliştirmede yol gösterici olması tekafülün gelişimi için de büyük önem taşımaktadır.

Günümüz uygulamalarına bakıldığında gelişimi konusunda büyük gelişmeler kaydeden tekafül, umut vaad etmekle birlikte Dünya Müslüman nüfusuna oranla hala istenen seviyelere ulaşmamıştır. Fakat yapılan çalışmalar ve Müslümanların istekleri doğrultusunda uygulamalar artmaktadır.

Aynı zamanda tekafül konusunda literatüre kazandırılan çalışmalar da akademik alanda kendisine yer bulmuştur.

Tekafül sisteminin Türkiye’de ki uygulama alanı günümüz itibariyle çok kısıtlı olup yalnızca tek bir şirket tarafından yapılmaktadır. Zannımca bunun sebebi kişilerin tekafüle karşı bilgi sahibi olmamaları ve kurumların da tanıtım hususunda eksik kalmalarıdır.

Geleneksel sigortacılık sistemi ile rekabet içinde olan tekafül sistemi kabul edilirliliğini arttırmak ve piyasadaki payını arttırmak için yeni ürünler ve hizmetler sunabilmelidir. Aynı zamanda devlet ve diğer çevreler tarafından da desteklenmelidir.

Pratikte uygulamalarda ise eğitilmiş ve istekli personel istihdam edilerek müşterilere ulaşmadaki yetersizlikler giderilmiş olur.

Ez cümle:tekafülün Türkiye’de ve Dünya’da gelişimini tamamlaması ve uygulamada daha geniş yer bulması için yapılan çalışmaların artarak devam etmesi, akademik literatürün ilim adamları tarafından genişletilmesi ve tekafül uygulayanlarının ve katılımcılarının arttırılması için teşvik edilmesi hususunda desteklenmesi gerekmektedir. Bütün bu sayılanlar ise dünya Müslümanlarının görevidir.

KAYNAKÇA

AAOIFI. (tarih yok). Faizsiz Finans Standartları. istanbul: TKBB Yayınları.

Alada, V. (tarih yok).
http://www.tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/%C4%B0slami_Sigortacilik_Katilim_Sigortaciligi_veysel-alada.pptx. aralık 21, 2018 tarihinde www.tkbb.org.tr:
www.tkbb.org.tr adresinden alındı

Aslan, H. (2015). Türkiye'de Tekafül Uygulamaları Problemleri Ve Çözüm Önerileri. Uluslararası İslam Ekonomisi Ve Finansı Araştırmaları Dergisi, 99.

Çalık, A. (2014). Katılım Bankalarında Tekafül Sigorta Uygulamaları ve TekafülSigorta Sistemi. Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar, 99.

HANCI, M. (2007). KATILIM BANKALARINDA SİGORTACILIK İŞLEMLERİ VE UYGULAMASI. KONYA.

HANCI, M. (2007). AİLE TEKAFÜLÜNÜN İŞLEYİŞ ŞEMASI. KATILIM BANKALARINDA SİGORTACILIK İŞLEMLERİ VE UYGULAMASI. KONYA.

Hancı, M. (2007). Katılım Bankalarında Sigortacılık İşlemleri Ve Uygulamaları. konya.

Hancı, M. (2007). KATILIM BANKALARINDA SİGORTACILIK İŞLEMLERİ VE UYGULAMASI. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler.

http://tekaful.net/?page_id=43. (tarih yok). http://tekaful.net/?page_id=43. <http://tekaful.net> adresinden alınmıştır

http://tekaful.net/?page_id=438. (tarih yok). aralık 21, 2018 tarihinde <http://tekaful.net>:
<http://tekaful.net> adresinden alındı

http://tekaful.net/?page_id=78. (tarih yok). http://tekaful.net/?page_id=78.
http://tekaful.net/?page_id=78 adresinden alınmıştır
http://www.tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/%C4%B0slami_Sigortacilik_Katilim_Sigortaciligi_veysel-alada.pptx. (tarih yok).
http://www.tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/%C4%B0slami_Sigortacilik_Katilim_Sigortaciligi_veysel-alada.pptx.
http://www.tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/%C4%B0slami_Sigortacilik_Katilim_Sigortaciligi_veysel-alada.pptx adresinden alınmıştır
<https://fikih.ihya.org/islam-fikhi/mudarebe.html>. (tarih yok). ARALIK 21, 2018 tarihinde
<https://fikih.ihya.org>: <https://fikih.ihya.org> adresinden alındı
<https://sorularlaislamiyet.com/kaynak/akile>. (tarih yok). aralık 20, 2018 tarihinde
www.sorularlaislamiyet.com: www.sorularlaislamiyet.com adresinden alındı
<https://www.neova.com.tr/hakkimizda/katilim-sigortaciligi>. (tarih yok). aralık 21, 2018 tarihinde
<https://www.neova.com.tr>: www.neova.com.tr adresinden alındı
<https://www.neova.com.tr/hakkimizda/katilim-sigortaciligi>. (tarih yok). aralık 21, 2018 tarihinde
www.neova.com.tr: www.neova.com.tr adresinden alındı
<https://www.neova.com.tr/hakkimizda/katilim-sigortaciligi>. (2018).
<https://www.neova.com.tr/hakkimizda/katilim-sigortaciligi>. <https://www.neova.com.tr> adresinden alınmıştır
Kaya, S., Yardımcıoğlu, F., & Aslan, H. (2017). TEKAFÜL TEORİ VE UYGULAMA. İSTANBUL: ENSAR NEŞRİYAT TİC. A.Ş.
Okumuş, S. (2014). İslami Sigorta (Takafül) Türkiye Uygulaması. istanbul: Türkmen Kitabevi.
okumuş, s. (2014). TEKAFÜLÜN YILLAR BAZINDAKİ GELİŞİMİ. İslami Sigorta (tekafül) türkiye uygulaması. istanbul: türkmen kitabevi.
Öner, M. (2018). Katılım Sigortacılığı Yönetmeliği Perspektifinde İslami Sigortacılığın Gelişimi. JOEEP, 65.
Polat, S. (2015). Katılım Bankacılığı Sigorta Uygulamalarında Tekafülün Yeri ve Geleceği. istanbul.

İSLAMİ FİNANS AÇISINDAN MİKROFİNANS MODELİ VE UYGULAMALARI MICROFINANCE MODEL AND ITS APPLICATIONS IN TERMS OF ISLAMIC FINANCE

Sedat Arslan

KTO Karatay Üniversitesi / Lisans Öğrencisi
sedat.arslan@ogrenci.karatay.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Aynur Akpınar

KTO Karatay Üniversitesi
aynur.akpinar@karatay.edu.tr

ÖZET: Toplumların kalkınma süreci kısa süreli ve durağan bir süreci değil, uzun vadeli ve sürekli bir gelişim sürecini içermektedir. Bu uzun vadeli gelişim sürecinde ülke içerisindeki yatırım ve istihdam alanlarının artırılması ile birlikte tüm kesimlerin bu ekonomik gelişmeden istifade etmesi önemlidir. Bu konuda yapılacak çalışmalar ekonomik kalkınmanın temel amaçlarından birisi olan gelir dağılımının adaletinin sağlanmasına da hizmet edecektir. Kalkınmanın devamlılığını sadece yoksulluğu gidermekle değil finansal imkanlara erişiminin geniş kitlelere ulaştırılması ve üretici potansiyeli taşıyan kesimlerin istikrarlı bir üretim için teşvik edilmesi ve desteklenmesi ile olacaktır. Bu teşvik ve desteğin sağlanmasında en temel araç mikro finans sistemleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Mikro finans ülkelerin gelişimi için oldukça önemli olmakla birlikte geleneksel mikro finans ürünlerinin hedefi ile İslami mikro finansın hedefi tam olarak aynı değildir. En önemli fark İslami mikro finansın maddi açıdan zenginleşmeyi hedeflemekle birlikte manevi kazançları da içermesidir. Bu kazançların elde edilebilmesi her şeyden önce İslam coğrafyasında bu bahsedilen sistemlerin çok iyi bilinmesi, geliştirilmesi ve hayata geçirilmesi için çalışmaların yapılmasına bağlıdır.

Günümüzde, yoksulluğun ve kişi başına düşen gelirlerin en az olduğu ülkeler arasında birçok İslam ülkesinin olduğu görülmektedir. İslam ülkelerinin ekonomik büyüme ve kalkınma çalışmalarında mikro finans sistemlerine ihtiyaçları vardır. Bu çalışmada öncelikle İslami mikro finans ürünleri ve geleneksel mikro finans değerlemesi yapılmıştır. Mikro finansın tarihsel süreci ve uygulama örnekleri ile birlikte değerlendirmeler yapılmıştır. Bu süreçte, İslami mikro finans açısından güzel gelişmelerin yaşandığı ancak İslami mikro finans ürünlerinin sayısının çok fazla olmasına rağmen günümüzde bunların birçoğunun dikkatten kaçtığı ya da yeteri kadar irdelenmediği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: Mikro finans, İslami Mikro finans, Mikro murabaha, Yoksullukla Mücadele, Para Vakıfları

Jel Kodu: G20, G21, G23, G29, Z12

ABSTRACT: The development process of societies involves a long-term and continuous development process rather than a short-term and stable process. In this long-term development process, it is important for all sectors to benefit from this economic development with the increase of investment and employment areas within the country. The studies to be carried out on this issue will also serve to ensure the justice of the income distribution, which is one of the main objectives of the economic development. Poverty elimination is not enough for sustainable development it is also important to provide access to financial means to the masses, and to encourage and support the sectors with a potential for a stable production. Micro finance is one of the most important tools in providing these incentives and support. Moreover, micro finance is crucial for the development of countries.

However, there is a difference between the objectives of traditional micro-finance products and their Islamic counterpart. The most important difference is that Islamic micro-finance aims material enrichment along with the spiritual gains. The acquisition of these gains depends primarily on the well-known, development and implementation of these systems in the Islamic geography.

Today, there are many Islamic countries among the countries with the lowest poverty and per capita incomes. Islamic countries need microfinance systems for the economic growth and development. In this study we evaluate Islamic and traditional micro-finance products. The historical process and application examples of micro-finance were evaluated. It was concluded that despite the fact that there are great developments in the Islamic micro-finance sector and there is numbers of Islamic micro-finance products, many of these products are ignored and not studied enough.

Key words: Micro finance, Islamic Micro finance, Micro murabahah, Poverty Alleviation, Cash Waqaf

Jel Codes: G20, G21, G23, G29, Z12

Giriş

Dünyadaki yoksulluk seviyesinin her geçen gün artması sebebiyle ve bunlar için yeni çözüm arayışlarının kalkınma kavramını da içine alması bu alanla ilgilenen akademik, siyasi, ekonomi ve diğer birçok alanı da içine alarak mikro finans kavramına yöneltti. Yeni ekonomik politikalar üretildi. Yoksullukla birlikte kalkınma, girişimcilik, bağımlı nüfus gibi bazı kitlelerin ekonomiye ve üretime katkı sağlaması amaçlanan yeni desteklemeler yapılmakta ve bu amaçlara yönelik kurumlar kurulmaktadır. Bunlarla birlikte dünya genelinde faaliyet gösteren kurumların aldıkları kararlar yoksulluğun boyutlarının vahim derecede büyük olduğunu gözler önüne sermektedir. Mikro finansın gelir adaletsizliğini önlemek, kalkınmayı sağlamak ve üretim sahasına katkı sağlayarak gelişmeyi kolaylaştırmak gibi pek çok alanda faydası mevcuttur.

Mikro finansın temelinde yer alan yoksullukla mücadele ve yoksulluğun ortadan kaldırılması amacına yönelik çok sayıda faaliyet ve uygulamalar bulunmaktadır. Bunların tarihsel süreç itibariyle de faydaları hiç azımsanamayacak kadar fazladır ve devam etmektedir. Bu yazıda öncelikle mikro finansa genel bir çerçeve çizmeye çalışılmıştır. Bu çerçevenin devamında ise uygulamalardan örnekler verilmiş ve bu örneklerle birlikte ne düzeyde uygulamalar yapıldığı değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmelerin ardından ise İslami açıdan mikro finans ve İslami mikro finans ürünleri ortaya koyulmuştur. Geleneksel mikro finans ve İslami mikro finans ürünlerinin farklı yönleri ele alınmıştır.

1. Mikro Finans'ın Evrimi

Mikro finans tarih süreci içerisinde var olmuş, özellikle 20. ve 21. yy' lar içerisinde yoğunlaşmış ve "mikro ekonomi, mikro kredi" gibi kavramlarla dikkatleri çekmiştir.

Mikro finansın temeli bunlardan daha eski tarihlere dayanmaktadır. Hatta İslami Finans tarafından bakıldığında 7.yy' la kadar uzanmaktadır. Büyük çoğunluğu Müslüman coğrafya olmak üzere 7.yy'da uygulamada bulunan ve aktif şekilde o dönemlerde faaliyet gösteren bir uygulama olarak mudarebe yöntemi mikro finans açısından önemli bir örnek olarak değerlendirilebilir. Mudarebe Mecelle' deki tarife göre "bir tarafı sermaye koyan diğer tarafı emeği ile çalışan olmak üzere bir tür ortaklıktır". Mudarebe ortaklığında maddi imkanları kısıtlı olan, girişimci ya da işletme becerisi olan kişi, maddi imkanları bulunan kişilerden sermaye

alır. Bu sermayeyi işleterek bu işlem sonucu kar elde etmeye çalışır, bu sayede hem aldığı sermayeyi geri ödemeyi hem de kardan elde edeceği pay ile maddi ihtiyaçları giderebilmesi, devamında ise kendisinin sermayedar konumuna gelmesi amaçlanır. Bu işleyiş ile, mikro finansta yoksul ve bağımlı nüfus (kadın, genç nüfus, engelli nüfus) için mikro krediler ile üretime geçirilerek döngüyü devam ettirecek düzeyde kazançlar sağlaması amacı büyük ölçüde benzerlik göstermektedir.

“Gelir düzeyi düşük veya çeşitli nedenlerle bozulmuş, mevcut finansal sistemin talep ettiği şartları sağlayamayan, ancak herhangi bir sağlık sorunu bulunmayan kişilere borç/ kredi imkânı sunmak, karz-ı hasen ile mikro kredinin kesişim noktasını oluşturuyor” (ÇELEBİ, s. 50).

Özellikle 10. ve 19. yy' lar arasında kurulan Türk-İslam devletlerinde esnafların birbirlerine yardımcı olmak ve yeni katılan esnaf ve üreticilere destek olmak amacı ile kurdukları teşkilatlar bulunmaktadır. Selçuklu ve Osmanlı devletlerinde lonca teşkilatı, orta sandığı gibi uygulamaların esası, esnafların kendi aralarında topladıkları akçe ve gümüş paraları olası bir afet durumunda kullanmaktır. Bununla birlikte teşkilatlara yeni katılacak esnafların ihtiyaçlarını karşılamak, mallarının ilk temini aşamasında onlara maddi destek çıkmak amacı da bulunan faaliyetlerdir. Bu tarz uygulamalara bakıldığında temelin de aynı mikro finansta görüleceği gibi destek ve yardımlaşma amacı bulunan faaliyetlerdir.

20. yy'la gelindiğin de mikro finans ihtiyacı büyük ölçüde hissedilmeye başlanılmıştır. Bunun önemli sebepleri arasın da özellikle Osmanlı Devleti'nin yıkılmasıyla birlikte dünyadaki siyasi ve ekonomik dengelerin bozulması, dünya genelinde 3. dünya ülkeleri ve büyük devletlerin sömürgesi sonucu geri kalmış devletlerin yoksulluk seviyesi oldukça yüksek ve girişimcilik seviyesinde oldukça düşük kalması bu alanın önemini oldukça arttırdı.

“Mikro finans yoksulluğun azaltılmasında önemli araçlardan biridir. 1970’li yıllardan bu yana dünyada farklı organizasyonel modeller altında yoksullara yönelik mikro finans hizmeti sunulmaktadır. Fakat konvansiyonel mikro finansta işlemler faiz içerdiği için Müslümanların büyük bir kısmı bu hizmetlerden faydalanamamaktadır. Bu nedenle, faaliyetlerinde İslam’ın yasakladığı faiz ve garar (aşırı belirsizlik) unsurlarını içermeyen İslami mikro finans kuruluşları tesis edilmiştir. İslami bankaların sosyal sorumluluk noktasında kendilerinden bekleneni yapmadıkları ve konvansiyonel bankalar gibi finansal hizmetlerden yoksulları yüksek risk ve maliyet nedeniyle dışladıkları yaygın olarak belirtilmektedir. Bununla birlikte mikro finans alanında ilk akla gelen ülkelere biri olan Bangladeş’te 1983 yılında kurulan Bangladeş İslam Bankası, bünyesinde mikro finans programı bulduran sayılı İslami bankalardan biridir. 1995 yılında başlatılan Kırsal Kalkınma Programı ile başarılı bir şekilde yoksulluğun azaltılmasına yönelik mikro finans programları sürdürülmektedir” (Özdemir & Savaşan, KATILIM BANKALARI İÇİN BİR İSLAMİ MİKROFİNANS PROGRAMI ÖRNEĞİ: BANGLADEŞ İSLAM BANKASI KIRSAL KALKINMA PROGRAMI, 2017, s. 23).

"Özellikle 1900'lerin ikinci yarısından sonra gerek ülkelerin gerekse Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası ya da OECD gibi uluslar arası kuruluşların, Gelişmekte olan ülkelerdeki yoksullukla mücadele ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması amaçlarıyla makro düzeyde hazırladıkları stratejilerin geçen zaman zarfında anlamlı başarılar kaydedememesi, ülkelerin arzulan amaçlara istikrarlı bir biçimde ulaşmalarını hedefleyen yeni yaklaşımların doğuşuna zemin hazırlamıştır” (BİRGİLİ, Erhan; AKBULAEV, Nurhodja, s. 303).

"Yoksullukla mücadelenin sistematik bir yapıya kavuştuğu ve gerek uluslararası kuruluşlar gerekse devletler nezdinde gözde bir politika aracına dönüştüğü dönem II. Dünya Savaşı sonrasıdır" (AKÇİÇEK, 2016, s. yok).

Buradan anlaşılacağı gibi I. ve II. Dünya Savaşı sonucunda ortaya çıkan yıkım bilançoları, büyük ölçekli yoksulluk yaşanması ve maddi kayıpların verilmesi mikro finans faaliyetlerinin ortaya çıkmasında önemli bir role sahiptir. Bunlarla birlikte devletler ve uluslararası örgütler, politikaları ve sosyal faaliyetlerini yürütme aşamasında kalkınma ve yoksullukla mücadele kapsamında daha etkili olmayı amaçlamışlardır.

"Dünya Bankası (DB), Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) ve BM gibi uluslararası kuruluşların yoksullukla mücadele yaklaşımı ise 1990'lara kadar ekonomik kalkınma bazlı olmuş, bu kurumlar ekonomik kalkınmanın yoksulluğu ortadan kaldıracak en önemli vasıta olduğu gerekçesiyle kalkınma politikalarını desteklemişlerdir" (AKÇİÇEK, 2016, s. yok).

Modern manada mikro finans geçmişi günümüzden 40-50 yıl kadar öncesine dayanmaktadır. Bunların içerisinde özellikle Grameen Bank ve bununla birlikte Prof. Dr. Muhammed Yunus'un yaptığı çalışmalar önem arz etmektedir.

"Mikro kredi ile ilgili ilk çalışmalar 1973 yılında Prof. Dr. Muhammed Yunus'un dar gelirli ailelerin ekonomik açıdan nasıl gelişeceği üzerine araştırma yapması üzerine başlamıştır. O yıllarda Bangladeş'te insanlar açlık sınırında yaşamaya çalışmaktadır ve Muhammed Yunus ekonomi profesörü olarak bu durum için bir çözüm bulmak ister. Daha sonralarında Muhammed Yunus dar gelirli ailelere teminatsız, kefilsiz, cüzi miktarda ve geri ödeme süresi düşük olan kredilerle mikro finans uygulamaları sağlanan bir proje başlatılmasında öncü olmuştur. Tefeciden 27 dolar alıp 40 yoksul kişiye vermiştir. Verdiği krediler sonucunda yoksulların küçük sermayeler ile iyi işler yaptığını görüp bu durumu da sistematikleştirmek istemiştir. 1976'da ilk kez uygulanmasına karşın, Mikro kredi 1980'li yıllarda yaygınlaşmaya başlamıştır.2006 yılında 1781 şube, 60815 köyde bugün itibariyle 5,6 milyon yoksula 5,3 milyar \$ kredi vermiştir. Ayrıca bu kredileri %98,8 geri dönüş oranı ile geri toplayabilen kurumsal Grameen Bankası'nı kurmuştur " (TOKMAKÇIOĞLU, 2017, s. 117-136).

Yapılan incelemelerin gösterdiklerine bakılacak olursa Mikro kredi alanların kredilerini geri ödemesi normal düzeyde olup kredi kullanan kesimdekilere göre geri ödemeleri daha yüksektir. Tokmakçioğlu bunun sebebini şu şekilde izah ediyor; "yoksullar mikro krediyi tek çare olarak gördüklerinden geri ödeme oranları zenginlere göre daha yüksektir" (TOKMAKÇIOĞLU, 2017, s. 117-136).

Geri ödemelerin yüksek olmasına rağmen klasik bankaların bu tarz mikro finansman sağlamakla hiç ilgilenmediği görülmektedir. Bunu ise Tokmakçioğlu; "klasik bankacılıkta küçük iş fikirleri için başlangıç sermayesi olmayan yoksul kesime -işsizler, kadınlar, topraksız köylüler, çiftçiler- kredi verilmez. Yoksullara verilecek ufak kredilerle uğraşmak da istemezler" (TOKMAKÇIOĞLU, 2017, s. 117-136).

"Geçtiğimiz on yılda, mikro finans programları, yüksek geri ödeme oranlarını korurken, teminat talep etmeden bile, düşük gelirli hanelere borç vermenin mümkün olduğunu göstermiştir. Programlar, yoksulluğu hafifletme ve finansal hizmetleri yayma yaklaşımlarında bir devrim vaat ediyor ve milyonlarca yoksul haneye dünya çapında hizmet veriyor. Büyüyen

bir ekonomik teori organı, yeni sözleşme formlarının mikro finans başarısı için anahtar bir öneride bulunduğunu özellikle müşterek sorumlulukla grup borç verme sözleşmelerinin kullanıldığını göstermektedir” (Morduch, 1999, s. 1569).

Yerel açıdan bakıldığında Türkiye’de mikro finans ve mikro kredi devletle birlikte özel sektör öncülüğünde faaliyet göstermektedir. "Türkiye’de ilk olarak Grameen tipi mikro kredi TİSVA (Türkiye İsrافی Önleme Vakfı), öncülüğünde Diyarbakır kırsalında sürdürülmüştür" (TOKMAKÇIOĞLU, 2017, s. 117-136).

“Kâr odaklı Banco Compartamos ve Grameen Bank taraftarları arasında "sosyal işletme" modeliyle yaşanan son uyuşmazlık bize bir seçenek sunuyor. Mikro finansın devam eden genişlemesini finanse etmek için ticari yatırım gereklidir, ancak birçoğu sübvansiyonlardan yararlanan güçlü sosyal misyonları olan kurumlar, en yoksul müşterilere ulaşmak ve onlara hizmet etmek için en iyi konumda olmaya devam etmektedir ve bazıları bunu büyük ölçekte gerçekleştirilmektedir” (Cull, Demirgüç-Kunt, & Morduch, 2009, s. 92-167).

Bununla birlikte özellikle son yıllarda varlığını hızlı bir şekilde arttıran İslami Finans kurumlarının dahil olmasıyla birlikte mikro bazda yapılmaya çalışılan projeler mevcuttur. Bunlar içerisinde Karz-ı hasen yöntemi ile borç vermek, Albaraka Türk Katılım Bankası’nın girişimcileri desteklemek amacıyla yürüttüğü projeler içerisinde bulunan "Albaraka Garaj Projesi", bunların yanı sıra devlet destekli KOSGEB ve "Genç Girişimciler" adı altında yeni projelerin ortaya konulması amacıyla yürütülen faaliyetler ülkemizin de Mikro finans alanında belirli bir düzeyde yer almak istediğini göstermektedir.

1.1. Yoksulluk Mücadele ve Değişimi

"2000 yılında Birleşmiş Milletler üyeleri yeni yüzyıl için yeni bir gündem belirledi. Ortaya çıkan Binyıl Bildirgesi tüm BM üyesi ülkeler için genel bir taahhüt niteliği taşıyor. Bu bildirme, BM Sözleşmesi ilkelerini yeni bir dünya ve yeni bir binyıla uyarlıyor. Bildirme yedi temel alanda yeni bir uluslararası gündem tanımlıyor" (UNDP Türkiye Temsilciği, 2006, s. yok).

- Barış, güvenlik ve silahsızlanma
- Kalkınma ve yoksullukla mücadele
- Ortak çevrenin korunması
- İnsan hakları, demokrasi ve iyi yönetim
- Güçsüzlerin korunması
- Afrika’nın özel gereksinimlerinin karşılanması
- Birleşmiş Milletlerin güçlendirilmesi

Bu kararların gösterdiği üzere dünya genelinde atılan yanlış adımlar sonucu etkilenen ve düzenlenmesi önem arz eden noktalara dikkat çekilmektedir. Kalkınma ve yoksullukla mücadelenin bu 7 madde içerisinde yer alması dünya genelindeki yoksulluğun önemi anlaşılmaktadır.

1.1.1. Yoksullukla Mücadeledeki Durum

Tablo 8. Dünyada Yoksulluk

Günde 1,9 \$'dan Daha Az Gelirle Yaşayan Yoksul Nüfusun Toplam Nüfusa Oranı (%)									
Bölge / Yıllar	19 90	19 96	19 99	20 02	20 05	20 08	20 10	20 12	20 15
Doğu Asya & Pasifik	61,6	41,1	38,8	29,9	19,1	15,1	11,2	3,6	4,1
Avrupa & Merkezi Asya	2,9	7,2	7,8	5,9	4,9	2,8	2,4	1,6	1,7
Latin Amerika & Karayipler	14,1	13,8	13,5	11,7	9,8	6,9	6	4,5	5,6
Ortadoğu & Kuzey Afrika	6,3	5,8	3,8	3,2	3	2,7	2,3	2,7	-
Güney Asya	44,4	40,3	-	38,6	33,8	29,5	24,7	15,1	13,5
Sahra Altı Afrika	55,1	38,8	58,3	56,9	50,9	47,7	46,5	42,3	35,2
Dünya	35,5	29,6	28,8	25,8	20,9	18,1	15,8	10,9	9,6
Günde 1,9 \$'dan Daha Az Gelirle Yaşayan Yoksul Nüfus (Milyon)									
Doğu Asya & Pasifik	987,1	712,9	695	552,5	361,6	293,7	220,6	73,2	82,6
Avrupa & Merkezi Asya	13,3	33,8	36,8	27,6	22,9	13,3	11,4	7,2	4,4
Latin Amerika & Karayipler	62,5	67,3	69,3	62,7	54,4	39,7	35,4	27,8	29,7
Ortadoğu & Kuzey Afrika	14,4	15,3	10,3	9,4	9,4	8,8	7,9	9,6	-
Güney Asya	503,1	518,3	-	554,6	510,5	467	402,3	257,3	231,3
Sahra Altı Afrika	281,9	354,5	380,25	401,5	389,4	396,1	407,4	400,8	347,1
Dünya	1866,8	1706,7	1731,9	1613,2	1353,6	1222,8	1090,9	782,7	776,3

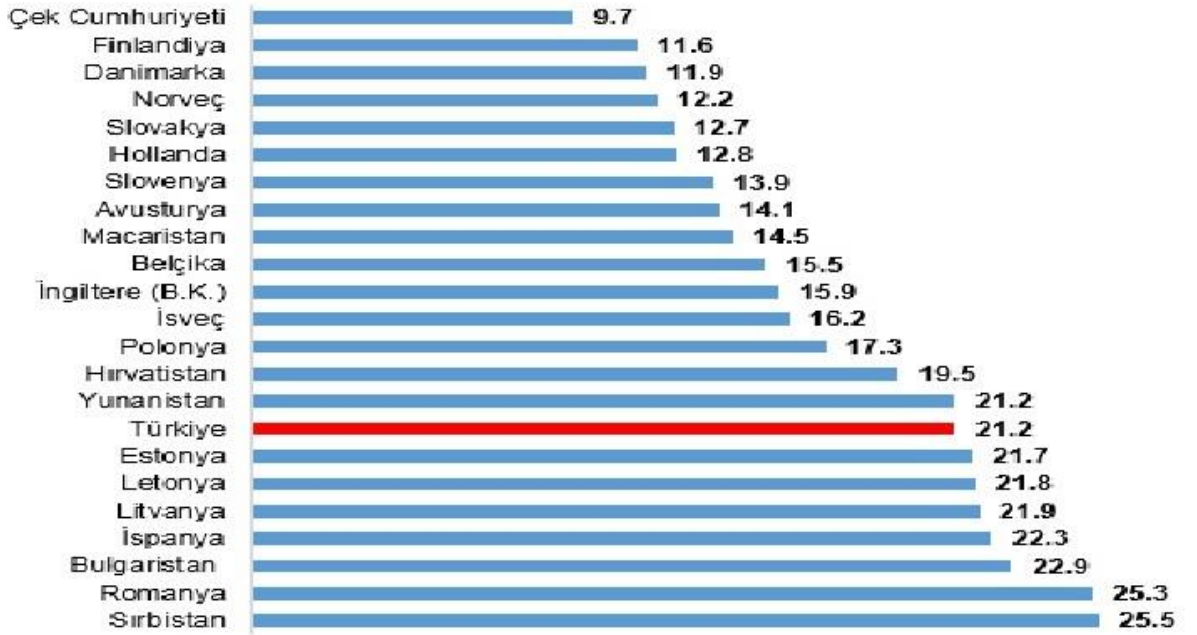
(Emin, 2018)

Yukarıdaki veriler yoksullukla önemli ölçüde mücadelenin olduğunu bunun belirli bir noktada başarıldığını göstermektedir. Ancak günümüze bakıldığında yoksulluk yeniden artış trendine girmiştir. Devletlerin aralarındaki çıkar çatışmaları, yoksullukla mücadele eden kurumların artan nüfusa oranla yetersiz kalması gibi konular, bu artışın sebepleri arasında gösterilebilir.

1.1.2. Yoksullukla Mücadelede Türkiye

“Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması 2016 yılı sonuçlarına göre; eşdeğer hane halkı kullanılabilir fert medyan gelirinin %60’ı dikkate alınarak belirlenen yoksulluk sınırına göre hesaplanan yoksulluk oranı, Türkiye’ de 2015 yılında %21,9 iken 2016 yılında bu oranın %21,2’ye gerilediği görüldü” (Türkiye İstatistik Kurumu, TÜİK, 2017, s. yok).

Tablo 2. Seçilmiş Avrupa Birliği Ülkelerinde Yoksulluk Oranları, %, 2016

(Türkiye İstatistik Kurumu, TÜİK, 2017)

Türkiye'nin yoksulluk oranları açısından bazı Avrupa ülkeleri ile kıyaslanması neticesinde yoksullukla mücadele noktasında belirli bir seviye kat edildiği görülmektedir. Bu seviye Türkiye'nin yoksullukla mücadelesinin bir kısmının sonucudur. Eğer eldeki imkanlar, veriler, potansiyel ve argümanlar daha duyarlı bir şekilde kullanılırsa bu oranların çok daha azalacağını tahmin edilmektedir.

2. Mikro Finans Modeli

"Mikro finans, bankacılık ve ilgili hizmetlere erişim zorluğu çeken girişimci ve küçük işletmeler için sağlanan finansal hizmettir. "Genel manada mikro finans yoksul kesimin ve finansal imkanlara erişimi sınırlı olan kesimin, finansal imkanlar elde etmesi amacıyla hareket edilmesi ve bu sayede kalkınmanın sağlanması ve yoksulluğun giderilmesi olarak tanımlanabilir.

Mikro finans modelinin uygulamalarını birçok şekilde görmek mümkündür. Genel itibarıyla yoksul kesimin gelir elde edebilmesi için onlara mikro kredi kullanılarak üretime geçmesini ve bu üretimle hem kullanılan kredinin geri ödenmesini hem de yoksul sınıftan çıkarılması amaçlanmaktadır.

2.1. Mikro Finans Kuruluş Modelleri

"Mikro finans ve mikro kredi alanında çalışmalar yapan uzmanlara yardımcı olmak amacıyla oluşturulan "Global Development Research Center, Virtual Library on Microcredit" isimli internet sitesinde mikro finans hizmeti veren kuruluş modelleri özetlenmiştir" (GÖKYAY, 2008, s. 26-32).

Bu modellerden bazıları şunlardır;

❖ **Banka Garantileri Modeli**

“Banka garantisi modeli ticari bankalardan kredi temin edebilmek kullanılmaktadır. Garantiler iki şekilde sağlanabilir: Birincisi bağış kurumları aracılığıyla veya hükümetler kanalıyla, ikincisi üyelerin tasarruflarının kullanılması ile sağlanabilir” (GÖKYAY, 2008, s. 26-32).

❖ **Topluluk Bankacılığı Modeli**

“Bu model temel de bütün topluluğu tek birim olarak ele alır, mikro finans hizmetleri sunabilecek kurumların oluşmasına yardımcı olur. Bu örgütlenmeler kendi içerisinde tasarruf veya gelir sağlayan projeler bulundurabilmektedir. Genellikle topluluk bankaları kalkınma programlarını destekler yapılarada oluşturulmaktadır” (GÖKYAY, 2008, s. 26-32).

❖ **Kooperatifler Modeli**

“Kooperatif modeli kişilerin gönüllü olarak bir araya gelip dayanışma içerisinde hareket ettiği bir örgütlenmedir. Ekonomik, eğitim, sosyal ve kültürel gibi çeşitli alanlarda oluşabilir. Kooperatiflerin bazıları finansal imkanlar oluşturmak için kurulmaktadır” (GÖKYAY, 2008, s. 26-32).

❖ **Kredi Birlikleri Modeli**

“Kredi birlikleri üyeleri için kendi kendine finansal imkanlar oluşturmayı amaçlayan bir modelidir. Bu modelinde üyelerin sermayelerini toplayarak tasarrufa yönlendirmek ve uygun kredi imkanları oluşturmak için kullanılmaktadır” (GÖKYAY, 2008, s. 26-32).

❖ **Grameen Modeli**

“Bangladeş’te Prof. Muhammed Yunus tarafından uygulanmaya başlayan bir modeldir. Grameen Bankası işleyişi:

Bankanın görevlileri belirli bölgelerde oluşturulabilecek imkanları anlatır ve bölgenin potansiyelini gözlemler. Akabinde imkanlar tahsis edilebilecek müşterileri belirler. Belirlenen müşterilerden 5’er kişilik gruplar oluşturulur. İlk kredi verilirken grup üyelerinden sadece ikisine kredi verilmektedir. Oluşturulan grup bankanın belirlemiş olduğu kurallara uyup uymadığı konusunda banka tarafından gözlenmektedir. 50 hafta süresince kredi alan iki müşteri anapara ve faizlerini düzenli olarak geri ödemelerini yaparsa grubun diğer üyeleri de kredi alabilmektedir. Burada amaç diğer kredi kullanmayan grup üyeleriyle alan grup üyelerine ödemeler konusunda baskı oluşturmaktır.” (GÖKYAY, 2008, s. 26-32).

❖ **Grup Modeli**

“Grup Modelinin oluşmasındaki temel amaç bireysel düzeyde yaşanan aksaklık ve güçlüklerin önüne geçmek için gruplar oluşturarak güven ve denetleme ortamının kolayca sağlanmasıdır” (GÖKYAY, 2008, s. 26-32).

❖ **Sivil Toplum Örgütleri Modeli**

“Sivil Toplum Örgütleri temel mikro kredi hizmeti sağlayan kuruluş olarak ortaya çıkmıştır. Aracılık faaliyetinde bulunan kurum olmuşlardır. Sivil toplum kurumları mikro kredi programlarının başlatılmasında aktif rol almışlardır. Bu kurumlar, mikro kredi kuruluşları için ilerlemenin sağlanması ve iyi uygulama faaliyetlerinin oluşturulmasına yönelik çeşitli araçlar geliştirmişlerdir. Bu kurumlar mikro kredi prensiplerinin öğrenilmesine yönelik faaliyetler yürütmüşlerdir.” (GÖKYAY, 2008, s. 26-32).

❖ **Dönen Tasarruflar ve Kredi Kurumları Modeli**

“Dönen Tasarruflar ve Kredi Kurumları Modeli bir amaç için bir araya gelen kişilerin düzenli olarak bir sermaye döngüsü kurmaları üzerine oluşturulmuştur. Toplanan sermaye her döngüde üyelerden birine kredi şeklinde verilmektedir” (GÖKYAY, 2008, s. 26-32).

❖ Köy Bankacılığı Modeli

“Köy bankaları topluluk temelli kredi birlikleridir. Bu modelde kendi işini kurma isteyen 25 ile 50 arasında düşük gelirli kişiler tarafından oluşturulmaktadır. Verilen krediler için herhangi bir teminat istenmemekte, ahlaki teminat diye tanımlanabilecek diğer grup üyelerinin bireyin almış olduğu kredinin arkasında durmasına yönelik bir teminat sistemi uygulanmaktadır” (GÖKYAY, 2008, s. 26-32).

2.2. Mikro Finans Modelinin Amacı ve Sorunları

Mikro finansman ile elde edilen kredi imkanları kullanılarak gelir elde edilmesi ve gelirle kredinin geri ödenmesi ve ödemediği sonra gelirin artmasına yönelik tekrardan ve daha fazla miktarda olmak üzere mikro kredi kullanılması amacıyla bir döngüye başlanır. Ne zaman kredi kullanılmadan kendi fon ihtiyacını karşılayan bir yapıya gelirse o zaman mikro finansın amacı gerçekleşmiş olmaktadır.

2.2.1. Mikro Finans Modelinde Karşılaşılan Sorunlar

Karşılaşılan sorunların temelinde genellikle asimetrik bilgi problemi, kredilerin yanlış amaçlar üzerine değerlendirilmesi, güven sorunları yer almaktadır. Verilen krediler genellikle yoksulluk derecesinde bulunan kişilere ve bağımlı nüfus (kadınlar, engelli nüfus, genç nüfus) kısmından olan kişilere verilmektedir. Bu ise verilen kredilerin hitap ettiği kesimin krediyi kullanırken yatırıma kullanmak yerine harcamaya yönelik kullanmasına sebep olabilmektedir. Bununla birlikte bağımlı nüfusa verilen krediler aile büyüklerinin yönetimine geçmesine sebep oluşturabilmektedir.

Diğer bir sorun ise verilen kredi miktarlarının düşük olması sebebi ile yapılan yatırımların sonucunda elde edilecek gelirinde düşük seviyelerde kalmasına sebep olmaktadır. Bu da kredilerin geriye ödenememesi veya ödense bile yoksulluk sınıfından kurtulmanın gerçekleşmemesine sebebiyet vermektedir.

Mikro finans sorunlarının temelinde bulunan likidite sorunu ise en büyük ve temel sorunlar arasında gösterilmektedir. Bu sorun mikro finans kurumlarının desteklenmemesi ya da ek likidite ihtiyaçlarını karşılayamaması durumlarında meydana gelmektedir. Bu sorun mikro kredi için başvuran kişilere dönüş yapılma oranlarının azalmasına sebep oluşmakta. Hatta ileri düzeylerde likidite sorunları Mikro finans kurumlarının iflasına zemin hazırlayabilmektedir.

3. Mikro Finans Uygulamaları

Mikro finans dünyanın hemen hemen her noktasında uygulamada bulunan finansal bir argüman olmasına rağmen gelişmekte olan ülkelerde daha yoğun uygulanmaktadır. Bunun sebepleri ise daha önce de belirtildiği gibi bu tarz ülkelerin bünyesinde bulunan nüfusun, yoksulluk seviye oldukça fazladır. Özellikle Asya ülkelerinde yoğun bir şekilde uygulanmaktadır.

“İnsani Kalkınma Raporları incelendiğinde özellikle 2003 yılında hazırlanan raporda mikro kredinin yoğun şekilde yer aldığı görülmektedir. Söz konusu raporda mikro kredi Yüzyıl Kalkınma Hedefleri’ nin hayata geçirilmesinde önemli bir araç olarak sunulmaktadır. Bu doğrultuda mikro krediye erişimin kolaylaştırılması ve yaygınlaştırılması ön plana çıkarılmakta; mikro kredinin istihdamın sağlanması ve gelirin alt gelir gruplarında yaygınlaştırılmasına olan etkisi vurgulanmaktadır” (GÜNEŞ, 2009, s. 66).

3.1. Mikro Finans Uygulaması Grameen Bank Örneği

“Birçok ülkede, doğrudan sanayileşmeye yönelen ve kırsal ekonomiye çok az önem veren teknokratik bir büyüme stratejisinin benimsenmesi, kırsal yoksulluğun marjinalliği ve bürokrasinin genişlemesiyle sonuçlanmıştır” (AKBULAEV, AHMEDOV, & ALİYEV, 2011, s. 56-70).

Bu soruna çözüm olarak gösterilebilecek bir uygulama Grameen Bank uygulamasıdır. Bu uygulamada amaç kırsal kesimin elindeki imkanların artırılmasına yöneliktir. Kırsal kesimin yoksul kalması ve adaletli olmayan bir gelir dağılımı olması ve “kırsal kesimde yaşayan nüfusun %85’ini oluşturması” (AKBULAEV, AHMEDOV, & ALİYEV, 2011, s. 56-70). Bangladeş’teki Grameen Bank uygulamasını bu alandaki en önemli örneklerdendir.

3.1.1. Grameen Bank’ın Amaçları

Grameen Bank temelde 4 ana amaç üzerinde yoğunlaşmıştır. Bunların ortaya çıkışındaki temel dayanak noktası ise Yoksulların Bankası adlı makalede alıntı olarak kullanılan Muhammed Yunus’un şu tespiti olabilir. “Yoksullar, başarılı olmaya yetenekleri olmadığı için ya da tembel oldukları için değil, fırsat verilmediği için yoksul kalmaya devam eder” (AKBULAEV, AHMEDOV, & ALİYEV, 2011, s. 56-70).

- “Bankaların sunduğu finansal hizmetlerden yoksulların da faydalanmasını sağlamak,
- Yoksulların enformel kredi kullanıcıları tarafından sömürülmesini engellemek,
- Bangladeş’in kırsal kesimlerinde yaşayan işsizlere kendi işlerini kurma fırsatı vermek
- Uzun yıllardır süregelen “düşük gelir-düşük tasarruf-düşük yatırım” dairesi “düşük gelirkredi desteği-yatırım-daha fazla gelir-daha fazla tasarruf-daha fazla yatırım-daha fazla gelir” olarak değiştirmek şeklinde özetlenmektedir” (AKBULAEV, AHMEDOV, & ALİYEV, 2011, s. 56-70).

3.2. Mikro Finansın Dünya’da Genel Durumu

Mikro finans uygulamalarının geneline bakıldığında gelişmiş ülkelerde çok kolay şekilde uygulamaya geçildiği görülmektedir. Bunun sebebi ise gelişmiş ülkelerin yoksulluk seviyeleri gelişmekte olan ülkelere göre daha azdır. Buda mikro kredi imkanları ulaştırmayı ve devam ettirmeyi daha olanaklı hale getirmektedir. Buna karşılık Orta Asya ülkelerinin de büyük gelişmeler kaydettiği aşağıdaki tablodan anlaşılmaktadır.

Tablo 3: Orta Asya’da Mikro finans Sağlayan Kurumların Ülkeye Göre Dağılımları

Mikro Finans Kurumları	Sayı	Aktif Borçlular \$	Portföy Tutarı	Kurum Başına Ortalama Müşteriler	Ortalama Borç Dengesi, \$
Kazakistan	497	196,189	767.2	395	3,911
Kırgızistan	483	175,082	184.2	362	1,052
Tacikistan	61	57,191	27.3	938	478
Özbekistan	51	59,620	74.5	1,169	1,249
Toplam	1092	488,082	1,053.2		

(Central Asia Microfinance Center(CAC), 2006)

Tabloda görüldüğü gibi Orta Asya ülkelerinde bulunan imkanların ve verilen kredilerin toplamına bakıldığında zaman büyük ölçekli uygulamaların bulunduğu görülmektedir.

3.4. Mikro Finans ve Türkiye

“Mikro finansman Türkiye için yeni bir kavram olmayıp, değişik kurumsal yapılar altında uygulanmaktadır. Düşük gelir gruplarına ve mikro girişimci sayılabilecek esnaf ve sanatkarlara Halk Bankası “ihtisas” ve “kooperatif” kredileri adı altında mikro finansman kapsamına girebilecek finansal hizmetleri sunmaktadır. Ziraat Bankası, düşük gelirli hane halklarına ve düşük gelirli çiftçilere ulaşma konusunda potansiyele sahip bir diğer kurumdur. Hazine Müsteşarlığı tarafından yetkilendirilen ikrazatçılar da formal hizmet sunucular arasında sayılabilirler. Ayrıca, esnaf ve sanatkar kooperatifleri, küçük çiftçi kooperatifleri, bazı meslek odalarının oluşturduğu yardımlaşma sandıkları gibi bir çok örgütlenme biçimi mevcuttur” (Türkiye İsrافی Önleme Vakfı, s. yok).

“Giderek küreselleşen bir finansal ortamda kalkınma ve büyüme arzusunda olan bir ülke olarak Türkiye’nin gelişmiş finansal piyasaların temel düzenleme ilkelerini takip etmekle birlikte, gelir dağılımındaki sorunlar dikkate alındığında, özellikle gelişmekte olan ülkelerde uygulama alanı bulan mikro finansman yönteminin öncelikle hukuki alt yapısını oluşturarak bu alandaki oluşumlara yol açmak zorunda olduğu görülmektedir. Bu itibarla, ülkemizde geleneksel bankacılık faaliyetleri yanında, münhasıran mikro finansman hizmeti sunmak üzere oluşturulmuş mevduat kabul eden ve kabul etmeyen mikro finans kuruluşlarına da ihtiyaç bulunmaktadır” (Türkiye İsrافی Önleme Vakfı, s. yok).

“5411 sayılı Bankacılık Kanunu: Bankalar Türkiye’de kurumsal bazda ticari mikro finansman faaliyeti yürütebilecek tek mercidir. Ancak bankacılık kanunuyla yerel veya mikro finansman amaçlı kuruluş veya işlemler tanımlanmamış olup, mikro finansman işlemleri genel bankacılık hükümlerine tabi tutulmuştur. Mikro finansman yapmak isteyen bankalar bu işlemi ayrı bir kuruluş vasıtasıyla gerçekleştirememekte ancak Şubeleri vasıtasıyla yerine getirebilmektedir” (ATEŞ & ÖĞÜTOĞULLARI, 2012, s. 33-54).

“90 Sayılı Ödünç Para Verme İşleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname: Bu Kararnamede faiz veya her ne ad altında olursa olsun bir ivaz karşılığı veya ipotek almak suretiyle sürekli olarak ödünç para verme işleriyle uğraşan gerçek kişiler ile finansman ve faktöring şirketlerinin faaliyetlerinin düzenlenmesi ve denetlenmesine ilişkin hususlar yer almaktadır. Ancak bu kanunla nakit kredi verme yetkisi yalnızca ikrazatçılar olarak tanımlanan gerçek kişilere verilmiştir. Kanunda tanımlanan finansman kuruluşları ise ancak mal ve hizmet

alımını kredilendirmek üzere ödünç para veren tüketici kredi şirketlerini kapsamakta olup, nakit kredi verememektedir” (ATEŞ & ÖĞÜTOĞULLARI, 2012, s. 33-54).

“Dernekler: 2004 yılında kabul edilen 5253 sayılı Dernekler Kanunuyla derneklerin üyelerinin yiyecek, giyecek gibi zaruri ihtiyaç maddelerini ve diğer mal ve hizmetlerle kısa vadeli kredi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla sandık kurabilmelerine izin verilmiş ve böylece derneklerin sandıkları vasıtasıyla mikro kredi uygulayabilmelerine imkan tanınmıştır. Aynı Kanununun 21. maddesiyle yurt dışından aynı ve nakdi yardım alabilmelerinin önü açılmıştır” (ATEŞ & ÖĞÜTOĞULLARI, 2012, s. 33-54).

“Kooperatifler: 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'na göre kooperatifler üyelerine kredi kullandırabilmektedirler. Hali hazırda kooperatifler ülkemizde mikro kredi uygulaması yapabilecek kapasiteye sahiptirler” (ATEŞ & ÖĞÜTOĞULLARI, 2012, s. 33-54).

“Vakıflar: Vakıflar kuruluş amaçlarına uygun olarak ticari işletme kurabilmekte ve bu işletmeler vasıtasıyla mikro finansman sağlayabilmektedirler. Örneğin, Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı kurmuş olduğu Maya, Türkiye İsrافی Önleme Vakfı ve Toplum Gönüllüleri Vakfı da mikro kredi uygulaması yapmaktadırlar” (ATEŞ & ÖĞÜTOĞULLARI, 2012, s. 33-54).

3.4.1. Maya Mikro Ekonomik Destek İşletmesi

Türkiye de kurulan ilk mikro kredi kuruluşu olan “Maya Mikro Ekonomik Destek İşletmesi”, Kadın Emegini Destekleme Vakfı (KEDV) altında işletilmektedir. Kadın Emegini Destekleme Vakfı, 1986 yılında bir grup gönüllü kadının bir araya gelmesi ile kurulmuştur. Vakıf yoksul kadınlara yönelik olarak faaliyetler göstermektedir. Çocuk bakım ve eğitim hizmetlerinin yoksul kesimlere ulaştırılması, kadınların bireysel ve kolektif girişimcilik kapasitelerinin desteklenmesi, kadınların ekonomik güçlerinin artırılması, afet bölgelerinin kalkındırılması gibi amaçlara yönelik olarak programlar düzenlemektedir (ATEŞ & ÖĞÜTOĞULLARI, 2012, s. 33-54).

3.4.1.1. Maya Kredi Kullandırma Metodolojisi

“MAYA, ekonomik olarak aktif olan veya olmak isteyen, ancak bankaların talep ettiği koşulları ve teminatları sağlayamadığı için finansal hizmetlere ulaşamayan dar gelirli kadınları hedeflemektedir. Bu sebeple geleneksel teminat sisteminin yerine kadınlar arasındaki dayanışmanın temel alındığı “Dayanışma Grupları” na kredi vermektedir. Her üyenin kendi borcuyla beraber diğer üyelerin borcundan da sorumlu olduğu bu Dayanışma Grupları, hem Maya’ ya bir tür sosyal teminat sağlayarak riskini azaltır, hem de kadınların sorunlarını paylaşmaları ve birbirlerine destek olmaları için bir zemin sağlayarak toplum içindeki dayanışmayı güçlendirir.

Maya’ nın kredilerinin koşulları şu şekildedir:

- Krediler 3-5 kadından oluşan Dayanışma Grupları’ na verilmektedir.
- İlk kredi meblağı en az 100, en fazla 800TL’ dir.
- Krediler 6-12 ay vadelidir ve geri ödemeler haftalık olarak yapılmaktadır.
- Maya’ nın sürdürülebilirliğini sağlayacak bir hizmet bedeli alınmaktadır.
- Krediden yararlananlar istedikleri takdirde tekrar kredi alabilmektedirler. Kredi miktarı tekrar kredilerde %25’ i bulan düzeyde artar.

Maya, dar gelirli kadınların kredi ve girişimcilikle ilgili temel bilgileri edinmeleri ve daha bilinçli kredi kullanıcıları olabilmeleri için, kredi öncesinde kadınlara eğitim de vermektedir” (Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı, tarih yok, s. yok).

“Merkezi İstanbul’da olan MAYA, operasyonlarına 1999 depreminden en çok etkilenen illerimizden biri olan Kocaeli’nde başlamış, daha sonra İstanbul, Düzce, Sakarya ve Eskişehir’de kredi vermiştir. Şu an Kocaeli, Sakarya ve Eskişehir’de faaliyetlerine devam eden Maya, bugüne kadar 12.000’den fazla kredi verilmiştir. Verilen kredilerin toplam meblağı 11 milyon TL’yi geçmiştir” (Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı, tarih yok, s. yok).

3.4.2. Mikro Finans Türkiye Diyarbakır Örneği

Bangladeş’te uygulanan Grameen Bank örneğinin uygulandığı bir diğer model ise Türkiye’de Diyarbakır’da uygulanmıştır. Grameen Banktaki uygulamanın aynısı olarak uygulanan örnekte Türkiye Grameen Mikro Kredi Projesi adı altında Türkiye İsrافی Önleme Vakfı (TİSVA), Grameen Trust ve Diyarbakır Valiliği’nin iş birliği ile uygulamaya konulmuştur.

“Türkiye’de ilk defa 18 Temmuz 2003 yılında Diyarbakır’da, Başbakan Sayın Recep Tayyip Erdoğan’ın katıldığı törende 5 bayanın mikro kredi alması ile başlayan Mikro finans Programı, Türkiye genelinde 65 il, 90 şube ile faaliyetlerini devam ettirmektedir. Aradan geçen 9 sene içerisinde 50.000’den fazla mikro kredi kullanıcısına, “167.000.000’den fazla mikro kredi dağıtılmıştır. Tamamen güvene dayalı olan, teminat, kefalet, senet, ipotek, icra takibi gerektirmeyen Mikro finans Programı’nda geri dönüşüm oranı %100’dür. Dar gelirli bayanlara mikro kredi verilmesini sağlayan Programımız, 60.000’den fazla bayan ile birlikte, bu bayanların çocuklarına ve ailelerine ulaşma fırsatı yakalamış, yani Mikro finans Projesi’nden 300.000’den fazla kişi fayda sağlamıştır” (TİSVA, 2012, s. yok).

4. Mikro Finans Modelinin İslami Açıdan Değerlendirilmesi

Yukarıda bahsedilen yoksul kesimin ve finansal erişimleri olmayan kesime kullandırılmayı hedefleyen mikro finans, zaten İslam’ın temel anlayışları arasında ve oluşturmak istediği toplum düzeninin tam merkezinde yer almaktadır. Bunun en önemli kanıtı; “Allah’ın, (fethedilen) memleketlerin ahalisinden savaşmaksızın peygamberine kazandırdığı mallar; Allah’a, peygambere, onun yakınlarına, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara aittir. O mallar, içinizden yalnız zenginler arasında dolaşan bir servet (ve güç) hâline gelmesin diye (Allah böyle hükmetmiştir). Peygamber size ne verdiyse onu alın, neyi de size yasak ettiyse ondan vazgeçin. Allah’a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz, Allah’ın azabı çetindir” (Haşr,59/7), (Diyanet İşleri Başkanlığı, tarih yok). Allah Teala servetin belirli bir zümrenin elinde toplanmasını yasaklayıp aksine dağılmasını emretmiştir. Bu ayet kapsamınca mikro finansın temelinde de bulunan kalkınma ve yoksulluğun önüne geçilmesi zaten doğrudan doğruya Allah’ın emirleri arasındadır.

“Mikro finans, fakirlerin verimliliğini arttırmada ve ekonomik kalkınmaya yardım etmede önemli bir araç olarak belirlenmiştir. Bununla birlikte, yoksulların büyük bir kısmını Müslümanlar oluşturmaktadır ve bu nedenle faiz ödemesini içeren geleneksel mikro finans sözleşmelerinden yararlanamamaktadır” (El-Komi & Croson, 2013, s. 252).

“İslami finans, mikro finans amacıyla geliştirilebilecek ve uyarlanabilecek çeşitli etik programlar ve araçlar sunmaktadır. Nispeten, karz-ı hasen, murabaha ve icare planlarının

yönetimi nispeten kolaydır ve potansiyel mikro girişimciler ve fakirler için sermaye ihtiyaçlarını (karz-ı hasen), ekipmanları (murabaha) ve kiralanan ekipmanları (icare) sağlayacaktır. Diğer yandan, mudaraba ve müşareke gibi katılımcı programlar, mikro girişimciler için risk paylaşım ihtiyaçlarını karşılayabildiğinden, mikro finans açısından büyük potansiyellere sahiptir” (Rahman, 2010).

“Mikro finans, en fakir ve yoksullar için finansal hizmetlere erişimi kolaylaştırarak kadınlar ve yoksullar için daha fazla finansal ve sosyal bağımsızlık sağlayan önemli bir politika aracı olarak tanımlanmıştır. Mikro finans kurumları çoğunlukla yüksek oranda kadın faydalanıcıya sahiptir ve yoksulluğun her türlü biçimde azaltılmasını amaçlamaktadır. Bu duruma göre, Mikro finans kuruluşlarının temel amacı yoksulluğu azaltarak sosyal performans sergilemektir. Ancak, kârlı ve sürdürülebilir olmaya çalışarak bu hedefi finansal performansla bağdaştırmak zorundadırlar. Öte yandan, İslami Mikro finans, yoksul nüfusların temel finansal hizmetlere düşük maliyetle erişebilmelerini sağlayan güvenilir bir alternatif olarak, özellikle yoksul ülkelerde giderek artan bir şekilde büyümektedir” (Ben Salem & Ben Abdelkader, 2013, s. 219).

4.1. İslami Mikro Finans Ürünleri

İslam’ın içerisinde mikro finans kavramına uygun olan ve uygulaması 7. yy’ da başlayıp halen devam etmekte olan kontrat ve anlaşmalar mevcuttur. Bunları sınıflandıracak olursak karşılıksız borç vermeye dayalı olanlar, kar-zarar ortaklığına dayalı olanlar, menfaatinden yararlanmaya dayalı olanlar, karşılıklı rızaya dayalı olmak üzere 4 ana grupta toplamak mümkündür. Bunlarla birlikte Osmanlı ve Selçuklu gibi kadim geçmişe sahip olan devletlerin kullanmış olduğu yöntemler mevcuttur. Özellikle para vakıflarının ve diğer çeşitli vakıfların Osmanlı döneminde etkinliğinin oldukça yüksek olduğu gözlenmektedir.

4.1.1. İslami Kontrat ve Ortaklıklar

A. Karşılıksız Borç Vermeye Dayalı Olanlar

Kontratın isminden de anlaşılacağı gibi, karşılığında bir getiri ya da herhangi bir yararlanma beklentisi olmadan karşı tarafın ihtiyacının görülmesini ve bunun karşılığının da manevi olduğuna inanarak yapılan kontratlardır. Bunlar; Karz-ı hasen, zekat, sadaka, hibe gibi türleri içine almaktadır.

❖ Karz-ı Hasen

Karz-ı hasen bizzat Peygamber Efendimiz (s. a. v) yapılmasında çok büyük faziletlerin bulunduğu “güzel borç” vermek olarak dile getirdiği karşılıksız borç vermeyi temsil eder. Burada karşılıksız kısmı verilen borcun aynı miktarınca geri alınmasını ifade etmektedir. Yani verilen miktardan faiz vb. şekillerde bir fazlalık alınması yasaktır. Bu verilen borcun geri ödenmemesi durumun da ise alacaklı kişinin borçlu kişiye baskı yapması istenmemektedir. Borcun geri dönmediği takdirde Allah’a borç vermiş olunduğu ve bunun karşılığını Allah Teala’nın ahirette vereceği karşılığının olduğu belirtilmiştir. Günümüzde MÜSİAD önderliğinde karz-ı hasen sandıkları oluşturulmuş ve faaliyetleri yürütülmektedir. “18 Aralık 2015’te yapılan Olağanüstü Genel Kurul Toplantısında MÜSİAD Karz-ı Hasen Sandığı kurulma kararı alınmış; karar 2 Şubat 2016 tarihi itibarıyla İl Dernekler Müdürlüğü tarafından onaylanarak Sandık fiili olarak çalışmaya başlamıştır. Karz-ı Hasen Sandığı, siz

üyelerimizin katkılarıyla hayat bulacak, yardımlaşma ve dayanışma kültürü oluşturacaktır” (MÜSİAD, 2017, s. yok)

❖ **Zekat, Sadaka ve Hibe**

Zekat dinimizde İslam’ın 5 şartı arasında yer almaktadır. Bu sebeple zekatın hükümleri neticesinde yükümlülüğü kapsamına giren her Müslüman’ın uymakla ve yerine getirmekle zorunlu olduğu dini bir vecibedir.

Sadaka ise karşılığının sadece Allah’tan geleceğini umarak yaptığımız bir yardımdır. “Şüphesiz ki sadaka veren erkeklerle sadaka veren kadınlar ve Allah’a güzel bir borç verenler varya, (verdikleri) onlara kat kat ödenir. Ayrıca onlara çok değerli bir mükafat da vardır” (Hadîd Suresi 18), (İslam ve İhsan, 2017, s. yok).

• Sözlükte “doğruluk” anlamına gelen “sıdk” kökünden türeyen “sadaka” kelimesi İslami inanç gereği Allah’ın hoşnutluğunu kazanmak için yapılan gönüllü yardımları ifade eder. Bununla birlikte zekat gibi dinen yapılması zorunluluğu olan yardımlar anlamına da gelmektedir. İslam inancının gereği olan yardımlaşma, toplumsal barışın sağlamada çok büyük önemi vardır (Duman, 2008).

• Müslüman toplumlarda her zaman sadakanın onur zedeleyici biçimde olmamasına büyük önem verilmiştir. Osmanlı devletinde ‘sadak taşı’, ‘zekat taşı’, ‘dilenci mihrabı’ ve ‘hayrat deliği’ gibi çeşitli isimlerle bilinen yardımlaşma uygulaması, onurun kırılmadan yardımlaşmanın sağlanması amacıyla geliştirilmiş bir yöntemdir (Bayhan, 2010, s. 25).

Hibe kelime manası ile bağışta bulunmak bağışlamak manalarına gelmektedir. Hibe vermek ise elinde bulunan bir malın başkasına karşılıksız olarak verilmesi olarak değerlendirilir. Burada da karşılık olarak bir beklenti bulunmamaktadır.

B. Kar – Zarar Ortaklığına Dayalı Olanlar

Kar / zarar ortaklığına dayalı olan akit ve kontrat türlerinde, ortakların karşılıklı olarak görevleri bulunmaktadır. Bunun en güzel yöntemlerinden birisi olan mudarebe yöntemini Peygamber Efendimiz bizzat kendisi Hz. Hatice validemiz ile birlikte uygulamıştır.

❖ **Mudarebe Ortaklığı**

Yazının başında belirtildiği gibi mikro finans kavramının içinde barındırdığı amaçların büyük bir kısmını bulunduran mudarebe ortaklığı esas olarak sermayedarın sermayesini işletecek bir kişiye devretmesi ve bu devir karşılığında anlaşılan oranlar üzerinden kar elde etmesine dayanmaktadır. Bu amaç mikro finans temelinde yer alan girişimciliğin arttırılması temeline dayanmaktadır. Sermayeyi işletecek kişi elinde olmayan imkanları elde ettiği için ve bu imkanların karşılığında kendisi de anlaşılan oranda kardan pay alacağı için sermayeyi en iyi şekilde değerlendirip kendisinin ve sermayedarın menfaatlerini korumaya çalışmaktadır. Bu ortaklığın yanı sıra inan ortaklığı, muşareke ortaklığı, bağ ve bahçe ortaklığı gibi ortaklık türleri mevcuttur. Bunların temelinde de karların anlaşmaya göre zararların ise sermaye oranında dağıtılması söz konusudur. Temelde hemen hemen hepsi mudarebe ortaklığına dayanmaktadır.

C. Menfaate Dayalı Olanlar

Konusu menfaatin devrini ya da belirli süreler içerisinde yararlanmayı ifade eden akit ve kontrat türleridir. Bunlar içerisinde ücret karşılığı yararlanma, icare gibi akitler mevcuttur. Konu mikro finans üzerinden devam ettiği için biz sadece icare akdi üzerinde durulacaktır.

❖ İcare (kira) Sözleşmesi

Günümüzde yaygın olarak kullanılan kira kavramı bir malın menfaatini devralmak ve o maldan yararlanmayı ifade etmektedir. Mikro finans ile arasındaki bağ ise girişimciliği ve üretkenliği desteklemek noktasındadır. Burada icare akdini yaparken bir işletmenin ihtiyaç duyduğu makine-teçhizat, gerekli mallar gibi ürünlerin kira anlaşması üzerine yapılarak girişimcinin faydalanması sağlanmaktadır. Mikro finansı sadece kredi olarak düşünmemek gereklidir. Burada ise tam anlamıyla finansal olmasa bile dolaylı olarak finansal katkı sağlanmaktadır. İcare yöntemi yerine mikro kredi verilerek gerekli ürünleri alması sağlansaydı krediyi ödemek için bir gelir elde etmesi gerekliydi. Hem de krediyi kullanacak kişinin nasıl kullanacağı konusunda mikro kredi veren kişi veya kurum açısından asimetrik bilgi mevcuttu. Ancak direk icare yoluyla üretimde kullanılacak olan malların verilmesi hem mecburi bir üretimi meydana getirecek hem de o kullanılan malzeme yoluyla gelir elde edilecektir.

D. Karşılıklı Rızaya Dayalı Olanlar

Karşılıklı anlaşma yoluyla bir malın alım satımını ifade eden akit türleri murabaha, musaveme, tevliye, vazia olmak üzere temelde 4 çeşittir. Bunların karşılıklı rızaya dayalı olmasının altında yatan sebep ise pazarlık usulü ya da maliyetin açıklanarak satış yapılmasından kaynaklanmaktadır. Üstünde durulacak şekli ise murabaha yöntemidir. Çünkü diğer yöntemler finansal piyasalarda çoğu zaman karşılığını bulamamaktadır. Ancak murabaha bugün Katılım Bankalarının çoğunlukla uyguladığı yöntemdir. Bu oran %90 'ları bulmuş durumdadır. Bu da bize daha çok murabaha yönteminin kullanılabilirliği yüksek olmasından ve konvansiyonel sisteme göre uyarlamaya yatkın olduğundan dolayı kolay yolun tercih edildiğini göstermektedir.

❖ Murabaha Yöntemi ve Mikro murabaha

Murabaha yöntemini maliyetin üzerine kar konularak satış yapma işlemidir. Geniş manada tanımı ise işleyişin nasıl olduğunu anlamakta yardımcı olacaktır. "Satıcının önceki alış fiyatını veya maliyetini açıklayarak ve üzerine eklediği kar oranını da belirtmek suretiyle yapılan alış-verişe murabahalı satış denir" (DÖNDÜREN, İslami Ölçülerle Ticaret Rehberi, 2014) .

Bu yöntemi Katılım Bankaları her türlü İslami çerçeveye uygun malın alım-satımını yaparken kullanmaktadır. Bu yöntemin mikro finansla ilgili kısmı ise son zamanlarda ortaya çıkan mikro murabaha yöntemiyle müşterilere kullandırılan kredilerdir.

"Mal alımı yapmak için başvuran gerçek kişi ya da kurumlara ödeme güçleri ile alakalı genel bir değerlendirme yapılır, bir ön eleme niteliğindedir. Bankada alıma konu olan malı ve satış yapacağı müşteriyi inceler. Gerçek kişi ya da kurumların mikro murabahadan yararlanabilmesi için gerekli şartlar vardır. Bu şartlar müşteri profilinin dar gelirli aile, işsiz, yoksul, kadınlar, sahipsiz çocuk, topraksız köylü veya çiftçi olmasıdır" (TOKMAKÇIOĞLU, 2017, s. 117-136.).

Bununla birlikte son dönemde katılım bankalarının çıkartmış oldukları murabaha kartları mevcuttur. Buda mikro murabaha örneği taşımaktadır. İşleyişi ise normal kartların işleyiş

sistemiyle benzerlik göstermektedir. Kişi bir yerden alışveriş yaptığı zaman murabaha kartını kullanmaktadır. Katılım Bankası bu işlemi peşin olarak ödemesini yapmaktadır. Kartı kullanım esnasında kişi bankaya ödeyeceği vade dönemi sabittir. Çünkü borcun vadesinin arttırılması ya da azaltılması söz konusu değildir. Bunlar önceden kararlaştırılmıştır. Kişi katılım bankasına ödeme yaparken katılım bankasının eklenmiş kar payı oranı ile ödeme yapmaktadır. Buda mikro murabaha yönteminin oluşmasına zemin hazırlamaktadır.

4.1.2. Selçuklu ve Osmanlı Dönemi Ahi ve Lonca Teşkilatı

Ahi Evren tarafından temeli atılan ahilik teşkilatı ve devamında Osmanlı döneminde Lonca teşkilatı içerisinde sosyal, ekonomik ve kültürel yapılanmalar mevcuttur. Bunlar sayesinde 13.ve 19.yy'ları arasında esnaflar ve sanatkarlar, korunmuş ve desteklenmiştir.

“Her Ahi birliğinin bir orta sandığı vardı. Sandığın gelir ve giderleri belirli bir denetime tabi tutulurdu. Orta sandığı, birlik yönetim kuruluna bağlı ayrı bir şube olarak faaliyet gösterirdi. Sandığın kredisi olarak oluşturulan fon ile yardımlar için ayrılan paralar farklı hesaplarda toplanırdı” (Sultanbeyli Birleşik Esnaf Sanatkarlar Odası, tarih yok, s. yok)

Ahi Sandığı Harcamaları

- Teşkilat için lüzumlu harcamalar orta sandığından yapılırdı.
- Birliğe ait mülklerin tamir masrafları, çeşitli vergiler, görevlilerin maaşları, sosyal gayeli esnaf toplantılarının ücretleri sandıktan ödenirdi.
- Fakirlere çeşitli vesilelerle orta sandığından yardımlar yapılırdı.
- Birliğe kayıtlı üyelere orta ve uzun vadede kredi verilirdi.
- Teşkilatın güçlenmesi için alınan mülklerin bedelleri de sandıktan ödenirdi.
- Esnaftan maddi durumu iyi olmayanlara, güçsüzlere, sakatlara ve hastalara da bu sandıktan yardım yapılırdı.
- Birlik üyelerinden ihtiyaç sahiplerine orta sandığından borç para verilirdi.
- Esnafa lazım olan hammadde, teşkilat tarafından satın alınarak üyelere dağıtılırdı. Satın alınan malın bedeli orta sandığından ödendikten sonra taksim işlerine başlanır ve malların bedelleri esnaftan toplanırdı.

“Ahi birliklerinin orta sandığından ihtiyaç sahibi "Haricîler" ve "Dahilîler" olarak adlandırılan üyelerine yardım yapılırdı. Haricîleri temsil edenler, emekliler, düşkünler, sakatlar ve fiilen çalışmayanlardı. Dahilîler ise iş yerlerinde fiili olarak çalışan çırak, kalfa ve ustalardan meydana gelmekteydi” (Sultanbeyli Birleşik Esnaf Sanatkarlar Odası, tarih yok, s. yok).

4.1.3. Para Vakıfları

“Para vakıfları diğer vakıflar gibi insanların ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulmuştur. Diğer vakıflardan ayrılışını kuruluşunun nakit para ile olması ve işleyişinin de borç para vermek suretiyle işlemesidir. Para vakıfları aracılığıyla vakfedilen paraların çeşitli şekillerde işletilmesiyle de kredi piyasasına arz edilen nakit miktarında önemli artışlar gerçekleşmiş, tefeciliğe karşı alternatif oluşturulmuş ve muamele oranlarına getirilen düzenlemelerle de kredi piyasalarında nispeten istikrarlı bir işleyişin gerçekleştirilmesi yönünde katkı sağlanmıştır” (DURSUN, 2016, s. 9-12).

Para vakıflarının içerisinde bulunan işleyişler mikro finans sisteminde daha ileri düzeyde sayılabilecek ve daha detaycı şekilde düzenlenmiş sistemlerdir. Bunları ise başlıklar halinde yazacak olursak;

Avarız Vakıflar: “Köy ve mahallelerde ihtiyaçları karşılamak üzere kurulmuşlardır. Özellikle köy ve mahallelerin vergilerinin ödenmesinde ve çeşitli ihtiyaçlarının karşılanmasında da vakıflardan istifade edilmiştir” (DURSUN, 2016, s. 13).

Esnaf Sandıkları: “Bu sandık, herhangi birinin bağışta bulunması ve esnafın bağışları, aidatları ve esnaflıkta terfi gibi vesilelerle yapılan ödemelerden sermayesini oluşturmaktadır. Esnafın ortak faaliyetlerinin finansmanında kullanılan bu menkuller, bazı ortak işlerin yapılmasında, esnafın ve halkın fakirlerinin yiyecek giyecek ihtiyaçlarının karşılanmasında, cenazelerin kaldırılmasında ve önemli günlerin masraflarının karşılanmasında kullanılmıştır” (DURSUN, 2016, s. 13).

Orta Sandıkları: “Yeniçeriler için kurulan yardımlaşma ve sosyal güvenlik müesseseleridir. İlk olarak ne zaman ortaya çıktığı bilinmeyen bu sandıklar muhtaç duruma düşenlerin kendilerine ve ailelerine yardımcı olmak amacıyla kurulmuş sosyal güvenlik müesseseleridir.” (DURSUN, 2016, s. 14).

Eytam Sandıkları: “Yetim çocuklarının mallarının işletilmesi için kurulmuş sandıklarıdır. Bu sandıklar yetim çocukların asli mallarını muhafaza ederek parayı işletilmiş ve elde edilen kâr, çocukların ihtiyaçları için kullanılmıştır. Bu çocuklar, rüşt yaşına gelince asli mallar kendilerine teslim edilmiştir. Bununla birlikte savaşta şehit düşen askerlerin çocukları da orta sandıklarıyla birlikte bu sandıktan ihtiyaçlarını görebilmişlerdir” (DURSUN, 2016, s. 14).

5. Geleneksel Mikro Finans ve İslami Mikro Finans Farkları

İşlemlerin geneline bakıldığında benzerlikler ön planda da olsa farklılıklarda oldukça dikkat edilmesi gereken noktalarda bulunmaktadır. Çünkü geleneksel sistemde İslami kurallara karşı bir hassasiyet mevcut değildir.

Önemli farklar arasında fon kullanırken İslami kurumlar, bazı geleneksel kurumlar gibi faiz sistemine değil daha çok işlemin ortaklaşa olmasına ya da diğer yöntemler ile doğrudan katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Bu amacın geleneksel sisteme göre bir avantajı da geleneksel sistemde verilen mikro kredi uygulamalarında asimetric bilginin oldukça fazlaşmasına zemin hazırlarken İslami argümanlarda bu asimetric bilgi azalmaktadır. Çünkü ya doğrudan malın kendisini konu edinen akitler mevcuttur. Ya da işin kendisine yönelik ortaklık türü kullanıma girmektedir. Ayrıca Vakıf sistemi, İslami mikro finans açısından değerlendirildiğinde geleneksel sisteme göre daha çok faydası mevcuttur.

Hitap edilen kesimin iki sistemde de farkları mevcuttur. Geleneksel sistemde hitap edilen kısım daha çok en düşük fakirlik derecesini içine almamaktadır. Çünkü bu gruba dahil olan kesim öncelikli hedefleri harcamaya yönelik olacaktır. Ancak İslami mikro finans kurumlarının ve yöntemlerinin içerisinde vakıflar, zekat, hibe gibi yöntemler mevcut bulunmaktadır. Bu da toplumun en alt tabakasını dahil içine alarak bir mikro destekleme yapılmasına olanak sağlamaktadır.

6. SONUÇ

Sonuç olarak İslami mikro finansın, geleneksel mikro finansa göre daha kapsamlı ve duyarlı bir konuma sahip olduğu ortaya konulmuştur. Hitap ettikleri kitleler bakımından ve uygulamalardaki içeriklerden anlaşılacağı gibi sadece maddi boyuttan değil manevi bir boyuttan da bakıldığı görülmektedir. Çalışmanın diğer bir sonucu olarak İslami argümanların sayısının fazla olmasına rağmen günümüzde, daha eski devirler ile kıyaslandığı taktirde daha az uygulama üzerinde çalışma olduğu bulunmuştur. Bunun sebepleri arasında dünyanın sosyal, kültürel, ekonomik, siyasi, akademik ve diğer bütün toplumsal statüler bakımından birbiriyle etkileşimi hızlanmış ancak duygu ve duyarlılıktan yoksul kalmıştır. Mikro finansın yoksullukla mücadele ettiği, kalkınmayı hedeflediği ve bunu belli oranda başardığı bir gerçektir. Ancak içimizdeki bu asimile edilmiş manevi duygu ve birikimlerin yoksulluğunu nasıl gidereceğimiz ise muamma olan diğer bir gerçektir. Yazının içeriğinde de belirtildiği gibi mikro finans Türkiye’de özel sektör ve kısmi devlet eliyle devam etmektedir. Ancak yeterli kurumun olmaması ve her kitleye hitap edecek şekilde ürünlerin değil de genel kabul görmüş ürünlerin benimsenmesi mikro finansı olduğu noktadan az bir kademe ileriye götürebilir. Bunu değiştirmenin yolu ise İslami mikro finans ürünleri içerisinde mevcuttur. Bunları ortaya çıkarmak için daha fazla akademik ve uygulamaya yönelik çalışmaların yapılması gerekmektedir. Bu çalışmalarla birlikte günümüzde vakıfların faaliyetlerinin önünü açacak ve işlevselliklerinin önceki devirlerde olduğu gibi hatta daha üst düzeye çıkartacak düzenlemeler yapılmalıdır. Çünkü İslami açıdan ele alınan yöntemlerin birçoğunu vakıflar sayesinde sistematik bir şekilde uygulanması mümkündür. Son olarak, günümüzde geleneksel mikro finans kurumları ilk ortaya çıktıkları gibi “kazandır, kazan” anlayışını yitirerek kar amacı güden kurumlar haline almaya başlamıştır. Bu değişen anlayış neticesinde mikro finans kurumlarının, yoksulluğu azaltmak açısından verimliliğini yitireceği söylenebilir. Bunun önüne geçebilmek için kapitalizm sisteminin potansiyel hedefi olmaktan uzak kalabilmek gereklidir. Bunu yapabilmek için İslami argümanların yeni kombinasyonlarını düşünmek ve denemek, hibrit modeller üreterek faaliyete geçirmek gereklidir.

KAYNAKÇA

- AKBULAEV, N., AHMEDOV, T., & ALİYEV, Y. (2011). Yoksulların Bankası Grameen Bank. Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Sosyal Bilimler Dergisi, 56-70.
- AKÇİÇEK, A. (2016, haziran 15). aralık 29, 2018 tarihinde <http://www.hurfikirler.com/dunyada-yoksullukla-mucadele-yaklasimlari-ve-temel-politikalar/> adresinden alındı
- ATEŞ, G., & ÖĞÜTOĞULLARI, E. (2012, Aralık). TÜRKİYE’DE YOKSULLUKLA MÜCADELEDE MİKROKREDİ. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 14(2), 33-54.
- Bayhan, A. A. (2010). Türk Kültüründe Sadaka Taşlarına Çankırı’dan Bir Örnek; Çivitçioğlu Medresesi Sadaka Taşı. Çankırı Araştırmaları Dergisi.
- Ben Salem, A., & Ben Abdelkader, I. (2013). Islamic vs Conventional Microfinance Institutions: Performance analysis in MENA countries. International Journal of Business and Social Research, 3(5).

- BİRGİLİ, Erhan; AKBULAEV, Nurhodja. (tarih yok). ORTA ASYA ÜLKELERİNDE MİKROFİNANS UYGULAMALARI. 303.
- Central Asia Microfinance Center(CAC). (2006). Orta Asya'da Mikrofinans Sağlayan Kurumların Ülkeye Göre Dağılımları. Central Asia Microfinance Center(CAC).
- Cull, R., Demirgüç-Kunt, A. A., & Morduch, J. (2009). Microfinance Meets the Market. JOURNAL OF ECONOMIC PERSPECTIVES, 92-167.
- ÇELEBİ, O. (tarih yok). İslam İktisadı. Katılım Finans Dergisi. Aralık 29, 2018 tarihinde <http://islamiktisadi.net/index.php/2018/11/12/karz-i-hasenin-ihyasi-karz-i-hasen-finans-vakfi/> adresinden alındı
- Diyanet İşleri Başkanlığı. (tarih yok). Aralık 30, 2018 tarihinde Kuran Meali: http://www.kuranmeali.org/59/hasr_suresi/7.ayet/kurani_kerim_mealleri.aspx adresinden alındı
- DÖNDÜREN, H. (2014). İslami Ölçülerle Ticaret Rehberi. İstanbul: Erkam Yayınları,Kampanya Kitapları.
- Duman, A. (2008). Sadaka (Cilt 35). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, İslam Ansiklopedisi.
- DURŞUN, M. İ. (2016). OSMANLI DEVLETİNDE FAİZ VE PARA VAKIFLARI. Bursa: T.C.ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ.
- El-Komi , M., & Croson, R. (2013, Kasım). Experiments in Islamic microfinance. Journal of Economic Behavior & Organization, 95, 252-269.
- Emin, E. (2018). Küresel Adaletsizlik Dünya Yoksulluk ve Eşitsizlik Raporu. İHH,İnsani Yardım Vakfı. İstanbul: İNSAMER, İHH İnsani ve Sosyal Araştırma Merkezi.
- GÖKYAY, Ç. (2008). TÜRKİYE'DE MİKRO KREDİ UYGULAMALARI VE İSTİHDAMA YANSIMALARI . TÜRKİYE'DE MİKRO KREDİ UYGULAMALARI VE İSTİHDAMA YANSIMALARI . Ankara: T.C. ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK BAKANLIĞI TÜRKİYE İŞ KURUMU GENEL MÜDÜRLÜĞÜ.
- GÜNEŞ, S. (2009, Mayıs). Yoksullukla Mücadelede Mikro Kredi Uygulamaları ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Proje Destekleri . Ankara: T.C. BAŞBAKANLIK SOSYAL YARDIMLAŞMA ve DAYANIŞMA GENEL MÜDÜRLÜĞÜ.
- İslam ve İhsan. (2017, Kasım 30). İslam ve İhsan. Aralık 30, 2018 tarihinde <http://www.islamveihsan.com/sadaka-nedir-sadaka-ile-ilgili-ayet-ve-hadisler.html> adresinden alındı
- Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı. (tarih yok). Borç Verme Metodolojisi. Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı: <http://www.kedv.org.tr/maya/borc-verme-metodolojisi/> adresinden alındı
- Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı. (tarih yok). KEDV. Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı: <http://www.kedv.org.tr/maya/> adresinden alındı
- Morduch, J. (1999). The Microfinance Promise. Journal of Economic Literature, 1569-1614.
- MÜSİAD. (2017, MART 20). Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği. Aralık 30, 2018 tarihinde <http://www.musiad.org.tr/tr-tr/haberler/baskan-haber/karz-i-hasen-sandigi> adresinden alındı
- Özdemir, M., & Savaşan, F. (2017). KATILIM BANKALARI İÇİN BİR İSLAMİ MİKROFİNANS PROGRAMI ÖRNEĞİ: BANGLADEŞ İSLAM BANKASI KIRSAL KALKINMA PROGRAMI. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17(3), 23-47.
- Rahman, A. R. (2010). Islamic microfinance: an ethical alternative to poverty alleviation. Humanomics, 26(4), 284-295.
- Sultanbeyli Birleşik Esnaf Sanatkarlar Odası. (tarih yok). Sultanbeyli Birleşik Esnaf Sanatkarlar Odası. Aralık 30, 2018 tarihinde <http://www.sultanbeylieso.org.tr/ahilik/ekonomik-ve-sosyal-kurumlar> adresinden alındı

- TİSVA. (2012). TÜRKİYE GRAMEEN MİKROFİNANS PROGRAMI BİLGİ NOTU. Ankara: TİSVA MİKROFİNANS MERKEZİ , TGMP GENEL MÜDÜRLÜĞÜ , GRAMEEN TRUST.
- TOKMAKÇIOĞLU, K. (2017). Mikro Kredinin Yaygınlaştırılmasına Yönelik İslami Mikrofinans Ürünlerinin Geliştirilmesi. İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi, 117-136.
- Türkiye İsrافی Önleme Vakfı. (tarih yok). Mikro Finans Kuruluşları hakkında kanun teklifi. Türkiye İsrافی Önleme Vakfı: <http://www.israf.org/sayfa/Kanun-Teklifleri/277> adresinden alındı
- Türkiye İstatistik Kurumu, TUIK. (2017, Ekim 6). Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması. TUIK, Basın Odası Haberleri(52). http://www.tuik.gov.tr/basinOdasi/haberler/2017_52_20171006.pdf adresinden alındı
- UNDP Türkiye Temsilciği. (2006, Ekim). undp türkiye. aralık 29, 2018 tarihinde http://www.tr.undp.org/content/dam/turkey/docs/Publications/corporate/UNDPyiTaniya_lim.pdf adresinden alındı

İSLAMİ AÇIDAN ALTINA DAYALI KİRA SERTİFİKALARININ İNCELENMESİ

Nevra Yıldırım

KTO Karatay Üniversitesi, İslam Ekonomisi ve Finans Bölümü Öğrencisi

yildirimernevr@gmail.com

Arş. Gör. Hamide Selçuk

KTO Karatay Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme

hamide.selcuk@karatay.edu.tr

ÖZET: “Kira sertifikası” ve yahut uluslararası kaynaklarda bilinen adıyla “Sukûk” her cinsten mal veya hizmetin finanse edilmesi amacıyla Sermaye Piyasası Kurulunca müsaade edilmiş Varlık Kiralama Şirketince ihraç yapılan ve kira sertifikası sahiplerine sukuka konu olan bu mal veya hizmet dolayısıyla ulaşılan kâra hisseleri niceliğinde malik olmalarının yolunu açan menkul kıymetlerdir.

Ülkemiz katılım bankaları tarafından kira sertifikası olarak adlandırılan sukuk, ulusal ve uluslararası piyasalarda finansmanı arttırmak için geliştirilen faizsiz bankacılık ilkelerine uygun önemli finansal araçlardan biridir ve geniş bir yelpazede farklı türleri ile sektörde önemli bir yer tutmaktadır. 2012 yılından itibaren Türkiye Cumhuriyeti Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından faizsiz kazanç elde etmek isteyen yatırımcılar için kira sertifikaları ihraç edilmektedir. Klasik kira sertifikalarının yanında Altına dayalı kira sertifikası da son zamanlarda insanların oldukça tercih ettiği bir yatırım yöntemi olmuştur.

Bu çalışmanın amacı; güvenli bir alternatif faizsiz finansman enstrümanı olan altına dayalı kira sertifikaları hakkında bilgi vererek İslam hukuku açısından uygunluğu ile ilgili görüşleri incelemektir.

Anahtar Kelimeler: İslami Finans, Kira Sertifikası, Altına dayalı Kira Sertifikası

Jel Kodu: G20, G21, G23, G29, Z12

INVESTIGATION OF LEASE CERTIFICATES BASED ON GOLD IN ISLAMIC TERMS

ABSTRACT: “Lease Certificates” or “Sukuks” as known in international resources are instruments, which are allowed by Capital Market Board in order to finance any type of good or service, floated by Asset Leasing Company and which allow the lease certificate holders to own the profit obtained due to this good or service in the ratio of their own shares.

Sukuk, which is called as a lease certificate by the participation banks of our country, is one of the most important financial instruments in line with the principles of interest-free banking developed to increase financing in national and international markets and has an important place in the sector with a wide range of different types. Since 2012, The Ministry of Treasury and Finance of the Republic of Turkey have issued lease certificates for investors who wish to obtain interest-free earnings. The gold-based lease certificate has recently been a highly preferred method of investment.

The aim of this study is to provide information about the lease certificate which is a safe alternative interest-free financing instrument and to examine the opinions about their suitability for Islamic law.

Key Words: Islamic Finance, Lease Certificates, Gold-Based Lease Certificate

Jel Code: G20, G21, G23, G29, Z12

Giriş

Bu çalışmada öncelikle sukûk kavramı ve sukûk çeşitleri açıklandıktan sonra bu enstrümana dayalı Dünyada ve Türkiye'deki uygulamalar üzerinde durulacaktır. Spesifik olarak da "Altına Dayalı Sukûk" uygulamalarının mahiyeti ve şer'î niteliği üzerinde durulacaktır. Konu hakkında bilgi verildikten sonra Altına dayalı kira sertifikası hakkında var olan görüşlere dayanarak fihhi mahiyeti incelenecektir.

Konunun Önemi

Gerek Dünyada gerekse ülkemizde fon toplama yöntemi olarak önemli bir yeri olan sukûk uygulamaları gün geçtikçe çeşitlenmektedir. Ancak İslamî açıdan duyarlı bir çok insan hâlâ bu uygulamaların şer'î niteliği konusunda bir takım şüpheler taşımaktadır. Son yıllarda özellikle ülkemizde devletin teşvikleriyle "altına dayalı sukûk" uygulamaları kamu spotları ile halkın bilgi ve ilgisine sunulmuştur. İlk defa bu tarz bir uygulama ile karşılaşan insanlar, dini açıdan uygunluğu konusunda yetkin kişiler tarafından bilgilendirilmek istenmiştir. Bu sebeple altına dayalı sukuk konusunu şer'î açıdan ele alarak İslam ekonomisi ve finansı ile ilgili alanlarda otoriter kişilerin fikirlerini bir araya bir araya getirilerek incelenmesi son derece önemlidir.

Konunun Kısıtları

Bu çalışmamızda genel olarak sukûk uygulamaları üzerinde durulacaktır. Ancak asıl konumuz olan altına dayalı sukûk daha geniş yer vermeyi planlanmaktadır. Özellikle sonuç kısmında özgün sonuçlara ulaşabilmek için konu ile farklı görüş ve değerlendirmeleri birlikte göz önünde bulundurarak kendi kanaatimizi belirtilecektir. Ülkemizde son yıllarda bilinirliği artan altına dayalı sukûk'un İslami açıdan uygunluğu ele alınacaktır. Bu çalışmanın kısıtı Dünya'da bu konu ile ilgili yapılan açıklamaların çok fazla yapılmamasıdır. Türkiyede de aynı şekilde çok fazla görüş belirtilmemiştir.

Literatür Taraması

Sukûk konusunda hem ülkemizde hem de yurtdışında bir çok bilimsel kitap ve makale yayımlanmıştır. Ancak altına dayalı sukûk konusunda meseleyi ayrıntılı inceleyen herhangi bir kaynağa rastlanmamaktadır. Bu makalede incelenmekte olan konu hakkında ayrıntılı çalışmaların olmayışı bu çalışmamız için bir yönden önemli bir kısıtlılığını ifade ederken diğer yandan özgün niteliğini de ortaya koymaktadır. Tüm bu kısıtlara rağmen önemli taramalardan sonra bu konuda bir bütünlük oluşturacak şekilde bir çalışma ortaya koymaya çalışılmıştır

1. SUKÛK KAVRAMI

Sukûk, "bir ayn (mal), menfaat, hizmet, belirli bir proje ve/veya yatırımın varlığı üzerinde eşit değerdeki hisseleri temsil eden mali vesikalar" şeklinde tanımlanmaktadır. (Cebeci, 2016) İslami Finans Kurumları Muhasebe ve Denetim Organizasyonu (Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial - AAOIFI) sukûku şu şekilde tanımlanmaktadır: "*Sukûk, mevcut mal (ayn) menfaat veya hizmet halinde bulunan varlıklar üzerindeki mülkiyette veya belirli bir projenin varlıklarında ya da özel bir yatırım faaliyetinde şayi' payları ifade eder şekilde ve bir birine eşit değerde ihraç edilen sertifikalardır. Ancak bu sertifikalar (sukûk),*

sertifika bedelleri tahsil edildikten, ihraç gerçekleşip arz tamamlandıktan ve bunlar ihraç edildikleri amaç için kullanılmaya başlandıktan sonra varlıklar üzerinde eşit değerde ortak mülkiyet ifade ederler. ” (Faizsiz Finans Kuruluşları Muhasebe ve Denetleme Kurumu, 2018)

Sukûk; bir mülkün, malın veya projenin üzerinde sukûku satın alan şahısa söz konusu varlık veya projeye malik olma hakkını vermesi sebebiyle hisse senedi ile benzerlik göstermektedir. Lakin hisse senedi, varlığın hissesini alan kişiye o varlığa aldığı hisse oranında şirkete ortak olma hakkı vermekte ve kişi bu hakka hisse senedi elinde olduğu sürece haiz olmaktadır. Halbuki sukûk, sahibine ancak sukûkun konusu olmuş olan mülke veya projeye haiz olma hakkını vermekte ve verilen bu hak, sözleşmede evvelden belirlenmiş olan vakte kadar muteber olmaktadır. Ayrıca Sukûk belgelerine sahip olan kişiler, hisse senedi sahibi olan kişilerin aksine şirketin yönetim kuruluna katılma, şirket kararları için oy kullanma, imtiyaz hakkı vs. gibi haklara sahip olmazlar (YILMAZ, 2014).

2. TÜRKİYE’DE SUKÛK UYGULAMARI

“Kira sertifikası” yahut uluslararası kaynaklarda bilinen adıyla “Sukûk” her cinsten mal veya hizmetin finanse edilmesi amacıyla Sermaye Piyasası Kurulunca müsaade edilmiş Varlık Kiralama Şirketince ihraçı yapılan ve kira sertifikası sahiplerine bu mal veya hizmet dolayısıyla ulaşılan kâra hisseleri niceliğinde malik olmalarının yolunu açan menkul kıymetlerdir.

Bir sukûk işleminin tahakkuk etmesi için en az üç tarafın var olması gerekmektedir: Bu taraflar, Sukûkun dayandırıldığı varlık, elindeki projesini gerçekleştirmek isteyen fakat bunun için fon eksikliği bulunan şirket, bu şirketin finansman bulduğu işlerden elde edilen karları teslim alarak bunlar üzerinden sukûk ihraçı yapan VKŞ ve yatırımcılardan oluşur (Bayındır, Sukuk Uygulamaları ve Fıkhi Tahlili, 2015).

Kira sertifikalarının ödemeleri gerçekleşinceye değin, varlık kiralama şirketi bünyesinde bulunan mülk ve haklar, varlık kiralama şirketinin idaresinin ve denetiminin herhangi bir devlet kaynaklı kuruma devredilmesi durumunda bile olsa rehnolunmaz, teminat olarak gösterilmez ve kamu alacaklılarının toplanması amacıyla bile olsa haczi gerçekleştirilemez, tedbir kararı alınmaz. Bu uygulamalar kira sertifikasına sahip olan kişilerin hakları için güvence vermektedir. Varlık kiralama şirketi üçüncü şahısların ve fon kullanan kişilerin verdikleri taahhütleri gerçekleştirmediği zaman dayanak varlığı satabilir. Buradaki amaç tedbir almak suretiyle diğer kira sertifikası sahibi şahısların haksızlığa uğramalarının önünü kesmektir. Kira sertifikaları satılabilir, bu satış şekli halka arz yoluyla da olabilir. Halka arz edilmemiş kira sertifikaları evvelden kararlaştırılmış yatırımcılara aktararak satılabilir. Eğer kira sertifikalarının halka arzı gerçekleşmişse borsada işlem görmeleri için kote edilmeleri zorunludur (Tuncel, 2014).

VKŞ’ler; GYO’lar, aracı kuruluşlar, ipotek finanse eden kurumlarca kurulabilir. Varlık kiralama şirketinin ortaklarının paylarının devirleri için sermaye piyasası kurumu izni gereklidir. Varlık kiralama şirketleri kredi kullanamazlar, borçlanamazlar, bünyesindeki varlıkları sözleşmede kayıtlı durumlar haricinde kullanamazlar (Tuncel, 2014).

Kira sertifikaları faizsizlik ilkesi ile paralel olduğundan ve elde edilen kira geliri helal olduğundan Ortadoğu’daki yatırımcıların ilgisini çekmektedir. Öte yandan kira sertifikaları anlaşmaya bağlı gelirler kapsamında olduğundan, bu sebeple de tıpkı faizli ürünler gibi

evvelden tahmin edilebilir bir kar zarar dengesi sağlamaktadır. Bu hususiyeti ile kira sertifikaları portföy idaresinde çoğunlukla seçilen ürünlerdir. Kaynak kuruluşlar yönünden bakıldığı zaman ise taşınmaz malları olan bu kuruluşlar bilançolarında etkisiz duran taşınmazlarını varlık kiralama şirketine aktararak yahut varlık kiralama şirketi faydasına idare edilmesini garanti altına alarak asli çalışmalarını olumlu ilerletebilmek amacıyla finansman sağlamış olmaktadır (Tuncel, 2014).

Yani kira sertifikaları sermaye sahipleri açısından sabit bir kira geliri sunmaktadır. Yatırım yapan kişilerin sertifikalardan elde ettikleri kazançlara ek olarak %10 civarında gelir vergisi stopajı tatbik edilir. Hakiki şahıslar için alınan stopaj vergisi nihai bir vergidir. Şirketler için stopaj vergisi sene sonunda kurumlar vergisinden düşülür (Tuncel, 2014).

Kira sertifikaları Borsa İstanbul 'da kote edilmiştir. Bu sebeple kira sertifikaları için ikincil piyasalarda likidite elde etme olanağı sağlanmıştır. Yani kira sertifikası son derece likit olup endirekt yatırım şekillerindedir. Kira sertifikalarının risklerini ele alacak olursak, bu sertifikaların dayandırıldıkları varlık ne kadar riskliyse sertifikalar da o kadar riskli olur. Bu manada son derece güvenilir bir çeşit finansal enstrümandır (Tuncel, 2014).

3. ALTINA DAYALI KİRA SERTİFİKASI UYGULAMALARI

Altın yalnızca nakit yahut mücevherat değildir. Esasen altının 3 yönlü bir kullanım şekli vardır.

- 1- Finans sektörüne finansal bir kaynak teşkil eder.
- 2- Endüstri sektörü için son derece faydalı bir metaldir.
- 3- Kuyumculuk sektörü için ise mücevher yapımının ana malzemesidir.

Bu üç özelliğinin dışında altın tarih boyunca hiç geçerliliğini kaybetmemiş yegane paradır.

Altın, genel olarak kayıt dışı ve atıl vaziyette bulunan muazzam bir finansal kaynaktır. Altın bankacılığının amacı bu finansal kaynağı ülke ekonomisine kazandırmak olmalıdır. Altın bankaların bilançolarındaki pasiflerde kayda geçtikten sonra bir finansal varlığa dönüşmüş, bunun ardından büyümeye, üretime ve istihdama kaynak olabilecek durumu olmuştur. Bu kayda geçişin ardından banka mevduatları ve tasarruf miktarları atacaktır. Sonuç olarak başta ülke ekonomisi olmak üzere bankalar ve tasarruf sahipleri karlı olacaklardır. Tasarruflarını esnek, güvenli, rahat ve çok seçenekli bir platformda değerlendirmek isteyenler altın bankacılığını tercih etmelidirler. Yatırımcıların altın spekülasyonuna yönelmeleri yahut Türk lirası cinsindeki yatırımların altına dönüştürülmesi yapılmak istenenin dışında bir durumdur. Bu tür olayların gerçekleşmesi halinde bir dolu altın ithalatı gerçekleşecektir. Bu kesinlikle istenen bir sonuç değildir. Türk bankacılık sektöründe katılım bankalarının en çok paya sahip olduğu kalem altın hesaplarıdır. Türkiye bankalarında altın hesaplarının mucidinin faizsiz bankalar olduğu söylenebilir (Dereci, 2018).

Bankacılıkta altın getirisi olmayan değer kabulü görür. Ancak bankalar arası prosedürlerde teminat olarak kullanılmaktaydı. T.C. Merkez Bankası 2011 senesinde bankaların zorunlu karşılıklarının bir bölümünün altın olarak da muhafaza edilmesini sağlayan karar ile bankalar rahata kavuşmuş hem de atıl altınların ekonomiye kanalize edilmesi süreci hızlandırmıştır (Dereci, 2018).

Yine katılım bankaları tarafından başlatılan başka bir uygulama da hurda altın toplama faaliyetleridir. Bu faaliyetler aracılığıyla kayıt dışı altın başarılı bir şekilde bankacılık sistemine sokulmuştur. Yapılan istatistiklere göre hurda altın yöntemiyle yastık altındaki altınlarını bankalara getiren vatandaşların %50 si banka ile ilk kez tanışmıştır. Bilhassa kadın yatırımcılar altın bankacılığı üzerinden finansal sisteme çok daha kolay katılabilmişlerdir (Dereci, 2018).

Altına dayalı kira sertifikası Hazine Müsteşarlığı Varlık Kîralama Şirketi gerek yurt içi gerekse uluslararası piyasalarda ihraç edilmekte olan çeşitli kira sertifikaları ile tamamen aynı doğrultuda ihraç edilmektedir. Altın bu modelde döviz yahut nakit paranın yerine geçmektedir. İhraç kapsamındaki taşınmaz mülkler Hazine Müsteşarlığı Varlık Kîralama Şirketine satılır, finansmanı ise yatırımcılardan toplanan Altına Dayalı Kîra Sertifikaları yoluyla toplanan altınlarla finanse edilir. Hazine Müsteşarlığı Varlık Kîralama Şirketi mülkiyetine aldığı taşınmazlar aracılığıyla elde ettiği kira getirilerini belirli periyotlarda sertifika sahiplerine payları ile orantılı biçimde TL olarak ödemektedir. Vade sonuna gelindiğinde Hazine Müsteşarlığı Varlık Kîralama Şirketi mülkiyetinde olan taşınmazları tekrardan satarak, gelirini sertifika sahiplerine altın olarak ödemektedir. Altına dayalı kîra sertifikası sadece bireysel yatırımcılar için ihraç edilmektedir (Elmadağ, Köker, & Pideci, 2018).

3.1. Altına Dayalı Kira Sertifikalarının Hedefi ve Mahiyeti

3.1.1. Altına dayalı kira sertifikalarının hedefi

Türkiye’de tahmin edilen yaklaşık 2.200 ton altın vatandaşlar tarafından yastık altında tutulmaktadır. Bu miktar dolara çevrildiğinde 100 milyar \$ büyüklüğünde bir meblağ ortaya çıkmaktadır. Devlet ve bankalar nu yastık altındaki paranın ekonomiye kazandırılmasını, ekonomide dönen paranın ve işlem hacminin artmasını istemektedir. Yapılan araştırmalar da göstermektedir ki paralarını yastık altında tutmayı tercih eden birçok vatandaş bunu İslamî hassasiyetleri sebebiyle yapmaktadırlar. Buradan yola çıkarak Hazine Müsteşarlığı ilk kez yatırım aracı olarak devlet güvencesi altında bir enstrüman olan Altına Dayalı Kira Sertifikasını çıkartmıştır. Bu bireysel yatırımcı için çıkarılmış nispeten yeni bir enstrümandır. Bu yeni enstrüman ile ekonomiye hızlı kazanımlar yapılması beklenmektedir ve bu beklenti karşılanmıştır. Günümüzde Hazine Bakanlığı ve yanında çok sayıda özel kuruluş, bu yeni enstrüman ile birçok sertifika ihraç edip yüksek gelirlere ulaşmışlardır (BUSSİNESHT, 2017).

3.1.2. Altına dayalı kira sertifikasının mahiyeti

Hazine müsteşarlığı, altın tahvilini altın tahvili ve altına dayalı kira sertifikası olarak iki şekilde takdim etmektedir (BUSSİNESHT, 2017).

Faiz hassasiyeti bulunmayan amacı yalnızca devlet güvencesinde kar etmek isteyen yatırımcılara elverişli olan araç altın tahvilidir. Bu tahvil birkaç yıl vadeli olarak satılmakta ve altı aylık dönemlerde kupon faizi ödemesi yapılmaktadır. Altı aylık bir dönem için faiz oranı %1.2 yıllık faiz oranı ise %2.4 dür (BUSSİNESHT, 2017).

Altına dayalı kira sertifikası ise tamamen faiz hassasiyeti bulunan şahıslar için elverişli bir yatırım aracıdır. Gayrimenkul alışverişine dayandırılmak yolu ile erişilen kârın kira sertifikası alıcılarına iletmek şeklinde oluşturulan bir tür gelir paylaşımıdır (BUSSİNESHT, 2017).

Kabul edilecek olan altınlar 22 ve 24 ayar olmak zorundadır. Bu altınlar çeşitlilik gösterebilir. Çeyrek altın, yarım altın, tam altın, beşi birlik altın, kolye, sikke altın, bilezik, ve külçe altınlar kabul edilmektedir. Reşat, üzerindeki taşlar değerli olsun yahut olmasın taşlarla süslenmiş altın takılar da kabul edilmemektedir (BUSSİNESHT, 2017).

Şahıslar ellerindeki altınları tercih ettikleri finans kuruluşuna götürürler. Burada uzmanlarca yapılan değerlendirmenin ardından altın saflığına göre derecelendirilmektedir. Herhangi bir iskonto uygulanmadan altın kabulü gerçekleştirilmektedir. Bu altınların sikke formunda olanları ise adet şeklinde kabul edilmektedir (BUSSİNESHT, 2017).

Talep de gramaj şeklinde altın hesaplarına kaydı yapılmaktadır. Örneğin alıcının talep ettiği 100 gram ise vadesiz altın hesabına 100 gram şeklinde kaydı yapılmaktadır. Böylece 100 bin adet tahvil ihracına konu olacak tahvil çıkartılmış olmaktadır. Geri alım zamanı ilgili kuruluş fiyat duyurmaktadır (BUSSİNESHT, 2017).

Ancak ilk üç aylık sürede yapılacak olan geri alımlar, Hazine Müsteşarlığının beyan ettiği çerçevede %1.50 iskontolu olarak alınmaktadır. Üç aylık sürenin ardından yapılan geri alımlarda herhangi bir iskonto uygulaması yapılmamaktadır. Geri alım yapılırken de ödeme TL ile yapılmaktadır (BUSSİNESHT, 2017).

Kira sertifikası işleminde altı aylık periyodlarla kupon alımı olmaktadır. Birinci altı aylık dönemde %1.2 kar yahut kira getirisi alınmaktadır. Bunun ödemesi de Türk lirası şeklinde olmaktadır. Vade bittiğinde şahıslar, tekrardan kupon yahut kiradan elde edilen karı TL şeklinde aktarılmaktadır. Fakat vade zamanı gelmeden yedi gün önce Hazine Müsteşarlığının beyan ettiği verilen altınları yeniden isteme döneminde ilgili kuruluşlara başvurulması gerekmektedir. Fiziki altın talebi olan kişilere darphanenin bastığı çeyreklik yahut kiloluk külçe şeklinde olan fiziki teslim vade tarihi bitiminin ardından yapılmaktadır. Fiziki altın talebinde bulunmayan müşteriler için ise en başta açılmış olan vadeli altın hesabına gram şeklinde kaydı yapılmaktadır (BUSSİNESHT, 2017).

Devlet güvencesi: Bu yöntemle altınlar birçok riskten korunmaktadır. Bu riskler çalınma, kaybolma vs. dir. Teslim edilen altınlar devlet garantörlüğünde külçe haline getirilerek muhafaza edilmektedir (T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2018).

Ek kar olanağı: Vatandaşın yastık altında yahut bankaların kasasında tuttuğu, hiçbir getiri elde etmediği altınlarına bu yöntemle yılda %2.4 getiri sağlanmış olmaktadır (T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2018).

Vergi kazancı: Altına dayalı kîra sertifikasından veya altın tahvili yoluyla ulaşılabilecek karlar için stopaj vergisi bankalar kurulunun verdiği karar ile %0 olarak yansıtılacaktır. Yani elde edilmiş olan karlardan vergi alınmayacaktır (T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2018).

3.2. Konuya ilişkin fıkhi yaklaşımlar

Prof. Dr. Hayrettin Karaman 6 Nisan 2017 de kaleme aldığı yazısında kira sertifikası hakkında şu görüşleri belirtmiştir;

Kimi fıkıhçıların cevaz verdiği ve yakın zamanda Türkiye’de de uygulamaya geçecek olan altına dayalı kîra sertifikası farklı bir olaydır. Bu işlemde elinde altını bulunan vatandaş devlete elindeki altını vermek karşılığında devletin herhangi bir taşınmaz varlığını belirli bir sürenin

ardından devlete tekrardan satmak koşuluyla satın alıp onu yeniden devlete kiralamaktadır (Karaman, 2017).

Bu uygulamanın fıkhi durumu başta tartışılmış, ardından caiz diyenlere uyulmuş ve mecellede de verilen cevaz 118.- 119. Maddeler ile kanun halini almıştır.

118 sayılı mecelle maddesi:

Beyi' bil-vefa (vefâen satım) bir kimse bir malı başka bir şahsa, sattığı bedeli geri verdiğinde (satın alan da malı) geri vermek üzere şu kadar kuruşa satmaktır.

119 sayılı mecelle maddesi:

İstiglal yoluyla satmak (istiglalen satım) satan bir malı (satan kendisi) kiracı olmak üzere vefaen satmaktır.

Bey bil vefa yoluyla satım yapıldığına göre 118. Madde doğrultusunda para verildiği zaman mal da yeniden alınabilecektir. Altına dayalı kîra sertifikası işleminde altını bulunan kişiye devlet kira getirisi bulunan bir varlığını satıp, bu varlığa sahip olma hakkını belirten bir sertifika verdikten sonra devlet bu varlığa kiracı olmakta, sertifikayı elinde bulunduran şahsa kira ödemesi yapmakta, belirlenen sürenin ardından da bu varlığı sattığı şahıstan başta aldığı altını ödeyerek malı tekrar kendi bünyesine alır (Karaman, 2017).

Altına dayalı kîra sertifikasıyla altın tahvili birbiri ile karıştırılmamalıdır. Zira altın tahvili altını faizli yolla borç verme işlemi olduğu için haramdır. Bir varlığı altın ile satıp, ardından da aynı varlığı kiralamak caizdir. Bu uygulamaya mecellede de yer verilmiş, şeriat ile yönetilen Osmanlı imparatorluğunda da büyük ölçüde uygulanmıştır (Karaman, 2017).

Prof. Dr. Servet Bayındır'ın ise konu ile ilgili görüşü şu şekildedir;

Kanaatimizce durum Hayrettin Karamanın düşündüğünden farklıdır. Kira sertifikası ihracı uygulaması, adeta çok parçalı puzzle gibi, birçok farklı akidin birleştirilmesi ile oluşturulan, finans mühendislerinin yeni icadı olan, paket şeklindeki finansal yöntemlerden bir tanesidir. Hem 2010 hem de 2013 tarihinde ihraç edilen kira sertifikaları ile ilintili Sermaye Piyasası Kurumu tebliğlerinin reelde bey ul i'yne , bey ul istiğlâl olarak adlandırılmış ancak tabii karakteri itibariyle faizli borçlanma yollarından olan argümanların günümüze aktarılan uygulamalarından ibarettir. Klasik dönemde yazılmış ve o döneme hâkim olan görüş bu tarz hile içerikli yöntemlerin İslamî kurullarla ters düştüğü tarzında olsa bile bilhassa Şafii mezhebi fakihleri ile Hanefi mezhebine mensup kimi fakihler bu yapıya caiz demişlerdir. Günümüz fakihlerinden bu konu hakkında fetvası bulunanların klasik zamanda verilmiş olan fetvaları dikkate aldıkları tahmin edilebilir. Fakat iktisat ve fitrat bakımından ticaret olarak adlandırılmayacak olan bu tarz uygulamaların tabii yapıları dikkate alınmayıp, uygulamanın yapı taşlarını görmeyerek yalnızca adı değiştirilmek suretiyle yapılan fıkihta meşru görülen bir isim verilerek caiz fetvası verilmesinin İslam hukukunda bir dayanağı olamaz (Bayındır, Hazine Uygulaması Hakkındaki Fıkhi Görüşler, 2015).

4. SONUÇ

İslam dini insanların ibadet hayatını düzenleyen ilkeler koyduğu gibi onların ticari hayatlarında uymaları gereken ilkeleri de getirmiştir. Bu alanda faiz şiddetle yasaklandığı gibi faize yol açabilecek uygulamaları da “seddi zerâi” (yasaklara götürebilecek işlerin de yasak oluşu) kapsamında yasaklamıştır. İnanan insanların bu duyarlılıkları çerçevesinde hareket

etmek üzere farklı yöntem ve araçlarla ancak özellikle şer'î sınırlar içinde kalmak koşulu ile yeni çağdaş enstrümanlar geliştirilmektedir. Bu yeni araçlar sektörde yada başka bir ifadeyle alanda çalışanlarca meşru olduğu düşünülerek kamuoyunun ilgisine sunulmaktadır. Bu iş ile uğraşanlar kendi içinde danıştıkları dini kurullar elbette mevcuttur. Ancak bağımsız ve sahasında otorite olan İslam hukukçularının bu konulardaki kanaati son derece önemlidir. Çünkü geniş kitleler bu gibi sivil otoritelerin hem bilgisine hem de dini açıdan samimiyetini bir kat daha önem atfetmektedir. Bu çerçevede “Altına Dayalı Sukûk” uygulamalarının şer'î niteliğinin hem bu işle alanda uğraşan kurumların şer'î kurullarının İslam hukuku açısından dayandıkları ilkelerin ortaya konması hem de bu uygulamaların gerek lehinde gerekse aleyhinde görüş belirten İslam hukukçularının şer'î dayanaklarını ortaya koymak ve birlikte değerlendirmek son derece önemlidir.

Bu konuda ülkemizde bir otorite kabul edilen Hayrettin Karamanın yukarıda verilen yazısında, Hayrettin Hoca açık açık caizdir veya caiz değildir dememiş altına dayalı kira sertifikasının ne olduğunu kısaca anlatmış, altın tahvilinin kesinlikle haram olduğunu ve altına dayalı kira sertifikası ile karıştırılmaması gerektiğini söylemiş, Osmanlı döneminde de bu çeşit bir uygulamaya cevaz verildiğini söyleyerek yazısını sonlandırmıştır.

Bir diğer görüşünü nakledilen Prof. Dr. Servet Bayındır ise bir konuşmasında Nisa Suresinin 29. Ayetine dayanarak (Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda batıl yollarla yemeyin. Ancak karşılıklı rıza ile yapılan ticaretle olursa başka. Kendinizi helâk etmeyin. Şüphesiz Allah, size karşı çok merhametlidir.) altına dayalı kira sertifikası işleminin sakıncalı olduğunu belirtmekte, Hayrettin Karamanın yukarıdaki yazısını Altına Dayalı Kira sertifikalarına cevaz verir nitelikte bulup eleştirmektedir. (Bayındır, Altın kira sertifikası dinen caiz midir?, 2017) Gene yukarıdaki yazısında da bu uygulamalara kesinlikle cevaz vermemiştir.

İslam Ekonomisinin görünüşte caiz olan değil, tamamıyla iç ve dış yüzü sorunsuz enstrümanlara ihtiyacı vardır. Yazıya konu olan sukûk, ister altına, ister dolara veya başka para birimine dayandırılınsın her açıdan sıkıntılıdır. Sukûka cevaz verilmemesi onun altına dayandırılarak adının da kira sertifikası olarak değiştirilmesiyle caiz hale getirilemez. Devlet İslami hassasiyetleri sebebiyle parasını yastık altında tutan insanlar için daha helal enstrümanlar bulmak yoluna gitmelidir. Helalliği şüpheli konuları birkaç kurumdan helallik sertifikası almak yoluyla helal gibi göstermek bütünüyle yanlıştır. Çünkü dini hassasiyeti olan insanlar altın sertifikası adında yeni bir finansal aracı da araştırır ve muhtemelen kafasına yatmayacağından gene parasını yastık altında tutmaya devam eder ve devlet amacına ulaşmış olmaz. Çünkü bu insanlar parasına haram bulaşmasındansa hiç kar etmemeyi kabullenmiş insanlardır.

İslam Ekonomisinin gelişmesi katılım bankacılığının %5 lerin üzerlerine çıkılması için %100 helal uygulamalara ihtiyaç vardır. Bu iş altına dayalı sukûk gibi insanların aklına yatmayan veya helal olsa da insanlara tam olarak aktarılamamış az sayıda enstrüman ile (murabaha, kar payı) olacak iş değildir. Daha sağlam adımlarla ilerlemek, atılan adımları halka tam olarak entegre ederek ilerlemek zorunluluk arz etmektedir.

KAYNAKÇA

Bayındır, S. (2015). Hazine Uygulaması Hakkındaki Fıkhi Görüşler. Fıhki ve İktisadi Açıdan İslami Finans Para ve Sermaye Piyasaları. içinde

Bayındır, S. (2015). Sukuk Uygulamaları ve Fıhki Tahlili . KTO Karatay Üniversitesi Yayınları, 194.

Bayındır, S. (2015). Sukuk Uygulamaları ve Fıhki Tahlili. II. İslam Ticaret Hukuku Kongresi. 2, s. 194. KTO Karatay Üniversitesi Yayınları.

Bayındır, S. (2017). Altın kira sertifikası dinen caiz midir? Fıtrat tv.

BUSSİNESHT. (2017). 6 Soruda Altın Tahvili ve Altına Dayalı Kira Sertifikası. bloomberght.com: <https://businessht.bloomberght.com/piyasalar/haber/1658511-6-soruda-altin-tahvili-ve-altina-dayali-kira-sertifikasi> adresinden alındı

Cebeci, İ. (2016). Sukûk. TDV İslam Ansiklopedisi (Cilt 2, s. 529-533). içinde

Dereci, M. (2018). Katılım Bankacılığında Altın. TKBB Krumsal İletişim Yayınları, s. 33-36.

Elmadağ, M. E., Köker, E., & Pideci, S. (2018). Altına Dayalı Kira Sertifikası. TKBB Krumsal İletişim Yayınları, s. 50-51.

Faizsiz Finans Kuruluşları Muhasebe ve Denetleme Kurumu. (2018). Faizsiz Finans Standardı 17- Yatırım Sertifikaları (Sukuk). Faizsiz Finans Standartları (s. 455). içinde İstanbul: TKBB Yayınları.

Karaman, H. (2017). Aktın Tahvili ve Kira Sertifikası. yenisafak.com: <https://www.yenisafak.com/yazarlar/hayrettinkaraman/altin-tahvili-ve-kira-sertifikasi-2037175> adresinden alındı

T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı. (2018). Altın Tahvili Altına Dayalı Kira Sertifikası. hazine.gov.tr: <https://altin.hazine.gov.tr/sikca-sorulan-sorular> adresinden alındı

Tuncel, K. (2014). Kira Sertifikası (Sukuk) Nedir? 2018 tarihinde <http://www.kursattuncel.com/2014/10/kira-sertifikasi-sukuk-nedir/> adresinden alındı

YILMAZ, E. (2014, Ocak). Yeni Bir Finansal Araç Olarak Sukuk: Çeşitleri, Türkiye Uygulaması. Muhasebe ve Finansman Dergisi, 83.